

KÜRD xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır

Heydər Əliyev

DİPLOMAT

№ 07 (519) 15-21 fevral, Şubat, sal. il 2023
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û siyasî

Qiyməti: 40 qəpik
Hêjaye:

“DİPLOMAT” qəzetinin 20 yaşı tamam oldu

Səh. 2

İlham Əliyevin Münhendə İraq Kürdüstan Regionunun başçısı ilə görüşü olub

Səh. 10

DÊMOKRASİYA CENABİ MESUD BARZANİ HÊJAYİ XELATA NOBÊLÊYE

Səh. 10

Hêvpeyvînek taybet li gel Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanîva, li ser kurdên Sovêtêye berê

Səh. 35

Mesrûr Barzanî ji bo parastina zimanê Kurdî du fermanên girîng dan

Səh. 48

Diyarbəkirdə tarixi dostluq və qardaşlıq görüşü

Səh. 11

1947-ci il. Mustafa Bərzani və onun kürd peşmərgələri Azərbaycanda

Səh. 7

Tahir Silêman û 20 Saliya Rojnameya Dîplomat!

Prezident İlham Əliyev Münhendə Avropa Investisiya Bankının prezidenti ilə görüşüb

Səh. 2

Mereş ber bi valabûnê ve dice

Səh. 35

KOMELA KESKESORÊ

Səh. 8

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

Səh. 48

21 Şubat Dünya Anadili Günü

Səh. 34

Президент Курдистана продолжает встречи с мировыми лидерами в Германии

Səh. 50

Səh. 17

20 yaın mübarək “Diplomat”

Səh. 18

20 yaşın mübarək, beynəlmiləl “Diplomat”

Səh. 15

Kürd ziyalısı, ağsaqqalı xalqı maarifləndirməlidir

Səh. 16

BILA ROJNAMA “DİPLOMAT” HER TIM SERKEFTİ BE

İlham Əliyevin Münxendə İraq Kürdüstan Regionunun başçısı ilə görüşü olub

Fevralın 18-də Münxendə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin İraq Kürdüstan Regionunun başçısı Neçirvan Bərzani ilə görüşü olub.

Görüşə görə təşəkkürünü bildiren Neçirvan Bərzani Azərbaycanla İraqın Kürdüstan regionu arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün böyük potensial olduğunu dedi. O, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətlər münasibətilə təbriklərini çatdırdı, dövlətimizin başçısının uzaqgörən siyasəti nəticəsində ölkəmizin uğurla inkişaf etdiyini vurğuladı.

İraqın Kürdüstan Regionu ilə Azərbaycan arasında ortaq tarixi və mədəni əlaqələrin olduğunu qeyd edən Neçirvan Bərzani diqqətə çatdırdı ki, bu regionun Türkiyə ilə də çox sıx münasibətləri var və bu xüsusda birgə əməkdaşlıq layihələrinə baxıla bilər.

Azərbaycanla Türkiyə arasında

qardaşlıq əlaqələrinin mövcud olduğunu bildiren dövlətimizin başçısı bu çərçivədə üçtərəfli əməkdaşlıq mexanizmlərinin perspektivdə nəzərdən keçirilə biləcəyini dedi.

Neçirvan Bərzani İraqın Kürdüstan regionundan turistlərin Azərbaycana səfər etdiklərini və bu səfərlərdən çox məmnun qaldıqlarını qeyd etdi.

Dövlətimizin başçısı öz növbəsində bildirdi ki, İraqın Kürdüstan Regionu ilə iqtisadiyyat, ticarət sahələrində əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün böyük potensial var. Ona görə də biznes dairələri arasında birbaşa əlaqələrin qurulması, həmçinin biznes şurası formasında müxtəlif təsisatların yaradılması məsələlərini nəzərdən keçirmək olar.

Prezident İlham Əliyev Neçirvan Bərzaniyə Azərbaycana səfərə dəvət etdi.

Dəvət məmnunluqla qəbul olundu.

İlham Aliyev bi Nêçîrvan Barzanî re hevdîtin

Serokê Azerbaycanê İlham Aliyev roja 18-ê Şibatê li Munhenê bi Serokê Herêma Kurdistanê İraqê Nêçîrvan Barzanî re hevdîtin pêk anîbû.

Axar.az radigihîne ku Nêçîrvan Barzanî kêfxweşiya xwe ji bo hevdîtinê anî ziman û got ku ji bo pêşxistina peywendiyên di navbera Azerbaycan û Herêma Kurdistanê İraqê de potansiyeleke mezin heye.

Wî destkeftên Azerbaycanê yê di bin serokatiya Serokomar İlham Aliyev de pîroz kir û tekez kir ku, welatê me di encama siyaseta çavsofî ya serokê dewleta me de bi awayekî serkeftî pêş dikeve.

Wî bal kişande ser wê yekê ku, di navbera Herêma Kurdistanê İraqê û Azerbaycanê de peywendiyên dîrokî û çandî yê hevpar hene û bal kişand ser wê yekê ku, ev navçe bi Tirkîyê re jî peywendiyên pir nêzîk hene û di vî warî de dikarin projeyên hevpar ên hevkarîyê bêne berçavgirtin.

Serokomarê Tirkîyê destnîşan kir ku, di navbera Azerbaycan û Tirkîyê

de təkiliyên biratî hene û got ku, di pêşerojê de mekanîzmayên hevkarîyê yê sê alî dikarin bîn nirxandin.

Nêçîrvan Barzanî diyar kir ku, geştyarên herêma Kurdistanê İraqê serdana Azerbaycanê kirine û ji van serdanan gelek razî bûne.

Di berdehamiya axaftinê xwe de, serokê dewletê got ku potansiyeleke mezin ji bo pêşxistina təkiliyên digel Herêma Kurdistanê İraqê di warên aborî û bazirganî de heye. Ji ber vê yekê, gengaz e ku, meriv di navbera derdorên karsaziyê de təkiliyên rasterast, û her weha avakirina saziyên cûrbecûr di forma meclîsa karsaziyê de were fikirîn.

Serok İlham Aliyev Nêçîrvan Barzanî vexwend-dewatî serdana Azerbaycanê kir.

Dawetname bi kêfxweşî hat qebûl kirin

İlham Əliyevin Münxendə İraq Kürdüstan Regionunun başçısı ilə görüşü olub

18 fevral 2023, 12:10

Prezident İlham Əliyev Münxendə Avropa Investisiya Bankının prezidenti ilə görüşüb

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev fevralın 18-də Münxendə Avropa Investisiya Bankının (EIB) prezidenti Verner Hoyer ilə görüşüb.

Dövlətimizin başçısı Avropa Investisiya Bankı ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıqdan məmnunluğunu ifadə etdi, ölkəmizin Avropa İttifaqı ilə çox sıx əlaqələrinin olduğunu bildirdi. Azərbaycan Prezidenti Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin icrası prosesində Avropa Investisiya Bankının maliyyə tərəfdaşı kimi yaxından iştirakına görə təşəkkürünü ifadə etdi. Azərbaycanın inkişaf gündəliyində duran rəqəmsal transformasiya, bərpaolunan enerji resurslarının inkişafı və ixracı, nəqliyyat bağlantılarının genişləndirilməsi konsepsiyası haqqında məlumat verən dövlətimizin başçısı Avropa Investisiya Bankının hər üç sahə üzrə ölkəmizin yaxın tərəfdaşı ola biləcəyini dedi.

Prezident İlham Əliyev Avropa Komissiyasının Prezidenti Ursula Fon der Lyayenin Azərbaycana səfərini, Avropa İttifaqı Şurasının Prezidenti Şarl Mişellə görüşlərini məmnunluqla xatırladı.

Dövlətimizin başçısı hazırda Azərbaycanın Avropa İttifaqının enerji təminatında oynadığı rolunu, Ursula Fon der Lyayenin

Azərbaycana səfəri zamanı Strateji Tərəfdaşlığa dair Anlaşma Memorandumunun imzalandığını qeyd etdi. Azərbaycanın Avropanın enerji bazarına qaz ixracını artırdığını diqqətə çatdıran Prezident İlham Əliyev, həmçinin ölkəmizin Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda və quruda böyük bərpaolunan enerji potensialına malik olduğunu vurğuladı. Dövlətimizin başçısı bu xüsusda Azərbaycan, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan arasında imzalanmış Anlaşma Memorandumunun

əhəmiyyətini diqqətə çatdırdı, hazırda beynəlxalq tərəfdaş şirkətlərlə 25 qiçavataq bərpaolunan enerji istehsalı ilə bağlı müxtəlif sənədlərin imzalandığını, bu istiqamətdə işlərin aparıldığını vurğuladı.

Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın Orta Dəhliz üzərində yerləşən ölkə olaraq nəqliyyat-logistika potensialının daha da artırılması və azad ticarət zonasının yaradılması planları haqqında məlumat verərək, bu sahədə də əməkdaşlıq imkanlarının böyük olduğunu

diqqətə çatdırdı, eyni zamanda, ölkəmizdə cəlbədiçi investisiya mühitinin yaradıldığını bildirdi.

Avropa Investisiya Bankının prezidenti Verner Hoyer Prezident İlham Əliyev tərəfindən qeyd olunan strateji xəttin rəhbərlik etdiyi maliyyə qurumunun maliyyələşdirmə strategiyası, həmçinin Avropa İttifaqının da qəbul etdiyi "EU Global Gateway" strategiyasında nəzərdə tutulmuş hədəflər ilə tam uyğunluq təşkil etdiyini bildirdi və bu sahələrdə Azərbaycanla əməkdaşlıqda maraqlı olduğunu vurğuladı. O, Avropa Investisiya Bankının xüsusilə "Yaşıl enerji" konsepsiyasını yaxından dəstəklədiyini diqqətə çatdırdı.

Verner Hoyer Prezident İlham Əliyevin ölkənin maliyyə resurslarından müdrikliklə istifadə edərək Azərbaycanın uzunmüddətli inkişafına xidmət göstərən layihələrin icra olunduğunu vurğuladı. O, həmçinin Azərbaycanın Avropa İttifaqının enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında oynadığı rola görə təşəkkürünü ifadə etdi.

Görüşdə nümayəndə heyətləri səviyyəsində təmasların davam etdirilməsi və qarşılıqlı maraqlı doğuran birgə layihələrin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı razılıq əldə olundu.

HEYDƏR ƏLİYEV 99 ANIM GÜNÜ XÜSUSİ BURAXILIŞ

ULU ÖNDƏR HƏR ZAMAN BİZİMLƏDİR

Nə qədər ki, müstəqil Azərbaycan dövləti var, Azərbaycan xalqı var, Ümummilli lider, Ulu Öndər Böyük Heydər Əliyev də ürəklərdə yaşayacaqdır!

Unudulmaz xatirələr

Hər bir insan arzu edər ki, dahi, möhtərəm və mötəbər dövlət rəhbərləri ilə görüşsün. Belə fürsətlərdən biri də mənə qismət oldu. Və mənə dünya siyasətçilərinin öndərləri sırasında olan Ümummilli Lider, Böyük Öndər, müdrik insan, dövlət rəhbəri Heydər Əliyev cənabları ilə görüşmək nəsib oldu. O gün mənim həyatımın ən xoş günlərindən biri idi. O günü mən hər zaman xoş xatirələr kimi anıram və yeri düşəndə o görüş barədə dostlara fəxrlə danışırım.

-1992-ci ilin dekabr ayı idi. Hər yerdə hərc-mərclik hökm sürürdü. Cəbhədə itaətsizlik, özbaşınalıq yaranmış, günü-gündən torpaqlarımız əldən gedir, şəhidlərimizin sayı artırdı. Azərbaycan yas içində idi. Ölkəmizin hər yerində yasxanalar qurulmuşdu.

Hər gün cəbhədən xoşagəlməz xəbərlər gəlirdi. Heç kim heç kimin ərizəsini oxumaq istəməirdi. Demək olar ki, ölkə idarə olunmurdu.

O zaman faşist Səddam Hüseyin zülmündən qaçıb Araz çayını keçərək Naxçıvana pənah gətirən və hakimiyyətdə olan sərişdəsiz cəbhəçilərin əlinə düşən bir qrup kürd və türkmən qaçqınlarının həbs olunduğunu eşitdim, hansı ki, əksəriyyəti qadın-uşaq, yaşları yetmişli haqlamış qocalar və ona qədər orta yaşlı kişilər idilər. Hətta həmin günlərdə bir qadın iki qız övladı dünyaya gətirmişdi, birinin adını Azərbaycan, digərinin adını isə Kürdüstan qoymuşdular. O vaxtkı səbatsız dövlət rəhbərlərinin ucbatından, Naxçıvan sərhədçiləri onları saxlamış və 6 aya qədər həbs etmişdilər.

Havaların çox soyuq olmasına baxmayaraq, biz Naxçıvan MR-na getdik. Ora gecə saatlarında çatdıq, məsələ ilə bağlı Milli Məclisin sədri Heydər Əliyev cənablarına müraciət etdik, onunla görüşmək istədiyimizi bildirdik. Vasif Talıbov cənabları, Heydər Əliyev cənablarının bizi qəbul edəcəyini bildirdi.

Gecə saat 24.00 idi. Qarabağ məsələsi barədə kiminləsə telefonla söhbət edirdi. Qapı yarıaçıq olduğundan hərdən qulağımıza

Qarabağla bağlı sözlər çatırdı.

Bizi içəri dəvət etdilər. Naxçıvan Kürd Mədəniyyət Mərkəzinin sədri Nizami Aliyevlə qapını döydük, içəri daxil olduq. Naxçıvanda heç bir yerdə elektrik işığı olmadığından

otaqda neft lampası yanırdı, otaq yarıqaranlıq idi, sol tərəfdə neft sobasının istisi hiss olunurdu. İş otağının baş tərəfində dəyirmi masa var idi. Heydər Əliyev cənabları, masanın arxasında əyləşmişdi. Biz içəriyə daxil olanda o, yerindən qalxıb bizə tərəf gəldi. Bizimlə bir-bir görüşüb xoşgəldiniz dedi və qolumuzdan tutaraq masaya tərəf apardı. Bizi oturtduqdan sonra, özü keçib kresloya əyləşdi. Üç saata qədər bizimlə çox sakit, səmimi söhbət etdi. Mavi gözlərində müdriklik, sonsuz mərhəmət görünürdü. Bizi diqqətlə dinlədi, işimizlə bağlı məlumat alandan sonra, tapşırıqlar verdi və dedi: "Qaçqınlarla görüşün, əgər onlar bu qışı Naxçıvanda qalmaq istəyirlərsə, biz onları kəndlərdə yerləşdirə bilərik, qaçqınlarla görüşdən sonra vaxt tapıb mənim yanıma gələrsiniz".

Sonra Bəylər müəllimə tapşırırdı ki, gecdi, maşın olmaz, qonaqları aparın. Biz nə qədər təkid etsək də o, razı olmadı.

O, böyük insanın hər işə belə diqqətlə yanaşması məni valeh etdi. Öz-özümə düşündürdüm; görəsən onda işə belə maraq, həvəs hardandır. "Heç bir dövlət məmuru gecənin bu vaxtına qədər qalib işlə-

məz." Səhəri günü bizi Naxçıvan MTN-nə dəvət etdilər. Axşam saat səkkizə qədər bizi sorğuladılar. MTN-nin əməkdaşları günorta yeməyinə getsələr də biz yeməksiz qaldıq. Axşam saat səkkizdə MTN-

nin iki əməkdaşı ilə birlikdə qaçqınların saxlandığı hərbi hissəyə getdik. Hərbi hissənin həyəti işıq olmadığından zil qaranlıq idi. Bir azdan dar dəhlizə keçdik. Dəhliz qaranlıq olsa da dəhlizin sonunda zəif lampaya işığı görünürdü. Geniş bir otağa keçdik, bizi Şahmurad, Şahmərdan və bizi dindiren MTN-nin əməkdaşlarından biri və tanımadığım daha bir neçə mülki geyimli adamlar qarşıladı. Yenə sorğu suallar başladı, sonda o qərara gəldilər ki, qaçqınlarla kürd dilində danışmayaq. Aralarında olan türkmənlər kürd dilini də bilirdilər, onların vasitəsi ilə öyrəndik ki, onlar tranzit bir ölkə kimi Azərbaycandan Rusiyaya, oradan da Avropaya getmək istəyirlər.

Qaçqınların istəklərini öyrəndikdən sonra "qonaqlı" otağa gəldik və qaçqınların istəklərini onlara bildirdik. MTN-nin əməkdaşlarından biri mənə tapşırırdı ki, Bakıya qayıdanda nazirliyə gedim. Səhəri günü, qaçqınların problemləri ilə bağlı, Ulu Öndər Böyük Heydər Əliyev cənablarına məlumat vermək üçün yenidən onunla görüşməyə getdik, işin bütün incəlikləri ilə maraqlandı, soruşdu və bizə dedi: "Siz gedin, mən münasib yoldaşlara tapşırıram, onları azadlığa buraxıb, yola salarlar". Səhəri qaçqınlar

həqiqətən hissə-hissə Bakıya göndərildilər və oradan da Moskvaya yola salındılar. O, ölməz insanla görüşdüyüm üçün özümü xoşbəxt sayıram. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi o dövrlərdə Azərbaycanda böyük hərc-mərcliklər baş alıb gəldirdi. Bunu gören xalq, xalqımızın dahi oğlu, əzəli və əbədi Milli Liderimiz Heydər Əliyev cənablarını Bakıya dəvət etdi. Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldi və tariximizi, dinimizi, dilimizi, mədəniyyətimizi, parçalanmaq üzrə olan Vətənimizi bizə qaytardı. O, Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətini məhv olmaqdan, dünya xəritəsindən silinməkdən birdəfəlik xilas etdi. Ölkəmizdə yaşayan milli azlıqlar Heydər Əliyevi, onun apardığı dünyəvi siyasətini böyük məhəbbətlə sevirilər və dəstəkləyirlər. Bu sevgi, bu məhəbbət xalqımızın ürəyində əbədi qalacaq.

Çünki xalqımız və ölkəmiz üçün tale yüklü anlarda düşmənlərimiz etnik azlıq amilindən istifadə etmək istəyirdilər. Azərbaycan xalqının ayrılmaz hissəsi olan azsaylı xalqları fəlakət qarşısında idilər. Məhz Heydər Əliyev onları bu fəlakətdən xilas etdi. Xalqımız onun xidmətlərini heç vaxt unutmayacaq, daim Heydər Əliyevin siyasətini dəstəkləyib və dəstəkləyəcək. Biz Heydər Əliyevin ideyalarının həyata keçməsi üçün ömrümüzün sonuna kimi çalışacağıq və onun ideyalarını yaşatmaq üçün möhtərəm prezidentimiz İlham Heydər oğlu Əliyev cənablarına möhkəm dəstək olacağıq. O, ölümü ilə xalqlarımızı birləşdirdi və onun məzarı millətimizin ziyarətgahına çevrildi. Bu gün Ulu Öndərimizin anım günündə minlərlə insan axını onun məzarını ziyarət etmək üçün səhər çağından əllərində güllü-çiyən güllü-güllüstana dönmüş Fəxri Xiyabana axın edir, Milli Liderimizi anırlar. "Güneşdən nur doğar", deyiblər. Doğrudan da bu gün xalqımız Heydər Əliyevdən doğan nurun, İlham Heydər oğlu Əliyevin ətrafında birləşərək Öndərimizdən miras qalan Vətənimiz Azərbaycanı inamlı addımlarla qabaqcıl ölkələr sırasına aparırlar. O, hər zaman, hər an bizimlədir, çünki onun xalqımıza bəxş etdiyi tükənməz sərvətlər hər yerdədir. Xalqımızı azadlığa çıxaran, ona xoşbəxt gələcək bəxş edən, Ümummilli liderimizə Uca Tanrıdan rəhmət diləyirik.

Tahir Süleyman

İRAQDA BİZ TÜRKMANLARIN MİLLİ VARLIĞI CƏNAB MƏSUD BƏRZANININ SAYƏSİNDƏ TANINDI

Müsaibim, Kürdüstan Federativ hökumətinin sabiq millət vəkili Karxi Nəcməddin Altıbarmaqdır

Biz türkmanlar faşist Səddam dönəmində yox olmaq ərəfəsində idik.

2003-cü ildə cənab Məsud Bərzani türkmanların milli mənsubiyyətini qırmızı qələmlə yazaraq, İraq parlamentinin gündəminə qoydu və biz türkmanları millət kimi İraq konstitusiyasına saldırdı. Buna görə biz türkmanlar hər zaman Məsud Bərzani cənablarına minnətdarıq. Çünki, o Kürdüstan bölgəsində bütün milli imtiyazlarımıza imkan tanıdı və lazımı maliyyə dəstəyi verdi.

Karxi bəy, biz keçən il İraqa gələrkən, bir sıra dövlət nümayəndələri və türkman partiya rəhbərləri ilə görüşlərimiz olmuşdur. Özünüz də görürsünüz bu görüşlər haqqında "Diplomat" qəzetində ətraflı məlumat vermişik. İstəyirik ki, siz parlament üzvü və türkman xalqının nümayəndəsi olaraq qəzetəmə müsaibə verəsiniz Azərbaycan oxucuları Kürdüstanda baş verən ictimai-siyasi hadisələrdən xəbərdar olsunlar və ilk sualımız.

- Səddam Hüseyin zamanında türkmanların hansı haqları var idi?

- İlk öncə siz xoş gəldiniz, gəlinizlə bizə şərəf verdiniz. Türkman olaraq İraq Kürdüstanında yaşamaqdayıq. Kürd qardaşlarımızla bir yerdə xoş həyat sürürük. Sizin sorduğunuz suala gəlinə, biz Səddam dönəmində təkə türkmanlar deyil, burda yaşayan heç bir xalqın hüquqları yox idi. Özəlliklə türkman millətini ərəblər İraq vətəndaşı kimi qəbul etmirdilər. Kərkükdə, Altın körpüdə, Bağdadda türkman millətini zorla ərəbləşdirirdilər. Ərəb yazılmayanların isə evlərini, dükanlarını, əkin sahələrini hətta arvad uşaqlarını əlindən alırdılar. Türkmanlar namus dərdindən, ya ərəbçiliyi qəbul edir ya da başqa ölkələrə köçürdülər.

Çox şükürlər olsun ki, 1991-ci ildən Məsud Barzani və Calal Tələbani cənablarının rəhbərliyi altında,

Kürdüstanda yaşayan bütün azsaylı xalqlar birləşərək Səddam ordusunu qovub çıxartdılar. İndi Kürdüstan hökuməti çox böyük demokratik sistem əldə edərək, bölgədə əmin-amanlıq yaradıb. Kürdüstan hökuməti orda yaşayan bütün xalqlara o cümlədən, türkmanlara geniş demokratik haqlar vermişdir.

-Karxi bəy, istərdik, özünü haqqında oxuculara məlumat verəsiniz?

-Mən, Karxi Nəcməddin Altıbarmaq, 1967-ci ildə Ərbil şəhərinin Ərbil qalasında doğulmuşam, Səlahəddin universitetinin məzunuyam. Türkman ailəsində dünyaya göz açdım, türkman olaraq da dünyaya göz yumacağam. Siyasi həyata ilk olaraq, Türkman Qardaşlıq Ocağında başladım. Ərbildə tək siyasi qurum o idi. 1990-cı ildən sonra, siyasi partiyalar meydana gəldi və biz partiyalarda çalışmağa başladım. Lakin türkman cəbhəsinin siyasəti ilə, bi-

zim siyasətimiz uyğun gəlmədi və cəbhədən ayrıldıq. Özümü yeni siyasi türkman partiyası yaratdıq. Partiyamızın idarə heyəti Ərbildədir və partiyamızın adı Türkman Demokratik Hərəkatıdır. Biz Kürdüstanın qanunları çərçivəsində siyasətimizi yeridirik və bu demokratiyadan çox razıyıq. Mən burdan bütün Azərbaycan xalqına salamlarımı göndərirəm, biz eyni qanı daşıyıq və dilimiz, inancımız eynidir. Biz Kürdüstanda İraq vətəndaşı olaraq, İraq və Kürdüstan qanunlarına tabe olmalıyıq və bu qanunlara hörmətlə yanaşmaqla öz haqlarımızı əldə etmişik.

Bildirmək istəyirəm ki, İraq tarixində türkmanlar Kürdüstan demokratiyası dönəmində əldə etdikləri azaldıq, heç vaxt sahib olmamışdılar. Ərbildə və başqa türkmanlar yaşayan yerlərdə türkman dilində məktəblərimiz var.

Kürdüstanın qanunları çərçivəsində bütün xalqlar kimi, türkman xalqı da istənilən qədər siyasi partiya açə bilər. Bizim altıya qədər tələkanlarımız, ondan artıq qəzet və jurnalımız, bir neçə radio kanalları yirmi dörd saat fəaliyyətdədir.

-Türkmanların Kürdüstanda neçə məktəbləri var?

Kürdüstanda 100-dən artıq türkman dilində orta məktəblərimiz, eləcə də 20-dən çox mədəniyyət mərkəzimiz var.

-Türkman mədəniyyət mərkəzlərinə, siyasi partiyalara, qəzet və jurnallara, radio və televiziya kanallarına Kürdüstan hökuməti tərəfindən maddi yardım olunurmu?

-Kürdüstan hökuməti, bütün az-

saylı xalqlara etdiyi yardımı, türkman xalqına da edir. Onun üçün biz Kürdüstan hökumətinə minnətdarlığımızı bildiririk.

-Mən parlament iclasında olarkən gördüm ki, üç türkman qardaşımız və bir bacımız Kürdüstan parlamentinə üzv seçilib. Parlamentə üzv seçildiyinizə görə sizi və yoldaşlarınızı səmimi qəlb-

hörmətli İlham Əliyev cənablarına, azərbaycan parlamentinə, azərbaycan ziyahlarına və azərbaycan xalqına nə deyəcəkləriniz var?

-Biz burdan, səmimi salamlarımızı ürəkdən, böyüyümüz İlham Əliyev cənablarına, bütün azərbaycan xalqına, qardaşlarımıza, azər-

dən təbrik edir, sizə uğurlar arzulayıram. Sizin parlamentə üzv olmağınız necə baş verdi?

-Təbii, biz partiyamızı qurduğumuz zaman, iki böyük siyasi təşkilatımız tərəfindən təklif gəldi. Bizim iki yolumuz var idi. Ya tək öz partiyamızla seçkilərə getmək, ya da mövcud olan siyasi partiyalarla koalision şəkildə birləşmək idi. Biz koalisiya yolunu seçdik. Gələcəkdə partiyamızı genişləndirərək ayrıca seçkilərə gedəcəyik. Bizə elə gəlir ki, bundan daha artıq deputat təmsilçimiz seçiləcəkdir. Buna əminik.

- Səddam dönəmi ilə Məsud Barzani hökuməti arasında nə fərq görürsünüz?

-Təbii, müqəisə olunmayacaq fərq var. Səddam Hüseyin sistemi ərəbləşdirmə, assimiliasiya etmə siyasəti idi. Amma hörmətli Məsud Barzani cənablarının sistemi demokratik bir sistemdir. Biz türkmanlar olaraq, sistem içində böyük demokratik haqlara malikik, bütün insani haqlara sahibik. Lakin Səddam dönəmində bu haqların heç birinə sahib deyildik.

-Sizin Azərbaycannın prezidenti

baycan parlament nümayəndələrinə, azərbaycan ziyahlarına göndəririk. Onlardan istəyimiz odur ki, bizdən xəbərdar olsunlar. Bizim hansı məqamda olduğumuzu bilsinlər, problemlərimizin həllində bizə yardımçı olsunlar. Arzumuz odur ki, Türkiyənin nümayəndəliyi Ərbildə, Kürdüstanın nümayəndəliyi Ankarada olduğu kimi Bakıda Kürdüstanın nümayəndəliyi, Ərbildə Azərbaycanın nümayəndəliyi açılsın. İstəyimiz odur ki, mədəni, siyasi, iqtisadi əlaqələr hər iki hökumətlər arasında yaransın. Bizim Azərbaycan mədəniyyətinə ehtiyacımız var. Tahir bəy, sizin Azərbaycandan Ərbilə, Kərkükə gəlişiniz biz türkmanları çox sevindirir. "Diplomat" qəzetinin baş yazarı kimi bizim dərd-sərimizi işıqlandırır, dünyaya yaymaq və xalqlarımız arasında dostluq əlaqələrinin qədim tellərini daha da bir-birinə möhkəm bağlamaq, təqdirdə layıqdır. Bunun üçün türkman xalqı adından sizə təşəkkür edirəm.

-Bu müsahibəni bizə verdiyiniz üçün, siz də çox sağ olun.

Tahir Əliyev.

("Diplomat" qəzeti, 19-cu say)

Li Cindirêsê di erdheja îro êvarê de hinek avahî hilweşiyar

Erdheja ku li parêzgeha Hatayê çêbû li piraniya navçeyê û parêzgehên Bakurê Kurdistanê û Rojavayê Kurdistanê hat heştirin.

Rêveberiya Karesat û Rewşên Bilez (AFAD) ragihand, duh 20 Sibata

2023ê demjimêr 20.04 erdhejek bi hêza 6.4 pileyê rixterê navenda navçeyê Defeneyê ya Hatayê bû çêbû û li pey wê yek jî li navçeyê Samandagiyê di saet 20.07an bi mezinahiya 5,8an çêbû.

Berdevkê Rêxistina Mafên Mirovan Efrîn - Sûriye, İbrahîm Şêxo ji Rûdawê re ragihandiye, bi sedema erdheja 20:04 bi dema Hewlêrê, ku li Hatayê çêbû, bandor li navçeyên Herêma Efrînê jî kir, ku li bajarokê Cindirêsê 2 avahiyên ziyandîti jî erdheja bûrî, û li minareya mizgeftêkê jî ruxiyar, lê zianên canî nebûn. Encûmena Xwecihî ya Cindirêsê ragihandiye ku, bi sedema erdheja 06ê Sibata 2023yan, heta niha 1 hezar û 100 kesî canên xwe jidest dane. Herwiha 278 avahî bi tevayî wêran bûne û 1 hezar û 110 avahiyên din jî zian gihîştîye wan û li ber ketinê ne.

Nerina Azad

Putin: Êrîşên li dijî Ukraynayê, dê berdeyam bin!

PeyamaKurd- Serokê Dewleta Rusyayê Vladimir Putin, nêzîkî salvegera şerê Rusyayê yê li dijî Ukraynayê, axivî û diyar kir ku êrîşên wan dê li dijî Ukraynayê, berdeyam bin. Vladimir Putin, beriya çend rojan ji bo endamên Meclîsa Federal axivî û got, "Rojava bi tevahî ji zêdebûna rageşiya li Ukraynayê berpîrsyar e."

Serokê Rusyayê Putin diyar kir ku ne pêkan e ku di qada şerê de Rusyayê tək biçe û got, "Çiqas çekên menzîldirêj ji Ukraynayê re bên şandin, em ê ewqas xetereyê ji sînorên xwe dûr bixin."

Putin destnîşan kir ku ew ji bo Rusyayê di demeke dijwar û gelek girîng re derbas dibin lewra di vê demê de li hemû cîhanê guherînên girîng tên

jiyandin.

Rêberê Rus Putin bi berdeyamî got, "Yên ku şer dane destpêkirin ew in. Ji bo bidawîkirina şer, em hêzê bi kar tînin. Rojava jî dizane ku li qada şer nikare Rusyayê

têk bibe û ji ber vê yekê şîrovekirina şaş, dest bi êrîşa dezenformasyonê ya êrîşkar a rastiyên dîrokî kir. Erîşî çand, ol û nîrxên Rusyayê dikin, em mala xwe diparêzin."

Jîyan û serhatda Serok Mesûd Mistefa Barzanî

Mesûdê kurê Mela Mistefa Barzanî di 16-ê tebaxa 1946-an de li bajarê

girtiye stûyê xwe.

Piştî ruxandina Şoreşa Îlonê li enca-

Mehabadê li Kurdistanê Îranê, li ber sihê alaya Kurdistanê û li roja damezrandina Partiya Demokrat a Kurdistanê ji dayik bûye. Li serdema temena kurt ya Komara Kurdistanê li Mehabadê ku yekemîn giyana serbixwe ya kurdî bûye.

Piştî rûxana Komara Kurdistanê di sala 1947-an de, binemaleya Mesud Barzanî li gel komek li pêşmergeyan û binemala wan naçar bûn vegerin Kurdistanê Iraqê û paşê li aliyê rejîma Iraqê ve hemû bo bajarên xwarê Iraq hatin durrîstin, bi taybetî Bexda û Besre, lê belê Mela Mistefa Barzanî, bavê Mesud Barzanî, rêberê şoreşa kurd li gel hevalên xwe berbi aliyê

Yekîtiya Sovyetê bi rêketin û heta sala 1958-an li wir man. Mesûd Barzanî bi sedema hokara siyasî û peywendiya bi şoreşa Îlonê xwendina navendî temam nekir û Bexdayê bi cih hişt û li temena

16 salî di sala 1962-an de çek hilgirtiye û çûye rêzê pêşmergeyê Kurdistanê û roleke wî berbiçav hebûye. Li şoreşa kurd ku di 11-ê Îlona sala 1961-ê de bi rêberiya Mela Mistefa Barzanî destpêkir û heta sala 1975-an berdewam bû. Li jêr rênimayî û piştîgiriya bavê xwe têkilîya xebata siyasî bûye. Barzanî jiyana xortaniya xwe terxan kiriye ji bo wan armancên ku Partiya Demokrat a Kurdistanê bilind kiriye. Di sala 1961-ê de, demokrasî ji bo Iraqê û Otonomî û paşê Federalîzm ji bo Kurdistanê li çarçêweya Iraqê demokratîk da, rêzdar xebatekî mezî ji bo vê çareseriyê rasteqîne kiriye.

Barzanî li temena bîst salî da bi awayekî rêk û pêk têkilî karûbarê siyasî bûye û di sala 1970-ê de beşdarî wê tîma kurdî bûye ku gûftûgoyê li gel Hikûmeta Iraqê, li ser rêkeftina otonomî kiriye. Di sala 1971-ê de li dema sazkirina kongreya heşt Partiya Demokrat a Kurdistanê bi sifeta endamê komîteya navendî ya partiyê hatiye hilbijartin û paşê bûye endamê yedegê mekteba siyasî û erkê berpirsiya dezgeha emnî

gundê barzaniyan xera kiriye ku gundê birêze, Barzanî pirtûkekî li ser rola dîroka Mistefa Barzanî bavê xwe li Tevergera Neteweya Kurd li jêr navê Barzanî û Tevergera Rizgarîxwaziya Kurd ku li sê bergan pêk hatiye nivîsandiye, li gel çendîn gotar û babetên siyasî ku li rojname û kovarên Kurdistanê hatine belav kirin. Piştî şerê hevpeymaniyê dijî bi Iraq, Barzanî hem ahengî bereya Kurdistanî kir û serkirdayetiya rapêrîna adara 1991-ê kurdan kir ku bûye hoyra azad kirina beşekî mezî Kurdistanê Iraqê ji destê rejîma Bexdayê.

Di meha nîsana 1991-ê de gûftûgo li gel Bexdayê dest pê kir û Barzanî ji bo çendîn mehan serokayetiya şanda kurdî kir ku li hemû hizbên bereya Kurdistanî pêk hatibûn. Li gûftugoyan bi hîç encamek negihîştin bi sedema redkirina daxwaziyên kurd ku birîtî bûn li otonomî herêmeyî û demokratîzekirina ji aliyê Iraqê ve. Her wiha li kongreya 12-ê ya Partiya Demokrat a Kurdistanê di sala

1999-an de Mesûd Barzanî serokê Partiya Demokrat a Kurdistanê careke din hatiye hilbijartin. Mesûd Barzanî li salên nohtan û heta weku ji navçûna rejîma Bees, beşdarî çendîn kongre û civînên navdewletî kiriye. Wekî civînên Washington li sala 1992-an û paşê li 1993-an û li kongreya Selahedîn a 1992-an û kongreya Londonê ya Îlona 2002-an û kongreya Selahedîn a şubata 2003-an. Barzanî roleke xwe yê serekî li sercem pêşhatiyên siyasîyê Iraqê nû da hebûye, paşê li damezrandina Encûmena hukimrana Iraqê di

31-ê tîrmeha 2003-an, ku têda bûye endam û dawiyê jî bûye serokê encûmenê. Di 12-ê hezîrana 2005-an de Mesûd Barzanî wekî yekemîn serokê herêma Kurdistanê ji aliyê Encûmena Nîştîmanî Barzanî Serokê Partiya Demokrat a Kurdistanê hate hilbijartin. Rola her yek li Mesûd Barzanî û Îdrîs Barzanî yê birayê wî, gelek berbiçav bûye di salên 1980-ê, heta wekî 1987-an de li damezrandina çendîn komeleyên siyasî li Iraqê û bi taybetî ku, bereyên Kurdistanî li çendîn rêxistin û hizbên Kurdistanî damezrand.

Barzanî û ji malbata xwe gelek qurbanî li ser kêşeya kurd daye û li dawiya li dayik bûnê heta 12 sal bavê xwe nedîtiye, ku ew li durrî welat li Yekîtiya Sovyetê dijiya. Sîxurên rejîm sê birayê Barzanî teror kirine 32 kes le endamên malbata wî li gel wan 8000 Barzanî bûn ku ji aliyê rejîma Bees ve di sala 1983-an de hatin enfalkirin. Mesûd Barzanî xwedî çendîn hewlidanên terorê bûye bi

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

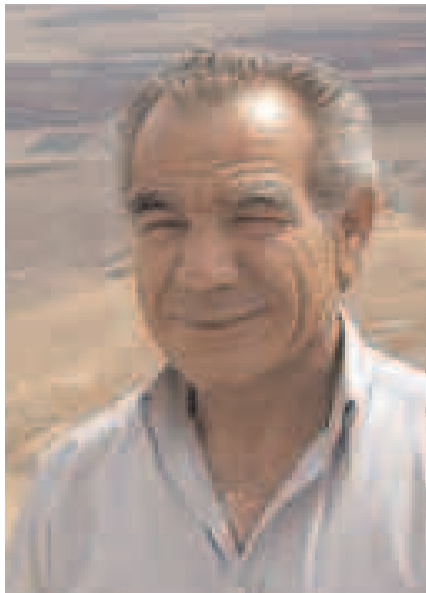

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

wekî serokê herêma Kurdistanê hate hilbijartin û li roja 20-ê tebaxa 2009-an li beramber Parlemena Kurdistanê sonda

Amadekar: Tahir Silêman

Tahir Silêman û 20 Saliya Rojnameya Dîplomat!

Konê Reş

Wek ku diyare ji ber perçebûna Kurdistanê û qedexebûna zimanê Kurdî, çapemeniya Kurdî di sirgunê de avis bûye û zayê..! Ew avisbûn û zabûn bi saya serê welathez û ronakbîrên kurdan yê bi xîret û rûmet destpê kiriye.. Wek Bedirxaniyên ku gelek kovar û rojname di sirgunê de weşandine ku, rojnameya (Kurdistan/ 1898) yak u li Misrê derçûye yek ji wa ye. Jixwe Mîr Celadet Bedirxan yê ku bi navê bavê alfabeya Kurdî latîfî di Kurdistanê de hatiye naskirin, wî jî di sirgunê de li Şamê kovara xwe (Hawar/ 1932), bi kurdiya latîfî çap û belav kiriye.. Hewrwiha birayê wî Mîr Dr. Kamîran Bedirxan jî li Beyrûtê rojnamaya (Roja Nû/ 1942), weşandiye û wiha karwanê çapemeniya bi zimanê Kurdî latîfî di sirgunê de destpê kiriye û gelek kovar û rojname bi alfabeya latîfî li Ewropa û dervî Kurdistanê hatine weşandin wek: Armanc li Swêdê, Hêvî li Parîsê, Nûdem li Stockholmê.. Lê sed mixabin ji ber gelek sedeman, temenê wan kovar û rojnameyan kurt bû û di encam de zû hatine rawesandin.. Mebesta min ji vê destpêkê ku, di vê meha Sibatê/ 2023 de (20) sal di ser weşana rojnameya Dîplomat re derbas dibe. Ev rojname jî, di sirgunê de, li bajarê Bako bişkiwî ye û geş bûye.. Di vî warî de ez spasiya wezareta rewşenbîriya Azerbêcanê dikim ku ev derfet dane kurdên xwe.. Ez jî, ji çend salan ve vê rojnameyê dişopînim, dixwînim û hin caran berhemên xwe têde belav dikim.

Dîplomat; rojnameye heftename civakê û siyasî ye. Weşana xwe bi çar zimanan dike; Kurdî, Azerî, Tirkî û Rûsî. Cihê weşana wê li Azerbêcan, bajarê Bako ye, xwedî û berpirsyarê wê rewşenbîrê kurdperwer û zimanhez mamoste Tahir Silêman e. Hejmara pêşî (1), ji berî 20 salan ve, di Sibata 2003an de hatiye weşandin, hejmara dawî (518) di Sibata 2023an de hatiye çap û belavkirin. Her hejmarekê vê rojnameyê di naverê 16-20 rûpelan de ye, naveroka wê li ser zîlana civakî, siyasî, rewşenbîrî û fêrkirina zimanê Kurdî ji xort û keçan re digere.. Tiştê balkêş ku min di vê

baş diwariyan diqêşîne ta ku hejmarekê diweşîne.. Xwezî yarmetî pê re bê kirin.. Çi ji hikumeta herêma Kurdistanê be çi ji maldarên kurdan yê bi rûmet be. Di vê derbarê de, ez rewşa wî, ji weşana rojnameya Dîplomat re, wek rewşa

rojnameyê de dîtiye ku, di her hejmarekê de 4 rûpel, bi navê (Alfabeya Bi Ferheng), ji bo fêrkirina zarok û nûgihîştîyên kurdan terxan kiriye. Da ku ew zarokên kurdan yê ku bi Rûsî, Azerî û Tirkî xeber didin û dûrî zimanê Kurdî ketine, li zimanê bav û kalên xwe veşandin û fêrî zimanê kurdî bibin..

Roja îro, weşan û belavkirina vê rojnameyê di nav welatên Qefqasyayê de xweş nîşane ji şêraniya zimanê kurdî, hebûna miletê kurd û bilinkirine ji nav û dengê kurd û Kurdistanê re.. Bêguman xwediyê wê mamoste Tahir Silêman di warê aborî de,

Mîr Celadet Bedirxan ji weşana kovara Hawarê re dibînim; Mîr Celadet Bedirxan jî, dema ku kovara Hawarê li Şamê diweşand, ji ber rewşa aborî neçar dima..! Neçar dima ta ku hejmarekê ji Hawara xwe diweşand..! Bi hêvî me ev yek neyê serê mamoste Tahir Silêman û karibe bi hêsanî, bê asteng û diwariyên aborî rojnameya xwe Dîplomat biweşîne û berdewam bike.. Di vê 20 saliya derçûna rojnameya DİPLOMAT de ez wî pîroz û bimbarek dikim û dibêjim; xwezî bi dehan yê wek wî di nav me de hebana.

Qamişlo 20/2/2023

AFAD: Hejmara mirinan gihîşt 42 hezar û 310 kesan, 7 hezar û 184 erdhejên domahîk çêbûne

Serokatiya Karesat û Rewşên Bilez a Tirkîyê (AFAD) ragihand ku hejmara mirinên li 10 bajaran a

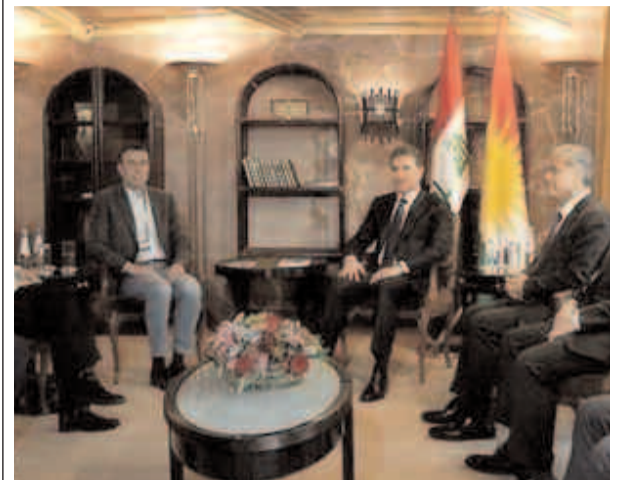
karesata erdheja 6ê Sibatê gihîştîye 42 hezar û 310 kesan. AFADê eşkere kir ku piştî erd-

hejên Pazarcix û Elbîstanê 7 hezar û 184 erdhejên domahîk jî hatine tomarkirin. Li gorî daxuyaniya AFADê, hejmara kesên ku li Mereş, Dîlok, Riha, Diyarbekir, Edene, Semsûr, Osmaniye, Hatay, Kîlîs, Meletî can dane, li gorî amarên dawî yê hatine tomarkirin gihîştîye 42 hezar û 310 kesan. Herwiha hatiye diyarkirin ku li herêma erdhejê 14 hezar û 740 personelên lêgerîn û rizgarkirine yê tîmên herêmî û navneteweyî xebatên xwe didomînin.

Li gorî amarên fermî heta niha 301 hezar û 289 çadir û 6 hezar û 375 konteyner ji bo mexdûrên erdhejê hatine danîn. **PeyamaKurd**

Nêçîrvan Barzanî û şanda Parlamentoya Almanayê rewşa Kurdên Êzîdî li kampên penaberan û Şingalê gotûbêj kirin

Serokê Herêma Kurdistanê di çarçoveya Konferansa Ewlekariyê ya Munchenê de bi şandeke parlamenterên partiya SPD ya bi serokatiya Niels Schmidt re civiya.

Di civînê de ku Cîgirê Serokê Parlamentoya Almanayê Aydın Ozoguz jî amade bû, her du alî li ser rewşa navxweyî ya Herêma Kurdistanê, peywendiyên Hewlêr-Bexdayê û diyaloga di navbera wan de ji bo çareserkirina pirsgrêkan û herwiha rewşa Kurdên Êzîdî li kampên penaberan û Şingalê axivîn.

Serokatiya Herêma Kurdistanê li ser civîna şanda parlamenterên partiya SPD bi Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî re daxuyaniyek belav kir û got, "Her du alî li ser giringiya çareserkirina pirsgrêkên di navbera Hewlêr û Bexdayê de û yekrêzî û çareserkirina pirsgrêkên di navbera aliyên siyasî yê Herêma Kurdistanê de hemfîr bûn."

Di daxuyaniyê de hat gotin, "Nêçîrvan Barzanî spasiya Herêma Kurdistanê gihîştandê Parlamentoya Almanayê ji bo naskirina komkujîya li dijî Êzîdiyan weke jenosîd." Di hevdîtîne de rewşa Iraqê û pêşhatên dawî yê navçeyê bi giştî jî hatin gotûbêjkirin. **KDP.info**

Baydemîr: SIPAS JI BO WEQFA ALÛKARIYA BARZANÎ

Osman Baydemîr, ku di navbera salên 2004-2014an de şaredarê Amedê bû, piştî erdhejên navenda Mereşê got ku divê berpirsyar bê ceza nemînin. Baydemîr got,

"Niha em bi komkujîyê faîlî meçhûl re rû bi rû ne". Osman Baydemîr, di nixandina xwe ya li ser erdhejên navenda Mereşê de got, "Em niha bi komkujîyek nediyar û faîlî meçhûl re rû bi rû ne. Baş e, wê kî delîlan berhev bike? Delîl hatin berhevkirin, wê kî dadweriyê bike? Ji bo xwedê wê kî dadweriyê bike? Dadger, dozger, meclîs û yankî?"

Baydemîr beşdarî weşana YouTubeê ya rojnamevan Erdal Er bû, diyar kir ku Her kes, ji peymankar bigire heya mîmar, ji endezyar bigire heya desthilatdariyê divê felaketê de berpirsyar in. Baydemîr, herweha spasiya Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Dezgeha Alîkariya Barzanî jî kir ku di erdheja Mereşê de piştgirî dan û got, "Ez ji dil spasiya xwe ji Rêveberiya Rojava, Hikûmeta Başûrê Kurdistanê, Dezgeha Barzanî û Heyva Kurdistanê Sor re dikim." Nêzîkê hev bibin. Bira destê alîkariyê dirêjî birayan dikin, hevrikiya siyasî jî nêzîkî hev dike. Sivikkirina nakokiyên siyasî, bi vî awayî, careke din rê li ber avakirina zemîneke diyalogê vedike. Qanûna biratiyê. **rojvakurd.com**

Faciələrimizi yaşadaraq, erməni daşnaqlarının xislətini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının borcudur

Hər il imkan daxilində, Şimali İraqın Kürdüstan bölgəsinə gedir və orda yaşayan qardaşlarımız haqqında məlumat əldə edir və oxuculara çatdırırıq. Bu il də ermənilərin yalan soyqırım uydurmalarını və ermənilərin Azərbaycan xalqının başına gətirdikləri faciələri İraqda yaşayan media mənsublarına, yerli xalqa çatdırmaq üçün, bir neçə jurnalist dostumla Şimali İraqa getmək istəsək də, gedəcək jurnalistlərə viza əldə edə bilmədik. Mən iki iş adamı ilə gedəsi oldum.

Səhərə yaxın Erbil şəhərinə çatdıq, İŞİD-lə müharibələrinə baxmayaraq şəhərin hər yerində yeni çoxmərtəbəli tikililər gözə dəyirdi. Səhər ilk işimiz

erməni daşnaqları hələ 1897-ci ildə Türkiyənin Xanasor əyalətində bir gecədə 40 000 kürd və türk xalqını qətl etmişlər. Hörmətli qonaqlar, hörmətli konfrans iştirakçıları, babalarımızın erməni daşnaqları haqqında söylədiklərini və tarixən oxuduqlarımız tarixi faktları sizə çatdırmaq istəyirəm. İstəyirəm biləsiniz erməni daşnaqları özlərinin yazdıqları kimi 1897-ci ildən başlayaraq 1905-ci ildə, 1907-ci ildə, 1915-ci ildə, Türkiyənin və Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində kütləvi qətləmlər törətmişlər, olmazın müsibətlərini Azərbaycan, kürd və türk xalqına yaşatmışlar. 1934-cü ildə, 1937-ci ildə, 1947-ci ildə, 1948-ci ildə Azərbaycan və kürd xalqını doğma yurdların-

1992-ci ilin qarlı qış günü erməni daşnaqlarının və rus

nəqədər çətin olsa da, sizlərə bu olayı anlatmaq bir o qədər

–“Sandi Tayms” qəzeti (London) 1 mart 1992-ci il

ordusunun birləşmələri xalqımıza qarşı törətdikləri

zəruridir. Bu qanlı faciə nəticəsində 623 nəfər vəhşicəsinə qətl edilmiş, 8- ailə tamamilə yer üzündən silinmiş, 25- uşaq hər iki valideyini itirmiş, 230- uşaq isə valideyinlərindən birini itirmiş, 487- nəfər yaralanmışdır. Onlardan 76-nəfəri uşaqdır. 1275 nəfər əsr götürülmüşdür, 250 nəfər isə itgin düşmüşdür. 01.04. 1992-ci il tarixinə olan məlumata görə Xocalıya 5 milyard manat məbləğində ziyan dəymişdir.

O dövürki SSRİ rəhbərliyi bu faciəni gizlətməyə çalışsa da, hadisələrin şahidi olan xarici jurnalistlər, belə bir faciənin tarixdə olmadığını bildirərək belə yazırdılar: “Krua Eveneman” jurnalı (Paris) 25-mart 1992-ci il-Ermənilər Xocalıya hücum

–erməni əsgərləri minlərlə ailəni mehv etmişlər.

–“Faynensşl Tayms” qəzeti (London) 9 mart 1992-ci-Ermənilər Ağdama tərəf gedən dinc əhalini güllələmişlər. Azərbaycanlılar 200 nəfərə qədər cəsəd saymışlar.

Bu barədə yüzlərlə qəzet-jurnal yazsada, təəssüflər olsun ki, burdakı soydaşlarımız, dindaşlarımız Azərbaycan xalqının başına gələn faciələrdən xəbərsizdir. Güman edirəm ki, bundan belə əlaqələrimiz yaranacaq, biri birimizin ictimai-siyasi durumundan xəbərdar olacaq və lazımı məlumatları zamanında dünya ictimaiyyətinə çatdıracağıq.

Bizə vaxt ayırdığınız üçün, Kürdüstan rəhbərliyinə və konfrans iştirakçılarına təşəkkür edirəm. Selaheddin Universitetinin tarix və ədəbiyyat fakültəsində seminar və Universitetin müəllim heyəti qarşısında bu mövzuda konfrans keçirdik.

Mənə elə gəlir ki, Respublikamızın inkişafını təbliğ etmək, eləcə də faciələrimizi yaşadaraq, erməni daşnaqlarının xislətini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının mənəvi borcudur.

Tahir Süleyman
Azərbaycan Kürdləri İctimai Birliyinin sədri,
“Diplomat” qəzetinin baş redaktoru

Kürdüstan Parlamentinin ziyarəti ilə başladı. Bizi Parlamentin çoxdan tanıdığım sədr müavini Cəfər Heminki qəbul etdi. Biz Xocalı Soyqırımının Kürdüstan Parlamentinin gündəminə salınmasını və tanınmasını istədik. Lakin Cəfər bəy Azərbaycanın İraqa, eləcə də Kürdüstan bölgəsi ilə heç bir siyasi əlaqəsi olmadığını və bu məsələnin fərdi şəkildə deyil dövlət səviyyəsində qoymaq lazım olduğunu bildirdi və dedi:

“Biz sizə imkan yaradırıq ki, media mənsubları qarşısında, Universitetlərdə konfranslar keçirəsiniz və istəyinizi bu vasitə ilə xalqa, ictimaiyyətə çatdırasınız”.

Aprelin 22-də beş ulduzlu “Şiraton” mehmanxanasında “Kürdüstan” qəzetinin 117-ci il dönümü münasibəti ilə konfrans keçirilirdi, biz də dəvətli idik. Mənə də söz verildi, mən də “Kürdüstan” qəzetinin tarixindən, xidmətindən danışaraq media iştirakçılarına Azərbaycanımız haqqında məlumat verdim. Ermənilərin aprelin 24-də keçirəcəyi yalan soyqırma qarşı olan tarixi faktları qoyaraq bildirdim ki,

dan var yoxlarını əllərindən alıb sürgün etmişdilər. Və

qətləmlər heç zaman xalqımızın yaddaşından silin-

sonda 1989-cu ildə Qarabağ məsələsi ilə bağlı, Qərbi Azərbaycandan yeni indiki Ermənistan azərbaycanlıları və müsəlman kürdlərini zorla evlərini, mülklərini əlindən alıb qovmuşdular. Hətta körpə uşaqları dəmir borularla dolduraraq boruların ağzını qaynaqlamışlar. Bu gün sizlərə məlum olmayan bir qətləmlər haqqında məlumat vermək istəyirəm, Xocalı Qətləmləri haqqında.

Xocalı qətləmləri XX -əsrde törədilən ən dəhşətli faciədir. Xocalı faciəsi daha ağır, daha dözülməz olmuşdur. 26 fevral

məyəcəkdir. Cənablar və xanımlar bu qanlı faciə haqqında danışmaq mənim üçün

etmişlər. Bütün dünya eybəcər hala salınmış meydlərin şahidi oldu.

Kürd xalqının qəhrəman oğlu Molla Mustafa Barzani

HEÇ KƏS KÜRD VƏ AZƏRBAYCAN XALQLARININ BİRLİYİNİ POZA BİLMƏZ!

Hacı müəllim, mən istərdim sizi oxucular tanısan, Hacı müəllim kimdir, bu haqda oxuculara məlumat verəydiniz?

Mən xalq fədaisi kimi 1945-46 - cı illərdə Marağa vilayətində milli azadlıq hərəkatının iştirakçısı idim. Marağa vilayətində bu milli azadlıq hərəkatına rəhbərlik edən general Kəbiri, altı min fə dai ilə cənubi Azərbaycanın cənub və cənubi qərb bölgələrində şah rejiminə qarşı vuruşmada iştirak etmişdim. Və o cümlədən də general Kəbirinin köməkçisi idim.

Hacı müəllim, həyatın hansı dalğaları sizi Şimali Azərbaycana gətirib çıxartdı və siz Bakıya necə düşmüşünüz?

Mən 1947 - ci ildə bilavasitə həpşaxanadan ailəmlə birlikdə sürgün olundum İran Kürdüstanının Loristan vilayətinin Xürəməbad şəhərinə. Sonradan Xürəməbadda mübarizəni davam etdirdik, şahlıq rejiminə qarşı. 1954 - cü ilin avqust ayında İran şahı "Xızita" təşkil elədi, Amerika imperializmi ilə birlikdə. General Zahidi iş başına gəldi, başladılar repressiyaya. Hər yerdə mütərəqqi adamları həpş edirdilər. Mən də o dövrdə Sovetlər birliyinə pənah gətirdim öz ailəmlə birlikdə.

Hacı müəllim, sizin ölməz Molla Mustafa Barzani ilə görüşünüz necə və hansı şəraitdə olub?

Molla Mustafa Barzanini mən cənubi Azərbaycanda Təbriz şəhərində tanıdım. Pişəvərinin göstərişi ilə general Kəbiri onun təchizatını təşkil etmək və maddi köməklik göstərişi vermişdi. Bu zaman Mustafa Barzani ilə Təbrizə bir getdik. General ilə birlikdə onun peşmərqələri təchiz eləmək üçün milli hökumətin göstərişini nəzərinə çatdırdıq və biz getdik Bokana. Saray kəndi

Molla Mustafanın qərarı idi. Şahın ordularından Saqqız, Banənin dağılıq hissəsini və Kürdüstan hücumlarının qarşısını alırdıq. Orada biz Molla Mustafanın tələblərini, müəyyən xahişlərini yazırdıq və Molla Mustafa Barzaninin peşmərqələrinə təchizat yardımı edirdik. Və bununla da biz bir il ərzində Molla Mustafa Barzani ilə təmasda olmuşduq. O zaman Barzan bölgəsinin Təğiabad kəndində yaşayan ermənilər köçüb getdilər Ermənistan. Onların kəndinin ixtiyarını verdilər Barzaninin hissələrinə. Onlar o kəndə yerləşdilər. Və bir hissəsini də Molla Mustafa Barzaninin xahişi ilə Surquz Üşnəbi tərəfə apardılar hansı ki, kürdlərlə azərbaycanlılar orda bərabər yaşayırdılar. Ancaq Tehran qoşunları fitnə-fəsadlarla, müəyyən hücumlar təşkil edirdi və onun hissələri də bu hücumların qarşısını almaqla bizə köməklik edirdi və Molla Mustafa Barzanini mən şəxsən bir yaxşı milli azadlıq hərəkatının rəhbəri kimi və xalqı istəyən bir lider kimi tanıyaraq ona böyük hörmətim var idi. O, həmişə öz fədailərinə, öz ətrafında olan peşmərqələrə öz ailəsi, balaları kimi qayğı göstərirdi. Elə qayğı biz tərəfdə yox idi. Barzanini General Kəbirinin xüsusi hörməti var idi. Biz nə lazım idisə-sursat, ərzaq, geyim Molla Mustafa Barzani hissələrinə çatdırırdıq. O vaxtlar Milli Azadlıq Hərəkatına pis münasibət var idi. Həmişə çalışırdılar ki, bizim Milli Azadlıq Hərəkatını şah əli ilə ləğv etsinlər. Buna da müəyyən dərəcədə müvəffəq olurdular. Lakin Molla Mustafa Barzani təslim olmadı. Yəni öz hissələri ilə Mahabad tərəfə, Pişəvəriyə cəkildi və orada şah qoşunları ilə vuruşdu. Şah ordusunun Sərhəng Əşrəfi var idi. Onun şahla əlaqəsi yaradıldı və Molla Mustafa Barzaniyə silahı yerə qoymağı təklif etdilər və ca-

TARİXLƏRİN SINAĞINDAN ÇIXMIŞ İKİ QARDAŞ XALQLARIN BİRLİYİ SARSILMAZDIR

vabında Barzani dedi ki, biz silahı yerə qoymayacağıq. Molla Mustafa özünün peşmərqələri ilə bir il müqavimət göstərdi və bu zaman Molla Mustafa Barzani Tehrana sifariş elədi ki, bizim müəyyən tələblərimizi yerinə yetirəsiniz biz qayıdacağıq İraqa. Şah onların tələblərini yerinə yetirdi, bir qədər silah-sursat verdi və dedi ki, gedin İraqa. Molla Mustafa Barzani və bizim fədailərdən də bir qismi onların tərkibində, kapitan Səfəri Qəhrəmani ilə birlikdə İraqa getdi və o vaxtlar baş nazir olan Nuri Səidin göstərişi ilə, yenə də kürd xalqına qarşı təzyiqlərə başladılar və onlar yenidən keçirlər Türkiyəyə. Orada da müqavimətə rast gəlirlər və keçirlər Şahtaxta, Naxçıvana. Sonra da Sovet hökuməti onları Ağdam, Qubadlı, Laçın ərazisinə yerləşdirir və silahlarını alırlar. Bundan sonra da onların mühacirət dövrü başlayır. Müəyyən qüvvələr var idi ki, Molla Mustafa Barzaniyə bir lider kimi hörmət etmək əvəzinə bəzi çatışmayan cəhətlərlə üzleşdirdilər. Molla Mustafa Barzani sonra Xruşov hakimiyyətə gələndən sonra və İraqda 1958-ci ildə Əbdül Kərim Qasiminin İnciləbi olan dövrdə Nuri cəzalanır və Molla Mustafa yenidən qayıdır İraqa öz ailəsi və fədailəri ilə. Yenidən mübarizə aparırlar. Məmməd Arif hakimiyyət başına gəlir, yenə repressiya başlayır kürdlərə, türkmənlərə qarşı. Yenə Molla Mustafa Barzani təzədən nə isə İrana keçir və Kərəkdə fədailəri ilə müəyyən müddət yaşayır. Bu dövrdə Molla Mustafa Barzani xəstələnir və müalicəyə, Amerikaya gedir və mühacirətdə olarkən dünyasını dəyişir.

Hacı müəllim, Molla Mustafa Barzani xaraktercə sizin haqda necə qalıb. Siz onu necə təsvir edərdiniz?

-Çox yaxşı. Yaxşı adam idi. Öz fədailərinə, öz xalqına və Milli Azadlıq Hərəkatında iştirakına görə mənə çox müsbət təsir bağışladı. Öz xalqını çox istəyirdi və bir komandır kimi öz fədailərinə həmişə hörmət bəsləyirdi.

- Molla Mustafa Barzani Azərbaycandan niyə sürgün olundu Orta Asiyaya, bu haqda nə deyə bilərsiniz?

- Milli Azadlıq Hərəkatının liderinə qarşı burda təziqlər, qarşıdurmalar var idi. Və Molla Mustafa Barzani belə adamlara qarşı olduğu üçün onu və fədailərini Özbəkistana sürgün etdilər. O, çox həssas adam idi. Azərbaycanda olan repressiyalara qarşı çıxırdı. O da, o vaxtkı bəzi hökumət dairələrinin xoşuna gəlmirdi. Və o gördü ki, burada yaşamaq ona çətin olacaq. Ona görə də onları Daşkəndə sürgün etdilər. Və sonra Xruşov hakimiyyətə gələndən sonra getdi Moskva, Belarus vağzalı yanında ona imarət verdilər. Və o, öz fədailəri ilə birlikdə orada yaşayırdı. Və onun ətrafında da yaxşı za-

bitlər var idi.

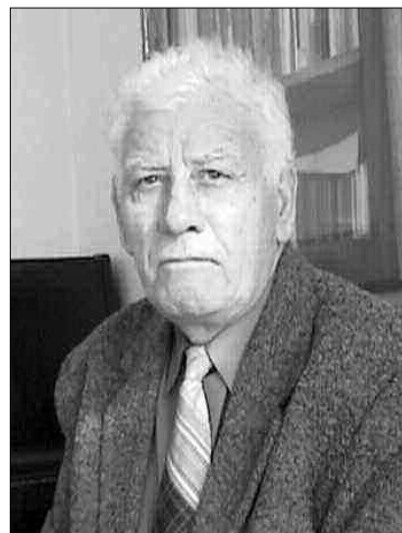
Mir Həci, Əziz Mahmudi və bir çox bacarıqlı peşmərqə, rəhbərlər idilər. Və ona görə də tale onun da həyatında müəyyən mənfə rollar oynadı.

Məhəmməd Qazi hərəkatında Barzaninin rolu barədə nə deyə bilərsiniz?

Məhəmməd Qazi hərəkatında Barzaninin onunla münasibətləri pis deyildi. O, Azərbaycanın Kürdüstanla qərb cəbhəsini şah qoşunlarının hücumlarından qoruyurdu. Saqqız Banə və Saray onun qərarı idi. Mən orda gördüm ki, o öz fədailərinə, peşmərqələrinə necə diqqətlə qayğı göstərir.

Həmişə də onun peşmərqələri Barzaninin yolunda ölmə gəldirdi.

Hacı müəllim, özünüz bilir-siniz uzun müddət istər kral olsun, istər faşist Səddam Hüseyn olsun, orada yaşayan xalqlara heç bir mənəvi və mədəni haq verməmişdilər. Bildiyiniz kimi mən bu yaxınlarda 2 aya qədər İraqda oldum. Və orda bir sıra az saylı xalqların nümayəndələri ilə görüşlərim oldu, o cümlədən türkmən partiya rəhbərləri ilə. Və 1991 - ci ildən bu xalqların birliyi nəticəsində Məsud Barzani və Cəlal Təlabaninin rəhbərliyi ilə Kürdüstan hökuməti yaranmışdır. Və orada yaşayan bütün azsaylı xalqlara mədəni muxtariyyət verilmişdir, o cümlədən türkmən qardaşlarımıza. Onların 17 - yə qədər orta məktəbi 15 - ə qədər siyasi partiyası, 10 - a

qədər Mədəniyyət Mərkəzi təşkil olunmuşdur. Və Kürdüstan hökuməti hər partiya ayda 10 min dollar yardım edir. Bu quruluş haqqında nə deyə bilərsiniz?

Bu quruluş haqqında onu deyə bilərəm ki, Kürd xalqı dövlət quruluşuna müvəffəq olsalar, azadlıqlarını bərpa edə bilsələr çox gözəl olar. Amma imperializmin hiylələrinə uymasınlar. Diqqətli olsunlar. Onların azadlığı Cənubi Azərbaycanın azadlığı deməkdir. Burada bir sıra qüvvələr bunu dərk etməsələr də bu belədir. İmperializmin hiylələri cənubi Azərbaycanda bizim

başımıza çox oyun gətirdi. 30 minə yaxın cəsur oğlanlarımızı məhv etdi. Ona görə də ayıq olmaq lazımdır. Öz mənafeyləri naminə hər cür hiylələrə əl ata bilirlər. Və mən Kürd və türkmən xalqlarının birliyini təbrik edirəm. Doğrudan da belə bir quruluş əldə olunbsa möhkəm saxlasınlar. Mən onları təbrik edirəm və uğurlar arzulayıram.

Əgər bu gün Kürdüstan hökuməti Hacı müəllimi və ziyalılarımızı Kürdüstanə dəvət etsələr, dəvəti qəbul edərsinizmi?

- Mən gedəcəm ona görə ki, Məsud Barzaninin atasına xüsusi hörmətim olub. Onun dəvətini böyük məmnuniyyətlə qəbul edirəm.

Bu gün siz çıxışınızla Məsud Barzani cənablarına və Cəlal Təlabani cənablarına və İraq xalqına nə demək istərdiniz?

- Mən arzu edirəm ki, İraqda xarici qüvvələrin müdaxiləsi kəsilsin, qoysunlar ki, İraq xalqı özəri öz müqəddəratlarını həll etsinlər.

Mən Kürdüstan televiziyası və radiosu ilə dəfələrlə 1905-ci ildən ta günümüze qədər ermənilərin başımıza açdığı bəlalardan söz açmışam.

Mən istərdim ki, Kürdüstan və Azərbaycan hökumətləri arasında dostluq əlaqəsi yaradılsın. Bu gün Ərbildə bir çox ölkələrin nümayəndəlikləri açılıb. Olmazmı Azərbaycanın nümayəndəliyi Ərbildə, türkmənlərin nümayəndəliyi Bakıda açılısın?

- Mənə elə gəlir ki, bəzi məsələlər öz həllini tapandan sonra qardaşlıq əlaqələri mütləq yaranacaqdır. Çünki, kürd və azərbaycan xalqları o qədər biri-birinə qaynayıb qarışmış ki, heç kəs azərbaycan və kürd xalqlarının birliyini poza bilməz.

Son olaraq Məsud Barzani və Cəlal Təlabani cənablarına nə arzu edərdiniz və onlardan nə istərdiniz?

- Əvvəla salamımı yetirərsiniz. Məsud Barzaninin qardaşı Loğman Barzanini çox yaxşı tanıyırdım. Atasını Molla Mustafa Barzani ilə bir yerdə görmüşdüm. Çox qoçaq, mübariz oğlan idi. Atasını da mübariz idi, allah atasına rəhmət eləsin. Və Təlabaniyə də, Barzaniyə də arzu edirəm ki, bir olsunlar, qüvvələrini birləşdirlərsinlər. Hökumətlərini birləşdirlərsinlər. Müvəffəqiyyət birləşdirdir. İmperialist dövlətlərə heç vaxt belə bağlamaq olmaz.

Məndən bütün Kürdüstanlılara səmimi salam söyləyin.

Müsahibə üçün çox sağ olun.

Siz də sağ olun.

Müsahibəni apardı:

Tahir Süleyman

P.S. Hacı müəllim aramızda olmasa da, onun xatirələri hər zaman bizimlədir.

1947-ci il. Mustafa Bərzani və onun kürd peşmərgələri Azərbaycanda

1946-cı ilin dekabrında İranda Mehabad respublikası süqut edir. İranın baş nazir Qəvame-Səltəne ilə Mehabadın lideri Qazi Məhəmməd arasında avqustda Tehranda bağlanmış razılışma pozulur və şah qoşunları həm Təbrizi, həm də Mehabadı ələ keçirir. 1947-ci ilin 30 martında Qazi Məhəmməd, qardaşı Sədr Qazi və Mehabad respublikasının müdafiə naziri Seyf Qazi dar ağacından asılır.

Şah qoşunlarına qarşı müqaviməti yalnız respublikanın Baş komandanı, general Mustafa Bərzani davam etdirir. 44 yaşlı Bərzani sonunda qüvvələr nisbətinin bərabər olmadığını və məğlubiyyətin qaçılmazlığını anlayaraq İrani tərk etmək və SSRİ-yə keçmək qərarına gəlir. 1947-ci ilin iyununda o, silahlı dəstəsi ilə Naxçıvanla sərhədi keçərək Azərbaycan ərazisinə, Culfaya daxil olur. Beləliklə, Bərzaninin və tərəfdarlarının 12 il davam edən SSRİ dövrü başlayır. Həmin dövrün bir neçə ili Azərbaycan SSR-də keçir.

* * *

SSRİ ərazisində dəfələrlə Bərzani ilə ünsiyyətdə olmuş əfsanəvi Sovet əks-kəşfiyyatçısı Pavel Sudoplatov (1907-1996) özünün 1990-cı illərdə işiq üzü görün "Xüsusi əməliyyatlar" adlı memuarlarında xatırlayır: "Bərzani SSRİ-yə gəlməzdən bir müddət əvvəl İrandakı kürd üsyançıların rəhbərləri şahın qurduğu tələyə düşürlər: onlar danışıqlar üçün Tehrana çağırılır, burada həbs edilir və edam olunurlar. Yalnız Bərzani həmin qismətdən qaça

bilir. Şah onu danışıqlara dəvət edəndə, Bərzani cavab verir ki, yalnız bir halda Tehrana gələ bilər - əgər şah özünün ailəsini girov kimi Bərzaninin mənzil-qəragahına göndərsə. Şahla ilkin danışıqlar davam edən müddətdə isə o, qüvvələrinin böyük hissəsini İranın şimal rayonlarına, SSRİ ilə sərhədin yaxınlığına yerləşdirir".

1947-ci ilin iyununda SSRİ Daxili işlər nazirinin müavini Vasili Ryasnoy Stalınə məruzə edir: "Bu ilin 15 iyununda Naxçıvan 41-ci sərhəd dəstəsinin hərbi müşahidəsinə görə, Sovet-İran sərhədindən cənub-qərbində İran təyyarələri peyda olaraq Ağgöl gölündən (İran) cənuba doğru uçuşlar keçirib. Onlar bizim ərazilərimizə 200 metrə qədər məsafədə daxil olublar. Elə həmin dövrdə bir neçə bomba partlayışı da qeydə alınıb".

Qonşuların qeyri-adi hərbi fəallığının səbəbləri Moskva üçün sirr deyildi. Vasili Ryasnoyun həmin məruzəsində deyilirdi: "Əldə olunmuş bilgilərə görə, İran Kürdüstanında, Uşnu rayonunda (Urmiyə gölündən cənub-qərbə) 1947-ci ilin martından başlayaraq İran hökumət qoşunları ilə İraqdakı bərzan tayfasının tərk silah olmaqdan imtina etmiş üzvləri arasında hərbi əməliyyatlar başlayıb. Kürd bərzan tayfası 1945-ci ildə İraqdan köçərək İranda məskunlaşıb".

Beləliklə, əvvəl İraqda, sonra isə İranda məğlubiyyətə düşər olmuş molla Mustafa Bərzani kor dalana sıxışdırıldığını yaxşı anlayaraq yeganə qurtuluş yolunu Azərbaycan ərazisinə keçməkdə görürdü. Onun hərbi birləşmələri Maku yaxınlığında şah qoşunlarını məğlub edərək SSRİ sərhədinə doğru hərəkət edirdilər.

Pavel Sudoplatov memuarlarında sərhəddə toplaşmış Bərzani tərəfdarlarının sayı barədə yazır: "Sərhədi keçən Bərzani tərəfdarlarının sayı 2 minə yaxın döyüşçüdən ibarət idi, elə bir o qədər də onların ailə üzvləri vardı". Ancaq digər Sovet əks-kəşfiyyatçısı - Vadim Udilov isə özünün "SSRİ-də terror aktları və təxribatlar" kitabında onların sayının 500 nəfər olduğunu yazır.

İyunun 15-də İran təyyarələrinin bombardmanı altında Araz çayı boyu sərhədə ilk kürd dəstəsi yaxınlaşır. Dəstədən 2 nəfər Sovet sahilinə keçərək Mustafa Bərzaninin Stalınə

məktubunu sərhəd komissarına təqdim edir. Ancaq Moskvadan cavab gecikir. 16 iyununda səhər tezdən İran sərhədində öz şəxsi mühafizəçilərinin əhatəsində Bərzani də peyda olur və dəstəsinin SSRİ-yə üzüb keçməsinə icazə üçün danışıqlar aparmaq istəyir. Ancaq sərhədçilərə yalnız bir tapşırıq verilmişdi: diskussiyaya girməmək, sərhədi pozan kürdləri isə saxlamaq və tərk silah etmək.

İyunun 17-də kürdlərin vəziyyəti daha da çarəsizləşir və Araz çayı ilə əvvəlcə yaralılar və taqətdən düşən bir qrup silahlı keçərək Naxçıvan ərazisinə daxil olur. Bu 160 nəfərdən 40 odlu silah götürülür. Çayın o biri sahilindən müşahidə aparan Bərzani öz tərəfdarlarının sərhədçilər tərəfindən atəşə tutulmadığını gördükdə, iyunun 18-də dəstəsinin qalan üzvlərinin də çayı

keçməsinə göstəriş verir. Bu vaxt kürdlər silahlarının bir hissəsini İran tərəfdəki qamışlıqlarda gizlədərək sərhədi keçirlər. İyunun 19-da SSRİ Daxili işlər nazirliyi əməliyyatın

nəticələrinə dair Stalınə məlumat göndərir: "İyunun 18-i axşama qədər Molla Mustafa Bərzaninin başçılığı altında kürd dəstəsi Sovet ərazisinə keçib. Onların ümumi sayı 499 nəfərdir. Kürdlərdən götürülüb:

303 tüfəng, 5 avtomat, 55 tapança, 54 qumbara, 13 binokl, 13 min patron. Saxlanılmış kürdlər Naxçıvan şəhərinə aparılıb və burada sərhədçilərin mühafizəsi altındadırlar".

İran sərhəd komissarı tezliklə Sovet həmkarına müraciət yollayaraq Bərzani və tərəfdarlarının təhvil verilməsini təklif edir. Müraciətdə deyilirdi: "Dostluq münasibətlərimizin pozulmaması naminə xahiş edirik ki, 400 əclafı geri qaytarasız". Ancaq Sovet tərəfi bu xahişə məhəl qoymur. Bununla da, Bərzaninin və onun kürdlərinin əvvəlcə çox qısa müddət çəkəcəyi fərz edilən, ancaq 12 ilə qədər davam edən "Sovet dövrü" başlayır.

* * *

Bir müddət Culfada saxlandıqdan sonra, kürdlər Abşerond yerləşdirilir. Bərzani isə qısa müddət Şuşada qalır, sonra isə Bakıya köçürülür. Onun Sovet rəhbərliyinə "sosializm uğrunda mübarizəyə hazır olduğuna" dair söylədiyi nitqlər isə istər Miocəfər Bağirovda, istərsə də Moskvadan gələn emissarlarda xəffif ironiya doğrur. Sovet tərəfində əsas təəccüb yaranan cəhətlərdən biri kürdlərdə çox güclü inkişaf etmiş tayfa-nəsil münasibətləri idi. Onlar Bərzanini az qala ilahiləşdirirdilər və bu cür geridə qalmış ictimai münasibətlərlə sosializm quruculuğuna dair vədlər qətiyyənlə bir-birinə uyuşmurdu.

Odur ki, Sovet rəhbərliyi bu arxaik münasibətləri heç olmasa yumşaltmaq, kürdlərin cəmiyyətə assimilyasiyasına nail olmaq üçün hətta kürdləri Bərzanidən bacardıqca təcrid də edirdi. Üstəlik, kürdlərin arasında kommunist təbliğatı aparmaq, yaxud oraya öz adamlarını salmaq cəhdləri də uğur gətirmirdi - kürdlər yadlar üçün qapalı idilər. Bununla bağlı, Pavel

Sudoplatov bir epizodu da xatırlayır - artıq Daşkənddə olanda onların Bərzaninin əhatəsinə informator yerləşdirmək cəhdləri həmin şəxsin izsiz-tozsuz yoxa çıxması ilə nəticələnir.

* * *

1947-ci ilin payızında Sudoplatov Bərzani ilə görüşüb danışmaq üçün nazir Abakumov tərəfindən Bakıya göndərilir. O, memuarlarında bu barədə yazır:

"Mən Bərzaniyə TASS-ın (Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyi) baş direktorunun muavini və Sovet hökumətinin nümayəndəsi kimi təqdim olundum. əyatımda ilk dəfə idi ki, əsl feodal ilə rastlaşdım. Bununla belə, Bərzani mənə fərasətli siyasətçi və təcrübəli hərbi rəhbər təsiri yaratdı. O dedi ki, son yüz ildə kürdlər farslara, iraqılara, türklərə və ingilislərə qarşı 80 dəfə üsyan qaldırıb və onların 60-ından çoxunda kömək üçün Rusiyaya müraciət edərək adətən yardım alıblar. Cavab olaraq mən elan etdim ki, Sovet tərəfi Bərzaninin və onun zabitlərinin bizim hərbi məktəb və akademiyaımızda xüsusi təlim keçməsinə razıdır. Həm də ona bildirdim ki, kürdlərin Azərbaycandan Orta Asiyaya köçürülməsi müvəqqəti xarakter daşıyır və onların Kürdüstanı qayıtmaqları üçün şərait yetişənə qədər davam edəcək..."

Sudoplatov xatirələrində daha bir maraqlı məqama toxunur: "Abakumov mənə Bərzani ilə söhbətlərin nəticələrini, habelə Stalinin kürdlərin hərbi tədris müəssisələrimizdə təhsil almalarına razılıq verdiyini Mircəfər Bağirovla bölüşməyi qadağan etmişdi. Məsələ ondadır ki, Bağirov Bərzanidən və onun adamlarından İran Azərbaycanında vəziyyəti destabilizasiya etmək üçün yararlanmaq niyyətindəydi. Ancaq Moskvada fərz edirdilər ki, Bərzani İranda yox, məhz İraqda daha lazımlı ola bilər - oradakı ingilispərəst rejimi devirmək üçün..."

* * *

1947-ci ilin oktyabrında Bərzani Azərbaycan kommunistlərinin rəhbəri Bağirova öz məktub-memorandumunu yollayır. O, Bağirovdan aşağıdakı məsələlərə münasibət bildirməsini xahiş edir:

"1. Tərəfdarlarım ilə görüşməyə icazə verilməsi.

2. Onların təhsili üçün şəraitin yaradılması.

3. Aylıq bülletenin çapının təşkil edilməsi.

4. BMT-yə kürdlərə münasibətdə yeridilən ədalətsiz siyasətlə bağlı şikayətin göndərilməsi.

5. Stalinlə görüşün təşkil olunması".

Noyabrın 15-də o, Bağirova daha bir məktub yollayır. Bərzani məktubunda Bağirovu "Şərq xalqlarının rəhbəri" adlandırır. "Biz taleyimizi Sovet dövləti ilə bağlamağı vacib saydıq, çünki, bu hakimiyyət azadlığın dayağı və xalqların ümididir", - Bərzani yazır. Həmin məktubunda o, "çox məşəqqətli, incidilmiş və təhqir olunmuş vəziyyətə düşən azadlıq hərəkatı döyüşçülərinə diqqət ayırmasını" xahiş edir.

Məmməd Süleymanov

1947-ci il. Bağirov və Bərzani. Kürd Peşmərgələrinin Bakıdan köçürülməsi

Kürd xalqının əfsanəvi lideri, general Molla Mustafa Bərzaninin ölümündən 39 il ötdü

Azərbaycanda olduğu dövrdə Mustafa Bərzaninin burada yaşayan kürdlərlə çoxsaylı görüşləri təşkil olunur, habelə o, Ermənistandakı kürdlərlə tanış olmaq üçün dəfələrlə Yerevana gedir. Onun təklifləri sayəsində Bakıda kürd yazıçı və şairlərinin əsərləri çap olunur, Yerevanda isə kürd radiosu açılır və 1937-ci ildə bağlanmış kürd dilində qəzet bərpa edilir. Həmin dövrdə Yerevan pedaqoji məktəbində kürd fakültəsi açılır, Ermənistan Dövlət nəşriyyatında ("Armqosizdat") isə kürd dilində ədəbiyyatın nəşri üzrə xüsusi komissiya yaradılır. Bu da hamısı deyil: Ermənistan Yazıçılar İttifaqının tərkibində kürd seksiyası, Ermənistan Elmlər Akademiyasında kürdşünaslıq bölməsi, Yerevan universitetində isə kürdoloji fakültə yaradılır. Azərbaycana nisbətən, Ermənistanda kürdlərlə bağlı tədbir və yeniliklərin çoxluğunu isə yəqin ki, Mirçəfər Bağirovun Bərzaniyə olan nisbətən inamsız münasibəti ilə əlaqələndirmək olar.

Bərzaninin daha bir ideyası Azərbaycan ərazisində Kürd muxtar rayonunu bərpa etmək idi. Məlum olduğu kimi, vaxtilə Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı, Zəngilan, Füzuli, Cəbrayıl və Şuşa rayonlarının ərazisində "Qırmızı Kürdüstan" mövcud idi. Sonralar ləğv olunan həmin strukturun yenidən yaradılması ideyası istər Moskvada, istərsə də Bakıda

ay vaxt, silah-sursat verilməsini, hərbi təlimlər üçün şərait, sonra da İrana qayıtmaq üçün icazə verilməsini xahiş edir. İrandan təslimçi qaçışın revansını götürmək ideyası həm Moskva, həm də Bakıda partiya rəhbərliyinin xoşuna gəlir. 1949-cu ildə DİN-in Staline məruzəsində bu barədə deyilir: "Mustafa Bərzaninin arzularına uyğun olaraq Azərbaycan KP(b) MK-nin katibi yoldaş Bağirov hökumətə Bərzaninin dəstəsinin Xəzər dənizi sahilindəki düşərgələrdən birində yerləşdirmək, onları ərzaq və sursatla təmin etmək, habelə şəxsi heyəti hərbi işə öyrətmək barədə təkliflər verib".

Hökumət müvafiq qərarı qəbul edir. Həmin qərara əsasən, Bərzaninin dəstəsindən 3 atıcı bölük, artilleriya batareyası, minaatıcı batareya, minaax-taran taqım, rabitə və tank taqımları formalaşdırılır. SSRİ Silahlı qüvvələri Nazirliyindən şəxsi heyətə təlim keçmək üçün 25 zabıt göndərilir.

Elə görünür ki, SSRİ Bərzaninin dəstəsindən ordu özəyi kimi istifadə etməklə miqyasca böyük olmayan əsgərlərindən tankçı hazırlamaq nəyə gərəkdir?! Ancaq çox tezliklə bəlli olur ki, Sovet rəhbərliyi kürd xalqının planlarını qətiyyənlə düzgün anlamayıb: Azərbaycan SSR Dövlət Təhlükəsizliyi Nazirliyinin (DTN) Moskvaya məlumatında göstərilir ki, Bərzaninin şeyx komissar-

ərazisindən çıxarılsın və bacardıqca İranda sərhəddən uzaqda yerləşdirilsin..."

Bağirovun təklifi yetərli olur. SSRİ Nazirlər Sovetinin 1948-ci il 9 avqust tarixli qərarına əsasən DİN tərəfindən Bərzaninin dəstəsinin Bakıdan çıxarılaraq Özbəkistan SSR ərazisinə, Daşkənd dəmir yolunun Verxneye-Komsomolskoe stansiyasına daşınmasına başlanılır. Bakıdan kürdlərin çıxarılması birdefələk aksiya kimi yox, hissə-hissə, xırda dəstələr halında icra olunur. Onlar yeni ərazidə kolxozlarda yerləşdirilir, eyni zamanda burada hərbi təlimləri keçmək üçün şərait də yaradılır. DİN-in məruzəsində qeyd olunur ki, 1948-ci ilin sonunda Mustafa Bərzani Özbəkistan kommunistlərinin başçısı Yusupovla görüşü olur və həmin görüşdə Bərzani öz dəstəsinin şəraitindən narazılığını bildirərək vəziyyətin və gələcək planların müzakirəsi üçün Stalinlə görüşü təşkil etməyi Yusupovdan xahiş edir.

Göründüyü kimi, Sovet hökuməti Bərzaninin heç də "kommunizm qurucusu" olmadığını aydınlaşdıraraq kürdlərin Bakıdan uzaqlaşdırılmasını qərarına gəlir. Yəni, bu siyasi oyunda hər kəsin öz mənafeyi vardı, üstəlik bu mənafehlər üst-üstə düşmürdü. Həmin dövrdə (ta 1950-ci illərin ortalarına qədər) kürdlər Yaxın Şərqdə SSRİ-nin yeganə müttəfiqi idi və Moskva onlardan istər İraqda, istərsə də Suriyada Qərbə qarşı yararlanmaq niyyətindəydi. Bərzani isə öz növbəsində ya İranda, ya da İraqda müstəqil Kürdüstan dövləti qurmaq üçün əlləşirdi.

***

DİN-in məruzəsindən də görünür ki, Bərzaninin dəstəsinin Azərbaycandan kənarlaşdırılmasında maraqlı olan şəxslərdən biri məhz Bağirov idi. Kürd müəlliflər tərəfindən yazılmış "Mustafa Bərzani" bioqrafik kitabında da bu vəsiyə vurğulanır. Kitabdan bir epizod:

"Bərzani tərəfdarları özlərinin Orta Asiyaya sürgün olmalarını repressiya

kimi qəbul edirlər və Bağirovla Bərzani arasındakı münasibətlərin pisləşməsi ilə əlaqələndirirlər. Məsələn, onlar Daşkənddə Orduxan Cəlilə belə bir əhvalat danışır: "Bağirovun ad günündə bayram süfrəsi arxasında yubilyarın yaxınları ilə bərabər "Tudə"nin MK-nin katibi Pişəvəri və general Bərzani də əyləşibmiş. Şən söhbətlər və sağlıqlardan sonra Bağirov hiss edir ki, Bərzani çox qayğılıdır və üzünü ona çevirərək soruşur: "Niyə heç nə yemirsən?" Bərzani isə cavab olaraq yoldaşları ac və yoxsul olduğu bi vaxtda SSRİ-yə əylənmək üçün gəlmədiyini söyləyir. Məhz həmin məclisdən bir qədər sonra kürdlər Bakıdan çıxarıldığından Bərzani tərəfdarları köçürülmə əməliyyatının Bağirovun onlara qarşı münasibətinin soyuması ilə bağlayırlar". Belədir, ya yox? – hökm vermək çətindir. Fakt odur ki, kürdlər Özbəkistan kolxozlarından, bir hissəsi isə Altay vilayətində yerləşdirilir. Bərzani narazılığını Staline yazdığı məktublarla ifadə edir. O, Staline 72 məktub yazır, ancaq heç bir cavab almır. Bərzani fərz edir ki, məktublar Staline gedib çatmır, odur ki, qonşuluqda yaşayan bir qadıncan Moskvaya getməyi və məktubu orada poçt qutusuna salmağı xahiş edir. Kürdlərin həmin vaxtlardakı narazılıqlarını sonralar Xruşçovla görüşündə Bərzani zarafatla bu cür ifadə edəcəkdə: "Mən 5 dövlətə qarşı vuruşmalı olmuşam – İraq, İran, Türkiyə, Azərbaycan və Özbəkistana qarşı". Bəzi kürd tarixçiləri Bağirovun Bərzaniyə qarşı intriqalar apardığını və bu işdə Beriyanın xidmətindən yararlandığını yazır. Ancaq Pavel Sudoplatovun xatirələrindən də görünür ki, Stalinin xarici siyasət sahəsində böyük ümidlər bağladığı Bərzani ilə çətin ki Beriya və Bağirov açıq qarşıdurma keçirdilər. Sudoplatova, görə, kürdlərin Azərbaycandan Özbəkistana köçürülməsi ideyası başdan ayağa Moskvanın ideyası idi və SSRİ-nin Yaxın Şərqi maraqlarının soyuması fonunda bu addım siyasi cəhətdən düzgün addımdı. Sudoplatov yazır: "Mən Yusupovun kabinetinə Bərzaninin başçılığı altında İrandan Azərbaycana qaçmış 3000 kürdün məskunlaşdırılması təklifi ilə gəlmişdim. Onları Qafqazda saxlamaq çox təhlükəli idi, odur ki, rəhbərlik kürdləri Özbəkistana köçürmək qərarına gəlmişdi..."

neqativ qarşılanır. O cümlədən, Mirçəfər Bağirov həmin ideyaya böyük skepsislə yanaşırdı, Bərzaninin öz millətinin nümayəndələrinə nəzarət istəyini isə onun "öz xanlığını yaratmaq" cəhdi kimi qiymətləndirirdi. Ümumiyyətlə, kürd xalqında olan arxaik tayfa münasibətləri və sərt iyerarxiya Mirçəfər Bağirovun tənqidinə səbəb olur.

Bərzaninin digər istəyi isə İraqa döndəndən sonra orada Kürdüstan dövləti yaratmaq barədə Staline yola gətirmək idi. Sudoplatovun memuarlarından bəlli olur ki, Stalin həmin ideyaya da qol çəkmiş.

***

Vadim Udilov "SSRİ-də terror aktları və təxribatlar" kitabında yazır: "Bərzani bəyan edir ki, İran hakimiyyətinə qarşı mübarizəni davam etdirmək niyyətindədir və Sovet hökumətindən onun dəstəsinə istirahət üçün bir neçə

ları inanclı kürdlər, həmçinin azərbaycanlılar qarşısında xütbələrlə çıxış etməklə onları heç də Sovet hakimiyyətini sevməyə çağırırdılar. Yəni, söhbət teokratik bir iyerarxiyadan gedir, Bərzaninin Sovet quruluşu haqda söylədiyi pafoslu kəlmələr isə niyyətlərini ört-basdır etmək fəndindən başqa bir şey deyilmiş.

DİN-in Staline məruzəsində deyilir: "Bir müddət sonra agentura yolu ilə müəyyən edildi ki, Mustafa Bərzani siyasi savadsız şəxs olmaqla bərabər, kürd tayfalarını birləşdirərək onlardan knyazlıq qurmaq və bu knyazlığın rəhbəri olmaq niyyətindədir. O, SSRİ-də olduğu dövrə onun heç nəyə öhdəlik götürmədiyini müvəqqəti bir təzahür kimi baxır. Bu cür əhval-ruhiyyəni nəzərə alaraq yoldaş Bağirov hökumət qarşısında məsələ qaldıraraq ki, kürd xalqının dəstələri Azərbaycan SSR

***

Kürdlərin Özbəkistan dövrü 1958-ci ilə qədər – İraqda 14 iyulda kral II Feysəlin devrilməsinə qədər davam edir. Mütləqiyyətin süqutundan sonra molla Mustafa Bərzani İraqa dönür...

Məmməd Süleymanov

“Diplomat” qəzetinin arxivindən**1947-ci ildə kürd xalqının qəhrəman oğlu Molla Mustafa Barzani 504 Peşmərqəsi ilə Azərbaycana pənah gətirmişdir****Qəhrəman kürd xalqı hər zaman dar gündə Azərbaycan xalqına arxa və dayaq olmuşdur****Əmrəl Ləhrudi**

Müsahibim 1946-cı ildə Pişəvəri ilə birlikdə Azərbaycana gələn, hazırda ADF-si MK-sının sədri Əmrəl bəy Ləhrudidir.

-Əmrəl müəllim, xahiş edirik Molla Mustafa Barzani haqqında xatirələrinizi danışsınız.

-Molla Mustafa Barzaninin qəhrəmanlığı haqqında, istər o tayda, istərsə də bu tayda çox eşitmişdim.O, bütün döyüşlərdən qalib çıxırdı, çünki onun peşmərqələri könüllü ona qoşulmuşdular və hamısı da çalışırdı ki, ondan qabaq döyüş meydanına atılsın. Onların bu cür döyüş taktikası hər zaman düşməni qaçmağa məcbur edirdi. Peşmərqələri ölümü özlərinə şəraf bilirdilər.

SSRİ-nin xəyanətindən sonra Pişəvəri Molla Mustafa Barzanini eşitmədi Bakıya gəldi və gəldiyi gündən də gəlməyinə peşman olmuşdu. Geri qayıtmaq planı üzərində işləyib partizan hərəkatı başlatmaq istəyirdi. Ona görə Mahabada adam göndərdi. Lakin, gec idi. Molla Mustafa Barzani 1947-ci ildə Təbrizdə olan Sovet konsulxanasına müraciət edir, silahlı mübarizəsini davam etdirmək üçün məsləhətləşmələr aparır. Səfirin müavini -vitse konsul Nuriyev məsləhət görür ki, iş-ışdən keçib, daha silahlı mübarizə vaxtı deyil, bu məsələnin üzərindən keçməyə çalışsın.Bu xatirəni mənə konsulxanada Molla Mustafa Barzani ilə görüşən bir yoldaş söyləmişdi. Molla Mustafa Barzani çox çətinliklərlə rastlaşmışdı. İran Kürdüstanından İraq Kürdüstanına, İraq Kürdüstanından Türkiyə Kürdüstanına, oradan da yenə İran Kürdüstanına keçmiş və Araz çayını keçib Naxçıvana gəlir. Orada onu çox gözəl və səmimi qarşılayırlar, yer verirlər. Bir neçə gündən sonra peşmərqələri ilə birlikdə Bakıya gətirirlər.Bir müddətdən sonra onları Özbəkistana göndərirlər.

Bakıda olarkən, onun dostu Qulam Danışkian Molla Mustafa Barzani haqqında gözəl xatirələr söyləyirdi.Bir xatirəsində o deyirdi:

Bir gün Mir Cəfər Bağirov hamımızı qonaq çağırmışdı. Molla

Mustafa Barzani də həmin qonaqlıqda iştirak edirdi.Masanın üstünə hər cür ləzzətli xörəklər düzülürdü. Hamı yeməyə başladı, Molla Mustafa Barzani isə əlini yeməyə uzatmadı. Bunu gören Mir Cəfər Bağirov soruşdu ki, bu gözəl xörəklərdən nə üçün yemirsən?

Molla Mustafa Barzani cavab verir ki, peşmərqələri azuqə sarıdan çətinlik çəkirlər, onların rahatlığı olmadan mən yemək yeyə bilmərəm,yemək boğazımdan keçməz.

Qulam Yəhya deyirdi ki, həmin günü bütün azuqələrdən hazırlayıb peşmərqələrə apardılar. Molla Mustafa Barzaninin o hərəkatına görə bütün peşmərqələri geyim-keçimlə də təmin etdilər. Molla Mustafa Barzaninin mərdliyi, kişiliyi, qəhrəmanlığı gözümün qabağındadır. Öz gördüklərimdən başqa Qulam Yəhya da onun haqqında çox əhəmiyyətli xatirələr söyləyirdi.

-Əmrəl müəllim, Qulam Yəhya kim idi?

-Qulam Yəhya Zəncan cəbhəsinin danışkanı idi. 1945-ci ildə Azərbaycan Demokratik Fırqəsi MK-nın üzvü idi. Hərbi nazirin müavini sayılırdı. Zəncan cəbhəsinin komandanı, fərmandarı idi. İran qoşunlarında Zülfüqari bəndəsinin dəstələri ilə vuruşurdu, bir addım da geri çəkilmirdi. O da

oxuyurdum. Məktəbimiz Minsk meydanına yaxın yerdə yerləşirdi. Biz məktəbin ikinci mərtəbəsində dərs keçirdik. Tənəffüsə çıxanda gördüm ki, Molla Mustafa Barzani dəhlizin o biri başında durub. Onun qəhrəmanlığı haqqında o qədər danışmışdılar ki, gören kimi tanıdım.Əlində uzun bir qəlyan var idi, onu tüstüləyirdi. Molla Mustafa Barzani tək oxuyurdu, onunla fərdi qaydada məşğul olurdular. Müəllim və dilmancı onunla tək bir otaqda bütün fənlər üzrə dərs keçirdilər. Bir tələbə olaraq onu hər tərəfli bir diplomat kimi hazırlayırdılar. Üç il biz partiya məktəbində oxudum.

- Əmrəl müəllim, bu üç ildə dəyərli bir xatirə yadınızda qalıbmı?

-Birinci əsas xatirəm odur ki, Molla Mustafa Barzani hər gün dərsdən sonra saat 4-5-də Moskvanın Qorki küçəsi ilə paralel bir küçə vardı, o küçə ilə 4-5-saat piyada gəzərdi və bir böyük dürbin də həmişə çiynində olardı. Bir dəfə biz ondan soruşduq ki, bir belə piyada gəzirsən, bəs dürbin nəyinə lazımdır? O, dedi ki, dürbin mənim cəbhə yoldaşımıdır, ona görə də onu hər zaman özümə gəzdirirəm. Piyada gəzməyimin səbəbi də odur ki, mən mütləq Kürdüstan dağlarına gedib inqilabi mübarizəni davam etdirəcəyəm. Bu dürbin də o mübarizədə

özüm də bir neçə dəfə o evə getmiş, onlarla birlikdə olmuşdum. Çox gözəl, hər şeylə təmin olunmuş bir ev idi. Çarpayı qoyulmamışdı, çünki darısqal olardı.

Barzanini birbaşa İraqa dəvət etdi. Sovet hökuməti Molla Mustafa Barzaniyə xüsusi təyyarə verdi. O, Moskvadan Praqaya, oradan da birbaşa Dəməşqə, Dəməşqdən isə

Molla Mustafa Barzani

Ona görə də təxtixan yox idi. Yerə xalı-xalça döşənmişdi. Hamı uzanıb onun üstündə yataırdı. Peşmərqələrdən 10-15 nəfər partiya məktəbində oxuyurdular. Onların hamısı cavan oğlanlar idilər.

Bağdada gedir. Onu Əbdülkərim Qasimi özü çox dəbdəbə ilə qarşılayır, ona bir qəsr verir. Molla Mustafa Barzani ailəsi ilə o qəsrdə yaşamağa başlayır. O, 1963-cü ilə qədər Ə.Qasiminin müşaviri olur. 1963-cü ildə Ə.Qasimiyə qarşı general Arif qardaşları üsyan qaldırırlar və hakimiyyəti ələ alırlar. Onlar kürd xalqına qarşı da çıxırlar.Ona görə də Molla Mustafa Barzani ətrafı ilə birlikdə dağlara çəkilir, Kürdüstanda öz iqamətgahını bərqərar edir. Bu mənim eşitdiyim və bildiyim dəqiq məlumatlardır.

Moskvada oxuyan peşmərqələrdən birinin adı dəqiq yadımdadır, adı Əli idi. O, şəkil çəkən idi. Bütün ləvazimatı var idi. Mən də bir fotoaparat aldım. Əli bu işdə mənə yardımçı oldu. O vaxtan mən də həvəskar oldum.

Onların indi harada olmasından, yaşayıb-yaşamamasından xəbərim yoxdur. Əgər sağ-salamatdırlarsa buradan onlara salam söyləyirəm. Molla Mustafa Barzani doğrudan da Kürdüstana getdi və dünyasını dəyişən günə qədər mübarizəsini davam etdirdi və mən çox şadam ki, oğlu Məsud Barzani cənabları onun mübarizəsini davam etdirdi və ölməz Molla Mustafa Barzaninin arzularını həyata keçirdi.Bu müqəddəs işdə onlara, kürd xalqına böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Sağlıq olsun, qismət olsa o böyük şəxsiyyətin qəbrini ziyarət etməyə və Məsud Barzani cənablarını görmək, xatirələrini onunla bölüşmək istəyirəm.Mən, bütün Kürdüstan xalqına səmimi salamlarımı göndərirəm.

Tahir SÜLEYMAN

Molla Mustafa Barzani kimi qorxmaz, qəhrəman, sözünün üstündə duran adam idi. İrandan gələn mühacirləri yerləşdirmək ona həvalə edilmişdi. Azərbaycanın 30 rayonunda mühacirlər yerləşdirilmişdir. Bu iş bilavasitə bir il çəkdi. 1959-cu ildə Azərbaycan Demokratik Fırqəsinin sədri seçildi, 1985-ci ilə qədər o vəzifədə qaldı, sonra dünyasını dəyişdi. Mən Gəncədə olduğum üçün Molla Mustafa Barzanini Bakıda görə bilmədim.Onu ancaq 1955-ci ildə Moskvada Partiya Məktəbində gördüm. Məni və Muxtar Dədəqani adında bir firqə kadrosunu firqə göndərmişdi, orada

əvvəlcə olduğu kimi indi də yaxın köməkçim olacaqdır. Gəzməyim isə ona görədir ki, burada ayaqlarım tutulmasın, dağlarda düşməne qarşı döyüşən zaman titrəməsin, qüvvədən düşməsin, möhkəm olsun. İkinci xatirəm odur ki, Minski küçəsində ona 6 otaqlı bir ev vermişdilər. Demək olar ki, o ev Molla Mustafa Barzaninin müsafirxanası idi. Daşkənddən və başqa yerlərdən gələn peşmərqələri həmin o evdə yeyib-ıçır, deyib-gülər, yataırdılar. Qruplar bir-birini əvəz edirdi. Molla Mustafa Barzani daimi onlarla birlikdə olardı. O, həyatını onlarsız təsəvvür etməzdi. Mən

Onlardan çoxu həmin məktəbdə dərs deyən cavan qızlarla evləndilər. Əbdülkərim Qasiminin dövlət çevrilişindən sonra Bəsrədən böyük bir gəmi göndərdilər, İraqdan mühacir düşmüş peşmərqələri geri dəvət etdilər. Onlar gedən zaman evləndikləri qadınları da özləriylə bərabər apardılar.

-Hansı yol ilə gətdilər?

-Onlar Qara dənizdən çıxdılar Aralıq dənizinə,oradan Oman dənizi ilə Bəsrə körfəzinə gətdilər.

- O zaman İraq rəhbəri kim idi?

-Əbdülkərim Qasimi idi.O 1958-ci ildə Molla Mustafa

Nêçîrvan Barzanî: Em ji bo piştevaniya leşkerî û mirovî spasiya Almanyayê dikin

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî bi şandeke Parlamentoya

Almanyayê re civiya û ragihand, ew spasiya Almanyayê dikin ku erkên xwe yên leşkerî û mirovî li Iraq û Herêma Kurdistanê dirêj kiriye. Di çarçoveya duyemîn roja Konferansa Asayîşa Munchenê de, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî bi şandeke Parlamentoya Almanyayê ya bi serokatîya Cîgirê Serokê Komîteya Derve Thomas Erndl re civiya.

Di civînê de behsa peywendiyên Almaniya li gel Iraq û Herêma Kurdistanê, pirsgrîkên Hewlêr-Bexdayê, şerê dijî terorîstan û metirsiya DAIŞê û pêwendiyên Iraq û Herêma Kurdistanê ligel welatên cîran û navçeyê hatin gotûbêjkirin.

Nêçîrvan Barzanî ji bo piştevaniya serbazî û mirovî li Iraq û Herêma Kurdistanê û berfirekîrîna erkê hêzên xwe di çarçoveya hevpeymanîya navdewletî ya li Iraq û Herêma Kurdistanê de, herwiha naskirina komkujîya Ezdîyan wek jenosîd spasiya Almaniya û parlamentoya wê kir. Şanda parlamentoya Almanyayê rol û bandora Herêma Kurdistanê di şerê li dijî terorîstan û têkşikandina DAIŞê de bilind nixand û dúbare kir ku Almaniya weke hevkar li peywendîya Îraq û Herêma Kurdistanê dinêre û piştgîriya aştî û aramiya Îraq û Herêma Kurdistanê û çareserîya aloziyê dike. **KDP.info**

Balyoza Amerîka: Serdana şanda Kurdistanê ya Bexdayê serkeftî bû

Balyoza Amerîka ya Iraqê Alina Romanowski li ser serdana dawî ya şanda Herêma Kurdistanê bo Bexdayê peyamek belav kir û ragihand, ew serdan serkeftî bû.

Balyoza Amerîka li Iraqê Alina Romanowski îro 21ê Sibatê li ser Twittera peyamek li ser şanda danûstankar a Herêma Kurdistanê ku ji bo çareserkirina kêşeyan serdana Bexdayê kiribû, peyamek belav kir.

Romanowski di peyama xwe de got, çareserkirina kêşeyên hilawistî yên di navbera her du alîyan de dê xizmeta berjewendiyên netewî yên Iraqê bike û diyar kir, serdana dawiyê ya şanda Herêma Kurdistanê bo Bexdayê ji bo gotûbêjkirina bûdçe û pirsên petrol û gazê serkeftî bû û wê ligel serbixwebûna sektora enerjîyê parastina aramiya herême bike.

Serokê Dîwana Encûmena Wezîran a Herêma Kurdistanê Omêd Sebah jî ragihand ku şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê piştî serdana xwe ya 2 rojan bo Bexdayê, vegeriya Hewlêrê û got: "Hevdîtinên me dê berdewam bin heta ku em bigihin çareseriyekê ji bo kêşeyên hilawistî, bi taybet yasaya petrol û gazê û yasaya bûdçeyê." **PeyamaKurd**

KOMELA KESKESORÊ

Bi kurtayî derheqa komela kurdaye li ser nave "Keskesorê" ku Urisêtê perwelatê Krasnadarê hatîye damezirandinê û serwêrîyê ji 1992-ê salêda hetanî roja îro Dursunê Têmirê Evêş Balayêv lê dike.

Me li komelêda xebateke pir girîng û berbiçav kirîye. Birêz Dursunê Têmir boy xebata xwene baş eva çend cara ez bijartine çawa jibartine şewirmendê qubêrnatorê perwelatê Krasnadarê para netewatîyê û olî. Wan şerên ku sere ermenîya û ecema destpêkir nêzînkaya 25-hezar kurdên musulman ji Ermenîstanê koçber bun berênxwe dane Urisêtê û Komarên Asîya Navîn. Azerbaycanê. Nezanya zimanê rusî pir dijwarî pêşda anî, li navbera rusa û kurda. Kazakê perwelatê Krasnadarê gellek neheqî kurdara dikirin, li gelara rê nedîçûn. Kazak dixwastin gelê mihacîrê hatine vira disa ji cî û warênwana raqetînin û zorê bikin herne komareke cûda. Ewê yekê nenihêre emekê me kurda jî pir mezin bû. Li ewî şerî pêşberî nêmsê faşîstda mejî xwînxwe rêtdîye boy paqîşkirina axa xwe ji wan faşîstên xûnxûer. Boy harîkarîyê bidine gellê xwe. Me Krasnadarêda ev komela çanda Keskesorê vekir, bona parastina gellê xwe kurda. Me çanda kurdada etf edetê gelê xwe nîşanî 126- netewa perwelatê Krasnadarê dijîn kir. Me têlêvîzîyonê Krasnadarêda çend cara 45-demjimêr klam

û me belavdikire nava cimeetê. Xêncî wê me festîfal û konsera derbas dikir û pir mevana ji per welatê Krasnadarê dewat dikir û herê carê hezar, hezar bênsed meriv beşdar dibun. Roja îro em bextewarin ku, cîwanên kurdên me xwandina bilindda dixwînin û digêhjine merteba bilind û kar û xebatên başda kar duşuxlin. Bi teşkîldarîya endamên komeleyê kurdên me bune dêpûtat, serkarê tendurustîyê, muhendîs, rêvevîrê gûnda, serkarê karxanê mezin, ulumdarê zanîstîya bilind derketine. Boy xebata meye baş me gelle cara nama spasdariyê ji alîyê seroktaya Gubêrnatora û ji alîyê serkarê Wezîrê Çanda Krasnadarê wergirtîye. Ez çawa serogê Komela „Keskesor„-ê çawa helbestvan, dixwazim helbesteke xwe bi zimanê kurdî rewayî gellê xwe bikim. Ez bawarim rojnama „Dîplomata Kurd„ wê wê helbestamin biweşîne û temamiya xwendevanê rojnamê wê bixwînin û binirxînin.

Ez silavên xwe dişînim hemû kurdên meye mêrxas, welatparêz û serhildarara ku belavî topa cîhanê bune û hîvîya Kurdistanê Azad û Serbixwenêne.

ROJNAMA "DİPLOMATA KURD"

Rewayî Xûdan Îmtîyaz û Sernivîsarê rojnama "DİPLOMATA KÛRD" Tahir Silêman dikim.

Rojnama „Dîplomat..-ê weşandin dijmin qut kir Lê Tahirê Silêman neyar xema wûr barkir Bi serfînyazîyêva li wana qirik zakir Neheqî da rûyê wan weşandin dúbare kir

Rojnama „Dîplomat..-ê Tahir rupelek vekir Dîroka Kûrdistanê perçe perçe cî war kir Bona xwandevanê me hûr gilî şîrove kir Li kurdênme cîhanê çar zimana rewa kir

Ne şêkrandin derdara Tahir gel mîlîyon rakir Hêrsa xwe wîya werkir şermezarî wan barkir Pêwîste ez binvîsim hember kurda bûn kafir Xwîna bêwa hilşandin, neheq barandin hêsir

Çar perçê Kurdistanê tev şervana te gav kir Fêrîzîya te dijmin dît, qametê xwe wan xar kir Te çewa dît sengerê kek Berzanîyê nemir? Sîmvolê azadarîyê ew ala kû bilind kir!

Rupelê rojnamêda dîroka me kevn lêkir Selaheddîn Eyyubî û şerêwî bîr nekir Wîya çawa bi rûh can dîne Îslâm xayîkir Dewleta Misîrêda wîya padşatî lêkir

Mam Celal Telebanî ku Tahir pêşwazî kir Got, eskerê Amrîka ji Iraqê me derkir Birakujîya nav gela bi rumet me rakir Rojnama „Dîplomat..-ê elametî belakir

Wî got kek Mesud Berzanî dine kurdê me nas kir Dêrd kullê hezar sala serfînyazî we qeç kir Elamke serbest dewlet ser vê axa rizgar kir Wî caw da hê newexte hinekî bikin sebr

Ewladê mexlûqetîyê, Tahir li gel hewar kir Qot nebîne kole, bîndest gere-lalji bi zar kir Xayînetî hiz nekir, kê piştî me xençer kir Ajanê piş perdêda ser pusîya wana vekir

Dûrsin qot; „ Tahir pir pir ber neheqîyê debar kir Bi şeref şîrê wî mêt herd dayika helal kir Xwîn xurî bê şerefî, pajda ku ewa nezvir Rojnama „Dîplomatê„, bi her mecala xurt kir **Dursunê Têmir Balayêv**

KÛRD xalqî mûbarîz vê qahraman xalqdir. Heydar Əliyev

DİPLOMAT

№ 16 (480) 24 - 30 Aprel, Nisan sal. il 2022 Qismatî: 40 qanqik.
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin Rojnama heftename civakî û siyasî Hîjaye: 40 qanqik.

û govendên kurda nîşan kirin. Xêncî wê yekê, dîdemê leşa xûrekê milletada xurekê me kurda çend cara cîhê yekê girtin. Li komelêda me destûra berdana rojnama „Kurdkîyê vêtî„ (Elametîyê Kurda) stend û bi zimanê kurdî û rûsî bi sernivîsarê rojnamê Dursinê Têmir hat weşandin. Ew rojname nava cimeetê belaş dihate belavkirinê. Ewê yekê tevgirêdanê me û 126 netewa mayînvî helaqetîya me şidand. Me Ünîversîtê Kûbanêda para zimanê kurdî da vekirinê, lê miqabîna me nikaribû 30 xwandevan peydakin wekî navda bixwînin. Ew para kurdayetîyê careke din hate girêdanê. Me helbestên zimanê kurdî nivîsîn û welgerande zimanê rusî û kovar rojnamên Krasnadarêda dihatin weşandinê

20-salıya rojnameya "DİPLOMAT"-ê tamam bû

Rojnameya "DIPLOMAT" ya kurdên Azərbaycanê ku bi çar zimanan (kurdî,azerî, tirkî û rûsî) tê weşandinê, hejmara xwe ya yekê di 01.01.2003-ê de weşandîye. Naha hejmara 519-e amade libe. Xwedî xwedan îmtiyaz û sernivîskarê "Diplomat"-ê, rewşenbîrê hêja, welatparêzê bê humber Tahir Silêman e.

Gava min bihîst ku, rojnameyek kurdî li Azərbaycanê tê weşandin, ez wûsa fikirîm ku ji teref gellek xebatkarên ve tê amade kirin û weşandinê. Lê piştî ku ez çûm mala mamoste Tahir Silêman, min dît ku ev rojnameya rengîn ya bi navarokek dewlemend, tenê bi kar û xebata malbatek fedakar ve tê meşandin!

Ev rojnameya rengîn bi ked û xebata şexsekî tê amade kirin û weşandinê. Hêjayî gotinêye ku hemjina birêz T. Silêman û kurê wî xortê hêja İsmail Tahir jî herdem bi ked û xebata xwe alîkarîyê didin rojnameyê. Careka din ez bûm şahidê hêza afirandinê ya hestên kurdîniyê. Heta nuha 499 hêjmara "Diplomat" hatiye weşandin, gava ku min ev gotar dinivîsand mamosta Tahir jî hejmara 519-î an ji bo weşandinê amadeyî çapê dikir.

Bêguman weşandina rojnameyek weka "Diplomat"-

ê bi çar zimanan gellek xebat û bi aborîyek hindik re zehmet e. Lê birêz Tahir Silêman sîngê xwe daye hemberî hemû zor û zehmetîyan û dibêje berxwedan jîyan e. Car caran kurdên fedakar hinek alîkarîyê ji bo rojnameyê dikin, lê piraniya mesrefên rojnameyê ji bêrika mamosta Tahir Silêman derdikeve. Li gor mamosta Tahir her hejmarek rojnameyê 2500-3000 heb tê weşandin. Piraniya rojnameyê mift (belaş) tê belav kirin. Gellek ji van rojnameyan li Azərbaycanê tê belav kirinê, lê her weha xwendevanên rojnameyê li Rusya, Gûrcîstan, Kazakîstan, Qirasnedar û di gellek cîyên din de jî heye, ji ber wê jî rojname di van cîyan de jî tê belav kirin. Hêjayî gotinêye ku hikumeta Azərbaycanê maf û azadîya weşanan daye kurdan. Bi xebata kesên weke birêz T. Silêman pir a dostaniyê di nava gelê kurd û azerîyande ava dibe. Weke ku me li jor jî anîye ziman rojname bi çar zimanan tê weşandinê, Tahir Silêman bi zimanê azerî û rusî pirsîgerekên kurdan tîne rojeva birayên azerî û gellên din ku bi zimanê rusî dikarin bixwînin. Xebata rewşenbîrê hêja mamosta Tahir Silêman deng û rengê kurdên Azərbaycanêye ku, bi rêya rojnameya "Diplomat"-ê sînoran derbas dibe û di hêlîna dilê kurdan cîyê xwe digre. Ji ber ew ked û xebata ku wî daye û bi îmkânên xwe 519 hejmar weşandîye, divê mirov mamosta Tahir pîroz bike. Rojnameya "Diplomat" weke zarokêkî mamosta Tahir Silêman e û ew xwedî li zarokê xwe derdikeve. Em bi ser navê malpera Netewe birêz Tahir Silêman ji dil û can pîroz dikin û ji bo rojnameya "Diplomat"-ê jî temenek dirêj hêvî dikin. Mala te ava be

mamosta Tahir Silêman. Em benda hejmara 1000-ne

Amadekar: Çeto Omerî

Bizim xalqlarımızın gücü dostluğumuzdadır

«Əkinçi» qəzeti milli mətbuatımız üçün nümunə oldu. «Əkinçi» sübut etdi ki, cəmiyyətin inkişafının əsas göstəricilərindən biri də mətbuatdır.

Doğrudur, həm «Əkinçi», həm də ondan sonra nəşr olunan mətbuat nümunələri çox çətin, əzablı, dövrün qeyri-demokratik ab-havasının təsirindən qurtula bilməyən ömür yolu keçmişdir. Lakin şükürlər edirik ki, Azərbaycan milli müstəqilliyini əldə

Rövsən Atakişiyev

cəmiyyətin üzdəki ictimai-siyasi yerini bilərəkdən təbliğ və tədqiq edən istedadlı jurnalist kimi tanıyıram və onun redaktoru olduğu «Diplomat» qəzetinin daimi oxucusuyam. Xalqına, onun keçmişinə, tarixinə bu qədər bağlı olan qələm dostumun fədakarlığı məni heyretə gətirir. Onun Azərbaycanda yaşayan xalqların: türklərin, kürdlərin, talışların, saxurların və digərlərinin dostluğuna birgə yaşayışına həsr etdiyi məqalə və yazıları diqqətlə oxuyuram. «Diplomat» qəzetində dünyada yaşayan kürdlərin həyatı ictimai-siyasi fəaliyyəti, yaşayışı, mübarizələri ön plana çəkilir və görünür ki, bu mübarizədə Tahir müəllimin və onun qəzetinin də müəyyən dərəcədə qatqısı vardır.

O, dünyada yaşayan bütün kürdlərin bugünkü və gələcək taleyi ilə ciddi maraqlanır və bəzən bu siyasi mübarizə xarakteri alır. Doğrudur, bəzən mən Tahir müəllimin radikal siyasi maraqları ilə razılaşa bilməsəm də, milli mücadilənin hər kəsin özəl haqqı olduğunu da dana bilmərəm və bəzən, hətta, dostum olmağına baxmayaraq, mövqelərimizdə üst-üstə düşməyən anların da olduğunu etiraf etməliyəm.

Hörmətli Tahir müəllim qəzetimizin 20 yaşının tamam olması münasibətilə sizi təbrik edirəm. Fəaliyyətinizi, xalqımızın gələcək taleyi ilə bu qədər yaxından maraqlandığınızı təqdir edirəm və arzu edirəm ki, qəzetimizin və sizin siyasi gücünüzün istiqaməti ilə bu günü keçmiş və gələcəyi birgə olmuş və olacağına ümid etdiyimiz türklərin və kürdlərin dostluğuna Azərbaycan adlı yurdumuzun bütövlüyünə, tamlığına, suverenliyinə, qələbə ilə qazandığımız Qarabağın, itirdiyimiz Göycənin, Vedinin, Dərələyəzin, Dərbəndin geri alınmasına yönələcəkdir. Bizim xalqlarımızın gücü dostluğumuzdadır. Bu dostluğun əbədi olacağına inanıram.

Kürd ziyalısı, ağısaqqalı xalqı maarifləndirməlidir

Hörmətli oxucular! «Diplomat» qəzetinin fəaliyyəti haqqında hörmətli ziyalılarımız öz fikirlərini bildirəcəklər. Mən isə «Diplomat»ın əsl diplomat olub kürd xalqında olan bəzi stereotipləri məhv edərək yeni bir düşüncə tərzini yaratmasından söz açmaq istəyirəm. Məsələn çoxları elə bilirdilər ki, Azərbaycanda bir kürd qəzeti var – «Kürdün səsi», o da çıxandan çıxana, heç bir sənəddə məlumat olmayan 8 səhifəlik inqilab zamanı camaata paylanılan proklamasiya. Xalq öz etirazını bildirəndə - deyirlər ki, Dövlət imkan vermir və s. Lakin «Diplomat» qəzetində Kürdüstan, Abdullah Öcalan, Barzani haqqında son xəbərləri oxuyanda, sadəcə bir kürddə belə bir fikir yaranır – demək bizim normal fəaliyyətimiz üçün dövlət heç bir maneə törətmir. Artıq insanlar düşünür ki, Dövlət bizə belə demokratik şərait yaradıb, niyə biz tanıdığımız «ağısaqqallar», «xalqı arxasınca aparırlar», «maarifçilər» heç bir iş görməyiblər. «Diplomat» qəzeti çap olunan bizim xalqda çox suallar yarandı. Artıq xalq get-gedə maariflənərək oyanmağa, özünü aldadılmış görüb çarəsiz bir lazımlı informasiya axtarmağa başladı. Həqiqətən biz siyasi və iqtisadi oyunların qurbanı olmaşuq? Niyə kürdlər min illərdi yaşadıqları torpaqlardan qovulur? Bəzi kürdlərin xain əməllərindən, yoxsa böyük siyasi oyunlar nəticəsində?

Laçından olan gənc bir yoldaş mənə demişdir: «Bizdə bir aclıq var – informasiya aclığı. Daima vətənim, xalqım, mədəniyyətim haqqında bir məlumat axtarırdım». Məncə «Diplomat» qəzeti bu aclığı qisməndə olsa ödədi. Bu qəzet vasitəsi ilə xalq nəinki maarifləndi, çoxlu suallarına cavab tapdı, həmçinin senzurasız, sərbəst şəkildə öz sözünü dedi! «Diplomat» kürd xalqının oyanmasına təkan verdi. Artıq nəinki Azərbaycanda, həm də digər dövlətlərdə «Diplomat» qəzetini mütəmadi olaraq əldə edirlər. Bütün bunlar Tahir Süleymanın cə-

Namiq Həsənov

sarətinin, uzun illər cəkdiyi əziyyətinin bəhrəsidir. Tahir müəllimlə və digər kürd ziyallarına və kürd xalqının gələcəyi olan gənclərə bizə sındırılmış «ağısaqqallar» tərəfindən çox nalayiq böhtanlar atılmış, xalqın gözündə alçalmağa çalışmışlar, nalayiq hərəkətlər etmişlər.

Lakin kürd xalqının böyüklüyü ondadır ki, xainlərin vurduğu bütün zərbələrə baxmayaraq, kürdlər ayağa durmağı bacaran xalqdır. Tahir müəllim heç nəyə baxmayaraq öz xalqına məhəbbətini, onun talehinə olan məsuliyyətini nəticəsində xalqa «Diplomat» qəzeti bəxş etdi. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, bu əməyin nəticəsində isə xalqımızın düşüncəsində, təfəkküründə yeni səhifələr açıldı, xalq yuxudan oyanmağa başladı.

Sonda bildirmək istəyirəm ki, kürd ziyalıları xalqın boğazına ip bağladır b dalınca süründürməməlidirlər. Kürd ziyalısı, ağısaqqalı xalqı maarifləndirməlidir, ona ən əsas bilik verməlidir, özünə inam yaratmalıdır. Bundan sonra artıq xalq – xalq olur, və özü özüə layiqli rəhbər seçir.

O GÜN OLSUN, YÜZ YAŞINI QEYD EDƏK, "DİPLOMAT"

Həkim Hamlet Serdar və Kürdüstanın Sabiq Mədəniyyət naziri mərhum cənab Fəlakəddin Kakeyi

Həyatda elə insanlar var ki, ömrünü həyatını, xalqına, dövlətinə həsr edir, onun yolunda bütün çətinliklərə sinə gərir. Bu cür şəxsiyyətlər zaman-zaman insanların qəlbində daima yaşayır, vətənpərvər şəxsiyyət kimi xatırlanır, heç bir zaman yaddan

çıxmır, unudulmur. Mən birinci dəfə Tahir müəllimlə tanış olanda fikirləşirdim ki, bu insan nəşə başqa bir şəxsdir. Ona görə ki, «Diplomat» kimi bir qəzeti boyabaşa gətirmək, ərəşəyə çatdırmaq üçün, fiziki cəhətdən nəhəng insan olmaq lazım idi. Bu fikir məndə Tahir müəllimi şəxsən tanımayan qədər idi.

Qarşıma üzündən illərin əzab-əziyyəti əks olunmuş, ağ saçlı, nurani baxışlı, gözlərindən mehribançılıq, təmizlik yağın orta boylu bir insan çıxdı. İlk baxışdan adi insan fikri oyadan bu şəxslə söhbət zamanı onun heç də bizlər kimi adi insan olmadığını başa düşdüm. Tahir müəllimlə söhbət edərkən bu şəxsin dünya görüşünə intellektinə, xalqına, millətinə olan sevgisinə heyran olmamaq mümkün deyil. Həyatda ən mürəkkəb insanlar sadə, olanlardır. Tahir müəllim də belə sadə ancaq daxilən mürəkkəb xüsusiyyətlərə malik insanlardandır.

Dəfələrlə onun necə əzmlə kompyuter arxasında oturub «Diplomat» qəzeti üçün mətnlər yığılmasının şahidi olmuşam. Onun necə diqqətlə məsuliyyətlə, həvəslə oturub kürd xalqının tarixini adət-ənənəsini. Folklorunu araşdırdığını görmüşəm Bəzən saatlarla stolun arxasında oturub işləyərkən deyirdim:

«Tahir müəllim bəsdir bir az dincəlin yorğunluğunuz çıxсын». Cavabı bu olurdu ki, mən bu işdən zövq alıram, hər dəfə qəzet ərəşəyə gələndə elə birəm dünyaya yeni bir körpəm gəlir.

Vaxt gələcək mənim gördüyüm işlərin Kürd xalqı və Azərbaycan xalqları üçün necə böyük bir iş olduğunun şahidi olacaqsınız. Zaman keçdikcə Tahir müəllimlə əlaqələrimiz daha da yaxınlaşdı və mən 2007-ci ilin oktyabr ayında Tahir müəllimlə Kürdüstan Mədəniyyət Nazirliyinin dəvəti ilə Kürdüstana getdik. Bu tarixi günlər mənim üçün həyatımın ən gözəl anları idi. Zaxoda, Dohukda, Ərbildə, Səlahəddində, Bərzanda olduq, orada Tahir müəllimin necə isti hisslərlə, hörmətlə qayğı, diqqətlə qarşılandığını və orada olarkən «Diplomat» qəzetinin necə maraqla qarşılandığını, diqqətlə oxunduğunun şahidi oldum. Bunlar «Diplomat»-Tahir Əliyevin uğurları idi. Bunlar Tahir müəllimin illərdən bəri bu xalqın yolunda çəkdiyi əziyyətlərin uğurundan xəbər verirdi, bunlar Kürdüstanla orada yaşayan Kürdlərin, Azərbaycan xalqı və Azərbaycanda yaşayan kürdlərlə isti münasibətlərin, dostluğun qardaşlığın yaranmasından xəbər verirdi. Bunlar Tahir müəllim kimi bir şəxsiyyətin illərlə çəkdiyi əziyyətlərin, yuxusuz gecələrin bəhrəsi idi. Bunlar «Diplomat»ın uğurlarından xəbər verirdi. «Diplomat» qəzetinin boyabaşa, ərəşəyə gəlməsində bir nəfər insanı qeyd etməmək insafsızlıq olardı. Hər dəfə zarafatla deyəndə ki, Tahir müəllim «Dip-

lomat» qəzeti senzuradan keçir?

Tahir müəllim gülərək: «Keçməyə çap olunmazdı» deyirdi. Ona görə ki, «Diplomat»ın ilk birinci oxucusu ona mənəvi dəstək olan şəxs Nigar xanım onunla həm həyatda, həm də işdə birgə addımlayırdı, ona arxa kömək olur. Həyatının ən çətin günlərində, işlərinin çətin məqamlarında «Diplomat»ın bu səviyyəyə çatmasında Nigar xanımın əməyinə qiymət verməmək mümkün deyil. Bu gün «Diplomat»ın 519-cü nömrəsi işıq üzünə görünür. Tahir müəllimin də «500 yaş»ı tamam olur. Bu «20 ildə» «Diplomat»ın amalı, məqsədi Azərbaycan-Kürd dostluğunu qardaşlığını, möhkəmləndirmək, dövlətimizin mənafeyini qorumaq, dövlətimizin siyasətini dəstəkləmək, Kürd-Azərbaycan mədəniyyətini, adət-ənənəsini daima inkişaf etdirmək, dünyanın istənilən yerində yaşayan kürd və azərbaycanlılarla, dostluq və qardaşlıq əlaqələrini yaratmaqdan ibarət olmuşdur. «Diplomat» ona qarşı aparılan haqsızlıqlara, çətinliklərə baxmayaraq öz işinin öhtəsindən uğurla, şərəflə gəlmiş və gələcəkdir. Bu şərəfli işdə Tahir müəllim başda olmaqla bütün «Diplomat» kollektivinə ona mənəvi və maddi dəstək göstərən bütün insanlara çətin günlərdə Tahir müəllimi tək qoymayan qorxmaz Nəriman müəllimə uğurlar, müvəffəqiyyətlər, can sağlığı arzulayıram.

«Diplomat» «Beş yüzüncü» sayın mübarək! O gün olsun mininci sayını qeyd edək.

Hamlet Serdar

Raperinə rojnama «Diplomat»-ə.

Piştî hilweşandina dewleta Sovyêtê gellek mecal û derfetên demokratik ji bo pêşdaçuyîne di warê çand, wêje û emrîyana kurdên Azerbaycanêda pêşda hatin. Kurd li vê herêmêda ji demên kevnarda dijîn, bê şik mirov dikare bêje kurd nijatek bineciye li vê herêmêda. Di pêşketinên vê herêmêda her awayîda roleke kurda balkêş heye.

Lê ji sala 1930-ya heya 1990-dî di belga nasnamada peyva kurdî li vê herêmêda resmî hatibû qedexa kirin.

Bi kurdî ne pirtuk ne jî rojnama nedihatîn weşandin. Kurd bi zanetî dihatine helandinêda. Di warê neteweyîda ji bo pêşketinê ji bo gelê kurd, tu destûr nemabû. Lê piştî rûxandina Sovyêtan li bajarê Bakûyêda Navenda Çanda Kurd «Ronahî» (sal 1992) ava bû. Rojnama «Dengê Kurd» sala 1992-a dest bi weşanê kir. Bi dehan bi zimanê kurdî pirtuk hatine weşandin. Kurdên binecî hêdî-hêdî nasnamaya xwera xwedî derdiketin.

Tirs û bandora li ser wan ji holê dihatê rakirin. Di radiyoya dewletê ya Azerbaycanêda heftê du cara her carê 15 deqîqe (sal 1993) ji bo weşana zimanê kurdî destûr hate dayînê. Pey van karên pîrozra, nava kurdên Azerbaycanêda pêşerojêra bawerî çê dibû. Lê ev pêşketinên ku ji bo gelê kurd xûya bûnê şunda, gellek hêzên nijatperest

BILA ROJNAMA "DİPLOMAT" HER TIM SERKEFTÎ BE 20-salîya "Diplomat"ê pîrozbe

bi fikr û ramanên qirêjva di çapemenîya muxalifetêda bi nivîsarên qirêj êrîşî kurdan dikirin.

Kurd" salê 3-4 hejmar di hate weşandin. Ev jî gellekî kê m bû. Di warê çapemenîya kurda hejarîk, kêmasîk hebû. Nikaribûn bersîvan demêda bide.

Demeke wehada rewşenbîr û welatparêzê kurd ê hêja Tahirê Silêman ji bo ku vê valabûnê ji holê rake berpîrsîyarîke bi şeref û dîrokî hilda ser xwe. Ji 2003-yê sale meha şubatêda dest bi weşanîna rojnama «Diplomat»ê kir.

Ev rojname rojnameke serbixweye. Çar zimanada ronahîyê divîne: kurdî, azerî, tirkî û rûsî. Weşanîna «Diplomat»ê bû raperînek dijî nijatperestên herêmê yên ku hertim dijî gelê kurd helwesteke xirabda bûn.

Hertim hêzên nijatperest hewl didan ku weşanîna «Diplomat»-ê bidine rawestandî. Hertim «Diplomat» û xudanê «Diplomat»ê êrîşê nijatperesta dihat. Lê bi saya Tahirê Silêman rojname hertim wedêda tê weşandin û bi cesaret bersîva nijatperesta hêzên nexêrxaz eşkere tê dayîn. Yek jî ev tiştê rojnamê balkêşe ku, rewşenbîrê kurd Tahirê Silêman ji destpêkê heya îro tik tenê vê rojnamê dide weşandinê û li Rûsya, li Kazaxstanê, li Azerbaycanê tê belav kirinê. Û wusa jî bi rêya

înternêtêva li malpera www.diplomata-kurdi.com tê weşandinê. Rojnama «Diplomat»ê bi awayekî professional ronahî divîne û di hemû pêdivîyara bersîv dide.

Bi giştî daxwaz û xastekên gelê kurd diweşîne digîhîne gellên kurd û netewên din. Ev jî nexastîyên gelê kurd gellekî nerehet dike. Bi saya cesaret û berxwedana Tahirê Silêman, îro ev rojnama 20 sale ser pîyaye, hemû pîrgîrêk û dijwarî alt kirin, bi gavên pîrozva pêşda dimeşe û ev hejmar 519 yê tê weşandin. Rojnama «Diplomat» bi bawerî qavên hêz, qaîm davêje, qedera wê destê kurdekî gelperwer û bi cesaret daye. Cesaret jî wesîla altindarîyeye.

Ez ji vê katê pêk dînim, di rupelên vê hejmarêda sala 2022-a, xandevanên vê rojnamêra, xudan û sernivîsarê (rêdaktorê) «Diplomat»êra

pêşketinên nû, emrekî bi sîyanet bi baristanî, bi dil û can dixwazim û divêjim, bila «Diplomat» her tim wiha serkeftî be.

Bêwar Barî Teyfûrî.
09.30.2022.

KÜR D xalqî mûbariz vâ qəhrəman xalqdır

DİPLOMAT

№ 1 (2007) 7-13 Yanvar Çiyayê paşîn sal 2013
Ji meha gîlê sala 2003-a li weşandin

Haftalık İctimai-siyasi qəzet
Rojname heftəname civakî û siyasî

Qismətî: 40 qopik
Həyət: 100 qopik

Bilirsən, na etmiş kurdlar bir zaman? Qudim Avrupanın xapqarastları, Müslüman keçmişin öyrəniş oğarı.
Ocalan'ın açılması bir başlar. Yüz iller sonumuz güy mosqulları, Kürdün dargahına daim has avar.

Həkim Serdar Serdarın Azərbaycanın Mədəniyyət Nazirliyində Həmkarlıq Günü və Yeni il münasibətində Azərbaycan xalqına təbriki

Nəcirvan Barzani serdana Kusest Resul kir

DEMOKRASİYA CENABI MESUD BARZANI HƏJAYI XELATA NOBELƏYE

Demirtaş: AKP'nin değil, AKP HÜKÜMETİ OÇALAN'IN EV DÜŞTƏRLİĞİNƏ BURAXMAGA HAZIRLAŞIR

Li İmraliyê Hevditina Dîrokî

Serok Barzani hevditînê ti gel Ocalan erênî dibîne

Amed'den Barzani'ye çağırış

Kürd ZIRIAB (789-857) – УЧЕНЫЙ-ЭНЦИКЛОПЕДИСТ, ОСНОВАТЕЛЬ ЗАПАДНОЙ КУЛЬТУРЫ

Doğan Grubundan Kürt sorununa ilişkin "baris dili" çağırışı

Кісанак: PKK Ji Alikarên Serokwezîr Erdogan hişyariya "Imraliyê"

Deh hikmet

Hajmara 2004-pîrozbe

Kişanak: PKK Ji Alikarên Serokwezîr Erdogan hişyariya "Imraliyê"

Deh bûyer

BILA ROJNAMA "DİPLOMAT" HER TIM SERKEFTÎ BE

Rewşenbîrên kurdên herêmê nikaribûn demêda bersîva van nijatperestan bidin. Rojnama «Dengê

Diplomat qəzetinin
20 illiyi münasibəti ilə

DİPLOMAT

**İyirmi yaşın sənin mübarək olsun,
Doğru əqidəli olan Diplomat.
Rəngin saralması, nə də ki solsun,
Oxuyanlar oxuduqca qalsın mat.**

**Daimi çəkirsən Vətən dərđini,
Tərif əyləyirsən olan mərdini.
Tənqidə tutursan hər namərdini,
İstəyirsən gözəl olsun bu həyat.**

**Hər sayında həqiqəti söylədin,
Xalqın ürək istəyini əylədin.
Naqışları əyri yoldan əylədin,
Nanəcibə cavab verdin iki qat.**

**Dolan bu dünyanı keçdikcə illər,
Qoy səni oxusun bütün nəsillər.
Qarşıləsən səni obalar, ellər,
Yüzdən sonra neçə belə yüzə çat...**

**Köks ötürdü sənə qarşı naqışlar,
Yaxşılar sevindi, qəmləndi pislər.
Səhifəndə səsləndi səmimi səslər,
Həqiqəti dedin, yaşadın rahat.**

**Xeirxahlıq olub daimi işin,
Belə davam etsin olan vərđisin.
İllər gəlib keçsin olsun min beşin,
Yaşa illər boyu, yaşa Diplomat!**

Nəriman Əyyub

Zimanê Kurdî

(*Ji bo zarokan, Helbest*)

Li her cih û her demî
Zimanê xwe baxêve
Bi dev hem bi qelemî
Zimanê xwe baxêve

Dema kar û betal de
Di her sohbet û qal de
Li derva hem li mal de
Zimanê xwe baxêve

Di dema keyf û qehrê
Jiyan bibe wek jehrê
Hem li bej hem li behrê
Zimanê xwe baxêve

Bi her şeklî û her lewnê
Dema bibînî xewnê
Xwedê bide te ewnê
Zimanê xwe baxêve

Di nav bostan û baxî
Li her zeman û çaxî
Heta li dinyê sax î
Zimanê xwe baxêve

Li ser ban û binbanê
Li menzel û eywanê
Dema geşt û seyranê
Zimanê xwe baxêve

Şevên Çiryan yên dirêj
Piştî xilas bû nimêj
Wek Cegerxwîn û Tîrêj
Zimanê xwe baxêve

Ew te, tu wî bike best
Wek Dilbikul bibe mest
Bi pexşan û bi helbest
Zimanê xwe baxêve

Dilbikul 25-9-2021

20 yaşın mübarək “Diplomat”

Respublikamızda olan demokratik mühtdən bəhrələnərək yüzrlə qəzet və jurnallar çap olunur. “Diplomat” qəzeti belə bir zamanda işıq üzü gördü. Əlbəttə bu zaman tanınmaq, həyata vəsiqə qazanmaq çox çətin idi. “Diplomat” qəzeti bu çətinliklərə sinə gərdi, özünü təsdiq edə bildi. Artıq onun çoxsaylı oxucuları var, qəzetin nə vaxt nəşr olacağını gözləyirlər. Qəzet nəinki Respublikamızda, ölkəmizdən kənar da oxunur. Bir çətinlikdə onda idi ki, qəzeti təkbəşinə Tahir Süleyman ərsəyə gətirdi. Bu böyük səriştə və cəsəret tələb edirdi. Artıq baş redaktor Tahir Süleyman ətrafına savadlı əməkdaşlar cəlb etmişdir. Nəriman Əyyub kimi ziyalı, şair dostumuz qəzetin dolğun, məzmunlu olmasında əməyini əsərgəmir.

İlk nömrələrindən başlayaraq “Diplomat” qəzeti Dövlətçiliyimizə, dostluğa xidmət edir. Respublikamızda azsaylı xalqlara, o cümlədən kürdlərə yaradılan şəraiti göstərir. Bilirik ki, Respublikamızda kürd dilində qəzetlər, kitablar çap olunur. Azərbaycan radiosunda kürd dilində verilişlər olur. Tarixə nəzər salsaq ta qədim zamanlardan Azərbaycan və Kürd xalqları dost olmuşlar. Həmişə bir-birinə arxa-dayaq olmuşlar. Azərbaycanın görkəmli şair və yazıçıları öz əsərlərində müsbət kürd qəhrəmanı obrazını yaratmışlar. Görkəmli yazıçı Mirzə İbrahimovun, adlı-sanlı şairlərimiz Səməd Vurğun, Söhrab Tahir əsərlərini misal gətirmək olar. Son zamanlar bəzi qəzetlərdə heç bir fakta əsaslanmadan kürd xalqı ələhinə kompaniya aparılır. Mənə elə gəlir ki, həmin qəzetlərin müxbirlərinin bir qismi bunu sensasiya, qəzetin satılması üçün, digərləri isə tarixi bilmədiyi, Azərbaycan-Kürd dostluğundan xəbəri olmadığı üçün edir. Belə zamanlarda “Diplomat” qəzeti tutarlı

faktlarla çıxış edir, tarixi yada salır, haqqı-ədaləti tələb edir.

“Diplomat” qəzeti vaxtaşırı olaraq Azərbaycanın tanınmış Dövlət xadimləri, ziyalıları ilə müsahibələr nəşr edir. Bu müsahibələr dolğun, əhatəli, çox maraqlı olur. Buna misal olaraq şair Söhrab Tahir, professor Qəzənfer Paşayevlə olan yazıları göstərmək olar. Qəzetin baş redaktoru Tahir Süleyman bir neçə dəfə İraqda, İraqın Kürdüstan bölgəsində olmuş, orada kürdlərin, turkmanların vəziyyəti haqqında ətraflı məlumatlar çap etdirmişdir. Silsilə şəklində nəşr olunan bu məlumatlar, şəkillər çox maraqlı olur.

Məlumatı olmadığı hadisələr haqqında öyrənirik. Qəzetdə Dünyada gedən qlobal proseslərdən, ictimai-siyasi hadisələrdən danışılır. Sətri xəbərlərdə maraqlı yazılar çap olunur. Bədii-publisistik yazılar da rast gəlmək olur. Bir çox gənc şairlərin şerləri çap olunur, biz onların yaradıcılığı ilə tanış oluruq. Qəzetin əməkdaşları daim əhali ilə təmasda olurlar. Xüsusi ilə qaçqınların yaşadıkları yerlərə gedirlər. Yas mərasimlərində iştirak edirlər, həmin çətin günlərdə insanların kədərinə şərik olurlar. Tahir müəllimə müraciət edən şəxslərlə müxtəlif idarələrə gedir, yaranan problemlərin həllinə çalışır. Mən “Diplomat” qəzetinin əməkdaşlarını 519-cu nömrə münasibəti ilə təbrik edir, həkim kimi onlara cansağlığı arzu edir, işlərində müvəffəqiyyət arzulayıram.

Arzum budur ki, qəzet xırda hissələrdən, qərəzli mövqelərdən uzaq olsun. Yuxarıda sadaladığım böyük amallar uğrunda fəaliyyət göstərsinlər. Çünki qəzetlərin hər bir sayı tarixdir, yenilikdir. Gələcəkdə qəzetlərin materialları əsasında kitablar çap olunur, həmin dövrün ictimai-siyasi hadisələri, baş verən olaylar araşdırıla bilər.

20-SALİYA PİROZBAHİYA DİPLOMATA BAKÛYÊ

Diplomatek kurdî li Azərbaycanê ji aliyê Tahir Silêman tê weşandên.

Esas “Diplomat” navê rojnamê ye; Rojnameyek bi 4 zimana; Kurdî, Azerî, Tirkî û bi Rûsî tê çapkirine, ku peywira Diplomatekî Kurd/Kurdistanê girtiye ser millê xwe. Rojname ji sala 2003’an û vir ve weşanê dike. Ev rojname erê li Bakû yê dertê. Lê belê xwe digihîne Asya Navîn, Kurdên Rûsya yê û gelek welatên din jî.

Xwedî û sernivîskarê Diplomatê birêz Tahir Silêmanê. Birêz Silêman, ji bona Kurd û Kurdistanê bi awayeke realist û demokratîk, humanîst û bi rêzdarî û her wiha bi fedekarî vî karê xwe didomîne. Tahir Silêman û rojnameya Diplomat rastî êrîşan jî tê; Nijadperestên Tirkîyê, nerazîne ku rojnameyek gelê Kurd û bi Kurdî li Azərbaycanê derdikeve. Rojname bi çi ideolojîyê dibe bila be, evana rojnamê weke dengê terorîsta nîşan didin. Ku ev nijadperestana ji xwe li hember gelê Kurde. Lê belê li Azərbaycanê û di nava xelkê Azerî de jî tevlihevîyê dikine û li vî welatî bê aramîyê derdixin holê...

Rojnameya Diplomat, li hember van pêkûftîyan, zor û zahmetîyan weşana xwe dike û bi bîr û bawerî û bi serkeftî jiyana xwe didomîne. Her wiha min bihîst, ku rojnameya Diplomat dike hejmara xwe ya 519-emin biweşîne.

Hejmara 500’î bi xêr û bi xweşî û bi serfirazî be. Hêvîdarim hejmara 1000 û deh hezaran û bêtir jî ev rojname jiyana xwe bidomîne û berjewendîyê Kurd û Kurdistanê li vî welatî biparêze.

Birêz Tahir kesekî çalake; Geh li Bakû, geh li Kurdistanê başûr, geh li bakur, li cem Kurdperweran, hunermendan, rêvebiran û serokane. Bi wan re hevpeyvîne dike; hevpeyvîne xweş û balkêş. Dengê wan digihîje Kurdistanê Sor û her wiha digihîje Asya navîn û hemû Cîhanê jî.

Li Kurdistanê Sor, heta Tahir Silêman û gelek welatperwerên Kurd, mîrov hez û demokrat ji bona azadîya gelê xwe, ji bona Kurdistanê tédikoşin.

Em Kurdên li Kurdistanê Bakur, serfirazî ji Kurdistanê Sor re, ji roj-

“Diplomat” qəzetinin 20 illiyi münasibəti ilə

Ulu öndər sənə verib ilhamı
Hər bir sayındada gördük İlhamı
Dünyanın sirrindən faş etdin bizi
Göstərdin bu yoldur həqiqət izi

Bir daha anlatdın yaxşı pis nədir?
Həqiqət yolunun sirri nədədir?
Söylədin hamıya sevin vətəni
Yurda buraxmayın yoldan ötenə.

Anlatdın vətənin ağrı-acısını,
Əsirlikdə olan ana-bacısını.
Yazdın ki, yurdumuz alınmaz qala,
Qələbə bizimdi nə ola-ola.

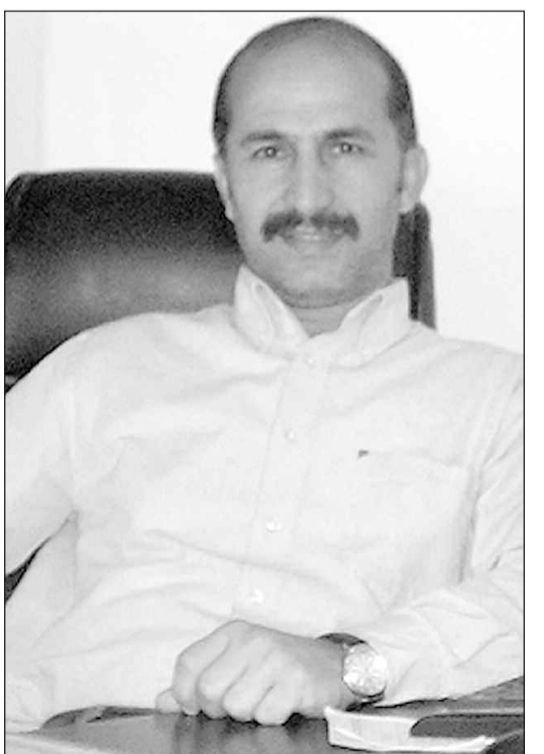
Göz yaşı tökmüsən xocalı üçün,
Qırğın törədəndən sormusan neçin?
Təcavüz etmişən yurduma dığa,
Əsir torpağımda olmusan ağa.

Yazırsan yurdunun dərđi sərindən,
Məlun məhv etdiyi məğrur ərindən.
Yazırsan ədalət ərsə çəkilib,
Yerində hiylədən toxum əkilib.

Xocalı adında yaran sağalmaz,
Ordakı müsübət tarixdə olmaz.
Hər bir sətirində Qarabağ səsi,
Büsbütün varlığın onun nəfəsi.

Sətirin səhifən hər an vətəndi,
Vüqarın qeyrətin anınla tēndi.
Az qalib yazasan təfər günündən,
Yurdda edəcəyın toy düyünündən.

Hacı Paşa Ağaoğlu

nameya Diplomatê re, ji birêz Tahir Silêman re daxwaz dikin. Bi hêvîya hejmara 1000-î ...

Mamed Dêrikî, Dîyarbekir

20 yaşın mübarək, beynəlmiləl "Diplomat"

«Diplomat» qəzetinin 519-cu sayının çıxması münasibətilə başda qəzetin

baş redaktoru Tahir Süleyman olmaqla, bütün redaksiya heyətini təbrik edirəm. «Diplomat»la, daha doğrusu Tahir Süleymanla ilk tanışlığım 2009-cu ilin fevralında İraq Kürdüstanının baş nazirinin müavini, Covdət Necarın başçılığı ilə Azərbaycana gələn nümayəndə heyətinin, çalışdığım «Həftə içi» qəzetinə qonaq dəvət etməyimdən başladı. O vaxtadək isə həm «Diplomat», həm də onun baş redaktoru T.Süleyman haqqında çox eşitmişdim. Yerli mətbuatda o, PKK-ya işləməkdə suçlanırdı, rəhbərlik etdiyi qəzet isə PKK-nın orqanı kimi qələmə verilirdi. T.Süley-

manla və «Diplomat»ın demək olar ki, bütün sayları ilə tanış olduğdan sonra yazılanların böhtan olduğu qənaətinə gəldim. Bu böhtanların arxasında isə hansı məqamların dayandığını anlamaq o qədər də çətin deyildi. Bütün bunların hamısı T.Süleymanın azərbaycanlılarla kürdlər arasında tarixi münasibətlərin bərpasına, Azərbaycan həqiqətlərinin kürdlər arasında təbliğinə çalışmaq cəhdlərinin üstündən xətt çəkmək məqsədi daşdığı göz önündədir. Azərbaycan demokratik, sivil bir dövlətdir. Azərbaycanda söz azadlığı, fikir prülərizmi mövcuddur. Bütün Azərbaycan vətəndaşlarının bu prinsiplərdən istifadəsinə tam hüququ çatır. O cümlədən T.Süleymanın və onun rəhbərlik etdiyi «Diplomat» qəzetinin. Onu da yaddan çıxarmaq lazım deyil ki, tarixən Azərbaycanı öz vətənləri hesab edən, bu dövlətin ərazi bütövlüyündə canlarından keçib şəhid olan yüzlərlə azəri türkü arasında kürdlər də var. Qaçqınlıq, köçkünlük onların da taleyinə yazılıb. Onların da dərdi bizim dərdimiz, sevinci bizim sevincimizdir. Azərbaycanda yaşayan bütün xalqların nümayəndələri kimi kürd xalqının da konstitusion hüquqları dövlət tərəfindən qorunur. «Diplomat»ı yerli kürdlərin yeganə qəzeti kimi qəbul etmək mənə elə gəlir ki, düzgün deyil. Bu qəzet bütün Azərbaycan vətəndaşlarının, bütün azəri türklərinin qəzetidir. Bey-

nəlmiləlçi dövlət olan Azərbaycanda kürdü, talışı, ləzgini, avarı, tatı və digərlərini azəri türkümdən ayırmaq çətindirsə, «Diplomat»ı separatçıların, terrorçuların qəzeti olduğu fikrini hansı əsaslarla söyləmək olar? «Diplomat»da kimlərsə xoşuna gəlməyən yazılar və yaxud da subyektiv fikirlər dərc olunursa bu o demək deyil ki, qəzet hansısa terror təşkilatına işləyir. Düzdür, bu qəzetdə dünyanın tanıdığı terror təşkilatları sırasında yer alan PKK-nın lideri A.Öcalının fotolarına, onunla bağlı xəbərlərinə rast gəlinir. Amma bu ona heç bir əsas vermir ki, «Diplomat» hədəfə alınsın. Bu qəzeti ittiham edənlərin nəşr etdikləri mətbu orqanlarında da analoji proseslərlə üzləşmək olur. Maraqlıdır ki, bu gün «Diplomat»ı ittihamlayanların bəziləri bir vaxtlar PKK-nın təmsilçiləri ilə Azərbaycanda bir masa arxasında əyləşənlərdir. Həm burada, həm də Türkiyədə. Bu dəfə tərəziyə xalqın gözü ilə yox, öz gözümlə baxmaq istəyirəm. «Diplomat» kimi xalqlar arasında qardaşlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə çalışmaq, Azərbaycan həqiqətlərini, faciələrini kürd xalqının vasitəsilə onların nüfuz etdikləri dövlətlərdə tanımaq yaxşıdır, yoxsa, bu qəzeti ittihamlayanların hər sayında dövlət və dövlətçiliyə xidmət edənlərə böhtan atmaq, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanı nüfuzdan sala-

biləcək materiallar vermək, düşmənlərimizi sevindirəcək yazılar dərc etmək, NATO standartları səviyyəsində formalaşan ordumuz haqqında hədəfə danışmaq... Düzdür, söz və mətbuat azadlığı var deyirik. Bəs nəyə görə bundan istifadə edənlərin bir neçəsi hədəfə alınır, onlara «terrorçu», «PKK»çı damğası vurulur, digərlərinə isə yox?

«Onlara bu haqqı kim verib» sualının arxasında qaranlıq məqamlar çoxdur. «Diplomat»ın hər sayında Azərbaycanın mövqeyini dəstəkləyən yazılara rast gəlinir, ağır-acılarımız təbliğ olunur, ermənilərin, azəri türklərinə düşmən kəsilənlər ifşa olunurlar. Bəs bu qəzeti ittihamlayanlarda proses necədir? Bundan isə danışmağa dəyməz. Ən acınacaqlı hal odur ki, bu qəzeti və T.Süleymanı öz millətindən olan bəzi şəxslər də ittihamlayırlar. Qorxudanmı, paxılıqdanmı, düşmənçilikdənmi... bilmirəm. Bircə onu bilirəm ki, bu qəzet deyilənlər kimi yox, olduğu kimidir. Mən «Diplomat»a bu yolda uğurlar arzulayıram. İnanıram ki, «Diplomat» adını qoruyub saxlayacaq və dünyanın rənglərinə aldanmayacaq, zənginlikləri rədd edərək sağlam düşüncəyə, qardaşlığa və dostluğa xidmətini davam etdirəcək.

20 yaşın mübarək, «Diplomat», 1000-ci də görüşənədək.

Cavid Şahverdiyev

XALQIMIZIN SEVİNCİ, TARİXİ MƏKTƏBİ "DİPLOMAT" -IMIZIN 20 YAŞI MÜBARƏK

"Diplomat" qəzetinin 519-cu sayının çapdan çıxacağı xəbərini eşitdiyimdə, 1992-ci ildə Bakıda "Dengê Kurd" qəzetinin birinci sayını çıxardığımız gün gözlərimin qabağına gəldi. Qəzetin ilk nömrəsini əlimizə aldığımızda bir-birimizi qucaqlamış, hədsiz sevinərək bir-birimizi təbrik etmişdik. Eyni həyəcanı "Diplomat" qəzetinin ilk sayında da yaşamışdım. Lakin dövlət tərəfindən bütün şəraitin yaradılmasına baxmayaraq, çox təəsüflər olsun ki, keçən iyirmi ildə "Dəngə Kürd"-ün cəmi 87 sayı işıq üzünə görüb.

Ancaq bu ili "Diplomat" qəzeti iyirmi iki yaşına qədəm qoymasına baxmayaraq artıq 519-cu sayı işıq üzünə gördü. "DİPLOMAT" qəzeti sənballılıığı və rəngarəng zənginliyi sayəsində özünə geniş oxucu kütləsi qazandı. Biz öz tərəfimizdən, başda hörmətli vətənpərvər təsisçi və baş redaktor Tahir Süleyman olmaqla, qəzetə hər zaman öz övladı kimi yanaşan, qeyrətli şeirləri ilə düşməne kəskin cavablar verən, qəzetin azərbaycan şöbəsinin redaktoru, şair Nəriman Əyyub və qəzetin yaradıcı kollektivi, ağır sınaqlara mətanətlə sinə gerib bu qəzeti Azərbaycan mətbuat baxçasının özünəməxsus ətirli və tərəvətli bir gülü olaraq qorumağı bacardılar. Və işbilməzlərə isbat etdilər ki, yoxdan müvəfəqiyyətlər

əldə edənlər var. İş bacaranlara həvalə etmək lazımdır. "DİPLOMAT" qəzetinin səhifələrində heç bir jurnalistin danışmağa cürət etmədiyi, tarixdən xalqımıza qaranlıq qalan dəyərli yazılara rast gəlmək olur. Belə yazıları yalnız "DİPLOMAT"-ın səhifə lərində oxumaq olar. Mətbuatın ictimai həyatda müstəsna rol oynadığı bilinməkdədir. 1609-cu ildə Strasburqda Almanca çıxan həftəlik qəzetlə (Avisa, Delation oder Zeitung) əsası qoyulan dövrü mətbuat, bu gün həyatımızın bir parçası halına gəlmişdir.

Mətbuat, başqa xalqlarda olduğu kimi, Kürd xalqının da tarixində, talehində və azadlıq mübarizəsində böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. 22 Aprel 1898-ci ildə Misirin Qahirə şəhərində Miqdad Mihdəd Bədirxan tərəfindən ilk nömrəsi çap edilən "Kürdüstan" qəzetindən sonra Kürd mətbuatı şərəfli bir yol qət etmişdir. Bu gün Kürdüstanda və xarici dövlətlərdə Kürd dilində yüzlərcə qəzet və jurnal, minlərcə İnternet-qəzet nəşr edilməkdədir. Yüzdən çox Kürd radio və televiziya mövcuddur. Bir çox mötəbər dünya kütləvi informasiya vasitələri – "Amerikanın səsi" (ABŞ), "Rusyanın səsi" (Rusya Federasiyası), TRT (Türkiye radio televiziya üst kurulu), "Le Monde diplomatique" və s. Kürdcə bölümlər açmışdır və bu ten-

densiya dünyada günbəgün artmaqdadır. Hələ müstəqil dövləti olmayan bir xalqın əldə etdiyi bu möhtəşəm nailiyyətlər, onun azadlıq ruhunun nələrə qadir olduğunu nümayiş etdirməkdədir. Bu gün onlarca müstəqil dövlət tək bir peyk televiziyasına sahib deyildir. Hal hazırda Kürd xalqı 25-ə yaxın peyk televiziya açmışdır. Bu ilin axırına qədər belə televiziya sayının 30-a çatması gözlənilməkdədir. Ən mötəbər beynəlxalq sosioloji araşdırma quruluşlarından birinin tədqiqatına görə, 2009-cu ildə Kürd dili, dünyanın mətbuatda ən çox istifadə edilən 25 dilindən biri olmuşdur. Rus dili xaric, köhnə Sovetlər İttifaqında yer almış 15 respublikanın dövlət dillərinin hamısı araşdırma siyahısında Kürd dilinin gerisində qalmışdır. Şübhəsiz ki, bu nəticənin ortaya çıxmasında Kürd jurnalistlərinin müstəsna rolu olmuşdur. "Diplomat" qəzeti, geniş Kürd mətbuat ailəsinin sabitqədəm bir nümayəndəsi olaraq çox böyük bir misyona sahibdir. Kürd mədəniyyətini, Kürd dünyasındakı hadisələri, qardaş Azərbaycan xalqına çatdırmaq, eyni zamanda Azərbaycandakı hadisələrdən Kürdləri xəbərdar etmək kimi əhəmiyyətli bir rol oynamaqdadır. Bu qəzetdə işləyən jurnalistlər, böyük Azərbaycan və Kürdüstan eşqiylə həqiqətləri yaz-

maqdan çəkinməmiş, demokratik dəyərlərin ictimai həyatda hakim hala gəlməsi üçün sonsuz qeyrət və

iradə göstərmişdir.

"Diplomat"ın bu gündən sonra da Kürd mədəniyyətinin yayılması və Azərbaycandakı demokratik quruculuğun daha da inkişaf etməsi üçün ciddi fəaliyyət göstərəcəyinə inanıram.

Xalqlarımızın sevinci, tarixi məktəbi, "DİPLOMAT" 20 yaşın mübarək, o gün olsun 100 yaşını müstəqil Kürdüstanda qeyd edəsən.

Həjar Əsgərov,

KÜRD XALQININ ZƏFƏR TARİXİNDƏN

Səbahəddin Eloğlu

Mərhum şair, publisist, tarixçi, filosof, xalq qəhrəmanı SULTAN bəy, HƏSƏN bəy ZƏRDABİ, ŞƏHRİYAR adına mükafatların laureatı Səbahəddin Eloğlu 40 ilə yaxın DÜNYA TARİXİNİ nəzmə çəkməyə çalışmışdır.

Onun "Kürdlərin zəfər tarixindən" poemasından bir parçanı oxuculara təqdim edirik. Poemadakı bu fəsil 100 illik SƏLİB müharibəsini darmadağın edən, İSLAM DÜNYASININ ÇİÇƏKLƏNMƏSİNƏ şərait yaradan Qədim Misir hökəmdarı, məşhur KÜRD sərkərdəsi SƏLAHƏDDİN ƏY-YUBİYƏ ithaf olunur.

...Xudaya, səndən bir umacağım var,
Sən məni nədanın əlindən qurtar.
Güc ver aşa bilim uca sədləri,
Açım bağlı qalan həqiqətləri.

Əcəmi, yezidi kürdlər bir zaman,
Yayılb tutmuşdur dünyanı tamam.
Tarix xəlbirləmiş bu qədim xalqı,
Başqa xalq onun tək çətin qalardı.

Qədim tarixləri öyrənən zaman,
Söz verdim, söz açam bir gün bu xalqdan.
Bu şərəf tarixdə bu gün də yaşar.
Ən böyük idraklar haçan oyanmış,
Yerin dan ulduzu kürdləri sanmış.
Qədim buzlaşmadan əvvəlki dünya,
Çalışmış həyatda kürdü qoruya.
Uzaq keçmişləri saldıqça yada,
Asan tapacaqsan kürdü dünyada.
Kürdlərin soyunu axtarsan əgər,
Sənə dastan verər qədim ölkələr.
Dünya allahların kürdlər azaltmış,
Odur ki, dünyada Allah tək qalmış.
Bir zaman inkişaf o yerə çatmış,
Uçan xalçaları kürdlər yaratmış.
Bir vaxtı dünyanı su alan zaman,
Nuh Nəbi salamat çıxmışdır ondan.

Elə ki günəşin istisi sönmüş,
Kürdün taleyi də o vaxtdan dönmüş.
Dağılmış dünyadan sonra nə olub,
Bir qədər danışmaq qəlbimə dolub.

****

Qədim illərdən bu günə qədər,
Kürdün mərdliyindən söz açmış bəşər.
Kürlərin tarixdə iki xidməti,
Bu xalqa gətirmiş böyük hörməti.
Biri ədalətdir, onlar yaratmış,
Zülmün zəncirini çox qırıb atmış.
O biri sərvətdir, sərvətlə inan,
Yaşayıb yaratmış dünyada insan.
Kürdün saxladığı saysız quzular,
Demişlər azalsa həyat pozular.

Qədim Amazonlar, qədim Şumerlər,
Göz açıb kürdləri atlı görüblər.
Nilin sahilindən ta Çinə qədər,
Abadlıq işləri görmüşdür kürdlər.
Kürdlərin tikdiyi qədim qalalar,
Axtarsan dünyanın hər yerində var.
Kürdün şəhərləri torpağın altında,
Axtarsan taparsan çox dərin qatda.
Keçmişdən səs verən o sirlə daşlar,
Kürdün adı ilə söhbətə başlar.
Bir ac Anna - Bani kitabəsini
Öyrən kainatı, yer kürəsini.
Kürdlər varisidir Lullubeylərin,
Qolda güclülərin, adda yeylərin.
Mesopotomiyanı - qədim şəhəri,
Məgər yaratmamış Kürdün hünəri?
Lullular, Kutilər, o mərd tayfalar,
Məgər kürd deyildi, niyə danırılar?
Miladdan üç min il əvvəl də bəli,
Yazılmış tarixə kürdün hünəri.
O zalım, o qəddar Naramsis şahı,
Kürdün zərbəsindən çox çəkmiş ahı.
Yunanlar uşağı kürdlər yanında,
Kürdün də qanı var Yunan qanında.
Böyük sərkərdələr çoxalsın deyər,
Yunanlar meyl etmiş kürdü sevməyə.
İsgəndər min kürdü seçib aparmış,
Gözəllər kürdlərdən toxum tutarmış.
Yunan gözəlləri deyirlər bir vaxt,
Hərdən kürdlərlə olublar xoşbəxt.
Qədim abxazların kürd babaları,
Qafqazda çox qurmuş sərt qalaları.
Əcəmi, yezidi kürdlər bir zaman,
Yayılb tutmuşdur dünyanı tamam.
Tarix xəlbirləmiş bu qədim xalqı,
Başqa xalq onun tək çətin qalardı.

****

Gəl danma tarixin həqiqətini,
Kim qurdu Şəddadi Kürd dövlətini?
Məhəmməd Ben Şəddad kürdü istəsən,
Qədim kitabları açıb görərsən.
Onlar düz iki yüz iyirmi üç il,
Hakimlik etdilər, bu asan deyil!
Gəncəni yenidən saldılar onlar.
Tarixdə əbədi qaldılar onlar.
Qurdular Gəncədə mərkəziyyəti,
Ucaldı bu yurdun şanı - şöhrəti.
Onlar gətirdilər Qafqazı cana,
Vergi də qoydular ilk Gürcüstana.
Yüksəkdə tutdular şeiri - sənəti,
Yaydılar dünyaya mədəniyyəti.
Dikbaşlıq eləmə, gəl dinlə bir az,
Bu yerdə naqqalıq əsla yaramaz.

O zaman yazırdı Qətran Təbrizi,
"Gəncə elm yuvası, şeir dənizi".
Ağılla, idrakla yaşayır Gəncə,
Cənnət bağçasına bənzəyir Gəncə".
İstəsən biləsən kürd hünərini,
Bəs edər görməyə Xudafərinə.
Şəddadilər tikdi verib varını,
Həm onu, həm Gəncə qapılarını.
Karvanlar bu yerə qızıl gətirmiş,
Gedəndə bu yerdən kitab götürmüş.
Qızılla bəzənmiş qədim kitablar,
Qazılsa, Gəncədən çoxlu tapılar.
Gəncəni dağıdan o zəlzələdən
Axı, nə qaldı ki, danışım nədən?
Bu dərdi çəkdiyə ağrıdı ürək,
Tapmadı bir həmdəm eyləsin kömək.
Gəncənin şərəfi, şöhrəti o vaxt
Layiq görünürdü dünyaya paytaxt.
Yaxşı qarşılana bu söhbət mənə,
Nizami kürd olub deyilə öncə.

****

Kürdlər tam alanda Qafqazı ələ,
Qafqazda erməni yoxidi hələ.
Qafqazın dağları kürdlərin olmuş,
Kürdlər bu yerlərdə çox qala qurmuş.
Ləzgilər soy kökün axtarsa əgər,
Görər ki, qohumdu qılıncla xəncər.
Qafqazın tarixin öyrənə bilsən,
Mənim dediyimi təsdiq edərsən.
Çeçenlər kürdlərdən törənib bir vaxt,
Onlar da mərdliklə olublar xoşbəxt.
Bir qoca çeçəndən get soruş bunu,
Sənə deyəcəkdir kürd olduğunu.
Kürdün kimliyini bilmək istəsən,
Gərək Zəngəzuru gəlib görəsən.
Tarixçi görsəydi Bisütun dağın,
Burdan başlayardı tarix yazmağın.
Misir ehramından bəzi cizgilər,
Ağ oğlan qəsrində aydın görünər.
Daşı daşlarla yox, demirlə yonan,
Min hikmət yaratmış bu yerdə inan.
Zəfər bayrağını dağlara vuran,
Dağların üstündə qalalar quran.
Azadlıq yolunda çox qurban verən,
Bu xalq unudulur bilmirəm nədən?

****

Bilirsən, nə etmiş kürdlər bir zaman?
Qurtarmış İslamı çox ağır dardan!
Qədim Avropanın xaçpərəstləri,
Yüz illər sındırmış göy məşçidləri.
Müsəlman keçmişin öyrənsə əgər,
Kürdün dərgahına daim baş əyər.
Kəsərli qılıncı, sürətli oxu,
Kürdlər çox işlədib, tarixdə onu.
Ağır döyüşlərdən zəfər bayrağın,
Kürdlər qaldırıblar, məhv olsun xain.
Xainlik olmasa, inan ki, kürdlər.
Qayada bağ salıb məhsul götürər.
Şərqi şahlarını kürdlər qorumuş,
Kürd olan sarayda sakitlik olmuş.
Qorxusuz yaşamış bəzən ölkələr,
Ordu başçıları olanda kürdlər.
Qədim hindliləri Xəzərdən qovan,
Kürd xanı deyilmi, kürdəxanından?
Namərd orduları qafqazda əzən,
Məgər kürd deyilmi, danırsan nədən?
Qıyıq gözlüləri, Tuğyan çayında,
Kürdlər məğlub etmiş bahar ayında.
O vaxtdan kəsilmiş şərqi hücumları,

At ilə, it ilə cum ha cumları.
Türklər öyünməsin çox cövlan edib,
Dar gündə köməyə kürdlərə gedib.
Kürdün qılıncı ilə dirçəlmiş Tatar,
Danılsa bu fakta dəlil tapılar.
Qədim Əhrəmilər döyüşdən əvvəl,
Kürdlərlə gülüşüb xeyir görüblər.

****

Xəzər sahilində Mərdi - Məkanı
Kürdlər salıbdılar. Bu məkan hanı?
Qılınc dünyasının qoç qəhrəmanı,
Bircə Koroğludur, gəl onu tanı.

****

Kürdlər nə yaradıb qoyub dünyada,
Çətindir hamısını gətirmək yada.
Oxuyan olsaydı daş kitabları,
Günəş tək parlardı əqlin açarı.
Kürdün yapıncısı qədim zamandan,
Qorumuş insanı qardan - borandan.
Təsəvvür etdiyən ən qədim dünya,
Ən çox əylənmişdir kürd oyunuyla.
Kürdlərin getdiyi yallılar ki, var,
Böyük qayalarda əksi tapılar.
Qədim muğamları öyrənsən əgər,
Qəlbini maqnit tək hikmətə çəkər.
Bayatı, heyratı, şux diringələr.
Dinləsən bu gün də xoşuna gələr.

****

Kürdlərdən söz açan pirani demiş,
Kürdün qazandığın dostları yemiş.
Kürddə adət deyil var yığıb qoymaq,
Kürdün yeməyidi bal ilə qaymaq.
Kürdün süfrəsində kabab yeyənlər,
Süfrədən duranda "əhsən" demişlər.
Kürd ilə dostluğu bacarsan əgər,
Sənə quzu kəsər ölənə qədər.
Kürdlə qonşu olsan, basma ayağın,
Dar gündə olacaq sənəni dayağın.
Baxıb görkəminə gəl sanma fağır,
Kürdün mənliliyi var, özündən ağır.
Kürdlərin tarixin nəzmə çəkəndə
Kürdlər qalmamışdı doğma vətəndə.
Kürdlər yadlar üçün ölümə getmiş,
Çox xalqı ölümdən Kürd xilas etmiş.
Bu xalqın tarixin tam yazsam əgər,
Ta tarix yazmaqdan xalqlar əl çəkər.
Çox sirri açmağa göstərsəm marağ,
Bil ki, söndürülər bu yanan çırağ.
Eloğlu, qoy qalsın bəzi söhbətlər,
Vaxt gələr, onlar da nəzmə çəkilər.
Vəfa, etibar, sədaqət hər nə var
Axtarsan hamısı kürddə tapılar.
Hər nədən söz açdım, mindən biridi,
Belə danışmaq da kürd hünəridi!

Əziz oxucu, hansı bir xalqın tarixini
ürəyimə yatacaq səviyyədə nəzmə
çəkmişəmsə, özümü mənən o xalqın
övladı saymışam. Mənim atam azər-
baycanlı, anam kürd qızıdır. Hər iki
xalq mənim üçün əzizdir.

**Atanı anadan ayırma, oğul,
Çəkiyə zindanın birdir yarası.**

Zəngəzur qəzeti

Kürd İmperatorluqları

Qutilərin varlığı çox qədimlərə uzanır. Bu günə qədər bilinən ilk Quti imperatoru Emnatum miladdan əvvəl 3100-cü illərdə yaşamışdır.

Lağas kralı Adadnari hələ miladdan əvvəl 2400-cü illərdə Karda xalqından söz etmişdir. Eyni fikri Ur (Our) kralı Kmil Sin də Kurde torpaqlarından bəhs edərək təsdiqləmişdir. Hitit kralı I Şuppilulita m. ə 1370-ci ildə Kurde xalqından söz açmışdır. Daha sonralar Assur kitabələrində Kardaka yaylasından və Kurtie – Kurti xalqından bəhs olunmuşdur.

Assur kralı Tukulti İnor, Qutilərə «Kurdi» deyirdi (Bax: İhsan Nuri Paşa, səh-33).

Milladdan 900 il əvvəl yaşamış Assur kralı Adalnirari Kusi, Kutı, Subari orduları ilə vuruşduğunu qeyd edir. Bu kral öz kitabələrində Qutiləri «Kürdi» deyə adlandırır.

Kürd xalqının tarixini incələyərkən araşdırmaçıların müxtəlif dəyərli əsərlərindən istifadə etdikləri İhsan Nuri Paşa bu haqda belə demişdir:

- Kürd əsilli olan Xaldi (Xaldi), Ararati, Subari, Nauri, Mitanni, Muşki və Kassit dövlətlərinin Qutilərdən ayrıldığını, yeni hamısının kökünün qutilərə dayandığını göstərən əsərlər var. Bunlardan biri m. ə 1280-1261-ci illərdə yaşamış Assur kralı I Salamanasar krallığından qalan kitablarında bunu yazır: «Bir ulduz kimi parlayan Quti xalqı yalnız çoxluğu ilə deyil, əzm, şiddət, dəhşət və yıxıcılıqları ilə tanınmaqdadır. Düşməncilikləri mənə də qarşı sürüb getdi».

Kürd Quti dövlətinin dağılmasından təxminən 1000 il sonra yaşamış Assur kralı Salmanasar, beləcə Quti qollarından gələn və öz yerinə çatan yeni kürd xalqlarının və onların dövlətlərinin qutilərin soyu və övladları olaraq tanımaqdadır. Onlar üçün min illik bir zaman fasiləsindən sonra da yenə quti sözlərini işlətməkdədir.

Etdiyi müharibələrdən sonra kral Salmanasar bunları yazmışdır: «Ararat sərhədindən Tur Abidinə qədər bir ölkə içində Quti qanı su kimi axıdıldı, lakin məğlub olmalıdırlar».

... Yuxarıda adları çəkilən coğrafi terminlərin yerləşdiyi bölgələrdə bu gün də kürd xalqı yaşamaqdadır. Tarixi Babil ölkəsinin fəth etmək ilk dəfə qutilərə nəşib olmuşdur. Quti dövləti parçalandığında, onların qollarından biri olan Kassitlərin parlaq və güclü dövrləri 725-ci ilə çatan bir məmləkətin təməlini Babilə saldılar. Kürd xalqının məşələsinə Subarilər, Mitanilər, Xalidilər, Muşki və Nayri dövlətləri vasitəsilə Med imperatorluğuna qədər daşıyıb gətirdilər.

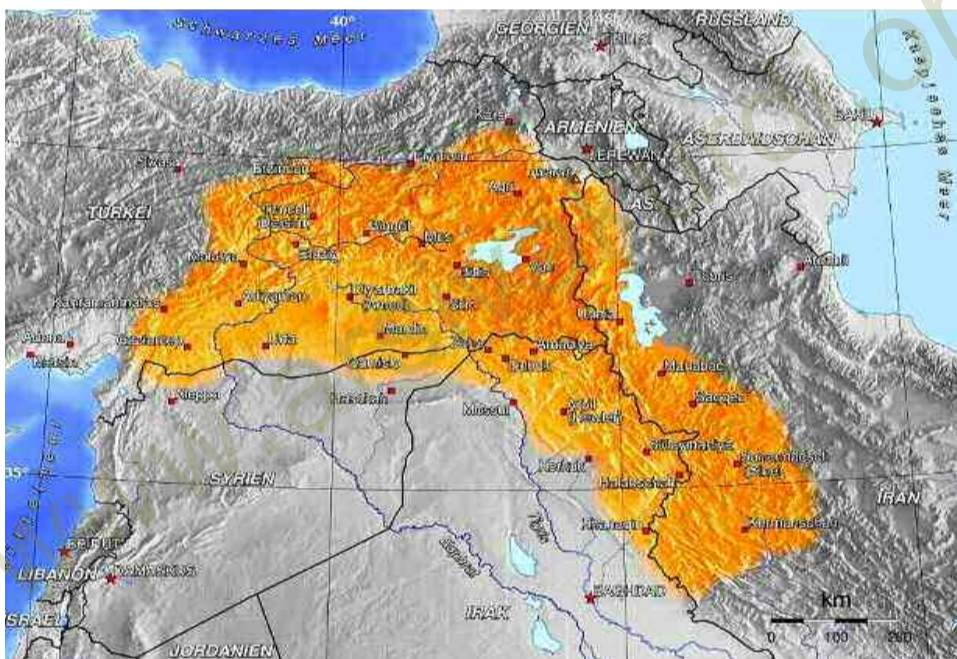
Qutilərin kürd xalqının atası olduqlarını isbat etmək üçün «Ön Asiya və Mesopotomiya» tarixini incələyən və araşdıran elm və tarixçi amilləri də bu həqiqəti araşdırmalarında dilə gətirmişlər. Bunun isbatı olaraq Pensilvaniya Univerisitetinin professorlarından Speizer «Mesopotomiyanın kökəni» adlı əsərində kürdlərin qutilərlə Zaqros hülilələri ilə eyni irqdən olduqlarını yazır (B. Nikitin, cild I. səh 91. Diponot).

Osmanlı tarixçilərindən Əhməd Rəfik «Ümumi tarix» adlı əsərində və onunla birlikdə Əmin Zəki də «Kürd tarixi» adlı əsərində müxtəlif fakt və sübutlarla eyni fikri təsdiqləmişlər (Ehsan Nuri Paşa, səh 38-40).

Tanınmış tarixçi Mucerson qutilərdən gələn Naviri xalqının hakimiyyətinin sonunda Kurti deyilərək adlandırıldığını göstərməkdədir ki, bu da qutilərin kürdlə-

rin ataları olduqlarını sübut edir. Hətta doktor Kontinov da miladdan 4000 min əvvəl Mesopotomiya və Zaqros dağlarında yerləşən xalqların Quti və Kusi (Kassit) deyə adlandırdıqları və ari irqdən olduqlarını, Kürd xalqının bu torpaqlardan enib gəldiyini vurğulayır. İstər Mucersonun, istərsə də doktor Kontinovun dediklərini təsdiq etmək üçün «Kürd ədəbiyyatı tarixi» əsərini göstərmək istərdik (II hissəyə bax).

- Şərqsünas Draver «Kürdlər və Kürd tarixi» kitabında qutilərin və kardaların kürd xalqının ataları olduqlarını yazır. Digər bir şərqsünas Rayks da eyni fikirdədir (İ. N. P. səh. 173). Kürd xalqının qədimliyi və kürdlərin antik dövrdən gələn bir xalq olduğunu türk alimləri tərəfindən yazılmış «İslam ensklopediyası» əsərinin 1089-cu səhifəsində bunlar qeyd edilmişdir. Miladdan təqribən 2000 il əvvəl II Şumer dövrünə aid daş yazısında, Thureau-Danqin (Revue d Assuriologie, v-99, VI, 67) bir Kardaka adına təsadüf edilir. Bu ölkə Driverin Van gölünün cənubunda göstərdiyi Su tayfasının yanında idi. Miladdan sonra 1071-ci ildə Malazgirdən Anadoluya girmiş türk xalqı ilə kürd xalqının heç bir qohumluğu-

olmadığını Milli Təlim Nazirliyi tərəfindən nəşr edilmiş ensklopediyada öz əksini tapmışdır. Adı bilinən Quti krallarından Losirab, Şərlek, İks, Huş, Anri, Danzir, Trikan ən başlıca krallardandırlar. Bunlardan Şərlekə Firdovsinin «Şahnamə» əsərində Siyamen, İks, Huşaya isə Huşəng adlandırılmışlar.

Babil dövlətinin süqutundan sonra, sadəcə 125 il 40 günlük Babil hökranlığı zamanı həmsərhəd olan Quti krallarının sayı 14 olduğunu İ. N. Paşanın adı keçən əsərindən öyrənirik. Bazil Nikitin də qutilərin Sarqon xəndanlığına son verdiklərini və eyni dövlətin miladdan öncə 2496 – cı ilə qədər hökranlığının sürdüyünü yazır (B. Nikitin «Kürdlər» cild I, səh-31).

Özü Quti soyundan olan Louqal Oton (Louqan kralı) Erun kralı olaraq Quti kralı Trikanini məğlub etdi. Quti xalqı bu məğlubiyətdən sonra bəyliklərə bölündü. Bu dağılımıq içindən Bitlis bölgəsindəki qutilər Kardaka adını aldılar. Bəxtiyari dağlarındakı və ətrafındakılar müstəqillik qazandılar. Ancaq tarixi baxıma görə, qutilərdən sonra bu ölkə xalqına yetişdirildi və tarixə damğasını vuran iki yeni türk dövləti meydana gəldi. Bunların parlaq və görkəmli dönəmi 725 il sürən kürd Kussi – Kassit dövləti ilə bu dövlətin yaşama müddətinin ortalarında yer alan

və təqribən 175 illik bir yaşam sürən Böyük Kürd Mittani imperatorluğudur.

Kürd Kassit – Kussi imperatorluğu

Kürd Kassit - Kussi dövləti haqqında məlumat verərkən bu haqda da qabaqcadan bildirmək istəyirik ki, bu dövlətə Cəmsidin adı verilmişdir. Hətta Firdovsinin «Şahnamə» əsəri də Kassit - Kussi dövlətini kinayə ilə Cəmsidin milləti hesab edir.

Quti imperatorluğunun dağılmasından sonra quti xalqının yaratdığı bu dövlət siyasi hakimiyyətini m. ə 1891-1171 – ci illərdə sürdürmüşdür. Qərb tarixçiləri isə bu hakimiyyətin sonunu 1160-cı il olaraq göstərir (Mauriçe Meumao, «Le Monte antique» əsəri, Paris 1976. Səh-160).

Kürd sivilizasiyası bu dövrdə insanlığa böyük mənfəət verdi. Sənət, mədəniyyət, ədəbiyyat, el sənətləri, heykəltarışlıq, rəsm və ev əşyalarının formalaşdırılmasında Kürd Kussi dövləti, Mitani dövləti ilə birlikdə çağdaşları Hititlərə, Asurlara və fironların idarəçiliyində olan Misir ölkəsinə böyük ölçülərdə təsir etmişdir.

Tarixi araşdırmalarda və İraq Kürdüstanındakı arxeoloji qazıntılar zamanı əldə edilən kürd milli kalaritə uyğun olunan şahənə heykəllər 1984-cü

etdirməkdədir. Bu dövlətin idarəetmə, hüquqi, toplumsal və mədəni qurumlarının o zamanda ən irəli bir düzəndə olması bir təsadüf deyil. Çünki, Kassitlər m. ə 1530-cu ildə ulu babaları qutilər kimi Babil (Babilosu) tamam işğal etdilər. Qərbin qədim dövr tarixçilərinin bildirdiklərinə görə, Kürd dövlətinin rəhbərləri məğlubiyətə uğratdıqları Babilon ölkəsinə məxsus olan uyqurlığa da sahib oldular. Məlum olduğu kimi, daha əvvəllər də bu ərazilərdə Hammurapinin yaratdığı monarxiya hakimiyyəti mövcud idi. Babil uyqurlığına öz damğasını vuran bu kral Assurları, Esəhnunna və Mari krallıqlarını məğlub edərək miladdan əvvəl 1695-ci ildə ölkəsinin sərhədlərini bir xeyli genişləndirdi. Həm Hammurapi (m.ə 1729-1686), həm də sələfi kral Şamsu İloina (m.ə 1686-1648) ölkədə hüquqi dövlət qurmuşdular. Ölkədə sağlam idarəetmə üsulu vardı. Maliyyəçilər (Tacirlər təşkilatının rəhbərləri), hakimlər və vilayət valiləri mərkəzdəki büroya bağlı idilər. Dövlətin amirləri Vali və Bələdiyyə sədrləri kimi vəzifələr də yazılı əmrlərin həyata keçirilib keçirilmədiyini diqqətlə izləyir. Siyasi və iqtisadi yaşamı tək özü idarə edirdi.

Hammurapinin hüquq kodu çox məşhurdur. İnsanlıq tarixində bilinən ən qədim qanunu qoymaq yalnız ona nəşib olmuşdur. Bu kodakə (kod) araşdırıldığında bu ölkədə kralın xalqın atası və qoruyucusu olub, güclü ilahi varlıqlardan (Tanılardan) aldığı görünür:

- Tanrıların diqqəti və sevgisi olan mən Hammurapi ölkədə ədalətə yaşatmaq, ziyankarları və qatilləri məhv etmək, xalqımın üstündə günəş kimi doğaraq dünyanı aydınlatmaq üçün Tanrı Manrunun vəzifələndirdiyi bir çoban olaraq idarə etdiyim xalqıma heç bir zaman zülm etmədim və tənbəl olmadım. Mənim yaxşılıqsevər kölgəm ölkəmdəki bütün şəhərlərin üzərinə yayıldı. Şumer və Akkad ölkəsi insanlarını da bağrıma basdım. Onları sülh içində idarə etdim. Mənim mövcudluğum onları da qorudu. Güclü olanın zəifi məhv etməməsi üçün, yetimlərə və dullara haqlarını qorumaq üçün ölkədə ən yaxşı ədalət quraraq, bunları qoruyacaq qanunları bildirmək üçün bu lövhəyə dəyərli sözlərimi yazdım. Adil bir kral olaraq mənim varlığım önündə ilsak ediməm (Hammurapi qanunları – ön söz. Səh -160).

Beləliklə, Kürd Kassit dövləti Babil fəth edib öz ərazisinə qatdığı zaman bu ölkə üzərində sosial – iqtisadi, idarəetmə və mədəni bir vaxtda inkişaf edən xəzinə vardı. Kassitlər də Babil almadan öncə böyük bir dövlətin təmsilçiləri idilər. Qaldı ki, Hammurapi monarxiyasının da Kassitlərin atası olan Quti ölkəsindən eyni bir biçimdə miras olaraq bir çox şeylərin dövr almasına, bu da alimlər tərəfindən təsdiq edilməkdədir.

Quti və Hurrilər dövründə atı daşıma və çəkmə vasitəsi kimi ilk dəfə insanlıq Kassitlər zamanında minik heyvanı kimi də istifadə etmişlər.

Bu tapıntıdan həm bir yerdən başqa yerə tez getmək məqsədi üçün, həm də müharibələrdə hərbi vasitə kimi də yararlanırdılar. Digər tərəfdən də Neolitin vaxtından ən önəmli şəkildə rast gəldiyimiz və tarixçilərin təxminlərinə görə, hələ palçıqən üst-üstə qoyularaq inşa edilən kərpic ilk dəfə Kassit dövlətində içinə saman qarışdırıb gündə qurulmaqla inşaatda istifadə edilmişdir. Aradan 3500 il keçməsinə baxmayaraq, kərpic Ön Asiyanın inşaatında ən başlıca vasitədir.

Araşdırdı: Tahir Süleyman

XX əsrdə erməni rəsmi dairələrinin kürdlərə qarşı həyata keçirdiyi deportasiya, repressiya və terror aktları haqqında

Qərbi Azərbaycanda kürdlərə qarşı törədilən deportasiya, repressiya və terror aktlarından bəhs etməzdən öncə həmin regionda kürdlərin məskunlaşma arealı və demoqrafik vəziyyətləri barədə məlumat verməyə ehtiyac vardır.

Qərbi Azərbaycan ərazisində yaşayan əhalinin milli tərkibi haqqında ilk müfəssəl məlumatı İrəvan xanlığının rus qoşunları tərəfindən işğalından sonra rus tarixçi-statisti İvan Şopen tərəfindən 1829-1832-ci illərdə aparılan kameral siyahıyaalmanın nəticələrindən əldə etmək olar. İ.Şopenin verdiyi məlumata görə, işğaldan sonra keçmiş İrəvan xanlığının ərazisində 6435 nəfər şiə, 3.978 nəfər sünni, 324 nəfər yezdi kürd yaşamışdır.

İrəvan xanlığının işğalından sonra Alagöz (Ələyəz) dağının ətəyindəki bir sıra boşalmış türk kəndlərində də Türkiyədən gələn yezdi kürdlər məskunlaşmışdılar. Yezdi kürdlər 1839-cu ildə Mirək, Quruboğaz, Carcarçı, Çobangərəkmez kəndlərində, sonralar isə Pəmbək, Qundaxsaz, Böyük Camışlı, Kiçik Camışlı və Korbulaq kəndlərində yerləşmişdilər. Nəhayət, yezdi kürdləri 1877-1878-ci illər rus-türk müharibəsindən sonra Türkiyə ərazisindən gələrək Bağdad Dolu-Taxt və Kiçik Cəngi kəndlərində yerləşmişdilər. Sonralar Ermənistanın rəsmi dairələri tərəfindən adları dəyişdirilən, lakin əsasən yezdi kürdlərinin yaşadığı kəndləri əhatə edən Araqats (Ələyəz) rayonu təşkil edilmişdi.

1886-cı ildə keçirilən ailəhesabı siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, İrəvan quberniyasında 670.405 nəfər yaşamışdır ki, onlardan 251.327 nəfərini azərbaycanlılar, 36.478 nəfərini kürdlər təşkil etmişdir. Azərbaycanlılar ümumi əhalinin 37,5 faizini, kürdlər isə 5,44 faizini təşkil etmişdir.

1890-cı illərdə Türkiyədə baş qaldıran erməni üsyanlarının yatırılmasından sonra təqribən 400 min erməni Rusiyaya köç etmiş, onların da xeyli hissəsi İrəvan quberniyasının ərazisində məskunlaşmış və nəticədə quberniya ərazisində ermənilərin xüsusi çəkisi süni surətdə yüksəlmişdi. 1897-ci il Ümumrusiya siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, İrəvan quberniyasında yaşayan 829.556 nəfər əhalinin 313.176 nəfərini azərbaycanlılar, 49.389 nəfərini kürdlər təşkil edirdi. Kürdlərin də 35.675 nəfərini müsəlman kürdlər, 13.714 nəfərini isə yezdi və erməni-qriqorian dinini qəbul etmiş kürdlər təşkil edirdi. Ümumiyyətlə, XIX əsrin sonlarında müsəlman və yezdi kürdlər indiki Ermənistan ərazisinin 34 kəndində yaşayırdılar.

Türkiyədən gələn yüz minlərlə erməniləri daimi məskunlaşdırmaq üçün 1905-1906-cı illərdə erməni silahlı dəstələri kütləvi qırğınlar törətmişdilər. Təkcə həmin illərdə İrəvan quberniyası ərazisində 150-yə yaxın türk-müsəlman yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, əhalisi qırğınlara məruz qoyulmuş və evlərindən didərgin salınmış, həmin kəndlərin əksəriyyətində Türkiyədən gələn ermənilər məskunlaşdırılmışdı.

1915-1916-cı illərdə Türkiyə ərazisindən 300 minə yaxın erməni gələrək Cənubi Qafqazda məskunlaşmışdı. Həmin ermənilərin böyük bir qismi İrəvan quberniyasının ərazisində

cəmləşmişdi. 1917-ci il "Qafqaz təqvimi"yə görə, 1916-cı ildə İrəvan quberniyasında yaşayan 1.120.242 nəfər əhalinin 373.582 nəfərini azərbaycanlılar, 59.132 nəfərini kürdlər, onlardan 36.508 nəfərini müsəlman kürdlər, 12.624 nəfərini isə yezdi kürdlər təşkil etmişdir.

1919-cu ilin iyun-avqust aylarında Ermənistan daşnak hökuməti Daxili İşlər Nazirliyinin qərarı ilə siyahıyaalma keçirilmişdir. Respublika ərazisində qeydə alınan 917.297 nəfər əhalidən 122.185 nəfərini müsəlmanlar, 48.672 nəfərini isə qeyri-müsəlmanlar təşkil etmişdi [5, s. 178]. Erməni müəllifi Zaven Qorqodyan yazır ki, daşnakların

"təmizləmə" siyasəti nəticəsində 1919-cu ildə 200 min nəfərdən artıq türk və kürd Ermənistandan qovulmuşdur.

1922-ci ildə Sovet Ermənistanında keçirilən siyahıyaalmanın nəticələri daşnakların hakimiyyəti dövründə həmin ərazidə türk-müsəlman əhaliyə qarşı törədilən soyqırımın miqyasını əyani şəkildə nümayiş etdirir. Belə ki, Ermənistanda yaşayan 781.011 nəfər əhalinin 76.555 nəfərini Azərbaycan türkləri (9,8 faiz), 705 nəfərini (0,1 faiz) kürdlər təşkil etmişdir.

1926-cı ildə keçirilən ikinci Ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Sovet Ermənistanında 880.464 nəfər əhali yaşamışdır ki, onlardan 85.554 nəfəri azərbaycanlılar, 3.025 nəfəri müsəlman kürdlər, 12.237 nəfəri isə yezdi kürdlər olmuşdur [13, s. 4-8]. Faiz etibarilə azərbaycanlılar ümumi əhalinin 9,76 faizini, müsəlman kürdlər 0,4 faizini, yezdi kürdlər isə 1,4 faizini təşkil etmişdir.

1931-ci il siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.050.633 nəfər əhalinin 106.768 nəfəri azərbaycanlılardan (10,1 faiz), 19.268 nəfəri (1,9 faiz) kürdlərdən ibarət olmuşdur.

1930-cu illərdə Ermənistanda həyata keçirilən repressiyaların dalğasının fonunda azərbaycanlılar və müsəlman kürdlər daha ağır zərbə almışdılar. Xalq düşmənlərini, trotskiçi-buxarınçı casusları ifşa etmək məqsədilə A.Mikoyan, N.Yejov və L.Beriya Ermənistana gəlmişdilər. Moskvaya belə məlumat verilmişdi ki, Ermənistanda Araz və Yuxarı Arpaçay çayları boylarında yaşayan müsəlmanlar casusluq edir və guya elliklə Türkiyəyə keçmək fikrindədirlər. Ona görə də 1937-ci ilin payızında və 1938-ci ilin yazında Ağbaba, Vedibasar, Zəngibasar, Qəmərli, Eçmiədzin, Hoktemberyan, Meğri rayonlarının Türkiyə və İranla həmsərhəd kəndlərində yaşayan azərbaycanlı və

müsəlman kürd ailələri kütləvi surətdə repressiyaya məruz qalmışdılar. Minlərlə ailə Orta Asiyaya və Qazaxistana sürgün edilmişdir. Ümumiyyətlə, XX əsrin 30-cu illərində Ermənistandan 50 mindən artıq azərbaycanlı və müsəlman kürd repressiyaya məruz qalmışdır.

1939-cu ildə keçirilən üçüncü ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.282.330 nəfər əhalinin 130.997 nəfərini azərbaycanlılar (10,2 faiz), 20.481 nəfərini kürdlər (1,6 faiz) təşkil etmişdir.

1947-ci il dekabrın 27-də SSRİ Nazirlər Sovetinin "Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və digər azərbaycan-

lı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında" qəbul etdiyi qərara əsasən, 100 min kolxozçu və digər azərbaycanlı əhalinin üç il ərzində Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi qərarlaşdırılmışdı. Lakin 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlı əhali ilə bərabər, müsəlman kürdlər də Ermənistandan deportasiya edilmişdilər. Ona görə də 1939-cu ildən 1959-cu ilədək keçən 20 il müddətində Ermənistanda yaşayan azərbaycanlı əhalinin və müsəlman kürdlərin sayı kəskin şəkildə azalmışdı. 1959-cu ildə keçirilən dördüncü ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 1.763.048 nəfər əhalinin 107.748 nəfərini azərbaycanlılar (6,1 faiz), 25.627 nəfərini kürdlər (1,5 faiz) təşkil etmişdir.

1970-ci ildə keçirilən beşinci ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 2.491.873 nəfər əhalinin 148.189 nəfəri azərbaycanlılardan (5,9 faiz), 37.486 nəfəri kürdlərdən (1,5 faiz) ibarət olmuşdur.

1979-cu ildə keçirilən altıncı ümumittifaq siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 3.037.259 nəfər əhalinin 160.841 nəfərini azərbaycanlılar (5,3 faiz), 50.822 nəfərini kürdlər (1,7 faiz) təşkil etmişdir.

Sovet hakimiyyəti illərində Ermənistanda müsəlman kürdlər əsasən Vedi (Ararat), Zəngibasar (Masis), Basarkeçər (Vardenis) rayonlarında və İrəvan şəhərində yaşayırdılar. Ermənistanda ayrıca müsəlman kürd kəndi yox idi. Azərbaycanlı kəndlərində yaşayan kürdlər əhalinin 10-15 faizindən çoxunu təşkil etmirdilər. Yezdi kürdlər isə əsasən Ələyəz (Araqats), Talin, Abaran, Hoktemberyan (Armavir), Artaşat, Dilican rayonlarında və İrəvan şəhərində yaşayırdılar.

1988-ci ildə keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı qərəzli

mövqeyindən istifadə edən Ermənistan Respublikası Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini aneksiya etməyə cəhd göstərməklə yanaşı, Ermənistan SSR Ali Soveti sessiyasının məxfi göstərişinə əsasən, 1988-ci il noyabrın 22-dən 28-dək olan müddət ərzində azərbaycanlılar yaşayan 22 rayonda 170 sırf və ermənilərlə qarışıq 94 yaşayış məskənləri boşaldılmış, nəticədə 200 mindən çox azərbaycanlı, 18 min müsəlman kürd, min nəfər rusedilli əhali Azərbaycana qovulmuşdur.

Ermənistanın Ələyəz rayonunda doğulub böyüyən, İrəvan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirən, sonralar İrəvan radiosunun kürdcə verilişlər redaksiyasında və Ələyəz rayon komsomol komitəsinin katibi işləyən İşxan Aslanoviç Ankosi Ermənistanın müstəqilliyə qovuşmasından sonra təzyiqlərə tab gətirməyərək Ermənistanı tərk etmək məcburiyyətində qalmış və 1993-cü ildən Krasnodarda yaşayır, "Midiya" Kürd Milli-Mədəni Muxtariyyətinin sədri, Kürdüstan Milli Konqresinin üzvü kimi yezdi kürdlərin hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində fəaliyyətini davam etdirir. Onun atası Aslan Xudoyan uzun müddət yezdi kürdlərin yaşadığı rayonlarda rəhbər vəzifələrdə işləmiş, ermənilərin kürdlərə qarşı diskriminasiyasının canlı şahidi olmuşdu.

İşxan Ankosi yazır ki, hələ ötən əsrdə 50-ci illərin sonu, 60-cı illərin əvvəllərində Ermənistanda millətçilik əhval-ruhiyyəsi ən yüksək həddə çatmışdı. Millətçilik daha çox Yakov Zarobyanın Ermənistan KP MK-nın birinci katibi olduğu dövrdə özünü büruzə vermişdir. Məhz Y.Zarobyanın açıq şəkildə dəstəyi sayəsində Ermənistanda antikürd siyasəti yeridilmişdir. İşxan Ankosi yazır: "Biz kürdlər praktik olaraq hər gün, hər saat hakimiyyət dairələri tərəfindən xalqımıza qarşı yeridilən diskriminasiya siyasətini hiss edirdik". O, daha sonra qeyd edir ki, hələ XX əsrin 80-ci illərində Ermənistan rəhbərliyi kürdlərlə azərbaycanlılar arasında qarşılıqlı yaratmaq siyasəti yeritmişdir. Belə ki, kürdlərin kəndlərindən olan təmsilçiləri Ermənistan KP MK-ya dəvət edilərək onlara "respublika ərazisində yaşayan bütün kürdlərin kompakt ərazidə yaşamaları və heyvandarlıqla məşğul olmaları üçün" onların Amasiya rayonuna köçmələri təklif edilmişdi. Həmin vaxt Amasiya rayonunda yaşayan əhalinin 85 faizindən çoxunu azərbaycanlılar təşkil edirdi. İşxan Ankosi yazır ki, bununla Ermənistan rəhbərliyi kürdlərin əli ilə azərbaycanlıların Amasiya rayonundan sıxışdırılıb çıxarılmasına nail olmaq və gələcəkdə müsəlman kürdlər ilə azərbaycanlılar arasında yaratdıqları düşmənçilikdən istifadə etmək məqsədi güdürdü. Məhz müsəlman kürdlərin Amasiya rayonuna köçməkdən imtina etmələrindən sonra onları cəzalandırmaq üçün 1983-cü ildə Ermənistan hökuməti Ararat vadisində qoyunçuluğun qadağan edilməsi barədə qərar qəbul etmişdi.

Davamı səh. 8-də

Nazim MUSTAFA
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanasının şöbə müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

XX əsrdə erməni rəsmi dairələrinin kürdlərə qarşı həyata keçirdiyi deportasiya, repressiya və terror aktları haqqında

Əvvəli səh. 7-də

Ermənistan hökuməti yazdı kürdlərinin əli ilə Amasiya rayonunda yaşayan azərbaycanlıları deportasiya etmək istəmişdi. Belə ki, Amasiya rayonu ərazisində Ələyöz rayonunun kürd kəndləri üçün yaylaq yerlərinin ayrılmasını istəmişdilər. Bu məqsədlə yazdı kürd kəndlərinin təmsilçilərinin iştirakı ilə Amasiya rayonunun dağ kəndlərinə baxış keçirilmişdi. Əslində, Ələyöz rayonunun özü yaylaq rayonu olub, dəniz səviyyəsinə görə Amasiya rayonu ilə eyni səviyyədə idi. Digər tərəfdən, onsuz da otlaq sahəsinin qıtlığından əziyyət çəkən Amasiya rayonunun ərazisindən Axuryan və Ani rayonlarının erməni kəndləri üçün çox-çox əvvəl yaylaq yerləri ayrılmışdı. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Amasiya rayonunda yaşayan azərbaycanlı əhalinin böyük əksəriyyəti mal-qarasını uzun sürən qış aylarından salamat çıxarmaq üçün qonşu erməni rayonlarının kəndlərindən ot almaq məcburiyyətində qalırdılar. Yazdı kürdləri Ermənistan hökumətinin əsl niyyətini başa düşüb, bu təklifdən imtina etmiş və əhalisinin sıxlığına görə Amasiya rayonundan qat-qat seyrək olan və geniş otlaq sahələrinə malik qonşu Qukasyan rayonundan yaylaq yerlərinin ayrılmasını istəmişdilər. Lakin Ermənistan rəhbərliyi buna razı olmamış və bu məsələ beləcə gündəlikdən çıxarılmışdı.

İşxan Ankosi yazır ki, hələ 1987-ci ildən Ermənistan KP MK-nın, Nazirlər Sovetinin, Ali Sovetin və güc strukturlarının bilavasitə örtüyü altında "Antikürd komitəsi" fəaliyyət göstərirdi. Bu qrupa İrəvanda yazdı kürdlərinin daha çox yaşadığı Myasnikyan rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi Muradyan rəhbərlik edirdi. 1990-cı ildə ermənilərin antikürd kampaniyası apogey həddinə çatmış, kürdlər əleyhinə vərəqələr yayılmış, onların evləri yandırılmışdı. Bundan sonra İşxan Ankosinin iştirakı ilə 9 nəfərdən ibarət kürdlərin nümayəndələrini uzun təkidlərdən sonra Ermənistan KP MK-nın birinci katibi Vladimir Movsesyan qəbul etmişdi. Nümayəndə heyəti bir daha əmin olmuşdu ki, müəyyən antikürd qüvvələri mövcuddur və onların qarşısında konkret vəzifələr qoyulmuşdur. Elə həmin görüşdən ayrılan nümayəndə heyətini ermənilər Mərkəzi Komitənin qarşısında döymüşdülər. İşxan Ankosi yazır: "Hər şey aydın idi: əgər sağ qalmaq istəyirsənsə, çamadanını götür, haydı vağzala doğru".

O, daha sonra qeyd edir ki, 1988-ci ildə Spitakda baş verən zəlzələdən iki gün sonra Araqats (Ələyöz) rayon partiya komitəsinin üçüncü katibi Valeri Tonoyan Camışlı kəndində yaşayan yazdı kürdlərinə demişdi ki, dekabrın 11-də erməni millətçiləri kürdlərə qarşı qırğınlar törədəcəkdilər. Təkcə Ələyöz rayonunda 11 yazdı kürd kəndi darmadağın ediləcəkdi. Bunun üçün yazdı və müsəlman kürdlərin yaşadığı evlər və cinayətin konkret icraçıları əvvəlcədən müəyyən edilmiş, benzindəşyan maşınlar hazır vəziyyətə gətirilmişdi. Sadəcə olaraq, dekabrın 7-də baş verən zəlzələ nəticəsində ermənilərin növbəti

cinayətlərinin qarşısı alınmışdı.

1991-ci ildə kürd ziyalılarında ibarət bir qrup müsəlman və yazdı kürdü arasında Ermənistan rəhbərliyinin apardığı təfriqçilik siyasətinə qarşı etirazlarını bildirmək üçün prezident Levon Ter-Petrosyanın qəbulunda olmuşdu. Kürd ziyalı Çerkəze Raş demişdi: "Məgər siz bir şərqsünas kimi bilmirsiniz ki, yazdı kürdlər digər kürdlərdən yalnız dini inanclarına görə fərqlənir və kürd xalqının bir parçasıdır? Sizin siyasətiniz kürdlərin müxtəlif konfessiyaları arasında nifaq yaratmağa yönəlib". Levon Ter-Petrosyan cavab vermişdi: "Biz erməni xalqının maraqlarından çıxış edirik".

Kürdlərə qarşı törədilən qətl və

qırğınların cəzasız qalması erməni millətçilərini yeni-yeni qırğınlara həvəsləndirirdi. 2006-cı il avqustun 17-də Kotayk vilayətinin Zovuni kəndində yaşayan yazdı kürdlərlə ermənilər arasında kütləvi dava baş vermişdi. Həmin vaxt 42 yaşında yazdı kürd Kərəm Avdalyan qətlə yetirilmişdi. Hadisə yerinə gələn Ermənistan Yazdıları İttifaqının sədri Aziz Tamoyanın başına odlu silahı dayayaraq demişdilər ki, kürdlər rədd olub öz ölkələrinə getsinlər. Bu cinayəti Ermənistanın hüquq-mühafizə orqanları ört-basdır etmişdilər. 2006-cı il dekabrın 7-də K.Avdalyanın anası, arvadı və iki oğlu Ermənistan Prezidentinin iqamətgahı qarşısında özlərini yandırmışdılar.

2009-cu il iyun ayının 3-də Abovyan rayonunda Məcid Hasoyan adında yazdı kürdün 6 nəfərlik ailə üzvünün hamısını erməni qonşuları qətlə yetirmişdilər. Hansı ki, həmin ailənin qətlə yetirilən ən kiçik üzvü Tengizin 13 yaşı var idi və ona daha çox işgəncə vermiş, venalarını doğramışdılar. Üst-üstə Hasonan ailəsinin üzvlərinə 80 bıçaq zərbəsi vurmuşdular. Bundan sonra erməni qonşuları yazdıların saxladıkları pulları və qızilları oğurlamışdılar.

Ararat (Vedi) rayonunun Qaralar kəndində 1988-ci ilədək azərbaycanlılarla yanaşı, ermənilər, müsəlman və yazdı kürdləri birgə yaşayırdılar. Azərbaycanlılarla müsəlman kürdlər 1988-ci ildə Qaralardan deportasiya edilmişdilər. 1994-cü ilin iyul ayında ermənilər Qaralar kəndində yaşayan yazdı kürdlərə qarşı qırğınlar törətmişdilər. Bununla bağlı Azərbaycan Kürd Mədəniyyət Mərkəzi

dünya xalqlarına müraciət edərək qeyd edirdi ki, "qaniçən erməni hərbciləri Vedi (Ararat) rayonunun yazdı kürdlər yaşayan Qaralar kəndində 50-dən çox dinc sakini qətlə yetirmişlər". Azərbaycan Kürd Mədəniyyət Mərkəzi ermənilərin təcavüzünə son qoymaq və yazdı kürdlərini məhv olmaqdan xilas etmək üçün dünya xalqlarını səslərini ucaltmağa çağırırmışdı.

Ermənistanda daşnakların hakimiyyəti dövründən aparılan etnik təmizləmə siyasəti nəhayət, müasir Ermənistan hakimiyyəti tərəfindən başa çatdırıldı. Erməni ümummilli hərəkatının 1994-cü ildə İrəvanda keçirilən mitinqlərindən birində Levon Ter-Petrosyan demişdi: "O şeyi ki biz 2-

3 il ərzində etdik, digərləri bunu 600-700 il ərzində edə bilməyiblər. Biz Ermənistanı digər xalqlardan təmizlədik".

Erməni eksperti Karine Ter-Saakyanın verdiyi məlumata görə, 2002-ci ildə Ermənistan parlamenti yazdıların kürd olmaması barədə qətnamə qəbul etmişdir. Ermənistan hökumətindən dəstək alan həftəlik "Yezdixana" qəzeti kürdlərə qarşı yazılar dərc edir. İrəvan radiosunda bir saatlıq kürdcə verilişlərdə yazdıların kürd olmadığı təbliğatı aparılır. 1992-2012-ci illərdə Ermənistanda yaşayan yazdıların 30 faizi ölkəni tərk etmək məcburiyyətində qalmışdılar. Məsələn, əgər 1990-cı illərin əvvəllərində Ələyəzin Hakko kəndində 100-dən çox yazdı ailəsi yaşayırdısa, 2012-ci ildə burada 16 yazdı ailəsi qalmışdı. Bir çox yazdı iqtisadi vəziyyətin ağırlığına tab gətirməyərək ərzaq və digər yardımlar almaq üçün xristianlığı qəbul etmək məcburiyyətində qalırlar. Məsələn, Ələyöz rayonunun Amre-Taza (keçmiş Karvansara, hazırda Saduns kəndi – N.M.) kəndində yaşayan yazdıların təqribən 35 faizi xristian protestanta çevrilmək məcburiyyətində qalmışlar.

Rəsmi Ermənistan dairələrinin azərbaycanlılara və müsəlman kürdlərə qarşı apardıkları etnik təmizləmə siyasəti hazırda yazdı kürdlərə qarşı davam etdirilir. Bir zamanlar kürdlərin ermənilərlə birlikdə türklərə qarşı vuruşduqlarını yazan erməni tarixçiləri və siyasətçiləri bu gün kürdlərin ermənilərin soyqırımında iştirakçı olmaları barədə iddialarla çıxış edirlər.

Etnik azlıqlara qarşı Ermənistanda

həyata keçirilən diskriminasiya siyasəti Avropa Şurasının İrççilik və irqi düzümsüzlüyə qarşı mübarizə komissiyasının hesabatlarında da öz əksini tapmışdır. Komissiyanın 13 fevral 2011-ci ildə dərc edilən hesabatında qeyd edilir ki, etnik azlıqlar olan yazdıların torpağa mülkiyyət sənədi almaq, suvarma və otlaqlar problemləri mövcuddur. Habelə, yerli hakimiyyət, polis və ordu tərəfindən yazdı icmalarının hüquqlarının pozulması faktları aşkar edilmişdir.

Müsəlman kürdlərin Ermənistandan deportasiyası zamanı yazdı kürdlər, çox təəssüf ki, erməni millətçi dairələrinin yanında yer almışdılar.

Lakin çox keçmədi ki, yazdı kürdləri də eyni aqibəti yaşadılar. Bu gün diskriminasiyaya və kütləvi qırğınlara məruz qoyulan yazdı kürdlər Rusiyaya, Ukraynaya, Belorusa, Qərbi Avropa ölkələrinə, ABŞ-a, hətta Avstraliyaya üz tuturlar. Erməni vandalları kürdlərin qəbiristanlıqlarını buldozərlə yerlə yeksan edirlər.

2011-ci ildə keçirilən siyahıyaalmanın nəticələrinə görə, Ermənistanda yaşayan 3.018.854 nəfər əhalinin 35.308 nəfərini yazdı kürdlər təşkil etmişdir. 1979-cu ildə keçirilən siyahıyaalmanın nəticələri ilə müqayisədə kürdlər artmaq əvəzinə 13.352 nəfər azalmışdır. Əslində, kürd ailələrində çoxuşaqlılığın normal həyat tərzini olması nəzərə alınsa, 1979-cu ildən keçən 32 il ərzində, yəni 2011-ci ildə Ermənistanda yaşayan kürdlərin sayı azı iki dəfə artmalı idi.

Ermənistanın şəhərlərində yaşayan yazdı kürdləri əsasən şəhərin kommunal xidmət və yaşıllaşdırma sahələrində çalışırlar. Ermənilərin özlərinə rəva görmədikləri işlərdə çalışdırılan yazdıların diskriminasiyaya məruz qalırlar. Əgər 1989-cu ildə İrəvanda 7086 yazdı kürdün yaşadığı qeyd alınmışdısa, 2011-ci ildə onların sayı 3268 nəfər idi. Şəhərlərdə yaşayan yazdı kürdlər öz evlərini dəyərdəyməzinə satıb Rusiyanın şəhərlərinə köçmək məcburiyyətində qalırlar. Təkcə bu faktlar kürdlərin Ermənistanda nə dərəcədə diskriminasiyaya, deportasiyaya və terrora məruz qalmalarının əyani göstəricisidir.

Nazim MUSTAFA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezi-

“O dağlar azaddı” - dedi Hüseyn Kürdoğlu...

təbiətin müdrikliyinə heyranlıq və pərəstiş var. Burada müdrik nəsihəti. Hikməti və ibrətli qənaətləri təbiətdən lövhələr-bədii peyzaj əvəz edir”.

Bulud dağ çiynində yapıncı kimi,
Hər təpə bir çoban balıncı kimi.
Araz parıldayır ay işığında
Babəkin sıyrılan qılıncı kimi.

Qoy görüşsün bir dodaqla bir yanaq,
Eşq oduna bir alışağ, bir yanaq.
Tökülübür bir üzünə qara tel,
Ay tutulub: bir yan qara, bir yan ağ.

“Azərbaycan” şeirində dörd misra ilə fəlsəfi fikir söyləmək, həyat, ölüm, dünya və zaman haqqında poetik düşüncələr hasil etmək klassik ənənələrdən gəlir. Lakin onu da qeyd edim ki, şeirin bu kiçik formasında uğur qazanmaq hər şairə müəssər olmur. O yerdə ki, şair başlayır “filosofluq” eləməyə, o zaman şeir dönüb olur “kələm”, “hakimanə söz” yığını. Hüseyn Kürdoğlunun dördlülkləri belə bir iddiadan uzaqdır. Şair çalışır ki, dörd misrada həcmcə böyük bir şeirdə deyə bilməyi fikri poetik ümumiləşdirmə ilə deyə bilsin, bir bənzərsiz lövhə yaratsın. Bir neçə misal göstərə bilərəm:

Saçından rəng alsın gerek qaranlıq,
Gözündə bir gilə kövrək qaranlıq.
Dünyaya göstərir ay camalını,
Əyninə geydiyən ipək qaranlıq.

Yıxsın qarşısından Araz barını,
Dərək Kür barı tək, Araz barını,
Araz körpüsündə qoy bir tar çalım,
Sahillər dinləsin Arazbarını.

Qoca işıqlının saçı dümağdır,
Gecələr sinəsi çıraq-çıraqdır.
Bəlkə yun əyirir bu qarı nənə
Təpələr yanında yumaq-yumaqdır?!

O qıza neylədin, a yağı bulaq,
Kəsilmiş üstündən ayağı, bulaq.
Bir zaman dirilik şərbətim oldun,
İndi ay zəhrimar, a yağı bulaq.

Sənsiz qor tökülür qoynuma gecə,
Alov geyinirəm əynimə gecə.
Özgə bir gözələ baxmışdım dünən,
Min şahmar sarıldı boynuma gecə.

Misallardan görüldüyü kimibu dördlük nümunələri (əslində, rübai) şeirdə az sözlə maraqlı fikir söyləməyin mümkün olduğunu sübuta yetirir. Diqqət yetirsəniz, bu rübailərin heç birində yavan-yalxı sözlər gözə dəymir və bu sözlər dörd misrada obraz yaratmaq məramına xidmət edir.

Hüseyn Kürdoğlu ədəbiyyata əllinci illərin əvvəllərində gəlib. İlk şeiri 1950-ci ildə, “Azərbaycan gəncləri” qəzetində dərc olunub. ADU-nun filologiya fakültəsində oxuyanda respublika qəzetlərində şeirləri ilə müntəzəm çıxış edib və elə ilk şeirlərindən ustadların diqqətini cəlb edib. Məsələn, Bəxtiyar Vahabzadə gənclərə həsr etdiyi bir məqaləsində yazmışdı: “...Hüseyn Kürdoğlu da ümid verən gənclərdəndir. Onun şeirləri təbi, səmimi və axıcıdır. Gənc şair qələmə aldığı mövzunu dərinlən duyub, yaşamadan yazmır. Bu cəhətdən onun “Yol üstündə tək qovaq”, “Görüş xatirəsi”, “İnanmıram”, “Torağayım” və s. şeirləri çox maraqlıdır. Şair yazır:

Bir gözəldən ilham aldım,
Dağ döşündə fikrə daldım,
Öz qəlbimə tutub çaldım,
Şair elər bu saz məni

Bəxtiyar müəllimin o zaman cavan Hüseyn Kürdoğlunun şeirlərində sezdiyi bu cəhətlər sonralar onun yaradıcılığının başlıca məziyyətlərinə çevrildi. Hüseyn Kürdoğlu həmin o təbiiyyə, səmimiyyəyə həmişə sadıq qaldı.

Mən Hüseyn Kürdoğlunun əlli illik yaradıcılıq yolunu izlədim və tam yəqinliklə əmin oldum ki, onun müasir poeziyamızda özünəməxsus yeri var. Heç də o fikirdə deyiləm ki, onun poeziyasına sağlığında obyektiv qiymət verməyiblər və dünyasını

deyişəndən sonra buna daha çox ehtiyac var. Həm də qətiyyəndən düşüncümürəm ki, sağlığında onun şeirlərinin bədii məziyyətləri, poetik əxliyyətləri barədə söz deməyiblər. Axi, Hüseyn Kürdoğlu doğrudan da bir kimsəyə bənzərmirdi. Əsasən xalq şeiri üslubunda qələm çalan və sözlün həqiqi mənasında müasir qoşmanın, gərayılının, bayatının özünü yaradan Hüseyn Kürdoğlu ədəbi tənqidi diqqət mərkəzində idi. Amma bunu da qeyd etməliyəm ki, klassik poeziyamız və aşiq şeiri ilə müasir poeziya arasında yaranan daimi təmas və körpülərin etibarlı sakinlərindən biri də Hüseyn Kürdoğlu olmuşdur.

Nədənə mən XX əsr poeziyamızın ustadlarından olan Hüseyn Ariflə Hüseyn Kürdoğlu arasında (öncə bu barədə bir işarə verdim) daha doğrusu, onların yaradıcılıq dünyası arasında bir doğmalıq görürəm. Onların hər ikisi xalq ruhunun tərənnumçüsü idilər, klassik aşiq şeirinin-bu böyük poeziya ənənəsinin ləyaqətli davamçıları idilər, bu ənənəni müasir dövrdə-yeni biçimdə, yeni bədii təfəkkür işığında inkişaf etdirirdilər. Onlar ənənənin əsiri deyildilər, bu ənənəyə canlılıq və poetik təvəttür gətirən şairlər idilər. Məlum məsələdir ki, “köhnə” hesab etdiyimiz formalarda bədii uğur qazanmaq olduqca çətindir, bunun üçün xüsusi poetik istedadla malik olmalısın. Hüseyn Kürdoğlu “köhnə” havalara yeni ritm, yeni ahəng gətirən şairlərdən idi.

“Hüseyn Kürdoğlu xalq ədəbiyyatını sevdi” demək bəlkə də onun yaradıcılığına bəsit yanaşmaq kimi düşüncələr. Hüseyn Kürdoğlu ədəbiyyata elə xalq ədəbiyyatının canlı təəcəssümü kimi gəlir. Məlum məsələdir ki, xalq ədəbiyyatından təsirlənməyən şair tapmaq çətindir, amma təsirlənmək xalq ədəbiyyatı nümunələri səviyyəsində nəse yaratmaq demək deyil. Hüseyn Kürdoğlunun yazdığı qoşmalar, gəraylılar, təcnislər, bayatılar eger belə demək mümkünə, “orijinal” a çox yaxındır. Onun təcnislərini bu sırada xüsusilə qeyd etməyə lazımdır. “Klassik və folklor ənənələrindən yaradıcılıqla istifadə etmə mədəniyyəti” (Qasım Qasımzadə) bu təcnislərdə və həmçinin cinas üstündə qurulan digər şeir formalarında aşkar nəzərə çarpır.

Qobustan-daş adamlar,
Göz yaşım daşa damlar.
Duymaz daş adamları
Üreyi daş adamlar.

Çiçəyə həmdəm arı,
Sızıldar dem-dəm arı.
Mənim bağırdan keçir,
Dünyanın qəm damarı.

Söz varmış demə səndə,
Demirsən, demə sən də.
Sirrin gözədən oxunur,
Nə fərqi deməsən də?

Böyük şairimiz Hüseyn Ariflə Hüseyn Kürdoğlu arasında bir doğmalıq olduğunu vurğulamaq istəyirəm. Bu doğmalığı şərtləndirən təkəcə onların hər ikisinin folklorla, zəngin xalq ədəbiyyatı ilə bağlılığında deyil, həm də təbiət şairi kimi tanınmalarıdır. Təbiətdən yazmayan, gülə, çiçəyə, dağa, dəreyə, çölə, çəmənə şeir həsr etməyən şair tapmaq çətindir, amma əsl təbiət şairlərindən söz düşəndə barmaqla sayılacaq qədər şair adı üzərində dayanırsan: Hüseyn Arif, Hüseyn Kürdoğlu, Musa Yaqub, Məmməd Aslan - bu şairlər təbiəti öz dilində dilləndirən şairlərdir. Onların şeirləri təbiət vasitəsilə insanları, cəmiyyəti, dünyanı dərk etməyə səsləyən şeirlərdir. Biz onların şeirləri vasitəsilə təbiəti duyur, sevdi və dərk edirik. Hüseyn Kürdoğlu da nədən yazırsa-yazsın, öz fikrini, hiss və duyğularını təbiət obrazları vasitəsilə açıqlamağa çalışır. Onun təbiət şeirləri barədə yazılan bəzi fikirlərə müraçiat etmək istəyirəm. Hüseynin şeirlərində tələyin yox, təbiətin müdrikliyinə heyranlıq və pərəstiş var. Burada müdrik nəsihəti, hikmətli və ibrətli qənaətləri təbiətdən lövhələr-bədii peyzaj əvəz edir. Qartal qıyyəsi, çiçək təbəssümü,

durna qatırı, çay nəğməsi, bulud karvanı olan dördlülklər formaca da, dil-ifadəcə də folklorla, təbiətə doğmalığı ifadə edir” (Yaşar Qarayev). “Şairi təbiətlə bağlayan hansı mənədir, hansı istək, hansı idealdır? Əlbəttə, yalnız onun gözəlliklərindən estetik zövq almaq deyil. Belə olsaydı, şairin təbiətə münasibəti təmənənli niyyət daşıyardı. Əslində isə şair təbiətin varlığında tükənməz, təmənənəsiz səxavətə heyrandır. Təbiətin bütövlüyündə, süniliyin ona yad olmasında mənalar axtarır. Təbiətə qovuşmağı, onunla birliyi arzular, poetik şəkildə ideallaşdırır” (Camal Mustafayev). “Hüseyn Kürdoğlunun poeziyası ana təbiətdəki tarazlığı, harmoniyasını vəsf edir. Hüseyn Kürdoğlunun şeirə gətirdiyi Laçın, Xaçın, Qırqız, Yeddi qaradaş, İşıqlı, Kirs...-bu poetik obrazlar müəyyən bir yurdun, ulusun təkəcə adları yox, bütövlükdə Azərbaycanın poetik rəmzidir” (Cavanşir Yusifli).

Səhər-səhər şəh düzümlü boynunu əyən
Göy otların yarpağı da titrədir məni.

Gedirəm, salamat qalın, meşələr,
Dağlar qoynundakı qalın meşələr.
Ürkək maralları gızlədin barı,
Otların qaydına qalın, meşələr.

Çırpınar, döyüşər yel yıxan ağac,
Sızlar balta ilə əl yıxan ağac.
Baxın, həlak olmuş igid deyilmi
Daşqın çay üstündə sel yıxan ağac?

Belə misalların sayını qat-qat artırmaq olar.

Hüseyn Kürdoğlu şeirləri mövzuca rəngarəng idi. İndi bunları bircə-bircə təsnifləndirmək, bölgülərə ayırmaq fikrindən uzağam. Ancaq bir məsələni qeyd etməyi lazım bilərəm: O, bütün şeirlərində səmimi idi. Həmişə axtarışda idi, onu tutduğu şeir yolundan, ənənələrdən ayırmaq mümkün deyildi. Bəzi yaşdlarının və cavanların bir çoxunun poetik dəblərə uyduğu bir zamanda H.Kürdoğlu yenə ilk şeirlərindən birində dedi ki, yalnız “öz qəlbini tutub çalırdı”. Dərk edir və anlayırdı ki, qaynaqlandığı xalq şeirinin potensial imkanları hələ tükənməyib, hələ bu çeşmənin suyu gur axır. Akademik Bəkir Nəbiyev haqlı olaraq yazırdı ki, Hüseyn Kürdoğlu müasirləri arasında dördlüyün, bayatının, təcnisin əsl ustası idi.

... Hüseyn Kürdoğlunun mənə bir bulağı xatırlatdı. Həmişə gur, duru bir bulağı. Əlbəttə, o bulağın suyu qurumayıb və nə qədər ki, Azərbaycan poeziyası var, o bulaq da qurumayacaq.

Hüseyn Kürdoğlunun qoşmaları, gəraylıları, rübai və bayatılarının içində artıq klassik nümunəyə dönən şeirlər də az deyil. Mən onun “Laçın bənövşəsi yadıma düşdü” qoşmasını XX əsr Azərbaycan poeziyasının ən gözəl incilərindən biri kimi qiymətləndirirəm. BƏNÖVŞƏ obrazı Qurbaniden üzü bəri neçə şairin ürəyini dilləndirib, amma bu sırada parlaq nümunələr o qədər də çox deyil. H.Kürdoğlunun Bənövşəsi isə ..heç nə demirəm, baxın, bu Bənövşə Dərdimizin bənövşəsidir.

Dərdim səhər-səhər bağçadan səni,
Gətirdim ad günü yara, bənövşə.
Laçın bənövşəsi yadıma düşdü,
Qanadı bağrımda yara bənövşə.

Yetdi dövranımız yaman illərə.
Qırqızın göz yaşı döndü göllərə.
Özünü qayadan atdı sellərə,
Neçə əsir düşən Sara, bənövşə.

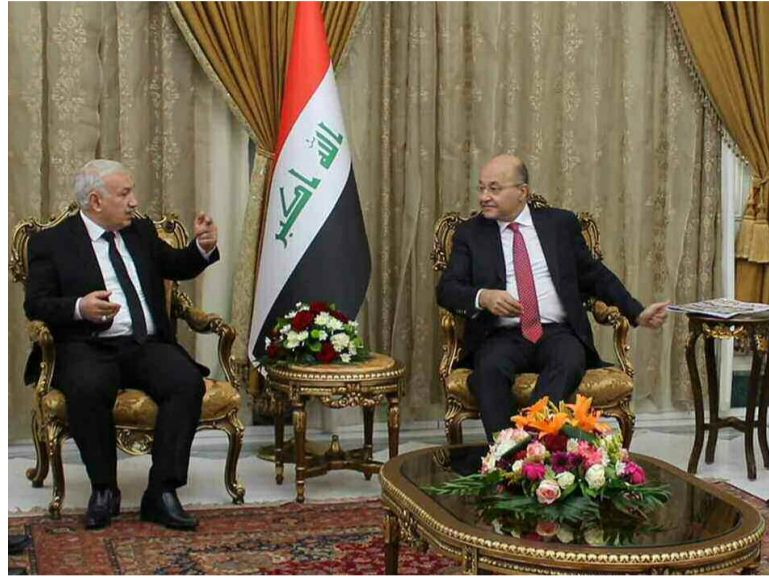
Sonda qayıdıram o yuxuya. Hüseyn Kürdoğlunun üzünə mənə tutub “Dağlar azaddı” dedi ki o Söz. Yuxudu bu, bəlkə H.Kürdoğlu ruhu bu yuxudan xəbərsizdi. Onun ruhu Laçının, Şuşanın, Kəlbəcərin, Xocalının başı üzərində dolayır. Deyir ki: “Hər gecə Sarıbağa yuxuma girir mənim, bir ovuc torpaq verir, ah çəkir, dönür gedir”. Deyir ki: “Gözlerimdən axır indi Həkəri, Dağ həsrəti dağdan ağır sələmdir”. “Dağlar azaddı” dedi Hüseyn Kürdoğlunun ruhu. O dağlar bizim, biz də o

Tahir Süleyman İraq Respublikasının Prezidenti ilə görüşdü

İraq Respublikasının Prezidenti cənab Bərhəm Salehin dəvəti ilə, "Azərbaycan Kürdləri" İctimai birliyinin sədri və "Diplomat" qəzetinin baş redaktoru olaraq,

Bağdad səfərimiz haqqında:

- Oktyabr ayının ortalarında Süleymaniyə şəhərindən tanımadığım yazıçı Mahmud Səngavi telefonla zəng edərək qeyd etdi ki, noyabr ayının əvvəllərində bir neçə ziyalı ilə Bakıya gəlmək istəyirik. Məqsədimiz Azərbaycanda yaşayan kürdlərlə, azərbaycan parlamenti və ziyalılarla görüşməkdir.

- Bildirdim ki, Azərbaycan sakit, sabit və demokratik bir ölkədir istədiyiniz zaman gələ bilərsiniz. Onsuzda hər həftə Ərbildən, Duhokdan, Kərkükdən, Süleymaniyədən yüzlərlə turist qonaq gəlir gəzirlər qayıdırlar, sizdə onlar kimi gələ bilərsiniz, gelişinizə heç bir maneə ola bilməz.

Noyabrın ikisində gecə saat 5 radələrində mənə mesaj gəldi ki, bəs biz üç nəfərdən ibarət bir heyətlə gəlmişik, ikimizin sənədi qaydasındadır, lakin bizi Azərbaycana gətirən Mahmud Səngavi Qarabağa giriş çıxış etdiyinə görə saxlanılıb.

-Səhər Heydər Əliyev

üçün geri qaytarılacaqdır. Bu məsələlərə bir başa cənab Prezident nəzarət edir.

Dedim ki, əgər lazım bilirsinizsə, ehtiyac varsa İraqın indiki Prezidenti ilə bir başa

əlaqəmiz var, xahiş edirik ölkəmizin çox hörmətli prezidenti cənab İlham Əliyevlə əlaqə saxlasın. Bu arada İraqın Azərbaycandakı konsulu cənab Səgvan Botani də gəldi və məsləhət oldu Mahmud Səngavi bu səfər qayıtsın, başqa zaman gələr.

-Mahmud Səngavi kimdir? "O, ilk öncə Kürdüstan bölgəsində tanınmış yazıçıdır, ömrü boyu Kürdüstanı qoruyan Peşmərgə-fədaı olub, KYP-nın siyasi bürosunun üzvüdür və Gərmiyan bölgəsinin Peşmərgə güclərinin rəhbəridir".

Mən Mahmud Səngavidən nə üçün Qarabağa getməsinə soruşdum. O, bildirdi ki, biz ermənilərin Azərbaycan ərazilərinin işğal etməsindən, Xocalı qətliyamı haqqında azdan çoxdan məlumatımız var. Lakin Avropanın bir sıra ölkələrində eləcə də İraqda bir sıra mətbuat orqanları yazırlar ki, guya ermənilər Qarabağda kürd xalqına muxtariyyət veriblər, kürdlər orda sərbəst yaşayırlar.

kənddə iki, üç erməni ailəsi gördüm. Onlardan orda yaranan Kürdüstan Muxtariyyətini, orda yaşayan kürdləri soruşdum. Rüşxəndlə üzümə gülərək dedilər yaqın sən yuxu görmüsən nə kürd, nə Kürdüstan onlar bu kəndlərdən qaçıb gediblər Azərbaycana. Mən kor peşman geri qayıtdım və bu olaylar haqqında yazılar yazdım, mətbuatda çıxışlar etdim və düşündüm Azərbaycana gələrək azərbaycanlı, kürd qaçqınlarla görüşüm və İraq xalqına Qarabağ həqiqətlərini çatdıram, çünki bizdə uzun illərdir siz yaşadığınız faciəvi haqsızlıqları yaşamaqdayıq.

Mahmud Səngavi qayıdarkən bildirdi ki, beş nəfər hazırlaşın sizi İraq Prezidentinin administrasiyası adından İraqa dəvət edəcəyik və prezident cənab Bərhəm Salehlə şəxsən görüşəcəksiniz.

Gözlənilən dəvətnamə gəldi, on nəfər heyətdən ibarət

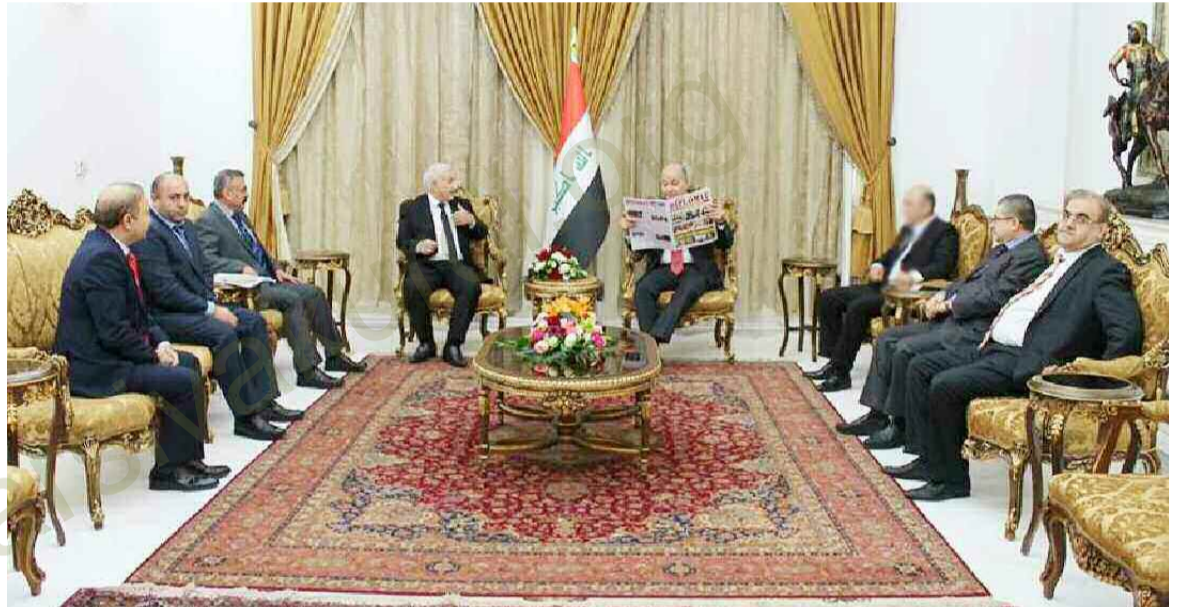
dövlət xadimləri ilə görüşlər keçirdik. Dekabrın 1-inde xüsusi təyyarə ilə Bağdada gəldik, dekabrın 2-sində günorta saat 2 radələrində bizi prezident iqamətgahına apardılar və gözlədiyimiz görüş baş tutdu.

Prezident Bərhəm Saleh qonaq otağının qapısında bizi çox səmimi qarşıladı və xoş gəlmisiniz deyək bizim qolumuzdan tutaraq otağa dəvət etdi. Bizimlə gedən heyət əyləşdikdən sonra bir daha bizə xoş gəldiyimizi bildirdi. Məndə öz növbəmizdə, bizi dəvət etdiyi üçün cənab prezidentə öz təşəkkürümü bildirdim və yeni İraq Respublikasının Prezidenti seçildiyi üçün təbrik edərək bu məsuliyyətli işdə uğurlar arzuladım.

Söhbət əsnasında cənab Bərhəm Saleh bildirdi ki, mən səmimi salamımı Azərbaycan Prezidenti çox hörmətli cənab İlham Heydər oğlu Əliyevə çatdırarsınız, cənab

Dörd minə qədər mülki əhalimiz ermənilərin əlində əsirlikdədir. Ermənilərin ucbatından milyon yarım xalqımız doğma yurd-yuvalarından zorla çıxardılaraq qaçqın və köçkün kimi Azərbaycana yerləşdiriliblər. Bütün bunlara baxmayaraq ölkəmizin çox hörmətli Prezidenti cənab İlham Əliyevin uzaqgörən siyasəti sayəsində çoxmillətli Azərbaycan Respublikası çox sakit, sabit, əmin amandır və MDB ölkələri arasında inkişaf etmiş bir ölkə kimi tanınır.

Qeyd etdim ki, biz yaşadığımız faciələri sizdə yaşamısınız. Ona görə də, siz də qardaş ölkə olaraq, haqqın, ədalətin tərəfdarı olaraq Azərbaycanın tərəfini tutan ölkələr sırasında Ermənistanın haqsızlığına qarşı münasibətinizi bildirməlisiniz. Kürd xalqının nümayəndəsi kimi, bir ölkənin prezidenti olaraq, bu gün minlərlə azəri kürdünün, azəri

deputat, jurnalist, yazıçı və şair dəvət edirdilər. Çox təəssüflər olsun təklif etdiyim insanlar ehtiyat edərək Bağdad səfərindən imtina edirdilər. Sonda qəzetimizin əməkdaşlarından biri ilə səfərə gedəsi olduq. Noyabrın 29-unda təyyarə ilə

İlham Əliyevə qarşı böyük hörmətim və rəğbətım var, güman edirəm iki qardaş ölkələr arasında mədəni, iqtisadi, siyasi əlaqələr yaranacaqdır. Çünki burda ərəblərlə, kürdlərlə, asurilərlə, kıldanilərlə yanaşı türkmənlər də yaşayırlar hansıki onlar özlərini azərbaycanlı hesab edirlər və sizdə tarixən azəri türkləri ilə azəri kürdləri qaynayıb qarışdığı kimi, burda türkmənlərlə kürdlər qaynayıb qarışıblar. Uzun illərdən sonra artıq Azərbaycanın səfərliyi də Bağdadda fəaliyyət göstərir. Arzu edərdim ki, Ərbildə də, Süleymaniyədə də Azərbaycan konsulluğu açılınsın. Çünki 80-dən artıq ölkələrin konsulluqları Kürdüstan Bölgəsində fəaliyyət göstərir. Eyni ilə Türkiyədə və bir sıra başqa ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da Kürdüstan Bölgəsinin nümayəndəliyi açılırsa mədəni, siyasi, iqtisadi əlaqələrimiz yaranar və möhkəmlənər.

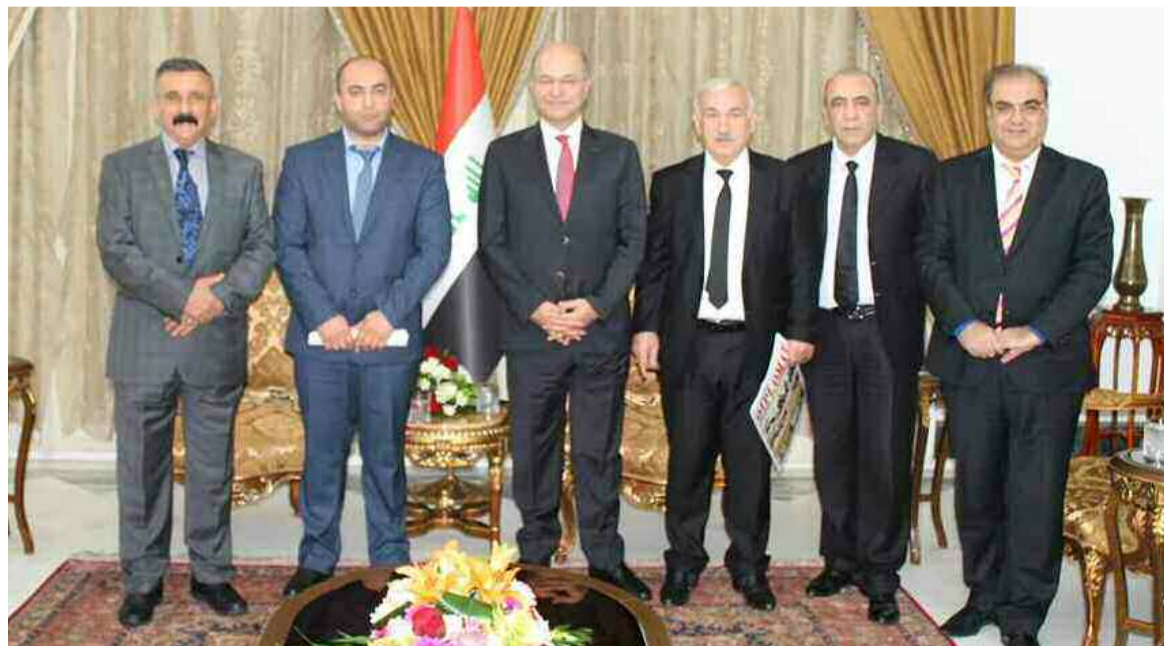
Görüş zamanı bildirdim ki, Azərbaycan Respublikası 30 ilə yaxındır ki, mənfur qonşumuz Ermənistanla müharibə edir və yeddi rayon, Qarabağ işğal altındadır. İyirmi Yanvar, Xocalı kimi faciələr yaşadıq.

türkünün qız-gəlini ermənilərin əsirliyindədir. Dörd ildir ki, iki mülki həmvətəndaşımız Kəlbəcərdə olan ata-babalarının qəbirlərini ziyarətə gedən Dilqəm Əsgərov və Şahbaz Quliyev həps olunaraq olmanın işgəncələrinə məruz qalıblar. Onların və işğal olunmuş ərazilərin qaytarılmasına siz də öz növbənizdə cəht edəsiniz, münasibət bildirsəniz hər halda müsbət təsiri olar. Çünki siz İraq Respublikasında, Kürdüstan bölgəsində ermənilərə hər cür şərait yaratmışınız.

Prezident Bərhəm Saleh öz növbəsində bildirdi ki, illərdir ki, siz yaşadığınız faciələri İraqda yaşayan xalqlar yaşayıb və mən sizi gözəl başa düşürəm. Öz növbəmdə bizimdə əlimizdən nə gəlsə əsirgəməyəcəyik.

Sonda qeyd etdi ki, Novruz bayramı ərəfəsində Azərbaycandan 10-nəfər parlamentar, jurnalist, yazıçı və şair dəvət olunacaqsınız.

Məndə öz növbəmdə bizi dəvət edib səmimi qarşıladığına görə, Bərhəm Saleh cənablarına təşəkkürümü bildirdim və arzu etdim ki, iki qardaş ölkələr arasında əlaqələr yaranar və bir gün belə bir görüş Azərbaycanda baş tutar.

adına hava limanına gedərək qonaqlar haqqında maraqlandım, aidiyyəti rəsmlər bildirdilər ki, bu adam Ermənistan ordan da qanunsuz Azərbaycan ərazisi olan Qarabağa giriş-çıkış etdiyi

Məndə bir yazıçı kimi deyilən Kürdüstan Muxtariyyətinə getmək məqsədi ilə Qarabağa getdim. Kaş getməyəydim, çünki boşaldılmış xaraba kənd və qəsəbələrdən başqa bir mənzərə rastıma gəlmədi. Hər

Bakıdan Ərbilə uçduq, orda bizi gözləyən maşınla Süleymaniyə şəhərinə gətdik. Axşamüstü şəhərə çatdıq və əvvəlcədən nəzərdə tutulan mehmanxanada yerləşdik. İki gün Süleymaniyə şəhərində bir sıra

SEROK KOMARÊ ÎRAQÊ BRÊZ BERHEM SALIH PÊŞWAZÎYA SERNIVÎSARÊ ROJNAMA "Diplomata Kurd" Tahir Silêman û hevalên wî kir

-Rojekî ji Kurdistanê, ji bajarê Silêmanîyê têlêfonek minra hat. Xortekî cîwan bi nabê Dukan miva diaxiff.

- "Kekê Tahir min têlêfona te ji hevala hildaye em bi serkarîya Mehmed Sengawî çend kes hes dikin bêne Azerbaycan, Baku zîyaret bikin û der bare kurdên Azerbaycanê agahî hildin."

Min bersîv da û got: Ser sera werên,

asayîşa balafirxanê û polîsanva hevdîtî kir û konsûlê Îraqê yê Azerbaycanê kekê Segvanjî hat û me xeberdan kir wekî kekê Mehmed berdîn. Asayîşa Azerbaycanê got tenê serok komarê Azerbaycanê dikare desturê bide.

Me got, pêwîstî hebe em dikarin serok komarê Îraqê brêz Cenabî Berhem Salihra hîvî bikin ew têlê bike

gundên xereve û xalî. Min pirs kir lê kanî Otonomîya Kurdistanê wekî Wekîlê Misto dinivîse min ava kir? Gotin, otonomîya çi ? Kurdê çi kurd hemu bi dagirkirina ermenîya Qerebaxê hemû revîne çûne Azerbaycanê. Ez wê nêtê hatime Azerbaycanê wekî bizanibim rewşa kurdên Qerebaxê çi lê hatîye, rewşa wan çawane? Lê vê care nebu careke din emê şandekê deh kesan bêne nava kurdên Azerbaycanê"

-Ez Mehmed Sengawî deh kesên parlamenter, rojnamevan û rewşenbîr dewatî Îraqê, Kurdistanê dikim û emê amedakarîya hev dîtina bi Serokê Komara Îraqê, birêz cenabî Berhem Salihva bêk bînin.

28-meha 11-da 2018-salê bi

Berhem, der bare serokê Azerbaycanê İlham Elîyêv û pêwîstîya helaqetîya navbera dewleta Îraqê û Azerbaycanê peywendîyên aborî, çandî, siyasî pêşbixin û bona despêka helaqetîyê 10-kes ji Azerbaycanê dewatî Îraqê kir.

Min ji serokê Îraqê cenabî Berhem Salih çend hîvîdarî kir,

1. Wextê navbera şerê Azerbaycanê û Ermenîstanê nêzîkê 3000-kurd û azere jîn -zarok, keç dîl ketine destê ermenîyan. Hun dikarin peywendîyê serok dewleta Ermenîstanêva çê bikin wekî wan dîla rizgar bikin, bînin Îraqê paşê derbasî Azerbaycanê bikin.

2. Du kurdênme ji Kelbecerê Dîlqem Eskerov û Şahbaz Qulîyev çune ser merzelên kal û bavên xwe

kîngê bên wusa bizanibin mala brayêwe li Baku heye keremkin, ez xizmeta wedame.

-Mehmed Sengawî kîye?

Mehmed Sengawî xelkê Başûrî Kurdistanê, bajarê Silêmanî nehîya Germîyanêye. Hemu jîyana xwe buye Pêşmergê Kurdistanê, çend cara wextê

serokê komarê Azerbaycanê brez cenabî İlham Elîyêv wekî kekê Mehmed berdîn.

Lê kekê Mehmed qaîl nebu, nehîşt û got, emê wextekî din bêne Bakû zehmetî nedine tu kesî.

-Min pirs kir: "Kekê Mehmed xêre tu çûyî Qerebaxê?"

şer brîndar buye, rêvebirê Pêşmergehên Germîyanê, endamê Mekteba Sîyasîyê YNK-ê ye û nivîskare, çend pirtukên wî ronahî dîtîye.

02-11-2018-dê salê şev têlêfon hat wekî kekê Mehmed Sengawî hevalên xweva hatine matara Bakuyêne. Miqabin kekê Mehmed Sengawî çûye Qerebaxê û mora Qerebaxê li pasportê wî lêdane, lema xadîkirine û pirsîyar dikin bo çi çûye Qerebaxê?

Ez siba hatim matarê û xebatkarên

- Kekê Mehmed bersîv da û got:

- "Mera digotin li Qerebaxê Kurdistan Sor heye, wura Otonomîya Kurda 1994-salê hatîye damezirandinê. Min xwast çawa rewşenbîrekî kurda wekî herim wan kurdênme zîyaret bikim û binêhêrim rewşa wan çawane? Der bare kurdên Kurdistan Sor pirtukekî binivîsînim û agahî bidime gellê kurdê Başûr wekî ewjî agahdarbin.

Lê ez çune Qerebaxê çi kurd, çi Kurdistan min kurdek li wur nedît, xêncî

harîkarîya kekê Segvan, konsula Îraqê vîzame amade bû û bilêten me hat qutkirin û em 29-11-2018-a ji balafirxana Bakuyê firîne Hewlêrê. Kekê Dukan û Enver benda mebûn. Em berêvarê gêhîştine bajarê Silêmanî li mêvanxanê cîwar bun. Sivetirê kekê Mehmed Sengawî, Doktor Taha Berwarî û hine hevalava em çune ofîsa kekê Doktor Taha Berwarî. Kekê Taha mêvanîke qiran da me û me bona çuna Bexdayê

ermenî ew girtine, eva 4-salin girtîgehêdane.

3. Bona kurdên Azerbaycanê "Maleke Kurda" bê kîrîn wekî gellên me çanda xwe bide jîyandin.

Serokê hêja cenabê Berhem Salih got wekî serok komarê Ermenîstanê ew dewat kirîye Ermenîstanê. Hun navên wan mera bigîhînin emê wê pirsê serokê Ermenîstanêra goftû go bikin.

goftû go kir wekî 02-12-2018- sale em herin hev dîtina serokê Komara Îraqê brêz cenabî Berhem Salih bikin.

01-12-2018-ê sale em bi frokekî taybet ji Silêmanî çune Bexda mêvanxanê cîwar bun sivetirê 02-12-2018-salê nîvro çune îqama Serokatîyê. Pey demekî kurt serokê komara Îraqê cenabî Berhem Salih ber derge em bi germî û dil pêşwazî kir em dane runîştandinê xêr hatin kirinê şunda xwe runîşt.

Pirsîyara der barê kurdên Azerbaycanê, hurmet u rêzê kekê cenabî

Em jî gumanin serokê Komara Îraqê brêz cenabî Berhem Salih ser van mijara karekî erênî derîne hole.

Em ji nabê "Yektîya civata "Kurdên Azerbaycanê" û rojnama "Diplomata Kurd" spasîya xwe dikin kekê Mehmed Sengawî, wekî harîkar bu bo hevdîtina Serok Komarê Îraqê cenabî Berhem Salih.

Amade kir: Tahir Silêman serokê Yektîya Civata "Kurdên Azerbaycanê" û sernivîsarê rojnama "Diplomata Kurd"

Zəngəzurun Hacısamlı camaatı

XVIII yüzilin ikinci yarısında Qaraçorlu mahalında bir neçə tayfa icması və kənd camaatı cəmlənmişdi. Ən böyük icmalardan biri Hacısamlı camaatı idi.

Camaat öz adını Hacı Sam Şadıldan alıb. Bəzi qaynaqlara görə, Hacı Sam Xorasanda ömür-gün sürüb. Hacı Samın Hüsən adlı oğlu vardı. Hüsən Xorasanda, Məşhəd dövrəbə-

sonra Qaraçənli tayfası bu yurdda məskunlaşmışdı. Qaraçənliyərin ilk düşərgəsi Bazardüzü idi.

Hacısamlı camaatı Qarabağ xanlığının siyasi yaşamında mühüm rol oynamışdı. Rus-İran savaşlarında fəal iştirak etmişdi. Gah ruslara, gah da iranlılara kömək etmişdi. Hacısamlıların Qacar ordusuna köməyi haqqında tarixçi Mirzə Yusif Qarabaği

Xudavərdinin (Tanrıverdi, Məmməd), Qələndər (Allahverdi, İmamverdi, Şahverdi) uşaqları dövrən keçirirdilər.

1827-ci ildə Hacısamlı camaatının bir bölüyünün başçısı Həsən Qələndər oğlu idi. Onun yanında əslən Dilağardalı Məmmədqasım Xələf oğlu (1787-?), arvadı Nisə, oğlu Allahverdi və qızı Güllü ilə olurdu.

Hacısamlı camaatı bir neçə tayfadan ibarət idi. Bu tayfalar: qasımuşağı, qarabayramlı, əhməduşağı, qaraçənli... Hacısamlı camaatı Gəvenli, Babadünlü, Babadün, Qaraçənli-Alaqaqa, Qaraçənli-Kümbəzli, Qasımuşağı (Kürdhacı), Əhməduşağı (Rəsullu), Namlı (Lələbağırılı), Qarabayramlı, Ərdəşova, Pircahan, Piçənis, Vağazin və Şəlvə adlı kəndlərdən ibarət idi. Qasımuşağı tayfası Kürdhacı, Şamkənd, Birinci Çorman, İkinci Çorman, Ələkçi, Bozdoğan, Piçənis, Bülövlük şenliklərini salmışdılar. Qarabayramlı tayfası Şəlvə, Qabaqtəpə-Daşlı, Kalafalıq-Daşlı, Canıbəyli, Narişlar, Vəlibəyli, Budaqdərə, İmanlar, Hacıxanlar, Qovuşuq, Dambulaq-Seyidlər, Kaha, Pircahan, Alpout, Qoşasu, Alıqulular kəndlərini yaratmışdılar. Əhməduşağı tayfası Hətəmlər, Muncuqlu-Rəsullu, Korbulaq, Taxtazavod yaşayış məntəqələrini bina etmişlər. Qaraçənli tayfası

rovla ailə qurmuşdu. Davud ağa adlı oğlu, Mariya xanım adlı qızı vardı. Davud ağa Həsən bəy oğlu 1864-cü ildə Tiflis şəhərində doğulmuşdu. Əhməd xan həm dini, həm də hökumət qaydası ilə onu varisliyə götürmüşdü. Şuşada yaşayırdı. Əhməd xanın ona ayırdığı mülkü idarə edirdi. Sonra Sankt-Peterburq şəhərinə köçdü. Milis praporşiki rütbəsi vardı. Davud ağa 14 yanvar 1890-cı ildə vəfat edib. Davud ağa Natalya İosifovna Boyko adlı xristian qızla evlənmişdi. Övladı olmadı. Mariya xanım Tiflis şəhərində dünyaya gəlmişdi. Böyüyəndən sonra xristianlığı qəbul edib (Mariya Aleksandrovna) polkovnik Fon-Kruzenşternlə həyat qurmuşdu. Hacı camaatının torpaqlarının vergisini Natalya Boyko və Fon-Kruzenştern toplayırdı. Hacısamlı mahalı XIX yüzildə Alxaslı, Vağazin, Kalafalıq, Bozgüney, Ağcayazı, Ardıclı, Nurəddin, Fərraş, Korbulaq, 1-ci Tıgıq, 2-ci Tıgıq, Qorçu, Zağaaltı, Oğuldərə, Qoşasu, Alpout, Bülövlük, Daşlı, Vəlibəyli, Narişlar, Hətəmlər, Kaha, Kürdhacı, Ərikli, Hacısamlı, Piçənis, Xaçınyalı, Gülbərd, Pircahan, Əliqulu, Qaraçənli, Təzəkənd, Ərdəşevə, Haqnəzər, Qozlu, Fingə, Bülüldüz, İpək, Ayıbazarı, Hoçaz, Şamkənd, Köhnə Çorman, Bozdoğan, Ələkçi, Nağdalı, Şəlvə, Qovuşuq, Zorkeşiş (Hacıxanlar), Budaqdərə, İmanlar kəndlərini yaratdılar.

1905-1906-cı illərdə Hacısamlı

rində dünyaya gəlmişdi. Heyvandarlıqla məşğul idi. Müqəddəs Məkkəyi-Mükərrəmi ziyarət etmişdi. Hacı Hüsənin Şirin bəy adlı oğlu vardı. Şirin bəy Məşhəd civarında dünyaya göz açmışdı. Yekəlib, yetman igid olandan sonra, tayfa-toluğunu (10 ailədən ibarət Babadünlü tayfasını) başına yığıb, Qarabağa üz tutmuşdu. İlk dəfə Ərdəşevə və Vağazin torpaqlarında binələmişdi. Zorkeşişdə məskunlaşan qeyri-müsəlmanlar Şirin bəyin tayfasına korluq vermiş, malheyvanını otlağa buraxmamışdı.

“Tarixi-Safi” adlı əsərində yazır: “Bir tərəfdən qızılbaşlar, digər tərəfdən Hacısamlının kürdləri və qeyri türklər, eləcə də günəşin istisi, yolların çetniliyi, əyri-üyrülüüyü ruslara mane olduğu üçün qalaya gələ bilmədilər və batalyonu suya çətdirə bilməyib, dağıldılar. Bəziləri qətl olundu və bir hissəsi də əsir düşdü...” (Bax: Qarabağnamələr, 2-ci kitab, Bakı, “Yazıçı”, 1991, səh.)

İbrahimxəlil xan hakimiyyətinin son dönəmində Qaraçorlu tayfasını, Hacısamlı camaatını oğlu polkovnik Xanlar ağaya tapşırırmışdı. Qaraçorlu elini savaşa Xanlar ağa aparırdı.

Tarixçi Mir Mehdi Xəzani “Kitabi-tarixi-Qarabağ” adlı əsərində Xanlar ağanın Qaraçorlu elinə başçılıq etməyindən dəfələrlə bəhs etmişdir. Tarixçi yazır: “Xanlar ağa öz müqərribi və ixtiyarı olan Əhməd ağa ilə Qaraçorlu və Hacısamlı kürdlərinin mahalına daxil olub...” Başqa bir yerdə yazır: “...Xanlar ağa dəxi öz ixtiyarında olan Hacısamlı və Sultanlı xalqının atlı və piyadəsinin cəm edib...” (Bax: Qarabağnamələr, 2-ci kitab, Bakı, “Yazıçı”, 1991, səh.)

1823-cü ildə Hacısamlı camaatı: Vergiödəyənlər: 132 tüstü, ödəməyənlər: Sultan Əliməhəmməd bəy 1 tüstü, onun qohumları məaf 4 tüstü, rəiyyətləri qeyri-müsəlman 6 tüstü, kasıb 12 tüstü, molla 2 tüstü, çavuş və onbaşı 1 tüstü.

Hacısamlı camaatının bir hissəsi Mehdiqulu xan Cavanşirə bağlı idi. Bu oba XIX yüzilin önündə, 1827-ci ildə 60 tüstüdən

ibarət idi. Obada Rövsənin (Molla Şərif, Abbas, Tanrıverdi, Şahbaz), Hüseynin (Haqverdi, Allahverdi, Xıdır, Hüseynşah, Həsən), Bağırın (Xəlil, Cəlil, Mehdi), Əli bəyin (İmamqulu bəy, Vəli bəy, Bayram bəy). Xəlilin (Məmmədəmin, Tanrıverdi), Tərlanın (İman, Məmməd), Hacıxanın (Həsən, Fətəli), Cəfərin (Bayram, Süleyman),

Qorçu, Qarabəyli, Zağaaltı, Lələbağırılı, Ərikli, Gülbərd və başqa yaşayış məntəqələrinin əsasını, ilk daşını qoydular. Babadünlü tayfası Bülüldüz, İpək şenliklərinin bünyadını qoydular.

XIX yüzildə Qarabağda oğurluq qoçaqlıq, qəhrəmanlıq sayılırdı. Qərətlə sonuclanan xanlıq savaşları bitmiş, silahlar yerə qoyulmuşdu. Dəliqanlılar özlərini yeni atıb-tutmaq, vurub-çapmaq meydanı olan qaraoğurluqda sınaırdılar. Bu dövəndə Hacısamlı cavanları da qaraoğurluğa qurşanmışdılar. Ünlü şair Qasım bəy Zakir yazırdı:

Səfikürdi, Hacı Samlı, Kolanı, Tutarlar, soyarlar daldə qalanı, Viran olsun görüm Doyranbasanı, Evdə yatan yoxdu, qarışıb papaq.

Hacısamlı camaatının bir hissəsinin yiyəsi isə Xanlar ağa İbrahimxəlil xan oğlu Sarıcalı-Cavanşir idi. Xanlar ağa 1831-ci ildə varissiz vəfat etdiyindən camaat qardaşı Əhməd xana qaldı. Əhməd xanın oğul övladları hələ sağlığında tələf olduğundan qızı Bikə ağaya dövr edildi. Bikə ağa general-leytenant Həsən bəy Ağala-

camaatı ermənilərə qarşı qəhrəmanlıq göstərmişdi. Mir Möhsün Nəvvab yazır: “Başqa bir yerdə, yəni Hacısamlı və Piçanlı kürdləri toplaşaraq Gorusun Xənəzək kəndinə hücum etdilər. Ermənilərin qabaqcadan gördükləri tədarüklərinin çox olmasına baxmayaraq, müsəlman kürdlərin bu qəfil hücumundan karıxaraq bilmədilər nə etsinlər. Müsəlman kürdlər onların çəşqinliyindən istifadə edərək bir tərəfdən kəndin evlərinə od vurmağa başladılar. Beləliklə, onlar 20 evi yandırdılar. Evlərin alovu və müsəlman kürdlərin nərələri göylərə yüksəlirdi. Ermənilər bu hücumun qarşısında davam gətirə bilməyib qaçmağa başladılar. Beləliklə, Xənəzək kəndində 20 nəfər erməni öldürüldü. Müsəlmanlar əldə etdikləri qənimətləri özləri ilə kəndə gətirdilər”. Hacısamlı camaatı tarixən qoçaq, qəhrəman bir toplum olub.

Mənbə

Ənvər Çingizoğlu, Hacısamlı camaatı, “Soy” dərgisi, Bakı, 2009.

Ənvər Çingizoğlu. Qaraçorlu mahalı. “Soy” dərgisi, 1 (27), Bakı, 2009. səh.97-106.

Sonda Şirin bəy camaatı başına toplayıb, zorkeşişliləri qovub-çıxarmışdı. Köməyə gələn Gəvenli tayfasına xeyli torpaq ayırmışdı. Nadir şah Qırxlı-avşarın ölümündən sonra Şirin bəyin qohumu Qasım da uruğ-turuğunu toplayıb, Qaraçorlu mahalına gəlmişdi. Şirin bəy ona Kürdhacı torpağını tuş vermişdi. Qasımuşağından

Ji Ermenistanê heta Kazakistanê axîneke ji kezebê

"Ez Kinyazê İbrahimê Nevoyê Mîrze. Wekî Kinyazê İbrahim Mîrzoýêv jî tême naskirin. 1-ê Gulana 1947-an, li Zengîbasara Ermenistanê hatime dinyayê. Ev der li ser Çemê Eresê ye û nêzîkî sînorê Tirkîyê ye. Navê Gundê me Rihanlû ye. Malbata me ji Serhedê ye. Em ji Eşîra Celalîyan in. Kal-bavê min ji Rojhilatê Kurdistanê hatine Bazîdê, ji wir jî li İdirê bi cih û war bûne."

Prof. Dr. Kinyazê İbrahim, rojhilatnas û akademîsyen. Serokê Kurdên Kazakistanê û li Zanîngeha Abaya Alma Atayê Serokê Navenda Zimanên Dinyayê. Piştî Şerê Qerebaxê terka Ermenistanê dike û di destpêka sala 1990-î de li Alma Ataya Kazakistanê bi cih dibe. Li Erîvanê, li Zanîngeha Xaçatûr Abovyan salên dirêj Serokatiya Beşê Ziman û Edebiyata Azerîyan kiriye. Vê gavê Endamê Yekîtiya Nivîskarên Kazakistanê û Endamê Yekîtiya Rojnamegerên Kazakistanê ye. Li hêla din ew li Kazakistan û Asya Navîn Nûnerê Navenda PEN'a Kurd e û Berpîrsê Giştî yê kovara edebî Nubarê ye ku li Alma Atayê bi zimanê Kurdî û rûsî ronahiyê dibîne. Kinyazê İbrahim xwediyê gelek xelatên neteweyî ye. Bi 6 zimanan dizane. Nêzîkî 20 kitêb li pirtûkxaneyê Kurdî zêde kiriye. 'Xortê 67 salî' xwediyê serpehatiyê balkêş e. Di 65 salan de, bûye şahidê gelek qewimînan, guhdariya karesatên mezin kiriye. Ji dayîkê û nefîkirina yekem destpê dike: "Dayîka min malxanî Mihemedê Nadoyê Üso ye. Ji Eşîra Birûkan e. Li Wanê hatiye dinyayê. Di sala 1926-an te bi qasî 2000 malan malbata me jî dersînor dibe, dikeve nav axa Nexçîvana Sovyeta Berê. Wê gavê gelek eşîrên me kurdan ji ber serhildanên Agirî, Şerê Bro Heskê Têlî, Şêx Seîd xwe li sînoran dixistin û ji ber zilma roma reş terkese dibûn. Rehmetiyê bavê min digot ku ew ji eşîra Bro Heskê Têlî yê Celalî ne. Gel bi halekî perîşan hatiye sîrgunkirin. Parek çûye İranê. Em ji wan eşîran bûne ku 1926-ê salê derbasî axa Sovyetê bûne. Gelek eşîrê kurdan para xwe ji nefiyê standine. Brûkî, Celalî, Sîpkî. Lê zêdetirê wan Brûkî bûne. Heta sala 1937'an li wir mane. Piştî ku derbasî hêla din a Eresê dibin, li aliyê din ji malbata wan gelek kes dimînin. Artêşa Sor a Sovyetê rê li ber wan digire. Êdî nahêle derbas bin. Sînor tê şidandin. Berê di navbera Tirkîye, Sovyet û Ermenistanê de sînor tunebûn. Havînê kurd ji wir dihatin zozanên Egrîce, Qanîgol, Qizilziyaretê. Heta payîza dereng li wir diman. Payîzê dizivîrin Serhedê. Gava ku birek ji eşîrên kurdan li wan zozanan bûne, leşkerên Sovyetê hatine û gotine; 'Êdî hûn nikarin derbasî hêla din a Eresê bibin!' Milet

perîşan dibe..."

Kinyazê İbrahim piştî vê rewşê behsa malbetekê dike ku serî ji vê yekê re rakiriye û tevî kuştina mîran û leşkeran sînor derbas kiriye: "Çend mal hene, ji Mala Basoyê Ozmên ku Mamkî ne. Şer dikin sînor derbas dikin. Xwe li Çemê Eresê dixin, digihîjin qewim, bira û pismamên xwe. Di navbera wan û leşkerên Sovyetê de şer çêdibe. 2-3 kes ji wan, ji leşkerên Üris jî çend leşker têne kuştin. Piştî wî şerî, Sovyet sînor girê dide. Hinceteke din jî ew bû ku divê kurd ji wir derketana. Digotin; 'kurdên li nav sînorên Azerbaycan, Tirkîye û Ermenistanê karê îstîxbarat û ajantiyê dikin.' Desthilatdarên ermenistan û Azerbaycanê jî dixwestin kurd ji wir derkevin. Armanca wan 'paqijkirina' kurdan, yekmiletbûna wan bû." 1937'ê salê, di nava şevê de kurdan li trenên bar û heywanan siwar dikin, di bin kontrola leşkeran de nefî dikin. Kes nîzane bi ku ve jî dibin. Du mehên dirêj di rîyan de 'dê weledê xwe davêje!' Gava dibîn ku li Kazakistan û li ser

hidûdên Kirgîzîstanê ne. Sar, seqem, çol, best. Ne ew der bi zimanên wan dizanin, ne ew bi zimanên wan deran!

"Malbata me jî di nav wan de ne. Dê, bav, xwişk-bira, kal-pîr, qewim û pismam. Malbata me li Kirgîzîstanê wîlayeta Qizilqeyayê peya dikin. Ew der nêzîkî Oşê ye. Oş li ser sînorê Ozbekîstanê ye! Kurdên Ermenistanê tînin Kirgîzîstanê. Kurdên Azerbaycan û Nexçîvanê tînin Kazakistanê. Malbata me sê salan li Qizilqeyayê dimîne. Heta sala 1940'î." Sê sal paşê destpêka Şerê Cîhanê yê Duyem e. Camêrek heye, ji wan re dibe dergeh û star! Stara vegera Erîvanê. Ew camêr rewşenbîr, şaîr û nivîskarê mezin Wezîrê Cebare Nadiî ye. Kinyazê İbrahim bi van hevokan behsa wan rojan dike:

"Di nav nefîkiriyan de malbata Wezîrê Nadiî jî hebûye. Ew jî hatine sîrgunkirin. Wezîrê Nadiî tê malbata xwe dibe. Dewletê ji bo malbata me digot,

"Ev kesên biguman in. Dikarin ajantiyê bikin.' Lê Wezîrê Nadiî ketibû karê dewletê. Di îstîxbarata dewletê de nav û dengê wî hebû. Rê jê re vekirî bû. Digot; 'Ez keffîlê vê malbatê me.' Hat û malbata xwe bir. Mala me jî tevî mala wan, 1940'ê salê zivîrî Erîvanê. Li Erîvanê jî bo 10 malan avahî standin, erd standin. 1941'ê salê mala me derbasî Zengîbasarê dibe, li gundê Rûhanliyê cîwar dibe. Wê salê birayê min ji dayîk dibe, navê wî Têmir e û niha 70 salî ye. Xwişk û birayekî min jî li Kirgîzîstanê dimirin: Yaquûb û Gulnaz. Dê-bavê min bi du zarokan ve tînin Kirgîzîstanê, destvala dizivîrin Ermenistanê! Her du jî 2-3 salî bûne. Di wan zilm û çetinahiyan de dimirin. Lewma jî dê û bavê min her dem digotin; "Me du zarok bi xwe re anîn vir, lê em destvala zivîrin." Ji dê û bavê min

re 9 zarok çêbûn. 7 bira, 2 xwişk: Têmir, Yaquûb, Gulnaz, Ez, Eylaz, Eywaz, Ehmed, Nûrê û Mihemed. Em destpêka 1990'î ji Erîvana Ermenistanê hatin Alma Ataya Kazakistanê. Birayê min Yaquûb 4-5 mehan li Alma Atayê ma û li vir rehma Xwedê kir." Kinyazê İbrahim di sala 1955'an de dest bi dibistanê dike û heta 1963'yê salê li gund dixwîne. 1963'yê salê tevî zarokên rehmetiyê xalê xwe Balayê Nadir li Erîvanê dest bi dibistana navîn dike. Bala birayê Wezîrê Nadiî ye. Navê dibistana wan Axundov bû. Dibistan li ser navê Azerîyan bû. 65-66'ê salê dibistan diqedîne û diçe Fakûlteya Ziman û Dîrokê ya Zanîngeha Bakûyê. Doktoraya xwe jî li wir dike. 1978-ê salê teza xwe ya doktorayê dinivîse. Teza wî li ser 'Têkiliya Edebiyata Kurdan û Azerîyan' e: "Min di teza xwe de behsa edebiyata me ya bedew xal bi xal nivîsandiyê. Edebiyata çar perçeyên welatê me tê de heye. Min edebiyata me û ya azerîyan daye ber hev. Li gorî vê teze em dibînin ku gelek rewşenbîr û nivîs-

karên mezin ên Azerîyan, li ser edebiyata kurdan nivîsandine. Di nav wan de gelek kes jî hene ku kurd in. Mesela nivîskarê Azerîyan ê mezin Nîzamî Gencewî dinivîse ku dayîka wî Kurd e. Nîzamî 'qerasesyekî edebiyata dinyayê' ye. Wî bixwe 'Xemse' nivîsandiyê. Xemse ji pênc berhemên mezin pê. Leyla û Mecnûn, Xosrov û Şêrî 2 ji wan in. Her wiha wî İskendername nivîsandiyê. Nîzamî di berhema xwe ya Leyla û Mecnûnê de dibêje 'dayîka min kurd e û navê wê Reîse ye. Min terbiya xwe ji malxalanê xwe yê kurd dîtiye.' Gava dayîka wî dimire gelek xemgîn dibe. Li ser dayîka xwe nivîsandiyê, me kiriye kurdî. Lê bi azerkî dibêje: 'Kürt kîzî anamdîr/Bizi Terg ettî/Bîr ana kalbine dînyadan gîttî/Ne geder yansa da, yaksa da ürek/Anama dil vîren var midir göreğ?' Dibêje; 'Kürt Kizi Anam/Diya min a keça kurd.' Jixwe dayîka wî ji bajarê Gencê, ji Êla Şedadiyan bûye. Nîzamî li tu deverî nanivîse; 'bavê min faris e, an azerî ye an tirk e.' Naxwe bavê wî jî kurd e."

Prof. Kinyazê İbrahim diyar dike ku mînakên wisa gelek in, di zargotina azerîyan de gelek motifên kurdan hene û berdewam dike: "Yek ji wan 'Destana Koroglı' ye. Koroglı bi kurdî jî hatiye gotin. Koroglı kurdekî Celalî ye. Têkiliya kurd û azerîyan di tarîxê de xurt e. Zimanê azerîyan bi ser tirkî ve ye, lê ew ne tirk in, arî ne. Kurd jî arî û medyayî ne. İranî jî wisa ne. Li Rojhilat, li İranê Azerî di nav kurdan de mezin bûne. Rabûn-rûniştin, xwarin, adetên wan gelek nêzîkî hev in. Kurdan nêzîkî xwe dîtin. Mesela gelek şaîr û nivîskarên

Azerîyan li ser Komara Mehebad, Qazî Mihemed û Pêşmergeyên Barzanî nivîsandine. Min di teza xwe de behsa wan têkiliyan jî kiriye."

1989-1990, Şerê Qerebaxê. Azerî û Ermenî hev dixwin! Kinyazê İbrahim dibêje ku şer mala kurdan jî mîrat kiriye: "Kurdên me -xasma jî kurdên me yên misilman- rastî êş û azareke mezin hatin. Ji neçarî li seranserê Sovyetê belav bûn. Hinek ji wan çûn Sîbîrya û Yaquûtskê, beşek ji wan çûn Rûsya û derdora wê, qismek ji wan hatin Kazakistan, Qirgîzîstan û Ozbekîstanê. Ev nefîkirin ne wekî nefîkirina 1937'an û 1944'an bû. Ermenî bi darê zorê digotin; 'ji nav me derkevin herin. Ermenîstan axa Ermenîyan e!' Di dema Sovyetê de ji bavê kî zêde bû wisa bigota? Sovyet çavê wan derdixist!"

Kinyazê İbrahim dibêje ku ev polîtîkaya dewleta Ermenîstanê bû, dixwestin kurdên misilman û kurdên êzîdî ji hev cuda bikin û ev polîtîka îro jî berdewam e: "Digotin; 'Êzîdî ne kurd in!' Ji ber

ku digotin; 'Em kurd in', kirin ku gelek rewşenbîr, zimanzan, nivîskarên kurdên me yên Êzîdî terka Ermenîstanê bikin. Dewletê bi riya şêx û pîrên Êzîdiyan zilm û neheqî li wan kir. Semendê Siyabend, Şekiroyê Xudo Mihoyî, Karlanê Çaçan, Mîroyê Esed, Çerkezê Reş, Titalê Efo, Şerê Eşîr, Celîlê Celîl, Ordîxanê Celîl. Tevahiya van navan digotin; 'Em Kurd in', lê Ermenîyan şêx û pîran sor dikirin ku li dijî wan bikin şer. Dikirin jî. Digotin; 'We mîletê xwe firotiye!' Bi ser de jî li Karlanê Çaçan û Çerkezê Reş xistibûn. Ez bixwe li wir bûm. Ev lîstika Ermenîyan bû. Dixwestin tifaqa kurdan perçe bikin. Ermenî niha tiştekî wiha xistine nav Êzîdiyan me. Ji wan re dibêjin; 'Nebêjin zimanê me Kurdî ye, bibêjin Êzdîkî ye' Radyoya Kurdî heye. Radyo vekirin bi navê Radyoya Êzîdiyan nemeşîya, rojname derxistin nemeşîya. Nameşe jî! Gava digotin; 'Zimanê me Êzdîkî ye' jî bi Kurdî digotin! Ez bixwe 43 salan di nav kurdên me yên Êzdî de mame. Piraniya heval û hogirên min Kurdên Êzdî bûne. 43 salan min negotiye; 'tu Êzîdî yî' wan negotiye 'tu misilman î.' Em diçûne malên hev, me nanê hev dixwar. Kurdayetî îro behrek e. Di wê behrê de Êzîdî jî, zaza jî, Goran jî, Soran jî, Behdînî jî di hûndirê wê behrê de ne. Gelo tu dikarî ji behrê, ava çeman cuda bikî? Nikarî! Tu sax û ez silamet..."

* Di hejmarê 140-î ya rojnameya Rûdawê Çapa Ewropayê ku li Kolnê tê weşandin de bi sernavê "Ji Erîvana Ermenîstanê berbi Alma Ataya Qazaxîstanê: Çîroka sîrgunkirina malbata Serokê Kurdên Qazaxîstanê Kinyazê İbrahim" hatiye weşandin.

Salihê Kevirbirî
salihkevirbiri@hotmail.com

Başkan Mesud Barzani: Kürdistan ve Hindistan halklarının dostluğu tarihi ve kadimdir

Hindistan Dışişleri Bakanlığı heyetiyle görüşen Başkan Barzani, Kürdistan ve Hindistan halklarının dostluğunu "tarihi ve kadim" olarak niteledi.

Başkan Barzani'nin Ofisi'nden yapılan açıklamaya göre Başkan Mesud Barzani, Hindistan Dışişleri Bakanlığı heyetiyle bir araya geldi.

Kürdistan ve Hindistan halklarının dostluğunu "tarihi ve kadim" olarak niteleyen Başkan Barzani, taraflar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik desteğini ifade etti. Hindistan heyeti ise, Başka Barzani ve Kürdistan halkının mücadelesini değerli bulduklarını ifade ederek başta teknoloji, tıp, bilim, akademi ve eğitim olmak üzere Kürdistan Bölgesi ve Hindistan arasındaki ilişkilerin tüm alanlarda geliştirilmesinden yana olduklarını vurguladı. Konuk heyet, Kürdistan Bölgesi, lak ve Ortadoğu'nun istikrarının Hindistan için öneminin altını çizdi. Görüşmede ayrıca Türkiye ve Suriye'deki deprem bölgelerinin durumu ve Erbil-Bağdat ilişkileri ele alındı.

Nerina Azad

Erbil'de Başbakan Barzani'nin katılımıyla deprem çalıştay düzenleniyor

Başbakan Mesur Barzani'nin katılımıyla başkent Erbil'de Kürdistan Bölgesi'ni depremlerden korumak için bir çalıştay düzenleniyor.

Kürdistan Bölgesi Şehircilik ve Turizm Bakanlığı ve ABD merkezli özel Beton Enstitüsü tarafından düzenlenen çalıştayda Kürdistan Bölgesi'ni depremlerden korumak yapılması gerekenler ele alınacak.

Başbakan Mesur Barzani'nin de katılacağı çalıştayın amacının ev, bina ve ekonomik projelerin yürütüldüğü sanayi alanlarının gözden geçirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması için mekanizmalara oluşturulması olduğu belirtildi.

Gelecek projelerinin uygulanması için yol haritalarının belirlenmesi ve mühendislik biliminde gelişmiş bir Kürdistan için yapılması gerekenlerin ele alınacağı çalıştayda ayrıca, Kürdistan Bölgesi'nin doğa ve coğrafyasının korunması için alan çalışmaları yapılmasının hedeflendiği kaydedildi.

Nerina Azad

Başbakan, Hindistanlı üst düzey diplomat heyeti ile görüştü

Başbakan Mesur Barzani, Hindistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ausaf Sayeed ve beraberindeki diplomat heyeti ağırladı. Başbakan Mesur Barzani, Hindistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ausaf Sayeed ve beraberindeki diplomat heyetle görüştü.

Görüşmede Hindistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Ausaf Sayeed, Hindistan'ın Kürdistan Bölgesi ile ticaret, sağlık, bilgi teknolojisi ve bankacılık sistemi alanlarındaki ilişkilerini geliştirmeye hazır olduğunu belirtti.

Hindistan'ın Bağdat Büyükelçisi Prashant Pise ve Hindistan'ın Erbil Başkonsolosu Subhash C. Kain'in de hazır bulunduğu görüşmede Hindistan Dışişleri Bakan Yardımcısı, Başbakan'a Irak ve Kürdistan Bölgesi'ni ziyaretinin amacı hakkında bilgi verdi.

Kürdistan Bölgesi Hükümeti'nin gelir kaynaklarını çeşitlendirme, güçlü bir ekonomik altyapı inşa etme ve kamu hizmetlerini dijitalleştirme programına değinen Başbakan, Kürdistan Bölgesi'nin Hindistan ile ilişkilerini geliştirme arzusunu yineledi.

Nerina Azad

Neçirvan Barzani: Anadiline hizmet eden yazarlara selam olsun

Birleşmiş Milletler (BM) Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1999 yılında 21 Şubat tarihini Dünya Anadili Günü ilan etti.

Başkan Neçirvan Barzani, 21 Şubat Dünya Anadili Günü vesilesiyle yayımladığı mesajında, "Anadiline hizmet eden, Kürdistan'ın çok dilliliğine, çok kültürlülüğüne sahip çıkan, bir arada yaşama çabasında olan yazarlara selam olsun" dedi.

İlk kez 2000 yılında, dünya çapında kültürel çeşitliliği ve çok dilliliği desteklemek amacıyla "Dünya Anadili Günü" kutlanmaya başlandı.

Bu vesileyle Twitter hesabından bir mesaj yayımlayan Kürdistan Bölgesi Başkanı Neçirvan Barzani, "Dünya Anadili Günü'nde şirin Kürt dili ile Kürdistan'daki tüm dil ve lehçelerinin korunmasına vurgu yapıyoruz" dedi.

Barzani, "Anadiline hizmet eden, Kürdistan'ın çok dilliliğine, çok kültürlülüğüne sahip çıkan, bir arada yaşama çabasında olan yazarlara selam olsun" ifadelerini kullandı.

Her yıl 21 Şubat Dünya Anadil Günü tüm dünya milletleri bu günü çeşitli etkinliklerle kutlamaktadır. Dünyada 6.000 dil var ama birçoğu yok olma tehlikesiyle karşı karşıya.

Birleşmiş Milletler Eğitim,

Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), kültürel çeşitlilik ve çok dilliliği teşvik etmek için 1999 yılında 21 Şubat'ı Uluslararası Ana Dil Günü ilan etti.

2000 yılından beri her yıl 21 Şubat'ta kutlanıyor.

Bengal'de anadilini sahiplenme mücadelesinde hayatını kaybeden öğrencilere saygı olarak 21 Şubat, UNESCO tarafından Uluslararası Ana Dil Günü ilan edildi.

Bangladeş halkı bugünü hem "Uluslararası Ana Dil Günü" hem de "Şehitler Günü" olarak anıyor.

UNESCO 1999 yılında 21 Şubat'ı Uluslararası Anadil Günü ilan etti. 21 Şubat 2000'den bu yana dünya çapında kabul görülerek kutlanıyor. BM beyanamesinde Bangladeş Dil Hareketi'ne saygı vurgulandı.

Kürtler de Kürdistan'ın tüm parçalarında ve yurt dışında 21 Şubat Anadil Günü'nü çeşitli etkinliklerle kutmakta.

Dünyanın en büyük dijital

sözlüğü Wikipedia'nın verilerine göre Kürtçe 721.599 kelime ile dünyanın en fazla kelimeye sahip 9. dili. Kürtçe'nin farklı yörelerinde kullanılan lehçe ve ağızları 5 grupta toplanıyor:

Gorani Lehçesi: Hewrami, Kenduleyi, Bacelani.

Kirmanckî / Zazakî/ Dimili: Kirmanci (Dersim), orta Zazaca (Diyarbakır/Bingöl), Aşağı Dimili (Urfa) Başat Kurmanci: Serhad, Bahdini, Botani, Rojavayi, Martini Aşağı Bölge Kurmanci: Kelhuri, Feyli, Kirmanşani Orta Bölge Kurmanci: Sorani, Mukriyani, Sleymani, Germiyani, Erdelani.

Nerina Azad

Depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 42 bin 310'a yükseldi

AFAD, Maraş merkezli depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısının 42 bin 310'a yükseldiğini açıkladı.

Afet ve Acil Durum (AFAD), merkez üssü Maraş olan ve 11 ili vuran iki büyük depreme ilişkin son gelişmeleri açıkladı.

AFAD'dan yapılan açıklamada, Maraş'ın Pazarcık ilçesi merkezli 7.7 ve Elbistan merkezli 7.6 büyüklüğündeki depremlerin ardından 7 bin 184 artçı sarsıntı olduğu belirtildi. Son bilgilere göre Maraş, Antep, Urfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elazığ'da toplam 42 bin 310 kişinin hayatını kaybettiği, bölgeden 448 bin 18 kişinin tahliye edildiği bildirildi.

Bölgede AFAD, PAK, JAK, JÖAK, DİSAK, Sahil Güvenlik, DAK, Güven, İtfaiye, Tahlisiye, MEB, STK'lar ve uluslararası arama kurtarma personelinden oluşan toplam 14 bin 740 personelin görevini sürdürdüğü kaydedildi. Ayrıca afet bölgesinde başta ekskavatör, çekici, vinç, dozer, kamyon, arazöz, treyler, greyder, vidanjör gibi iş

makineri olmak üzere toplam 13 bin 700 aracın da kullanıldığı belirtildi.

Bölgede 301 bin 289 çadır ile 6 bin 375 konteynerin kurulmasının yapıldığı, toplamda 3 milyon 354 bin 316 battaniyenin sevk edildiği, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 78 bin 500 kişiye ayrıca geçici barınma hizmeti sağlandığı kaydedildi.

Bölgede toplam 375 mobil mutfak, 86 ikram aracı, 40 mobil fırın ve 361 hizmet aracının

görev yaptığı, 55 milyon 785 bin 367 sıcak yemek, 9 milyon 487 bin 845 çorba, 13 milyon 465 bin 878 kumanya ve paketli gıda, 27 milyon 59 bin 350 su, 60 milyon 377 bin 166 ekmeğe, 3 milyon 189 bin 954 içecek dağıtımı yapıldığı kaydedildi.

Ayrıca deprem bölgesinde 497 bin 93, deprem bölgesi dışında 201 bin 151 olmak üzere toplam 698 bin 244 kişiye psikososyal destek verildiği de bildirildi.

Nerina Azad

IŞİD'in kaçırdığı Peşmerge 170 gün sonra serbest bırakıldı

Geçtiğimiz Ağustos ayında Kerkük kırsalında IŞİD tarafından kaçırılan Aram Hadi isimli Peşmerge, 170 gün sonra ailesine kavuştu.

Geçtiğimiz Ağustos ayında Kerkük kırsalında IŞİD tarafından kaçırılan Aram Hadi isimli Peşmerge, 170 gün sonra ailesine kavuştu. Aram Hadi, bu süre boyunca gözlerinin bağlandığını ve günyüzü görmediğini anlattı. Ağustos 2022'de Kerkük'ün doğusundaki Cebel Bor benzin istasyonunun bulunduğu Sur köyüne motosikletle gelen bir grup IŞİD mensubu, köy yakınında hayvanlarını otlatan Aram Hadi ve Ali Abdullah isimli iki Kürt vatandaşı alıkoy-

muştı. Kaçırılanlardan Ali Abdullah'ın cansız bedeni bir kaç gün sonra Kerkük ile Leylan arasındaki boş arazide elleri, ayakları

ve gözleri bağlanmış, boğazı kesilerek öldürülmüş halde bulunmuştu. Kaçırılmadan önce Peşmerge olan 4 çocuk babası Aram Hadi ise 5 ay sonra 19 Şubat günü serbest bırakıldı. Leylan kasabası Topxane köyü çobanlarına ulaşan Hadi, ailesini arayarak yardım istedi.

Rûdaw ajansına konuşan Aram Hadi, "Bunca süre boyunca beni bir sığınakta tuttular. Ellerim ve gözlerim bağlı tutuluyordum. O yüzden kim olduklarını göremiyordum. Yemek ve tuvalet

ihtiyaçlarımı da orada karşılıyordum. Arapça konuşuyorlardı, konuşmalarından IŞİD'li olduklarını anlıyordum. Bu sürede bana 7 iğne yaptılar. Bunca zamandır günyüzü görmedim" diye konuştu.

Serbest bırakıldığı güne kadar da kendisine bir şey anlatmadıklarını belirten Aram Hadi, son gün ellerini çözüp Roxane çayının önüne getirip, "gidebilirsin" dediklerini anlattı.

Ailesi 5 aydır kendisinden haber alamıyordu. Kurtulduğu gün ailesine haber verdiğinde bölgeye Peşmerge Komando timleri giderek Aram Hadi'yi ailesine ulaştırdı.

Kardeşi Heriş Hadi, "Kaçırıldığı günden beri hiç haber alamadık. Bölgedeki Arap şeyhlerle görüştük ama bir sonuç çıkmadı" dedi.

Aram Hadi ve arkadaşının kaçırıldığı bölge, Peşmerge ile Irak ordusu arasındaki sınır bölgesi. Bölgede yıllardır güvenlik boşluğundan yararlanan IŞİD'iler serbestçe hareket edebiliyor.

Bölge sakinlerinden Rebwar Ahmed, Kerkük ile köyleri arasındaki 50 kilometrelik alanda IŞİD mensuplarını sıkça motorla gezerken gördüğünü söyledi.

Nerina Azad

Başbakan Barzani Kürtçe'ye ilişkin iki özel kararname yayımladı

Kürdistan Bölgesi Başbakanı Mesrur Barzani, Dünya Anadili Günü dolayısıyla Kürtçe'ye önem verilmesine ilişkin 2 kararnameyi imzaladı.

Başbakan Barzani, Dünya Anadili Günü dolayısıyla Kürtçe'ye önem verilmesine yönelik iki özel kararname yayımladı.

Kararnamede, Kürdistan Bölgesi'nde iş amaçlı ikamet eden yabancı uyrukluların Kürtçe öğrenmesi için Yüksek Öğretim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı ile Eğitim Bakanlığı, Kürt akademisi ve bu alandaki uzman isimlerle koordinasyon içerisinde uygun bir Kürtçe öğrenme programı hazırlamakla görevlendirildi.

İkinci kararnamede ise, Kürtçenin Kürdistan Bölgesi'nde anadil olarak korunması için 2014 tarihli Kürdistan Bölgesi Resmi Diller Yasası uyarınca tüm bakanlıklardan, resmi ve resmi olmayan kurumların yanı sıra ofisler, temsilcilikler, konsolosluklar, yabancı kuruluşlar ve özel şirketlere Kürtçe tabelaların asılması için gerekli çalışmalarını yapmaları istendi.

Kararnamede ayrıca oteller, turistik yerler ve restoranların Kürtçeye önem vermesi ve Kürtçe yemek menüleri ile rehber kitapçıklar hazırlanmaları istendi.

Nerina Azad

21 Şubat Dünya Anadili Günü

Birleşmiş Milletler (BM) Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1999 yılında 21 Şubat tarihini Dünya Anadili Günü ilan etti.

Birleşmiş Milletler (BM) Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), 1999 yılında 21 Şubat tarihini Dünya Anadili Günü ilan etti. İlk kez 2000 yılında, dünya çapında kültürel çeşitliliği ve çok dilliliği desteklemek amacıyla "Dünya Anadili Günü" kutlanmaya başlandı. Kürtler için ise bu günün anlamı çok büyük. Zira Kürtçe, hala birçok engelle karşı karşıya.

Etnik ve ulus düzeyinde toplulukların bütün ilişkisi ve etkinliklerinde kullandıkları ve anlaştıkları dil, o topluluğun anadilidir.

Daha geniş bir tanımla, bir insanın hiçbir eğitime tabi tutulmaksızın ailesi, çevresi ve toplumu aracılığı ile öğrendiği dil, anadili olarak tanımlanıyor. Uluslararası uzlaşmayı, kültürel çeşitliliği ve çok dilliliği desteklemek için her 21 Şubat'ta ana diline

dikkat çekmek için dünya çapında çeşitli etkinlikler yapılıyor.

Her iki haftada bir dil yok oluyor

BM verilerine göre dünyada her iki haftada bir dil, içinde geliştiği entelektüel ve kültürel ortamla birlikte yok oluyor.

Dünya üzerinde konuşulan dillerin yüzde 40'ı yok olma tehlikesi altında. Bütün dünyada 7 binden fazla dil konuşuluyor, 5 binden fazla "yerli" kültür yaşıyor, 370 milyondan fazla "yerli" insan yaşıyor.

Türkiye'de yok olma tehlikesi altındaki diller

UNESCO Dünya Tehlike Altındaki Diller Atlası'na göre Türkiye'de 18 yok olmuş veya yok olma tehlikesi altında olan dil var.

Bunların üçü tamamen yok olmuş durumda: Ubik, Mlahso ve Kapadokya Yunancası. Hertevin ise yok olmak üzere. Hertevin ve Mlahso dilleri Süryani dilleri ailesinden, bir diğer Süryani dili olan Turoyo da UNESCO

listesinde ciddi olarak tehlikede olarak görülüyor.

Bu dilleri Ladino ve Gagavuzca dilleri takip ediyor. Bunlar da UNESCO listesinde ciddi olarak tehlikede olan diller arasında. Romanca, Batı Ermenicesi, Hemşince, Lazca, Pontus Yunancası, Abazaca, Suret de yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan dillerden.

UNESCO; Adigece, Abhazca, Kabar-Çerkes dilleri ve Kürtçenin Zazaki lehçesi de "kırılgan" diller kategorisinde görüyor.

Kürtçe güvenlik ekseninde tartışılıyor

Türkiye'de anadili tartışması ve eğitimde anadili politikaları üzerine yapılan öneriler çoğunlukla Kürtçe üzerine yoğunlaşmış "güvenlik ekseninde" tartışılıyor.

Devletin Kürtçe kanalı, resmi ajansında Kürtçe bölümü var. Yine ortaokuldan itibaren okullarda Kürtçe seçmeli ders imkanı sunuluyor. Ancak gerek siyasiler, gerek uzmanlar ve gerekse de bu konuda çalışma yürüten kurumlar Kürtçe'nin "güvenlik ekseninden çıkıp, anayasal bir hak çerçevesine alınmasını" doğru buluyor. **Nerina Azad**

Mesrûr Barzanî ji bo parastina zimanê Kurdî du fermanên girîng dan

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî, îro 21ê Sibatê di Roja Zimanê Dayîk a Cîhanî de, du biryarên girîng derbarê zimanê

Kurdî de wergirt.

Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî ji bo girîngîdana zimanê Kurdî du ferman der kirin.

Di fermana yekem de hatiye gotin; ji bo girîngîdana bi zimanê Kurdî wek zimanê dayîk, "me biryar da bi raskartina herdu Wezareta Xwendina Bilind û Lêkolîna Zanistî û Wezareta Perwerdehiyê bi hevahengiyê ligel akademiya Kurdî û şareza û pisporên vî warî, bi amadekirina programeke guncaw a fêrbûna zimanê Kurdî ji bo wan welatîyên biyanî yê bi mebesta karkirinê, li Herêma Kurdistanê niştecî ne".

'Divê li hemû saziyên hikûmî û ne hikûmî Kurdî zimanê sereke be'

Di fermana duyem de Serokwezîr Mesrûr Barzanî hemû wezaret raskartin ku li gor zimanên fermî li Herêma Kurdistanê/Iraqê ya hejamra 6 a 2014an, ji bo parastina zimanê Kurdî wek zimanê sereke li Herêma Kurdistanê, karê pêwîst encam bidin ji bo nivîsîna tabloyan bi zimanê Kurdî li hemû sazî û fermangehên hikûmî û ne hikûmî, nivîsingeh û nûnertî û konsulgeriya welatan, rêxistinên biyanî û kompanî û saziyên sektora taybet.

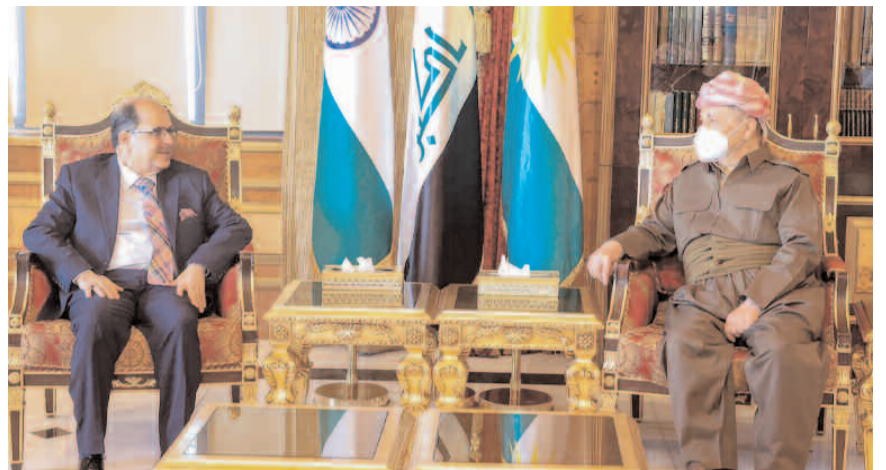
Serokwezîr herwiha xwestiye, li hotel û cihên geştyariyê û restorantan, divê girîngî bi zimanê Kurdî were dayîn û lîsteya xwarin û rêber û rênîmayan, bi zimanê Kurdî jî hebe. **PeyamaKurd**

Serok Barzanî, pêşwaziya şanda Hindîstanê kir

Li gorî agahiyên ji Ofîsa Serok Mesûd Barzanî hatin ragihandin, Serok Barzanî îro pêşwazî li şandeke Wezareta Karên Derve ya Hindîstanê kir. Hat ragihandin ku di vê hevdîtînê de pêwendî û dostaniya gelê Kurd û gelê Hindîstanê bi dîrokî û dêrîn pênase kir.

Di agahiyên hatin ragihandin de hat diyarkirin ku Serok Mesûd Barzanî pêşwaziya Wezareta Karên Derve ya Hindîstanê kir ku ji Cîgirê Wezîrê Derve yê Hindîstanê Dr. Ewsaf Seîd, Balyozê Hindîstanê yê Iraqê Brashant Peasey û Konsulê Hindîstanê yê Hewlêrê Subhash Chandra Kane pêk tê.

Hat zanîn ku Serok Barzanî daxwaza welatê xwe ji bo pêşxistina pêwendiyên Herêma Kurdistanê û Hindîstanê di warên teknoloji, bijîşkî, zanistî,

akademî û perwerdehiyê de nişan da.

Her wiha hat eşkerekirin ku di hevdîtînê de qal hat kirin ku aramiya Herêma Kurdistanê, Iraq û Rojhilata Navîn ji bo Hindîstanê girîngiyeke wê ya taybet heye.

Li gorî hat ragihandin, di hevdîtînê de Serok Barzanî pêwendî û dostaniya di navbera

gelê Kurd û gelê Hindîstanê de bi dîrokî û dêrîn bin nav kir û piştgîriya xwe ji bo berfiretkirina pêwendiyên di navbera herdu aliyên dubare kir.

Her wiha hat zanîn ku rewşa navçeyên erdhej lê rû daye yê Tîrkiye û Suriyeyê û pêwendiyên Herêma Kurdistanê û Hikûmeta Federal a Iraqê jî mijarên din ên hevdîtînê bûn. **PeyamaKurd**

Amerîka serdana şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê bo Bexdayê bi "serketî" bi nav dike

Balyoza Amerîka li Iraqê serdana vê dawiyê ya şanda Herêma Kurdistanê bo Bexdayê serkeftî bi nav kir û got, çareserkirina kêşeyên hilawîstî yê di navbera her du aliyên de dê xizmeta berjewendiyên netewî yê Iraqê bike. Balyoza Amerîka li Iraqê Alina Romanowski îro li tîwtîtera ragihand, serdana vê dawiyê ya şanda Herêma Kurdistanê bo Bexdayê ji bo gotûbêjkirina bûdce û pirsên petrol û gazê serkeftî bû. Li gor Romanowski, çareserkirina "pirsgirêkên hilawîstî" yê di navbera Hikûmeta Herêma Kurdistanê û Iraqê de, xizmeta "berjewendiyên neteweyî yê Iraqê" dike û kar ji bo "serbixwebûna sektora enerjîyê" û parastina aramiya navçeyê dike.

Ev yek di demekê de yem

Serokê Dîwana Encûmena Wezîran a Herêma Kurdistanê Omêd Sebah îro got: "Şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê piştî serdana xwe ya 2 rojan bo Bexdayê, vegeriya Hewlêrê." Sebah da zanîn ku di vê serdanê de, ew bi Wezareta Petrola Iraqê re li ser yasaya petrol û gazê û ligel aliyên pêwendîdar jî li ser yasaya bûdceyê civiyan. Diyar kir jî, şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê li Bexdayê li

gel Balyoza Amerîka li Iraqê Alina Rumanuski jî civiya. Destnîşan kir jî, şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê li gel Serokê Lêjneya Darayî ya Parlamen-toya Iraqê Atwan El-Etwanî jî civiya. Serokê Dîwana Encûmena Wezîran got jî: "Hevdîtînên me dê berdewam bin heta ku em bigihin çareseriyekê bo kêşeyên hilawîstî, bi taybet yasaya petrol û gazê û yasaya bûdceyê." **Nerina Azad**

Mereş ber bi valabûnê ve dice

Di encama erdhejên Mereşê de li 10 bajarên ku 14 milyon kes lê dijyan, 4 milyon mexdûran dest ji bajarên xwe berdan ku li Otogara Mereşê jî bînavber bi awayeke tije otobês welatîyan ji bajêr derdixin.

Erdhejên bihêz ên Mereşê bûn sedem ku ji 40 hezarî zêdetir kes jiyana xwe ji dest bidin û bi hezaran xanî jî biruxin. Li ser vê yekê jî bi milyonan welatî dest ji bajarên xwe berdidin û ber bi jiyaneke nediyar ve koç dikin ku heta niha ji 350 hezarî zêdetir welatî ji Mereşê ku navenda erdhejê bû derketine.

Berpîrsê Kompaniya Otobêsan Yûsûf Yaşar da zanîn: "Rojane 100 otobês ji otogara Mereşê derdikevin ku kêmzêde 5 hezar welatî tîn veguhestin. Gelek kes jî bi otomobêlên

xwe diçin. Otobês tije diçin û vala vedigerin. Gelek caran em pere jî ji wan nastînin. Bajar ber bi valabûnê ve diçe."

Welatîyên ku mexdûrên erdhejê ne dibêjin ji bo wan gelek zehmet e ku dest ji bajarên xwe berdin lê ji neçarî diçin devereke ewletir ku di nava wan de kesên ji ber şer ji Sûrî hatibûn Mereşê jî hene.

Mexdûrê Sûrî got: "Emê biçin Edeneyê. Xaniyê ku em lê diman rûxiya, êdî em nikarin li vê derê bimînin. Em ji Sûriyê ji ber şer reviyabûn, niha jî ji erdhejê direvin."

Mexdûrekî din dibêje: "Zarokên min 3 roj berê çûn Antalyayê û ez jî li gund cem birayê xwe dimam. Xaniyê me bi tamamî ruxiya. Ezê jî niha biçim cem zarokên xwe."

Mexdûreke din tekez dike: "Em

hemû, emê rojekê vegerin. Niha ji neçarî diçin. Tikes naxwaze dest ji welatê xwe berde. Divê em ji bo perwerdehiya zarokên xwe çareyek bibînin." Welatîyên ku ji

ber erdhejê ji neçarî ji Mereşê derdikevin dibêjin, xeyala wan ew e ku rojekê vegerin bajarê xwe ku bibînin bajar vegeriya ser rewşa asayî. **Nerina Azad**

Nêçîrvan Barzanî: Silav li pêûsên ku xizmeta zimanê dayikê dikin

Serokê Herêma Kurdistanê di Roja Zimanê Dayikê ya Cîhanî de tekezî li ser parastina zimanê Kurdî û hemû ziman û zaraveyên li Kurdistanê kir û ragihand: "Silav li wan pêûsên ku

Nêçîrvan Barzanî di peyama xwe ragihandiyê: "Di Roja Zimanê Dayikê ya Cîhanî de em tekezî li ser parastin û pêşxistina zimanê şîrîn ê Kurdî û hemû ziman û zaraveyên Kurdistanê

Neteweyên Yekbûyî (Komîteya UNESCO) di sala 1999an de 21ê Sibatê wek Roja Zimanê Dayikê ya Cîhanî qebûl kir. Her sal 21ê Sibatê Roja Zimanê Dayikê ya Cîhanî ye û hemû gelên cîhanê bi çalakiyên curbucur vê rojê pîroz dikin.

Li cîhanê 6000 ziman hene, lê gelek ji wan di xetereya windabûnê de ne. Piraniya mirovan bi 100 zimanan diaxivin û zimanê Kurdî di rêza 59emîn a cîhanê de ye.

Kurdî pênc zaraveyên xwe yê sereke hene ku her yek ji wan ji çend şewezaraveyan (devokan) pêk tê:

Zaraveya Goranî: Hewramî, Kendûleyî, Bacelanî

Zaraveya Zazakî: Zazakiya Jorîn (Dêrsim), Zazakiya Navîn (Amed), Zazakiya Jêrîn (Ruha)

Zaraveya Kurmanciya Jorîn: Serhedî, Badînî, Botanî, Rojavayî

Zaraveya Kurmanciya Jêrîn: Kelhorî, Feyî, Kirmaşanî

Zaraveya Kurmanciya Navendî: Soranî, Mukrî, Silêmanî, Germiyanî, Erdelanî. **Nerina Azad**

xizmeta zimanê dayikê dikin."

Îro Sêşemê 21ê Sibata 2023, Roja Cîhanî ya Zimanê Dayikê ye. Bi vê helkeftê, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî li ser twitterê peyamek belav kiriye û tekezî li ser parastina zimanê Kurdî kiriye.

dikin."

Serokê Herêma Kurdistanê di beşeke din a peyama xwe de gotiye: "Silav li wan pêûsên ku xizmeta zimanê dayikê dikin, pîrziyanî û pîrçandîya Kurdistanê diparêzin û ji bo pêkvejiyanê dixebitin."

Di karesata erdhejê de jî themula Kurd, Kurdî û Kurdistanê nekirin!

Piştî karesata mezin a erdheja 6ê Sibatê ku navenda wê bajarê Mereş ê Bakurê Kurdistanê bû, hikûmeta Tirkîyê banga hawara lezgîn li civaka navdewletî kir.

Li ser banga lezgîn a bo vê karesata mirovî beriya bi dehan welatên cîhanê Hikûmeta Herêma Kurdistanê kete tevgerê û bi karwaneke mezin a tîmên rizgarkirin û alîkariyê yê Dezgeha Xêrxwazî ya Barzanî (BCF) di nav çend saetên destpêkê de gihîşt Bakurê Kurdistanê.

Tîmên BCFê tevî rizgarkirina gelek canan ji bin kavilan, bi ked, xîret û dilsozî xizmeta ziyandîtiyên erdhejê kirin. Ev xizmeta bêhempa û hawarhatina bo vê karesata mezin a Herêma Kurdistanê, li nav kurdên bakur bi germî û wekî hevkarîyeke pir bi qîmet hat pêşwazîkirin.

Bi peyamên nijadperestî pêşwazî li alîkariyên Kurdistanê kirin

Li aliyê din di vê dema ku hîn enqazên erdhejê nehatibûn rakirin de, nijadperestiya Tirk jî ji aliyên siyasî bigirin heta gelek kesên ji rêzê li dijî Kurdan li ser kar bû.

Saziyên dewletê jî di xizmetên hawarçûna mexdûrên erdhejê de, tevî ku piraniya bajarên bandora erdhejê li ser wan bûye bajarên Kurd bûn jî zimanê Kurdî nexistin nav 7-8 zimanên xizmetên têkilîdanî yê bo mexdûrên erdhejê.

Dewlet û hikûmet ji dijminatîya Kurd û Kurdî venagerin!

Herî dawî jî piştî vê felaketa mezin Wezareta Derve ya Tirkîyê vîdyoyeke malavayî û spasiyê belav kir ku tê de ji bilî zimanê Kurdî û nîşandana hevkarîya Herêma Kurdistanê, bi zimanên wan spasiya bi dehan welatên bi tîmên xwe hatibûn hawarê kir. Ew vîdyoya spasiyê ku Wezîrê Derve Mevlut Çavuşoğlu belav kir,

cardin anî bîra Kurdan ku di felaketên herî mezin ên mirovî de jî dewlet û hikûmetên Tirkîyê, ji dijminatîya Kurd û Kurdî venagerin û heta themula

wan ji spasiyêke bi kurdî re jî nîne.

Spasî nekirina li Herêma Kurdistanê û Dezgeha Xêrxwazî ya Barzanî hat rexne kirin

Bi taybet piştî ku raya giştî ya Kurd bertek ji vê helwesta hikûmeta Tirkîyê re nîşan dan, hin partiyên siyasî yê Tirk jî li dijî vê helwesta dijî Kurd û zimanê Kurdî derketin. Hejmerek kesayetên siyasî yê Kurd û Tirk bi peyamên xwe nebûna spasdariyêke bo Herêma Kurdistanê û Dezgeha Xêrxwazî ya Barzanî rexne kirin. Serokê partiya DEVAyê Alî Babacan û rêveberên partiyê bi belavkirina peyamên spasiyê yê kurdî bertek nîşanî wê vîdyoya spasiya welatan da.

'Em spasiya birayên Kurd ên tune hatine hesibandin dikin'

Serokê Partiya Gelecekê Ahmet Davutoğlu ku serokwezîrî jî kiriye, bi parvekirina peyamekê ew vîdyoya Wezareta Derve rexne kir û wiha got: "We spasiya tîmên alîkariyê yê hatibûn bi zimanê wan kir, lê we çima birayên me yê Kurd tune hesi-

bandin? Em spasiya birayên Kurd ên wezîrê derve ew tune hesibandine dikin: Spas." Herwiha tevî ku hikûmeta Tirkîyê mexdûrên erdhejê

yên Kurd ji zimanê wan bêpar hişt jî hin welatên Ewropî peyamên kurdî yê hevkarî û sersaxiyê belav kirin.

Heta Serokomarê Alman jî peyama Kurdî belav kir

Serokomarê Almanya Frank Steinmeier jî ji ber erdheja li Kurdistan, Tirkîyê û Sûriyê peyameke bi kurdî belav kir û hevhemî û hevkarîya welatê xwe anî ziman.

Hêjayî bibîrxistinê ye, Wezîrê Derve Mevlut Çavuşoğlu ku bixwe parlamentetê Antalyayê bû, li herêma xwe wekî kesekî esil kurd jî tê naskirin, lê belê li vir ya girîng ji esil û kokê wêdetir mirovatî ye û naskirina alîkariya hatiye kirin e.

Di kodên deshîlata Tirkîyê de Kurd û Kurdî tune ye

Xuyaye ew naskirin jî dema destê hawar û alîkariyê dibe Kurd, di kodên deshîlata Tirkîyê de nayê dîtin. Ger piçek jî hestên mirovî hebûna, diviyabû wekî tîmên alîkariyê yê destpêkî pêşî spasiya Herêma Kurdistanê hatiba kirin, lê mixabin dijminatî bi reng û awayên cuda dewam dike. **PeyamaKurd**

Kurdistan ji bo parastina Herêma ji metirsiyên erdhejê tedbîran digire

Wezîrê Avadankirin û Niştecihkirinê yê Herêma Kurdistanê Dana Ebdulkerîm îro Sêşemê ragihand, wezaretê wî bi mebesta parastina Herêma ji metirsiyên erdhejê, tedbîrên pêwîst

digire. Bi amadebûna Serokwezîrê Herêma Kurdistanê Mesrûr Barzanî îro 21ê Sibata 2023an, komxebata Wezareta Avadankirin û Niştecihkirinê bi hevahengî ligel Beşa Kurdistanê ya Enstîtuya Betonê ya Amerîkî ku taybet e bi parastina Herêma Kurdistanê ji erdhejan, birêve diçe.

Wezîrê Avadankirin û Niştecihkirinê yê Herêma Kurdistanê Dana Ebdulkerîm di komxebatê de gotarek pêşkêş kir û ragihand, dê mekanîzmayên nû ji bo danîna projeyan bîn qebûlkirin. Piştî erdheja wêranker a ku li Tirkîyê û Sûriyê rû daye û bi dehhezaran kes bûne qurbanî.

Ebdulkerîm her wiha got, hikûmet bi rêya Wezareta Avadankirinê û aliyên pêwendîdar, dê nîrxandinekê li ser cewhera avakirina projeyan li Herêma bike. Got jî: Em ê nîrxandekê li ser avahiyên Herêma jî bikin.

Wezîrê Avadankirin û Niştecihkirinê yê Herêma amaje bi wê yekê jî kir, Herêma Kurdistanê li gorî nexşerêya xeta erdhejê ya Iraqê, ji şeş deveran pêk tê, xweşbextane Herêma di nav de vera bi metirsiya navîn de ye. Ebdulkerîm di berdewamiya axaftina xwe de got, eger erdhejê bi pileya 5 pile li ser pîvera Richter jî çêbibe, bi şertê ku proje li gorî mekanîzma û rênimayên ku berê hatibin çibîckirin, dê zîyanên mezin çênabe. Diyar kir jî, "Lê eger hêza erdhejê bigihe 6 an 7an pileyan, wê demê zirarê dê bê guman mezintir bin." **Nerina Azad**

Ji WHOyê peyama erdheja Hatayê: Em ji lerezên ku dibin sedema travmayan bi fikar in

Sazî û dezgehên girêdayî Neteweyên Yekbûyî li ser erdheja şeva borî ya Hatayê ku bi pileya 6,4 rû da û hîn enqazên erdheja 6ê Sibatê nehatibûn rakirin, peyamên

alîkariyên berdewam belav kirin. Berpîrê Rêxistina Tenduristîya Cîhanê (WHO) Tedros Adhanom Ghebreyesus jî piştî erdheja Hatayê ya duyem ku careke din bû sedema mirina hejmerek welatîyan û birîndarbûna bi sedan kesan, li ser Twitterê peyamek belav kir. Ghebreyesus got: "Em ji ber lerezên ku li Tirkîyê û Sûriyê dibin sedema zêdetir mirinan, birîndarbûn û travmayan bi fikar in. Tîmên WHOyê jî bo alîkariya lezgîn bidin hemû ziyandîtiyên erdhejê tevî xebatkarên tenduristiyê û klînîkên mobil û alavên xwe piştevaniyê dike." Di encama erdheja bi pileya 6,4 a navçeya Defne ya Hatayê de, 6 kesan can daye û 18 kes bi giranî 294 kes jî birîndar bûne. **PeyamaKurd**

Roja Zimanê Dayikê ya Cîhanî: Rewşa li herêma Şoreşa Rojava

Kurdî û zimanên din ên di dema rejîma Baasê de bûn qurbanê siyaseta şoven, bi Şoreşa Rojava re ji nû ve zindî bûn. Şoreşê kir ku her kes karibe bi regekî azad zimanê xwe hîn bibe, dîroka zimanê xwe lêkolîn bike.

Rêxistina Perwerde, Zanistî û Çandê (UNESCO) ya Neteweyên Yekbûyî (NY), di sala 1999'an de 21'ê Sibatê weke Roja Zimanê Dayikê ya Cîhanê ragihand. Li gorê wê diviyabû ku her kes bi zimanê xwe bipeyve, binivîse û perwerde bibîne. Lê ev rewş li welatên mêtîngerî gelekî cuda bû. Ji bo Kurd, Ermenî, Asûrî-Suryaniyên ku gelek komkujî li wan hatibû kirin, tiştekî bi êş bû ku ev roj li gorî wan nederbasdar bû. Bi taybetî jî, qedexeyê siyaseta şovenîst a zêdetirî sedsalekê herî zêde bandor li ser zimanê Kurdî kir. Lê belê bi Şoreşa Rojava re, ku sîstemên desthilatdariyê yê li cîhanê hejand û soza sîstemeke demokratîk a alternatîf da, ev rewş ji çerxeke zehmet vegeriya û vejînek afirand.

Mîna polîtîkayên ku dewleta Tirk li Bakurê Kurdistanê dimeşîne; rejîma Sûriyeyê jî ku ji roja ava bûye û vir ve hemû pêkhate û baweriyên cuda difetisîne û bi zîhnîyeta yek reng, yek ziman û yek çandî tevdi-gere, bi zextan xwest ziman û çandên cuda asîmîle bike û di nav çanda Erebi de bihelîne. Li hemberî wê jî gel tevî hemû zextan jiyaneke hevpar diyan û têkiliyên xwe neşikandin û bi regekî veşartî hînî ziman û çanda hev dibûn.

ZIMANÊ KURDÎ, ZEXT Û JI NÛ VE JIDAYIKBÛN

Rejîma Baas a ku piştî dagirkeriya Fransayê serxwebûna Sûriyeyê îlan kir, bi polîtîkaya xwe ya şovenîst re 65 sal in Kurd nikarin bi zimanê xwe yê dayikê biaxivin, binivîsîn û bixwînin. Ev siyaseta ku di dema desthilatdariya Şukrî El-Qiwetî de, ku bi eslê xwe ji malbateke tirk a Konyayê bû û di 17ê Tebaxa 1943'an de wek serokomarê Sûriyê hat hilbijartin, dest pê kir, heta pêvajoya Beşar Esed ku sala 2000'an de wek serokomarê Sûriyeyê hat hilbijartin, bênavber berde-

wam kir. Di nava van polîtîkayan de dayîna navên erebî ji gund û bajarên Kurdistan re her wiha avakirina kemberên erebî û hwd. Rêjîma Sûrî bi dehan rêbazên asîmlekirinê dimeşand ku her kes diçû wê qenaetê ku nikare tiştekî bike.

Rêber Abdullah Ocalan û Tevera Azadiya Kurdistan di sala 1979 'an de di nav herêmê de fikir û paradîgmaya xwe belav kir. Ji bo Kurdistan ronahiyeke nû ya ku bi salan hatibû tepisandin çêbû. Ev pêvajoya ku milîtanên têkoşîna azadiyê bi hînbûna zimanê Kurdî dest pê kir, derfet afirand ku Kurdên li Rojava û Sûriyeyê dijin bi zimanê xwe binivîsîn. Ji wê jî girîngtir, li dijî fikra ku tu tişt nekaribe bike hevî çêbû. Ji bo wê Têkoşîna Azadiya Kurd dîrok, ziman û çanda kurdî li ser hemû însanan belav kir û hêşt her kes bizanibe ku miletek bi navê milata Kurd heye. Bêguman ev hemû deskeftî bi dizî dihat kirin.

DI PEYMANA CIVAKÎ DE JÎ CIHÊ XWE GIRT

Rastiya ku her gelê ku li Bakur û Rojhilatê Sûriyê dijin ji mafê wî ye bi zimanê xwe ya dayikê bi azad bijî, di nava qanûnên peymana civakî de cihê xwe digire. Di madeya sêyemîn a Hevpeymana Civakî ya Rêveberiya Xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyê de wiha tê gotin "Tu cudahî di navbera hemû zimanên ku li herêma Federaliya Demokratîk a Bakur û Rojhilatê Sûriyê dijin de tune ye. Her gel azad e ku zimanê xwe bi kar bîne û di qadên civakî, îdarî, perwerdeyî û çandî de bi pêş bixe."

SAZIYA ZIMANÊ KURDÎ HATE AVAKIRIN

Ji bo parastin, pêşvebirin û lêkolînkirina zimanê Kurdî ku bi tinebûnê re rû bi rû mabû, sazî û akademyên perwerdeyê yê pîşeyî, entelektuel û zanistî jî ketin meriyetê. Peymangehên ji bo avakirina mamosteyên

deverên Herêma Cizîrê dest bi vekirina dibistanan kir. Yekemîn zanîngeh di 27 'ê Cotmeha 2015 ' an de bi navê Zanîngeha Efrînê li herêma Efrînê hate vekirin. Di 5'ê Tîrmeha 2016'an de li bajarê Qamişlo bi navê Zanîngeha Rojava û di 30'ê Îlona 2017'an de li Kobanê

bi navê Zanîngeha Kobanê hate vekirin. Li zanîngeh û akademyan di bin navê Ziman û Wêjeya Kurdî de beş hatin vekirin.

GELÊN DIN JÎ FERÎ KURDÎ DIBIN

Tevî ku Kurd fêrî zimanê Erebi û zimanê xwe bûne jî, gelên Erebi, Asûrî, Suriyanî û Ermenî yê li herêmê bi Kurdistan re dijin, bi çerxeke mezîna dest bi hînbûna Kurdî kirin. Ev mîrateya dîrokî ya ji aliyê gelên hînî ziman û çanda hev dibin ve hat afirandin û bi Şoreşa Rojava re hat sîstemaîzekirin. Her gelê ku li Bakur û Rojhilatê Sûriyê dijin bi awayekî azad zimanê xwe diaxivin û pêş dixin û her wiha ziman û çanda cîranê xwe jî fêr dibin.

Di warê ziman de geşedanên şoreşgerî bûn, ev xebatên ku hatin kirin tenê bi dibistanan re sînor dar nema, her wiha ber bi kolanan ve çûn. Tablêta naskirina kolan, gund, bajar her wiha nîşaneyên dikan û kargehên herêmê ku ji zîhnîyeta şovenîst rizgar bûn, li gorî zimanên gelên li herêmê dijin guherî. Pêkane ku mirov vê guherîna li her kolaneke li qada Şoreşa Rojava dibîne.

ERMENÎ, ASÛRÎ-SÛRYANÎ JÎ FERÎ ZIMANÊN XWE YÊN DAYIKÊ DIBIN

Gelên Ermenî, Sûryanî û Asûrî ku zêdeyî sedsal in rastî komkujîyan tên. Lê bi

şoreşê re derfet dîtin ku bi zimanê xwe re bi awayekî azad bijîn. Gelê Sûryanî û Asûrî ku li dêran perwerde didîtin, li dibistanan dest bi dîtina zimanê xwe bi awayekî fermî kirin. Akademyên ji bo avakirina mamosteyan hatin vekirin û perwerde bi lez û bez dest-pê kirin. Ji bo pêşxistina zimanê Sûryanî û avakirina perwerdeya mamosteyan di sala 2014'an de li bajarê Qamişlo saziya bi navê Olaf Tao hate vekirin. Ev saziya ku di bin rêveberiya xweser a Bakur û Rojhilatê Sûriyê de hatiye vekirin, şaxên wê li Qamişlo, Tirbespiyê, Dêrik û Hesêkê hene.

Ermeniyên ku di bin sîwanê Meclîsa Ermenan de li Bakur û Rojhilatê Sûriyê hatine birêxistinkirin; piştî ku binesaziya pêwîst ji wan re hat çêkirin da ku bi zimanê xwe yê dayikê perwerde bibînin, bi lez û bez dest bi perwerdeyê kirin. Ermeniyên ku ji ber qirkirina ji Helebê heta Dêrazor û Hesêkê rizgar bûn niha li meclîsa Ermenyan bi awayekî fermî fêrî zimanê xwe yê Ermenî dibin. Li gorî agahiyên ku me ji meclîsa Ermenyan girtine, daxwaz hatiye kirin ku di demeke nêz de mamosteyên Ermenî li dibistanên wan bînin dîtin.

ÇERKEZ Û TIRKMEŖ JÎ...

Perwerdeya pîrzimanî herî zêde li Minbicê ku mînaka herî berbiçav a paradîgmaya Neteweya Demokratîk e tê dîtin. Çerkesên li Minbicê dijin, dikarin di nava meclîs û komeleyên xwe yê xweser de bi zimanê xwe yê dayikê perwerdeyê bibînin. Piştî rizgarkirina Minbicê ji dagirkeriya çeteyên DAIŞ'ê, gelê Tirkmen di nava komîteya ku di 25'ê Nîsana 2018'an de hate avakirin dest bi perwerdeya bi zimanê xwe ya dayikê kir.

834 HEZAR KES BI ZIMANÊ DAYIKÊ PERWERDEYÊ DIBÎN

Li gorî agahiyên ku me ji Komîteya Perwerdeyê ya Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê wergirtine, di sala perwerdeyê ya 2022-2023'an de li 4 hezar û 153 dibistanan 834 hezar 691 xwendekar bi zimanê xwe yê dayikê perwerdeyê distînin. Piraniya ji wan Erebi in û li dû wan jî Kurd û Suryani tên. **anfkuordi.com**

Nêçîrvan Barzanî: Herêma Kurdistanê di nav civaka navdewletî de xwedî cihekî taybet e

Serokê Herêma Kurdistanê navdewletî bi giştî dixwaze Nêçîrvan Barzanî li Mûnchenê di konferanseke rojnamevanî de ragihand, "Beşdarbûna me li

Serokê Herêma Kurdistanê

Mûnchen an jî Davosê, derfetek e bo Herêma Kurdistanê bikare nêrîne xwe bêyî pir protokolan bigihîne hevkarên xwe li seranserê cîhanê."

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî diyar kir ku babeta sereke ya hemû civînên wî li Munchenê, pêwendiyên di navbera Herêma Kurdistanê û Bexdayê de bûn, ku civaka

navdewletî bi giştî dixwaze alîkariya wan bo çareserkirina pirsgerêkan bike.

got, mijara şerê di navbera Ukrayna û Rûsyayê de jî mijareke din a civînan bû. Di vê çarçoveyê de jî mijara enerjîyê, mijarek e û welatên rojavayî girîngiyê didinê.

Nêçîrvan Barzanî got: "Bê guman Iraq û Herêma Kurdistanê di mijara enerjîyê de dikarin alîkar bin, eger xwedî nêrîneke durist û rêkûpêk bin."

Serokê Herêma Kurdistanê rafihand jî, Herêma Kurdistanê di nav civaka navdewletî de, cihekî wê yê taybet heye.

Derbarê metirsiya çekdarên DAIŞê de jî, Nêçîrvan Barzanî got: "Civaka navdewletî heta niha mijara terorê û metirsiya DAIŞê, wek pirseke cidî dibîne."

Nêçîrvan Barzanî di konfiransa rojnamevanî de ragihand, DAIŞê hê jî dikare aramiya Iraqê tîk bide.

Serokê Herêma Kurdistanê diyar kir, hemû şandên ku li Mûnchenê bi wan re hevdîtin pêk anîne, ew ji bo yekrêziya Kurdan han dane û got, divê Kurd pirsgerêkan xwe yê navxweyî çareser bikin.

Nêçîrvan Barzanî ragihand jî, YNK û PDK dê di demek nêzîk de li hev bicivin û pirsgerêk ew qas ne mezin in ku li ser Herêma Kurdistanê bibin metirsî.

Serokê Herêma Kurdistanê got jî: "Eger hemû hêz û aliyên Kurdistanê ne bi hev re bin, em nikarin tiştêkî ji bo Herêma Kurdistanê bikin."

Qeter li gundê Hêgiçê yê Cindirêsê kampekê ava dike

Li gundê Hêgiçê yê ser bi nahiyeya Cindirêsê ya Efrînê ve kampek bi piştewaniya Qeterê tê dirusatkirin. Li gorî nivîseke Encûmena Xwecihê ya

Şiyê, ev kamp 437 konan li xwe digire. Di nava kampê de kesên ku li Cindirêsê malanên hilweşiyane dê bîn niştçîkirin.

Serokê Encûmena Xwecihê ya Şiyê Ehmed Bek dibêje "Îro, kampek li gundê Hêgiçê hat dirusatkirin bi fînansekirin ji birayên me li dewleta Qeterê. Di kampê de 437 kon hatine vedan, û kon dê bîn dabeşkirin li ser ziyandîtiyên Cindirêsê di encama erdheja ku li Tirkîyê û bakurê Sûriyê dabû." Serokê Encûmena Xwecihê ya Şiyê aşkere kir ku kampê dê bê berfirehkirin û sipasiya Qeter kir ku dirusatkirina vê kampê peredar kiriye. Ehmed Bekir got jî "Kamp niha tê berfirehkirin da ku têra 1000 konî bike. Em wekû Encûmena Xwecihê ya Şiyê vê kampê werdigirin da ku ew konan radeştî ziyandîtiyan bikin. Herweha em spasiya birayên xwe li Qeterê dikin ji bo piştewaniya wan ji gelê Sûriyê re." Li gorî amarên herî nû, Encûmena Xwecihê ya Cindirêsê ragihandiyê ku li bajarokê Cindirêsê 278 avahî bi temamî hilweşiyane û 1110 avahiyên din jî divê bîn hilweşandin.

Nerina Azad

'Çand û ziman wê bi Xweseriya Şengalê bi pêş bikeve'

Saziya Perwerdeyê ya Civaka Demokratîk a Êzîdxanê bi daxuyaniyekê Roja Zimanê Dayîkê ya Cîhanî bi daxuyaniyekê pîroz kir. Di 17'ê Mijdara 1999'an de Rêxistina Perwerde, Zanist û Çand a Neteweyên Yekbûyî (UNESCO), 21'ê Sibata wekî roja Zimanê Dayîkê ragihand û ji wê salê ve, ev roj bi çalakîyên cûr be cûr, wekî cejna zimanê dayîkê tê pîroz kirin.

Bi wesîleya vê rojê, li Şengalê jî Saziya Perwerdeyê ya Civaka Demokratîk a Êzîdxanê diyarî li ser şagirtên dibistana belavkirin û daxuyaniyek da.

Di daxuyaniyê de hate destnîşankirin ku piştî fermanê 8 sal in di nav zor, zehmetî û êrişên giran de xebatên ziman û perwerdeyê hatiye meşandin û bang li Rêxistina Perwerdehî, Zanist û Çand a Neteweyên Yekbûyî (UNESCO) hatekirin da ku ji bo pêşxistina sîstema zimanê dayîkê li Şengalê bibe alîkar.

Daxuyanî wiha ye:

"Di serîde ev roj li

tevahiya zarok û kesên ji bo pêşxistina zimanê dayîkê ked dane pîroz be. Em weke civaka Şengalê 8 salin di nava hemû zor, zehmetî, zext û êrişên

tevahî hêzên êrişkar de, me bi her awayî li ber xwe da û em ê her tim jî li beramberî neheqî û zextên li dijî mirovahiyê li ber xwe bidin. Ji ber ku em civakek bi çand, ol û bawerîya xwe ve girêdayî ne û em dest ji ti kesî re nadeynîn em her tim rastî qirkirin û fermanan tên. Ji ber ku Êzîyatî bingeh û koka hemû mirovahiyê ye lewma hêzên desthilatdar dixwazin di serî de koka mirovahiyê tine bikin. Ji ber wê çendê ye ev qasî bi hovane êrişî civaka me dikin. Bê guman dema

em li van êriş û qirkirina çandî ya li ser civaka me tên kirin temaşe dikin, em dibînin yê ku herî zêde dibe mexdûrê van êrişan û ji mafên xwe yê jiyand

bêpar dimînin zarok in. Ji ber wê yekê yê ku herî zêde pêwîstiya wan bi alîkarî û piştgiriya jî hene dîsa zarok in.

Komek ciwanên xwebexş ên vê civakê jî hewl dan bi zarokên civaka xwe re bibin alîkar, wan li gorî bîr, bawerî û dîroka wan perwerde bikin û ji politikayên qirkirina çandî biparêzin. Lewra ev bû heşt sal di nava hemû derfetên teng de, hem ên madî hem jî yê manewî de em ji bo zarokên gelê xwe xebatên ziman û perwerdehiyê dimeşînin. Ev

heşt sal in me xwe weke Saziya Ziman û Perwerdeyê ya Civaka Demokratîk a Êzîdxanê birêxistin kiriye û em bi derfetên xwe zarokên civaka xwe bi zimanê dayîkê perwerde dikin. Lê ji ber bê derfetiyan em di gelek milan de kêr dimînin, ji ber wê yekê ji bo ku em zarokên civaka xwe di her milî de perwerde bikin û li beramberî politikayên qirkirina çandî biparêzin, pêwîstiya me bi piştgirî û alîkariyê xurt heye. Ji ber vê rastiyê, em weke mamosteyên ziman û perwerdeya Şengalê banga xwe digihînin her kesê ku ji bo mirovatiyê kar dike, ji bo parastin û pêşxistina çand û zimanê dayîkê bi me re bibin alîkar û destekê bidin xebatên me.

Bi wesîleya vê rojê em bang li UNESCO dikin ku ev roj wekî cejn îlan kiriye. Wekî tê zanîn UNESCO; Rêxistina Perwerdehî, Zanist û Çand a Neteweyên Yekbûyî ye. Yek ji erkên esasî yê vê saziyê jî ew e piştgirî bide çand û civakên ku bi

qirkirinê re rû bi rû ne. Wekî civakek ku rastî fermanan hatiye, UNESCO jî pêwîst e piştgiriya xebatên ziman û perwerdeyê ya Şengalê bike.

Civaka Êzîdî niha bi berdêlên giran têkoşîna sîstema xweseriya demokratîk dimeşîne. Lê em baş dizanin ku xweseriya civakek di serî de bi dewlemendiya çand û zimanê wê pêş bikeve. Ger civakek bi zimanê xwe nexwîne, nenivîse û nepeyive, dibe mehkumê hemû rengên helandinê. Lewra beşek esasî yê xweseriya Şengalê ziman û çanda wê ye. Lewra em bangawazî dikin ku her kes bi taybet jî civaka me ya Êzîdî li zimanê xwe yê dayîkê xwedî derbîkeve û destekê bide saziyên xwe yê çand, ziman û perwerdeyê. Weke mamosteyên ziman û perwerdeyê, em bawer dikin ku wê civaka me tevî hemû sazî û dezgehên xwe bi awayek xurt beşdarî vê kampanyayê bibin û ji bo pêşxistina xebatên ziman û perwerdeyê em gavên mezin bi hev re bavêjin." **anfurdi.com**

“Diplomat” qəzetinin arxivindən

Tatyana Fyodorovna Aristova – Rusiyanın yeganə kürdşünas-etnoqrafı və dünya şöhrətli alimi

Onun nəşrlərinin yüksək qiymətləndirilməsi, müəllifin 30 illik səhra araşdırmalarının, Gürcüstana, Ermənistana, Azərbaycana, Orta Asiyaya və İraqa çoxsaylı səyahətlərin nəticəsidir.

Kürdlərin yaşadıkları şəhərlərlə kifa-yetlənməyərək, Tatyana Aristova şəxsi təşəbbüsü ilə kənd-kənd, ev-ev gəzərək, kürdlərin tarixini, adət-ənənələrini, maddi və mənəvi mədəniyyətini və millətlərarası münasibətləri dərinlən öyrənirdi. T.Aristova yüksək dərəcəli peşəkar idi. O, nəinki fars və kürd dillərini bilirdi, həmçinin məşhur kürdşünaslar – İ.Orbeli, A.Şamilov, K.Kurdoyev, Ç.Bakayev, M.Rudenko, məşhur şərqşünaslar O.İncikyan və Q.Akopov ilə şəxsi tanışlığı var idi. T.Aristova kürd ziyalıları – H.Cındı, M.Əsəd, C.Cəlil, M.Rəşid, Ş.Aşiri və başqaları ilə daima fikirləri və araşdırmaları ilə məsləhətləşərdi, bu isə öz növbəsində onun işinə təkrar olunmaz güc verirdi.

Keçmiş onilliklərdə çox şey dəyişdi. Zaqafqaziyada baş verən fəlakətkürdləri yenidən dünyanın müxtəlif ölkələrinə - Rusiyaya, Qazaxstana, Ukraynaya, Avropaya və sair ölkələrə səpələdi. T.Aristovanın araşdırma apardığı kəndlərin əksəriyyətinin qalıqları qalıb. Bəzi kəndlərdə isə başqa millətlərin nümayəndələri yaşayırlar. Onlar kürdlərin mədəniyyətini və izini məhv etmək üçün hər cür əmələ əl atırlar.

Məhz bu çətin qaçqınlıq zamanəsində kürd gənclərinin qarşısında çox vacib problemlər durur: milli şüurun, doğma dilin, adət-ənənələrinin unudulmaması və ümumiyyətlə Kürd xalqının mənliliyini əks etdirən mənəvi dəyərlərin qorunub, gələcək nəsle ötürülməsini vurğulamaq lazımdır. T.Aristovanın arxivlərinə müraciət etdikdə, biz Kürd xalqının apardığı mübarizəni, xalqın tarix və adət-ənənələrini, özünəməxsus dünya təfəkkürünü bərpa edə bilərik.

T.Aristova ömür boyu elm naminə mübarizə aparmışdır. Onun şəxsi arxivi daim kürdlərin üzünə açıq idi. O, araşdırmalarının nəticəsi ilə kürd ictimaiyyətini məlumatlandırır, onlar ilə məsləhətləşirdi.

Bu isə toplanmış materialların zənginliyindən xəbər verir. Allahın köməyi ilə, Kürd xalqının dəyərli dostu və fədakarı Tatyana Fyodorovna Aristova daima xalqımızın ürəyində layiqli yer tutacaq.

***

Mənim Zaqafqaziya kürdləri haqqında araşdırmalarım 50-80-cı illəri əhatə edir. İmkan daxilində Ermənistan və Azərbaycanda yaşayan kürd ağsaqqallarının danışdıqları əfsanələr, şifahi xalq ədəbiyyatı və kəndlərin tarixi qeyd olunurdu. Əlavə olaraq, bu əfsanələr yoxlanılırdı, bu haqda qonşu kəndlərin nə düşündükləri soruşulurdu, rayon mərkəzində olan arxivlərlə tutuşdurulurdu. Araşdırmalar aşağıda sadalanan həm kürd, həm də qarışıq əhalisi olan (erməni-kürd, azərbaycan-kürd, rus-kürd) rayonlarda aparılmışdır:

- Ermənistan SSR-nin Aparan, Aştarak, Basarkeçər (Vardenis), Dilican, Talin, Oktemberyan, Şaumyan, Eçmiadzin rayonları;

- Azərbaycan SSR-nin Kəlbəcər, Laçın, Qubadlı rayonları;

Hələ XIX – XX-cı əsrin əvvəllərində toplanan materiallar bizə deməyə imkan verir ki, bu bölgədə bir-neçə kürd tayfası ta qədimdən yaşayırdılar. Onlar əsasən – “Sipki”, “Cəlali”, “Şəkkak”, “Zilan”, “Həsənan” və s. tayfaları. Qeyd etmək lazımdır ki, hələ XIX-cu əsrdən Ermənistanda olan kürd kəndləri əsasən tayfa prinsipi ilə yaranmışdılar, Azərbaycanda isə yaxın qan qohumluğu böyük rol oynayırdı.

Bəzi ədəbi materiallar kürdlərin Zaqafqaziyada qədimdən yaşadıklarını qeyd edir. Məlumdur ki, X – XI-ci əsrlərdə Zaqafqaziyayı bəzi kürd tayfaları və nəsiləri idarə edirdilər. Bununla əlaqədar V.Minorski bölgənin inkişafında Şəddadi kürd

nəslə qoymuşdur, onlar Minkənddə məskunlaşmağı üstün tutdular. Şahsuvarovların arxasınca Minkəndə daha bir neçə kürd ailəsi köçmüşdür. Kənd qohumluq əlaqələrinə əsasən bir-neçə məhəlləyə bölündü. Ağsaqqallar danışdırdılar ki, Şahsuvarovlar Minkəndə gələndə burada 1673-cü ilə aid olan alban kilsəsindən başqa heç bir tikili yox idi. Çox güman ki, burada nə vaxtsa albanlar yaşayırdılar.

Kəndin ağsaqqalı Müseyib Hüseynqulu oğlu Axundovun nəzəriyyəsinə görə isə, bu kilsə qədim məscidin qalıqları üzərində tikilmişdir. Azərbaycanda qədim zamanlardan məskunlaşmış Qubadlı rayonunun Zilanlı və Şotlanlı kəndlərini hesab etmək olar. Bu kəndlərin əhalisi birinci və ikinci Rusiya-İran müharibəsi dövründən əvvəl İrana tabe idilər. Kəlbəcər rayonunun Aşağı Şurtan kəndinin təməlini Laçın rayonunun Mirik (Həsənanlı – A.S.) kəndindən köçənlər qoymuşdur. Məlumatla görə, Hüt və Nağı adlı qardaşları öz ailələri ilə XIX-cu əsrin sonunda bu bölgəyə gələrək məskunlaşmışdılar. 1920-ci illərdə bəzi kəndlərin əhalisinin bir hissəsi çətin həyatdan xilas olmaq üçün Azərbaycanın aran rayonlarına köç etmişdir. Onlar əsasən Yevlax və (Mirbəşir) Tərtər rayonlarının ərazisində məskunlaşmışdılar.

Kəlbəcər rayonunun Zəylik kəndinin əhalisi isə ikinci Rusiya-İran (1826-1828) müharibəsi zamanı İrandan əvvəla Ermənistana, XX-ci əsrin əvvəllərində isə Kəlbəcəyə köçmüşdülər. Əfsanəyə görə, kəndin təməlini üç qardaş qoymuşdular. Sonra isə qardaşların ikisi Zar kəndinə köç edərək, orada məskunlaşmışdılar.

Tarix boyu, xüsusəndə 1920-ci illərdə kürd tayfaları Azərbaycandan Ermənistana, Ermənistandan isə Azərbaycana köçürdülər. Bu yerdəyişmələr əsasən iqtisadi və qismən siyasi amillərə bağlı idi.

Misal üçün, Laçın rayonunun Qarakeşiş kəndinin əhalisi İrəvan quberniyasının Şərur-Dərələyəz qəzasından köç etmişdilər. Onlar əvvəlcə Qaraqışlaq adlanan yerdə məskunlaşmışdılar. Təxminən 1920-ci illərdə Xudo və Abbas adında iki qardaş Qaraqışlağın 15-20 km. Aralığında yeni kəndin təməlini qoyaraq, Qarakeşiş adlandırdılar.

Ermənistanda yerli kürdlərdən savayı, Türkiyədən, İrandan və Azərbaycandan köçən kürdlər az deyildi. Bu tayfaların Ermənistana köçməsi XVII-XIX-cu əsrləri əhatə edir. Rusiya-Türkiyə müharibələri zamanı (1853-56, 1877-78) Rusiyaya tabe olan tayfalar Rusiyaya köçürdülər və əsasən İrəvan quberniyasında məskunlaşdırdılar. Əksinə, Türkiyəyə tabe olan kürd tayfaları Zaqafqaziyadan Osmanlı ərazisinə köçürdülər.

Ermənistanda kürdlər əsasən tayfa prinsipi ilə məskunlaşdırdılar.

Beləliklə, Aparan rayonunda onüç kürd kəndi – Ələqəz, Kondaxsaz, Carca-ris, Korbulaq, Kürd Pambı, Quruboğaz, Kiçik Camışlı, Mirak, Səngər və Çobanmaz – “bala”, “məhmədi”, “rojki”, “sipki” tayfalarının nümayəndələri idi.

Talin rayonunun onbeş kəndi – Akko, Baysız, Bəroj, Qəltə, Dian, Zəvestan, Kələşbəq, Qabaqtəpə, Kar-mirpoh, Sabunçu, Seyrane, Sıçanlı, Sorik və Tələk əsasən “zokori”, “ortuli”, “raşi”, “rojki”, “sipki”, “həsəni” tayfalarının nümayəndələri idi.

Şaumyan rayonunun iki kəndində Yuxarı və Aşağı Nəcərlı kəndlərində “brukil”lər yaşayırdılar.

Basarkeçər rayonunun dörd - Reysu, Qayabaşı, Qoşabulaq və Ker kəndlərində

T. Ф. Аристова в курдском национальном костюме

dövlətinin əməyini yüksək qiymətləndirir. Paytaxtı Gəncə və Dvində olan Şəddadilər dövləti böyük əraziyə malik idilər.

Q.Çursinin nəzəriyyəsinə əsasən kürdlər Qərbi Azərbaycanda (Keçmiş Kürdüstan qəzası) 1589-cu ildə baş verən türk-fars müharibəsi zamanı köçürülmüşdülər.

Tarixi sənədlərə əsasən, XIX-cu əsrin ikinci yarısında kürdlər Azərbaycanın növbəti qəzalarında yaşayırdılar: Elizavetpol (Gəncə) quberniyasının – Arəş, Cəbrayıl, Cavanşir və əsasən Zəngəzur qəzaları, Ermənistanda isə - İrəvan quberniyasının – Sürməli, Şərur-Dərələyəz, Eçmiadzin, Aleksandropol və Novobayazet qəzaları.

Mənim tədqiqat üçün seçdiyim kəndlər bunlar idi:

- Laçın rayonunda – Minkənd, Aşağı və Yuxarı Zerti, Qalaca, Bozlu, Kamallı və Qarakeşiş;

- Kəlbəcər rayonunda – Zəylik, Aşağı Şurtan, Ağcakənd və Oruclu;

- Qubadlı rayonunda – Yuxarı Mollu və Zilanlı

Zaqafqaziyanın qədim xalqı olan kürdlər öz kəndlərinin yaranma tarixini bilirlər. Bu əfsanələrdə əsasən hansı kəndin haradan köçməsi və yeni yerdə necə məskunlaşdığını özündə əks etdirir. Yeni yaylaqların axtarışı və maldarlığın inkişaf etdirilməsi üçün münasib yer axtaran kürdlər daima bir rayondan o biri rayona köç edirdilər. Bu yerdəyişmələr əsasən dağlıq rayonlarında baş verirdi.

Beləliklə, Kəlbəcər rayonundakı kəndlər Laçın rayonunun ərazisindən köç edən kəndlər idi. Oruclu və Ağcakəndin təməlini Laçının Minkənd və Ağcakənddən köçən kürdlər qoymuşdur. Əfsanəyə görə Oruclu kəndinin adını kəndi yaradan şəxsin adı ilə adlandırılmışdır. Ağcakənd isə bura öz ailəsi ilə ilk olaraq köçən Ağca adlı gözəl bir qızın şərəfinə adlandırılmışdır. Baxmayaraq ki, Kürdüstan qəzasının, Kəlbəcər rayonunun Oruclu və Ağcakənd kəndlərinin təməlini Şahsuvarovlar

Kürd xalqının dəyərli oğlu, Azərbaycanımızı canından çox sevən, sözüne sadıq, el arasında etibar qazanmış, Qubadlı rayonunda Kürd Mahir kimi tanınan və Bakı, Sumqayıt şəhərlərində bu adla məşhurlaşan Kürd Mahir Vətən həsrətinə dözməyərək qəflətən dünyasını dəyişdi. Allah-Təaladan Kürd Mahirə rəhmət və ailəsinə dərin hüznlə başsağlığı diləyirik. Allah rəhmət eləsin!

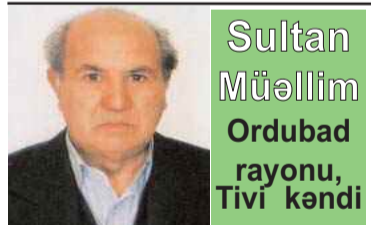
QUBADLI HƏSRƏTLİ ÜÇ AĞSAQQALIN KƏDƏRLİ SÖHBƏTİ...

Bu yaxınlarda Sumqayıtda toyda idim, toyun sirin yerində Vətən, el yadıma düşdü, siqaret çəkmək üçün şadlıq evinin foyesinə çıxdım. Vətənimiz Qubadlının dağı-aranı, mənəm-mənəm deyən kişiləri

xeyalımdan keçirdi, elə bu an gördüm kəndimizin üç adlısanlı, gözəl ağsaqqalları əyləşib şirin-şirin söhbət edirlər. Həmdə hərdən bikef olurlar, mən onlardan xəlvəti onların şəkillərini çəkdim. Onların üçü də Qubadlı rayonunun Məlikəhmədli kəndində anadan olublar.

Onların söhbəti mənə onlara tərəf çəkdi. Yaxınlaşdım ki, görüşüm üçü də yaşlı olmaqlarına baxmayaraq mənə görüş ayağa qalxdılar mən xahiş etdim əyləşin, mənə görüşüb öpüşdülər sonra əyləşdilər... Mən soruşdum ki, sizin şirin söhbət etdiyinizi gördüm

Sultan Muezzin Ordubad rayonu, Tivi kəndi

Qubadlılı Mahir kürd oğluna Ordubadlı Sultan müəllimdən açıq məktub

Zər qədirini zərgar bilər
Qiymət zərin özündədir
Aşiq mizrab vursa saza
Qiymət sazda sözündədir

Adın Mahir, kürdün oğlu olmasın,
Qaçaq Nəbi diyarıdan gəlmisən,
Sultani, Xosrovu yada salıbsan,
Tərgülü müqəddəs bilib gəlmisən

Keşməkeşli həyat yolu keçmisən,
Qubadlıda buz bulaqdan içmisən,
Yüz gözəldən bir Gülbəsi seçmişən,
Özünü götürmisən gəlmisən.

Suyun zümzüməsi, quşların səsi,
Qayada kəkiliyin şirin nəğməsi,
Qayadan tökülən dağ şələsi,
Sehirli ələmi gəzib gəlmisən.

Qarlı dağın sərin mehin havasın,
Çil kəkiliyin yumurtasın yuvasın,
Gözəllərin o sehirli dünyasın,
Gözəl Qubadlıda qoyub gəlmisən.

həmdə hərdən bikef olurdunuz. Abış dayının 80 yaş olmağına baxmayaraq o dedi, çoxdandı bir birimizi görmürdük.

Kərim dayı isə dedi, ay bala heyif o yerlərdə həmişə o yer-

lərin təbii meyvəsi, göy-göyertisi, balığı ruzi bərəkət idi, qurtarmırdı. Gözəl bulaqların suları biri birindən gözəl idi, çox heyif mərdiməzarın evi yıxılırsın mənə 75 yaşım var, mən indi oralarda olmaliyam, ama necə gedəsən? Mahir dayı dedi ay oğul, mənə 67 yaşım var başqa rayonlara kəndlərə gedəndə az qalır ürəyim dayımsın çünki 1973 - cü ildən sonra bizim kənddə sənənin gözünün qabağında necə canlanma var idi. Cavanların kənddə qalması kənd əhalisinin çoxalması kəndlilərin biri-biri ilə mehriban olması böyük kiçik yeri bilmesi, kənd-

O şeqli çəmənin, gülün çiçəyin,
Nülfərin, bənövşənin, göyçəyin,
Çiçəklərin əlvan-əlvan ləçəyin,
Əhmədliyə çələng hörüb gəlmisən.

Gəzmisən dağların gədiyin, yalın,
Yemisen səbətənin ağ beçə balın,
Dünyanı dolandır indi xeyalın,
Məlik kəndini qoyub hara gəlmisən?

Dahilər məkanın kürd oğlusan,
Zəngəzurun qartalısın,
Bu Mahalın tarixisən,
El ağsaqqalı Mahir əmi.

Çavanlara yol gösdərən,
Vətənini çandan sevən,
Xainlərə sinə gərən,
El ağsaqqalı, Mahir əmi.

Kasıblara dayaq duran,
Satqınları divan tutan,
Nadanlara zərbə vuran,
El ağsaqqalı, Mahir əmi.

Vətən satanlara sözünü deyən,
Saxdalara nifrət edən,
El obanın, dərdin çəkən,
Mərd ağsaqqal, Mahir əmi.

Kələr gicitikanla göy quzu qulağı,
Xutəb bışirilərdi hər səhər çağı,
Xutəbə hopardı tuluğun yağı,
Yağlı xutəb kənddə yeyib gəlmisən.

də camaatın birliyini mən hələ heç bir kənddə, rayonda belə birlik görməmişdim. Bunun hamısı nədən qaynaqlanırdı? Mahir dayı deyər sual verdim.

Çünki Mahir dayı kəndimizin, rayonumuzun, hətta Zəngəzur mahalının tarixini çox gözəl bilən bir ağsaqqaldır. O dedi, ay oğul kənd hamısı bir nəsilin övladlarıdır, ikincisi dağ camaatıdır, üçüncüsü təmiz havası saf suyu təbiəti gözəl olduğuna görədir.

Əzasisindən neçə tanınmış çaylar keçirdi. Budur bu mahalın camaatının saflığı, mərdliyi, comərdliyi, qeyrəti, namusu, biri-birinə mehribançılığı bax hamısı bundan irəli gəlir. Gör Zəngəzur mahalından neçə-neçə dahi insanlar yetişib. Allah-Təala dövlətimizə bəxş edib, odur ki, biz onlarla fəxr edirik. Biri elə sənənin özün, nə qədər vətən, torpaq həsrətini çəkirsən. Özün ziyalı, ailən ziyalı, uşaqların işləyir, dolanışığın çox yaxşıdır, amma vətən həsrəti çəkməkdən, fikirdən, xəyaldan nə qədər zəifləmişən. Gərək bəzi adamlar kimi, arsız, düşüncəsiz olasan çəkin də 150 kilo ola, hayıf, gör nə qədər gözəl insanlar qəribliyə dözmədi dünyasını dəyişdi, Allah hamısına rəhmət eləsin, qalanlarına can sağlığı arzulayıram..

SÖHBƏTİ APARDI, ÇOX HÖRMƏTLİ AĞAMİR MÜƏLLİM

Göbəleklə qovurmanın xörəyi,
Ləzət verip buğda təndir çörəyi,
Badamça közündə dağ göbələyi,
Göbək kababın yeyib gəlmisən.

Dəyirman unununun xəşili fətiri,
Ətrafa yayılan çörəyin ətiri,
O halal çörəyin hörməti xətiri,
Zəngəzurda, Qubadlıda qalıbdı.

Təzə mal ətinin sütün küftəsi,
Qaymağın, qatığın, balın süfrəsi,
Yarpız ilə yumurtanın küküsü,
Zəngəzurda Qubadlıda qalıbdı.

Qoyunun qatığın, tuluğun yağın,
Pendirin ovması, oba qaymağın,
Zəngəzurdan gəlir səsin, soroğın,
Təkne qaymağını yeyib gəlmisən.

Tələh yazısıdır insan həyatı,
Kimsə deyər bilməz, o son saatı,
Çoxunun yollarda yoruldu atı,
Köhləni yollarda yorub gəlmisən

İnsan var zirvədə, ağ qara bənzer.
Hörməti obanı oymağı gəzər,
Onu düşündürməz nə gövhər, nə zər,
Kovhəri qiymətsiz sanıb gəlmisən.

Kəndin yeməkləri xörəyin dadı,
Eldə deyilərdi ləzəti adı,
Kimə qismət, kimə qismət olmadı.
Dadlı yeməkləri yeyib gəlmisən.

Dostumu bikef gördüm

Bu günlərdə Sumqayıt şəhərinə getmişdim. Dedim yaxşı gəlmişəm gedim mənəm ən əziz dostlarımdan

biri olan həmyaşdım Məmmədov Canəhməd Gəray oğlunı görürəm. Gedəndə gördüm dostum həyətdə bir neçə nəfərlə otub söhbət edir. Mənə gördən kimi tez ayağa qalxıb çox səmimi görüşdü. Baxdım ki, dostum çox bikefdi, allah eləməsin nəsə bikef görürəm səni deyər soruşdum . Canəhməd mənə hər vaxt mama oğlu deyər müraciət edir, mən isə ona dayoğlu deyirəm. Dedi mamaoğlu bikef olmayım nə edim. Düz 21-il bundan əvvəl 8 mart 1993-cü ildə yaxşı xatirimdədir gedənlərin biri də sən idin. Bakıdan Sumqayıtdan 10 balaca maşın ailə uşaqlarımızla kəndə getmişdik. Valideyinlərimizlə və kəndimizin camaatı ilə əsl döyüşən oğullarımızla görüşməyə və dünyasını dəyişən yaxınlarımızın məzarlarını ziyarət etməyə. Biz gedəndə havalər çox yaxşı idi, söhbətimiz olmuşdu ayın4-ü şəhərə qayıdaq, gecə bərk qar yağdı, fikirleşdik nə edək. Kənddən asfalta qədər bir kilometr yolu maşınları bir-bir, mərhum Mürsəlin oğlu Pənah öz Belarusu ilə çəkdi yazı düzünə, asfalta çıxıb şəhərə gəldik. Bu gecə yatmışdım kəndi yuxuda gördüm. Birdən ayıldım həmin gün yadıma düşdü. Şəhərə qədər əsəbdən yatmamışam. Bikef olmayım ne eleyim. Hələ nə qədər erməni müsəlman davası olubsa belə müsibət bizim kəndin başına gəlməyib. Yaşlı insanları sən çox danışdırırsan . Belə müsibət olmamışdı.

Kəndimizin tarixini azdan-çoxdan bilən insanlardan biridə sizsiniz. Atalarımız, babalarımız ulu babalarımız necə igidlik göstəriblər. Baxdım ki vallah düz deyir. Giley etməyə haqqı var. Çünki, Canəhməd elə bir nəsilin övladıdır ki, hətta onun sözünü yazmamış günahdır. Bu nəsil daima Azərbaycanımıza ziyalılar bəxş edib. Bu ziyalılar gündə var, gələcəkdə olacaq, o ki, qaldı Canəhmədizin özüne, el arasında böyük hörmətə malik ağsaqqaldır, gözəl ailə başçısıdır, hörmətli ailəsi, oğlu, gəlını, iki gözəl nəvəsi var. Ramal, Cavidan, allah salamat eləsin. Dedim dayoğlu çox düz deyirsən, allah atalarımıza rehmət eləsin, deyiblər oddan kül törər, küldən od. İndiki insanlar cırlaşib, əsil döyüşən oğullar şəhid oldu, bəziləridə əil oldular. Elələridə oldu ki, ordunun birliyini pozaraq qoyub qaçdılar. Bax kəndimiz, elimiz belə şərfəsizlərin qurbanı oldu. Birdəki, o boyda rus ordusu ermənilərin arxasında durdu indidə

durur. Bizə heç kim kömək eləmədi. Bizim dövlətimiz nə edirsə tək başına öz bacarığı ilə qurub yaradır. Allaha pənah inşallah yaxşı olar. Söhbət əsnasında, Canəhməd babası Bayram Gülməmməd oğlunun igidliyindən xalam Aygülün söhbət etdikləri yadıma düşdü. Xalam Aygül deyirdi: "Yaxşı yadımdadı, Bayram kişi kəndin camaatına bir-bir dedi, İbadulla Cəbrayıl deyir ki, silah almaq lazımdır. Deyirlər ermənilər osmanlıda türklərə qarşı silahlı basqınlar eləyirlər. Qabaqlarına keçənə məhəl qoymayıb güllə-boran edirlər. Deyilənə görə buralarda da gizli silahlanırlar, vəziyyət gərgin ola bilər."

Sən demə, Bayram kişi İbadulla Cəbrayılın dədəsinə qoşulub, gedib indiki Görüş şəhərinin yerləşdiyi Şıxavuz dərəsindəki ermənilərə məxsus gizli silah anbarının yol yolağasını öyrəniblər, necə dağıdıb silahı ələ keçirməyi bilmiş kənd ağsaqqalı. Ağaməmməd kişi dedi: "Ey cavanlar mən Bayramın igidliyini bilərəm. Yiğilin onun başına nə desə yerinə yetirin."

Odur ki, kənddən bir neçə qoçaq kişilər yığılıb Bayram kişinin ətrafına, onlardan biri də dədəm Dadaş kişi idi. Qoşuldular Bayram kişiye getdilər həmin silah anbarını dağıdıb silahı ələ keçirmək üçün. İki gündən sonra həmin adamlar kəndə qayıtdılar. Nə qədər beşatılan, rusya tufəngi, neçə at yükü patron daşıyıp gətirmişdilər.

Hələ bu harasıdır? Erməninin uzaq vuran topu, mermiləri ilə bir

Məmmədov Canəhməd Gəray oğlu

yerde atlara qoşub gətirmişdilər. Həmin topu, Qunlanlı xırmanlarında senger qazıb orda quraşdırdılar. Daşnak Andranikdən çox qabaq idi həmin toplar. Nujddronun bandasını, o tərəfdən Tatır Suarlı kəndləri, bu tərəfdən Üçtəpədən bəri imkan vermədilər erməni bənditləri Gorusa yenə bilsinlər. Vurub bandanı darma dağın etmişdilər. Xalam deyirdi: "Dədəm Dadaş həmişə deyirdi, doğrudan Bayram əsl igiddir, ikinci Qaçaq Nəbini xatırladır. Gözlərimin önündə erməni keşikçilərini necə məhv elədi, silahları ələ keçirtmək üçün. Xalam deyirdi, həmin silahlardan Daşnak Andranikin ordusunun dağılmasında bizim kəndin o vaxtı cavanları silahlanıb türk ordusuna qoşulub erməni faşistlərinə qarşı neçə döyüşlərdə iştirak ediblər. Ay bala o vaxtı bizim kəndin silahlanmasında Bayram kişinin misilsiz xidməti olub. Məndə dedim, sən belə bikef olub fikir eləməyin o qeyrətli nəsiləndən gəlir ay Canəhməd."

Qələmə alan diplomat qəzetinin idarə heyətinin mərhum üzvü Kürd Mahir

Slavik ƏHMƏDOV

XX əsrin əvvəllərində dünyanın müxtəlif ölkələrindən qaxtanan (muhaçir) ermənilərin axınına bənzər olan dövürdə qərbi Azərbaycanın Göyçə gölü ətrafında 50-dək azərbaycanlı, bir neçə erməni kəndi və 10- dan çox kürd kəndi vardı. Kürd kəndlərindən bəzilərinin adları belə idi: Məlikli, Alçalı, Ördəklı, Adıyaman, Gunde Gole, Gözəldərə, Horguli, Cəmbəkək.. Bu kəndlərdən ikisi Göysu və Kefli (bəzən Kır da deyirdilər kürdcə daşlı, qayalı yamac deməkdir) Göyçə mahalının Basarkeçər (indi Vardenis) bölgəsində yerləşirdi. Əvvəlcədən deyək ki, bütün bu kürd kəndlərinin əhalisinin taleyi faciəli olmuşdur.

Bu yazıda yalnız Kefli kəndi və kürd sakinlərinin acı, keşməkeşli taleyindən söhbət açılır. Kefli kəndi Basarkeçərin cənub-şərqində, Basarkeçərdən Daşkənd kəndinə gedən 7 kmlik yolun sağ tərəfində, daşlı-qayalı Qırma və Seyiddağ dağlarının ətəyindəki düzənlikdə, Basarkeçərlə Daşkəndin arasında yerləşirdi. Kəndin qərbi dağlıq olduğundan heyvandarlıq və maldarlıq üçün əlverişli idi. Kəndin şərq tərəfi düzənlik idi. Yuxarıda haqqında danışılan yol və kiçik çay buradan keçirdi. Yolun sol tərəfi əkin sahələri idi. Düzənliyin yuxarisında kiçik dərə vardı. Bu dərəyə "Kürdlər dərəsi" (Nəwala kurda) deyilirdi. Dərənin sağında çox da hündür olmayan bir təpə vardı. Təpənin başı qəbiristanlıq idi. Aşağıda isə çayın üstündə su dəyirmanı vardı. Kəndin yuxarisında, dağlıq tərəfdə çökəkədə bir bulaq vardı. Bulağın axarı yox idi. Su çıxdığı yerdə qayalıqda batırdı. Bütün kənd içməli suyu buradan götürürdü. Kefli kəndi təxminən XIX əsrin ortalarından sonra, rus-türk müharibələri dövründə bina olunmuşdu. Burada yaz, yay aylarında Əyricə (Ağrıca) və Ağmağan yaylaqlarında yaylayan biruki (pirki) kürdlər məskunlaşmışdı. Kənddə 70-dən çox ev vardı. Evlər qara bazalt daşdan tikilmişdi. Kənddə təxminən 300-350 sakini var idi. Əhali əsasən heyvandarlıq, maldarlıq və əkinçiliklə məşğul olurdu. Kənddə varlı, nüfuzlu adamlar olsa da, ağa, bəy yox idi. Kənd əhalisinin yaxınlıqdakı Daşkənd və Qoşabulaq kəndlərində yaşayan azərbaycanlılarla səmimi dostluq və qonşuluq münasibətləri vardı. Basarkeçər erməniləri ilə də münasibətlər pis deyildi. Təkcə dağın o üzündəki Qırxbulaq (sonralar Akunq) kəndinin erməniləri tez-tez Keflinin geniş otlaq və yaylaq sahələrini otarır, zəbt edir, haqsız munaqişə törədir, sakit durmurdular. Kənd camaatı ermənilərin bu haqsızlıqları qarşısında müqavimət göstərər, geri çəkilmirdilər. Ara-sıra gərginləşən, toqquşma həddinə çatan bu munaqişə uzun illər davam etdi...

-Birinci Dünya müharibəsi illərində vəziyyət get-gedə pisləşir. Gərginlik 1918-ci ildə son həddə çatır. Başqa cəbhələrdə məğlubiyyətə uğrayan daşnak ordusu Göyçə gölü hövzəsinin Kəvər, Qaranlıq və Gözəldərə bölgələrinin dinc azərbaycanlı və kürd sakinlərini doğma yerlərdən qovub çıxarır, ələ keçənləri qılıncdan keçirirlər.

Heç bir günahı olmayan minlərlə qoca, qadın və uşaq öldürülür. Daşnaklar ələ keçən uşaqların bir qismini Eçmiədzinə aparıb xaç suyuna salırlar... Göyçənin bu bölgəsinin doğma sakinləri ələ o vaxtdan yurdlarından perik düşürlər.

Göyçənin Basarkeçər bölgəsində də ermənilər azərbaycanlılara və kürdlərə qarşı daha dözülməz fitnə-fəsadlar törətməyə başlayırlar. Belə ki, silahlı dəstələr düzəldir, yollarda pusqu qurur, kəndlərə basqınlar edirlər. Bütün bunlara daşnak Selkov başçılıq edir. Selkovun başçılığı ilə talanlar, qırğınlar son həddə çatır. Daşnaklar topları Seyiddağ yaylağındakı Qırma dağ yüksəkliyinə qoyub bütün kəndləri atəşə tuturlar. Aralarında Qaraimanlı Məşədi İsa, Şişqayalı Tanrıverdi, Daşkəndli Məşədi Qasım, Hacı Rəhim, Qoşabulaqlı Söyün və digərlərinin də olduğu azərbaycanlı və kürd ağsaqqallar

Kənddəki evlər, dəyirman, qəbiristanlıq dağıdılmışdı. Əhalini içməli su ilə təmin edən bulaq olan çuxur iri daşlarla, torpaqla doldurulmuşdu. Dağılmış kənd bu ailələrin əli ilə yenidən bərpa olunur, bütün ağırlıqlara baxmayaraq həyat öz axarına düşür. Ancaq bulağı bərpa etmək mümkün olmadığından içməli su problemi yaranır... Bolşeviklərlə dil tapıb hökumət idarələrinə soxulmuş daşnaklar yenə dinc durmur, minbir fitnə-fəsad törətməyə çalışırlar. Onlar Daşkənd azərbaycanlıları ilə kürdlər arasında nifaq salmağa çalışırlar. Lakin dini, imanı, inamı bir bu iki qonşu kəndin arasında nifaq sala bilmirlər. Əsl məqsəd isə tamam başqa idi. Basarkeçərə və Qırxbulağa yaxınlıq, geniş torpaq sahələri, zəhmətkeş kürdlərin firavan həyatı daşnaklara rahatlıq vermir. Əməllərinin baş tutmayacağını gören daşnaklar başqa bir hiyləyə əl atırlar. Onlar Qırxbulaq

Kefli camaatının narahat günləri yenidən başlayır. Kəndin ağsaqqalları sərəsər üç ay bütün Göyçəni gəzir, yeni yurd yerini axtarırlar, lakin heç yerdə duruş gətirməyib, kəndə qayıdırlar. Axı, doğma yurdu, minbir əziyyətlə tikdikləri ev-eşiyi, doğmaların qəbirələrini qoyub hara gedəydilər? Şikayətlərə isə məhəl qoyan yox idi. Deyilirdi ki, yaxınlıqdakı Qoşabulaq kəndinin əhalisi ilə Kefli camaatı arasında çox mehriban, səmimi dostluq və qonşuluq əlaqələri vardı. Üstəlik kənd Kefliyə yaxın idi, üç km ola, olmayaydı. Qoşabulağa köçüb oradan ev-eşiklərinə, qəbiristanlıqlarına sahib ola bilərdilər. Vaxt gələ, öz doğma kəndlərinə də qayıda bilərdilər. Çox götür-qoydan sonra bu ümidlə Qoşabulağa köçməyi qərara alırlar. Rəis və müavini də razılaşırlar. Arabalar gətirilir, köçlər yüklənir... 1931-ci ildə kürdlər

Göyçədə bir kənd vardı

Zodlu Səmənd ağanın evinə toplaşır, çıxış yolu axtarırlar. Ermənilərə sülh təklif olunur, lakin ermənilər buna məhəl qoymurlar. Belə olduqda tədbir görülür, qaniçən cəllad Selkov öldürülür. Lakin köməkçilik Göyçəliləri daşnak ordusu qarşısında çıxılmaz vəziyyətdə qoyur. Silah-sursat olmadığından itki çox olur. Hücuma ilk məruz qalan kəndlərdən biri də Kefli kəndi olur. Kürdlər kəndi tərk etməyə məcbur olurlar. Daşnaklar Kefli kürdlərindən də müxtəlif yerlərdə ələ keçən çoxlu adam öldürürlər. Şərif Nəbi oğlu və onun oğlu Əli, Simo Davud Gözəldərə yaylağında, Əli Xalidin 14 nəfər ailə üzvü və qohumu Ağrıca (Əyricə) yaylağında öldürürlər. Səfər Hami, Oze Hacı, Əmə Bıro Gədəbəyde Başkənd erməniləri tərəfindən qətlə yetirilir. Gəncədə bazarda qoyun satarkən Həsən Xəmo, Simo Həsən və Əhməd Miho Novruz ermənilər tərəfindən öldürülür, qoyunları talan kimi aparılır. Davud Xəmo, Simo Xəmo və Teymur Sevo (Səfər) Cəmbəkəkde başları kəsilərək qətlə yetirilir... (Bu, Kefli kürdlərindən öldürülənlərin yalnız bir qisminin dəqiqləşdirilmiş siyahısıdır.)

1918-ci ildə bütün Göyçə camaatı kimi Kefli kürdləri də doğma yurdlarını tərk edirlər. Onların bir qismi Göysu kürdləri ilə birlikdə Türkiyəyə gedirlər. Kürdlərin bir hissəsi isə bir vaxtlar yenidən doğma yurda qayıtmaq ümidi ilə Azərbaycana gəlirlər. Onların bir hissəsi Gədəbəyde, bir hissəsi Şəmkinin Zəyəm qəsəbəsində, bir hissəsi isə Yevlaxda sığınacaq tapır, min bir məhrumiyyətlərə düçar olurlar. Dörd il sərgərdan didərgin həyatı keçirdikdən sonra, nəhayət, 1922-ci ildə Göyçəlilərə doğma yurda qayıtmaq nəsim olur. Ancaq hamı qayıtmır. Kefli kəndinin kürdlərinin də çox az bir hissəsi, on iki ailə doğma kəndə qayıdır. Bunlar Abdulla Haminin, Həsən Səfərin, Lətif Məmmədin, Telli Məmmədin, Rza Davudun, İbrahim Səfərin, Xudeda Məhərrəmin, Pirverdi Məhərrəmin, Qasım Məhərrəmin, Bəkir Cəvonun, Qasım Nadirin və Bəkir Nadirin ailələri idi.

ermənilərini məişət zəminində kürdlərə qarşı ədavətə təhrik edirlər. Qırxbulaq erməniləri əvvəllər olduğu kimi, ancaq bu dəfə daha həyasızcasına gah otlaqları otarır, gah yaylaqları zəbt edir, mal-qara oğurlayır, gah da ayrılıqda dava-dalaş salır, silahla hədələyirlər. Amma nə Kefli əvvəlki Kefli idi, nə də Keflidəki kişilər. Hiylələri baş tutur. Növbəti munaqişədən sonra kənddən üç nəfər ağsaqqal, Həsən Səfəri, Lətif Məmmədi və Rza Davudu həbs edib Kəvər həbsxanasına salır, gizlincə öldürməyi qərara

Qoşabulağa köçürülür. Onların bir hissəsi sonralar Qayabaşı kəndinə köçür.

1932-ci ildə tez-tələsik rayonun inzibati-ərazi bölgüsünə baxılır. Otlaqlar və yaylaqlar Qırxbulaq kəndinin, boş qalmış Kefli kəndi, əkin sahələri ilə birlikdə, Basarkeçər kəndinin ərazisi sayılır və kolxoz təşkil olunur. Kürdlərin öz doğma yerlərinə gedib-gəlmək, yaylağa çıxmaq, əkin sahələrindən istifadə etmək arzuları boşa çıxır. Yəni şikayət etsələr də bir nəticə hasil olmur... Kürdlər Qoşabulaqda azərbaycanlılarla birlikdə kolxoz quruculuğunun eybəcərliklərini, 1937-ci ilin repressiyalarını, 1941-45-ci illərin müharibə dəhşətlərini, 1944-cü ilin, 1948-1953-cü illərin sürgün faciələrini, 1960-1980-ci illərdə ermənilərin millətçilik paranoiyasını yaşayırlar... 1980-ci ildə Zaqafqaziya Hərbi Dairəsi Topoqrafiya idarəsindən rayon rəhbərliyinə Kefli kəndi ilə bağlı sorğu gəlir. Rayonun erməni rəhbərliyi belə bir kəndin olmadığı barədə cavab göndərir. Bundan narahat olub ələ həmin il kənddə meliorasiya işlərinə başlanılır, etirazlara baxmayaraq evlərin xarabalıqları yox edilir. Traktorçular qəbiristanlığı dağıtmaqdan imtina edirlər. 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ munaqişəsinin alovlanmağa başladığı günlərdə ermənilər əkin-səpin üçün yararsız olan, qəbiristanlıq olan kiçik təpəyə yenidən meliorasiya adı ilə

alınırlar. Bununla kürdləri qorxudub kənddən çıxarmaq istəyirlər.

Basarkeçər ermənilərindən kürdlərin mərdliyini, hünər və qeyrətini qiymətləndirən, humanistliyi, nüfuz və hörmətinə görə bölgədə sayılan Melikyan Qriş haqsızlığa dözməyib Kəvər milis reisi Andoyan Mukel və müavini Nazaretyan Seponun yanına gedir, onlardan bu biabırçılığa son qoymağı, kürdləri azad etməyi tələb edir. Ancaq daşnaklar onun da qılığına girir, şərt qoyurlar ki, əgər Kefli camaatı Göyçənin istədikləri başqa bir yerinə köçməyə razı olsalar, həbs etdiklərini azad edərlər. Ayrı çarə görməyən Həsən Səfər, Lətif Məmməd və Rza Davud başqa yerə köçmək tələbi ilə razılaşırlar...

traktorlar gətirdilər. Bu, əxlaq, etikaya sığan iş deyildi. Kəndin keçmiş sakini, ağsaqqal Əhməd Lətif oğlu hadisə yerinə getdi və erməni vandallara bunun insanlığa sığmayan bir hərəkət olduğunu bildirdi. Traktorlar qəbiristanlıqda olsa da, bir müddət onların səsi gəlmədi. Noyabr ayında traktorların səsi yenidən eşidilməyə başladı. Qaçacaq düşəndə ermənilər artıq qəbiristanlığı dağıtmışdılar. Onlar beləcə bir kəndi yox etdilər. Kefli kəndinin keçmiş sakini olan kürdlərdən həyatda qalanlar Türkiyə, Azərbaycan, Rusiya, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan kimi ölkələrə səpəndilər. Bir kəndlə birlikdə oradakı xalq, onun dili, adət-ənənəsi, həyat tərzində də məhv oldu.

ŞƏRƏF XAN BİDLİSİNİN “ŞƏRƏFNAMƏ” ƏSƏRİ KÜRD XALQININ TARİXİ MƏNBƏYİ KİMİ

(Əvvəli ötən sayımızda)

Bidlisi «Şərəfnamə»sində təsvir edilən hadisələr o dövrdə kürd əmirliklərini və xüsusilə kürd xalqının həyat tərzini öyrənməyə imkan yaradır və digər mənbələrdə təsadüf edilməyən bir sıra mühüm hadisələr haqqında ətraflı məlumat verir. Şərəf xan Bidlisinin «Şərəfnamə» əsəri təkcə tarix elminə aid olmayıb, o Kürdüstanın coğrafiyası, kürdlərin dili, mənşəyi, adət və ənənələri və kürd xalqının elm xadimləri haqqında ətraflı məlumata malikdir. Bidlisi dövrün bir çox şairlərinin şeir və qəsidələrindən müəyyən parçalar verməklə öz əsərini bədii cəhətdən də zənginləşdirmişdir. Buna görə də onun əsərini filoloji elm üçün də əhəmiyyətli bir mənbə kimi qeyd etmək olar.

«Şərəfnamə» əsərindəki bir sıra çatışmayan cəhətlərə və bəzi hadisələrin müəllif tərəfindən az işıqlandırılmasına baxmayaraq, kürd xalqının tarixinə aid zəngin məlumat verən bu əsər çox qiymətli bir mənbədir. Əsər Bidlisi əmirliyinin ictimai-iqtisadi və siyasi tarixi haqqında geniş məlumata, digər kürd əmirlikləri haqqında isə az-çox təsəvvürə malik olmaq imkanı verir. Beləliklə də Şərəf xan Bidlisinin «Şərəfnamə» əsəri XV-XVI əsrlərdə kürd xalqının tarixini öyrənmək nöqteyi-nəzərindən digər mənbələrə nisbətən tarixşünaslıq elmi üçün böyük bir üstünlüyə malikdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR VƏ ƏDƏBİYYAT

- Arxiv K. Marksa i F. Enqelgsa, t. VII, Baku 1938;
Arxiv K. Marksa i F. Enqelgsa, t. VI, Baku, 1938.
V. İ. Lenin. Seçilmiş eserləri, IV cild, Bakı, 1945.
V. İ. Lenin. Qosudarstvo i revolyüsiya, Baku, 1953.
Ali-zade A. A. İz istorii qosudarstva Şirvanşaxov XIII-XIV vv. «İzv. AN Azerb. SSR», Baku, 1949, №8.
Ali-zade A. A. Süüialğno- gkonomičeskaə i politiçnskaə istoriə Azerbaydjana XIII-XIV vv. , Baku, 1956.
Ali-zade nekotorie svedeniə o Şirvane (do naçala XIV v.), «İzv. AN Azerb. SSR», Baku, 1947, №12.
Aristova T. F. Kurdi Zakavkazgə, M. , 1966.
Averənov P. İ. Kurdi v voynax Rossii s Persiye i Turüey v teçenie XIX stoletia. Tiflis, 1900.
Aşurbeyli S. Oçerki srednevekovoqo Baku, Baku, 1964.
Bukşpan A. Azerbaydjanskie kurdi (Laçin, Kelğbedjari, Naxkray), Baku, 1932.
Bakoev Ç. X. Qovor kurdiv turkmenii, M. , 1962.
Vilçevskiy O. L. Kurdi, M. , 1961.
Djalile Djalil. Vosstanie kurdiv v 1880, M. , 1966.
İəs A. M. Poezdka po severnomu persidskomu kurdistanu. P. , 1915.
İbraqimov Dj. Feodalğnie qosudarstva na territorii Azerbaydjana XV, Baku, 1962.
Kurdoev K. K. Falğsifikaiiə istorii kurdiv v persidskoy burjuaznoy istorioqrafii, 1954. Uç. Zap. , № 172, 179.
Kiknadze R. K. Tamqovie sbori v qosudarstve İlğ-xanov. Vostoçnyy sbornik, Tbilisi, 1960.
Ksenofon. Anabazis. M. . 1951.
Lerx İ. P. İssledovaniə ob İranskix kurdux i ix predkax. SPb. , 1856.
Lazarev M. S. Kurdistan i kurdskaə problema, M. , 1964.
Minorskiy V. F. Kurdi Zаметki i vpeçatleniə. Pb. , 1915.
Nikitin V. Kurdi. Perevod s franüzkoqo. Vstupitelğnaə satğə i redaküiə İ. O. Farizova. M. , 1964.
Petruşevskiy İ. P. Oçerki po istorii feodalğnix otnoşeniy v Azerbaydjane i Armenii v XVI -naçale XIXv. L. , 1949.
Petruşevskiy İ. P. Sbornik statey po istorii Azerbaydjana, vip. 1, Baku, 1949.
Petruşevskiy İ. P. Zemeledelie i aqrarnie otnoşeniə v İrane XIII-XIV vv. M. , 1960.
Pamətniki pisğmennosti Vostoka, AN SSSR, otdele- nie istorii, M. , 1966.
Raxmani A. A. Tarix-i alamaray-i Abbasi, kak istoçnik po istorii Azerbaydjana, Baku, 1960.
Rudenko M. B. Opisanie kurdsnix rukopisey –Leningradskix, M. , 1961.
Xalfin N. A. Borğba za Kurdistan, M. , 1963.
Şamilov A. Ş. K voprosu o feodalizme u kurdiv,

1936.

Şamilov A. Ş. Nekotorie dannie o kurdskom narode. Jur. «Novoe vremə», 1963, №40.

Gfendiev O. A. Obrazovanie Azerbaydjanskoqo qosudarstva Sefevidov v naçale XVI v. , Baku, 1961.

Azərbaycanca

«Azərbaycan tarixi». I cild, Azərb. SSR EA Nəşriyyatı, Bakı, 1958.

Behzadi İ. P. Namizəddik dissertasiyası, Bakı, 1960.

Behzadi İ. P. Ravəndinni «Pahət-üs-südüv və ayət-üssüdüv» əsəri tarixi bir mənbə kimi, Bakı, 1963.

Dünbili H. K. Seçilmiş əsərləri, Bakı, 1968.

Zərinəzadə H. Fars dilində Azərbaycan sözləri, Bakı, 1962.

Nemətova M. X. Şirvanın XV-XVI əsrlər tarixinin öyrənilməsinə dair. Bakı, 1959.

Onullahi S. XV əsr Azərbaycanda vergilərin miqdarı və ölçüsü haqqında, Azərb. SSR EA «Xəbərləri», 1967, №1.

F. Metsopski. Teymurləng və onun xələflərinin tarixi. Bakı, 1957.

Omar Lutfi Barkan. XV əsrlərdə Osmanlı imperatorluğunda zirai ekonomikin və mail esasları, İstanbul, 1943.

Bloch Eduard Catalogue des manuscrits persans de la Biblioegue, national par E. Biochet, Paris, 1905-1912, p. 304-305.

Enciclopedia de Islam, Paris, 1935, v; II

Chari Rieu, Catalogue the Turkish Manuscripts, The British Museum, London, 1888, p. 70.

Schmidt D. A. Journey among brave men, U. S. A. , 1964.

14 Buna görə də ona «Zöhhaki marduş» deyilir.

15 İndi Həmədan yaxınlığındakı Bahar qəsəbəsi keçmiş Bahar şəhərinin xərabəsidir.

16 Beynənnəhreyn iki çayın arası deməkdir.

17 Şəhzur, indiki Kürdüstanda Ərdəlan vilayətidir. Bax: 76, 19-60.

18 Tiyul haqqında ətraflı məlumat almaq üçün bax: 24, 184-221.

19 Bir batman qızıl 2,9 kiloqrama bərabərdir. Bax: 43, 241-242.

21 Tövhid – allahın birliyi deməkdir.

22 Həmin müəllif Pazuki deyilən kürd tayfasına mənsubdur: bax: 70, 324-325.

23 Qayıtmışbəy. Əmir bəy Mosullunun qardaşıdır. Bax: 47, 32.

24 Bəzi tədqiqatçılar onu, həkim, molla, şeyx və mövlana deyərək qeyd edirlər. Biz isə «Şərəfnamə»yə istinadən Mövlana İdris qeyd edirik.

25 Doqe ovqiyə, oqqa və yaxud vəqiyyə, orta əsrlərin pul miqyasıdır: bir duqqa 35 qram qızıla bərabər imiş, Bax: 111.

26 Mənbələrdə flori, tədqiqat əsərlərində florin qeyd edilən bu pul orta əsrlərin İraq puludur. 1 flori 12 şahı o zamanki İran puluna bərabərdir. Bax, 78, 155.

27 Torpağın varislik yolu ilə keçməsi onun xırdaxırdə hissələrə bölünməsinə səbəb olurdu ki, bu da tayfa feodallarının sayını artırırdı.

28 Ocaqlıq Türkiyədə iri torpaq sahəsinə deyilir.

29 Sancaq nisbətən kiçik torpaq sahəsinə deyilir.

30 İəkədkub təpikaltı deməkdir.

31 Şah İsmayıl Səfəvinin anası Aləmşah Bəyim Atqoyunlu Həsən bəyin qızı idi.

32 Öz vətəninə müdafiə edən kürdləri dövrün saray tarixçiləri yağlı adlandırırıldı.

33 Şah Abbas bacısı Zərrin Küləh Ərdəlan Əmirzadəsi Xan Əhmədə vermişdir. Bax: (114, 100-101).

34 100 dirhəm təxminən 100 qram gümüşə bərabərdir. Bax: (111).

35 O, hakimiyyətinin ilk vaxtlarında bir sıra yeni qanunlar verdiyi üçün Qazi və yaxud Qanuni ləğəbi almışdır. Bax: (74, 13).

36 Hezoya Sasun da deyildir. Bax: (76, 6).

37 O zaman Luristanda hakimiyyət kürd tayfasının əlində idi. Bax: (100).

38 Mirliva-türklər inzibati bölgü başçısına deyirdilər.

39 4 xalvar 1200 kiloqrama yaxındır.

40 Oruc bəy Bayat bu qalanı Kardukeyan deyə qeyd edir və qədim kürd qalalarından biri olduğunu göstərir. Bax: (46, 105).

41 Bir zaman İranda şahlıq edən Sasani sülaləsinə Kəsrə deyilirdi. Xosrov Ənuşirəvan da o sülalədənir.

42 Xondəmir Bidlisin adını Bilbis qeyd edir, halbuki, Bilbis Kürdüstanda Heqari vilayətində olan bir kəndin adıdır. Bax: (76, 358).

43 Suyurqal haqqında ətraflı məlumat üçün bax: (24, 145-183).

44 Şərəf xan «Şərəfnamə» müəllifinin babası, Şəm-səddin xan atasıdır.

45 Ocaq və yaxud ocaqlıq: böyük hökmdarlar tərəfindən verilən torpaq mülkiyyəti deməkdir. Bax: (38,116)

46 Məlik Xəlil hüsnkiə hökmdarı və eyni zamanda Şah İsmayıl Səfəvinin bacısı əri idi.

47 Orta əsrlərin bir çox mənbələrində Osmanlı sultanları «Xanaqar» qeyd edilmişdir.

48 Kələntər şəhər hakimi deməkdir.

49 Əmir əl-ümərə əmirlərin əmiri deməkdir.

50 Hezo əmirliyinə Sasun əmirliyi də deyilirdi. Odur ki, Sasunlu Əli bəy eyni zamanda Hezolu Əli bəydir.

51 Suyurqal haqqında ətraflı məlumat almaq üçün bax: (26, 272-74).

52 Tiyul haqqında ətraflı məlumat almaq üçün bax: (24, 184-221).

53 Suyurqal torpağı tiyula, tiyul isə ocaqlığa qisbətən daha geniş sahəni əhatə edirdi.

54 Sancaq türklərdə kiçik torpaq sahəsi deməkdir.

55 Bir dəst dörd ədəddir. Bu nalların ümumi çəkisi 40 xalvar və yaxud da 40 dəvə yükü göstərilmişdir. Bax: (76, 186).

56 Bir xalvar təxminən 300 kq-a bərabərdir.

57 Fiqh islam dini qanunlarını izah edən elmdir.

58 Cəvri xarici aləmi dini cərəyanlar əsasında izah edən idealist bir elmdir.

59 Nücum insan taleyini səma cismləri ilə əlaqədar izah edən elmdir.

Diyarbəkirdə tarixi dostluq və qardaşlıq görüşü

Birinci yazı

Kürdistanın prezidenti Məsud Barzaninin Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Təyyub Ərdoğan tərəfindən Diyarbəkirdə tarixi barış və demokratiya görüşünə dəvət edilməsi xalq tərəfindən yüksək qiymətləndirilib. Xalq bu qarşılımanı əllərində şüarlar, "Çox hörmətli Kürdistanın Prezidenti cənab Məsud Barzani, sən xoş gəldin evinə", Molla Mustafa Barzaninin, Mesud Barzaninin şəkilləri olan bayraqlar, portretlərlə, Kürdistanın üçrəngli bayrağı ilə xalq hörmətli qonağı qarşılaşmağa çıxmışdı. Yollar insan əlindən elə dolmuşdur ki, qarşılayanların sonu görsənmirdi. Xabur sərhəd qapısından keçərək Diyarbəkirdə gələn maşın karvanını yol boyu xalq salamlayır və uğurlayırdı. Saat on bir radələrində Məsud Barzanini müşayiət edən maşın karvanı Diyarbəkir şəhərinə çatdı. İzdiham güllə-çiçəklə maşın karvanını qarşıladı. Maşın karvanı çətinliklə olsa izdihamın içindən çıxıb mehmanxanaya tərəf getdi. Biz də maşın karvanının arxasınca getdik və elə gətirdi ki, günorta yeməyini Kürdistan gələn qonaqlarla yedik. Fürsətdən istifadə edib Məsud Barzani cənabları ilə görüşdüm və arzu etdim ki, belə bir günün sevincini Azərbaycan kürdlərinə yaşadasınız. Xatirə şəkilli çəkərdik. Sonra onların karvanı ilə mitinq meydanına getdik. Meydan insan əlindən çoxub daşırdı rəhbərlik özlərinə aid olan yerə keçdi, biz isə media mənsuqları üçün ayrılan yerə. İlk çıxış Məsud Barzani cənablarına verildi, qardaşlıqdan, barışdan, xalqların azadlığından qeyd etdi

və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Təyyib Ərdoğan, Abdulla Ocalana bu sürəci başlatdıqları üçün təşəkkür etdi və barış sürəcinin çətin və sınaqlı bir çalışma olduğunu qeyd etdi və bu işdə əməyi keçən hər bir kəsə təşəkkür bildirdi.

TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ İLK DƏFƏ İRAQ KÜRDÜSTAN BAŞQANI İFADƏSİNİ İŞLƏDİ.

Cənab Məsud Barzaniyə sonra söz Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Təyyib Ərdoğan cənablarına verildi. Ərdoğan Barzani cənablarına xoşgəldin ifadəsindən sonra özü ilə 37-il vətəndən uzaq düşmüş Kürd xalqının sevimli müğənniləri Şıvan Pərvərlə, İbrahim Tatlısesi özü ilə gətirdiyi üçün təşəkkürünü bildirdi. Çıxışında Barzani cənablarına barış sürəcinə dəstək verdiyi üçün minnətdarlığını bildirərək bundan sonra da birlikdə sülhün, demokratiyanın, barışın yolunda birgə mübarizə aparacaqlarını söylədi. Baş nazir Əhməd Qayani yad edərək qardaşım Əhməd Qayada bu gün İraq Kürdistan başqanı Məsud Barzani ilə, Şıvan Pərvərlə, İbrahim Tatlıseslə bu

sıralarda olsaydı nə gözəl olardı. Yaşasın xalqların və millətlərin qardaşlığı, yaşasın barış və demokratiya. Şıvan Pərvər və İbrahim Tatlıses də öz növbələrində hər iki rəhbərə təşəkkürlərini bildirdilər və bütün sənətçiləri və sənətsevərləri barış, demokratiya sürəcinə dəstək olmalarını istədilər.

Sonda ikilikdə kürcə, türkcə qardaşlıq və dostluq mahnıları xalqın alqışları ilə birlikdə oxundu. Axşam Türkiyənin Baş naziri Ərdoğanın Məsud Barzaninin şərfinə verilən ziyafətdə iştirak etdik, ziyafət zamanı da xoş anlar yaşandı. Beləliklə 16-dakı program çərçivəsindəki görüşlər bitdi. 17 noyabrda Diyarbəkir bələdiyyə başqanı ilə görüşlər keçiriləcəkdir.

Tahir Süleyman
Diyarbəkirdə tarixi dostluq və qardaşlıq görüşü

Birinci yazı

Kürdistanın prezidenti Məsud Barzaninin Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Təyyub Ərdoğan tərəfindən Diyarbəkirdə tarixi barış və demokratiya görüşünə dəvət edilməsi xalq tərəfindən yüksək

qiymətləndirilib. Xalq bu qarşılımanı əllərində şüarlar, "Çox hörmətli Kürdistanın Prezidenti cənab Məsud Barzani, sən xoş gəldin evinə", Molla Mustafa Barzaninin, Mesud Barzaninin şəkilləri olan bayraqlar, portretlərlə, Kürdistanın üçrəngli bayrağı ilə xalq hörmətli qonağı qarşılaşmağa çıxmışdı. Yollar insan əlindən elə dolmuşdur ki, qarşılayanların sonu görsənmirdi. Xabur sərhəd qapısından keçərək Diyarbəkirdə gələn maşın karvanını yol boyu xalq salamlayır və uğurlayırdı. Saat on bir radələrində Məsud Barzanini müşayiət edən maşın karvanı Diyarbəkir şəhərinə çatdı. İzdiham güllə-çiçəklə maşın karvanını qarşıladı. Maşın karvanı çətinliklə olsa izdihamın içindən çıxıb mehmanxanaya tərəf getdi. Biz də maşın karvanının arxasınca getdik və elə gətirdi ki, günorta yeməyini Kürdistan gələn qonaqlarla yedik. Fürsətdən istifadə edib Məsud Barzani cənabları ilə görüşdüm və arzu etdim ki, belə bir günün sevincini Azərbaycan kürdlərinə yaşadasınız. Xatirə şəkilli çəkərdik. Sonra onların karvanı ilə mitinq meydanına getdik. Meydan insan əlindən çoxub daşırdı rəhbərlik özlərinə aid olan yerə keçdi, biz isə media mənsuqları üçün ayrılan yerə. İlk çıxış Məsud Barzani cənablarına verildi, qardaşlıqdan, barışdan, xalqların azadlığından qeyd etdi və Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Təyyib Ərdoğan, Abdulla Ocalana bu sürəci başlatdıqları üçün təşəkkür etdi və barış sürəcinin çətin və sınaqlı bir çalışma olduğunu qeyd etdi və bu işdə əməyi keçən hər bir kəsə

təşəkkür bildirdi.

TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ İLK DƏFƏ İRAQ KÜRDÜSTAN BAŞQANI İFADƏSİNİ İŞLƏDİ.

Cənab Məsud Barzaniyə sonra söz Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Təyyib Ərdoğan cənablarına verildi. Ərdoğan Barzani cənablarına xoşgəldin ifadəsindən sonra özü ilə 37-il vətəndən uzaq düşmüş Kürd xalqının sevimli müğənniləri Şıvan Pərvərlə, İbrahim Tatlısesi özü ilə gətirdiyi üçün təşəkkürünü bildirdi. Çıxışında Barzani cənablarına barış sürəcinə dəstək verdiyi üçün minnətdarlığını bildirərək bundan sonra da birlikdə sülhün, demokratiyanın, barışın yolunda birgə mübarizə aparacaqlarını söylədi. Baş nazir Əhməd Qayani yad edərək qardaşım Əhməd Qayada bu gün İraq Kürdistan başqanı Məsud Barzani ilə, Şıvan Pərvərlə, İbrahim Tatlıseslə bu sıralarda olsaydı nə gözəl olardı. Yaşasın xalqların və millətlərin qardaşlığı, yaşasın barış və demokratiya. Şıvan Pərvər və İbrahim Tatlıses də öz növbələrində hər iki rəhbərə təşəkkürlərini bildirdilər və bütün sənətçiləri və sənətsevərləri barış, demokratiya sürəcinə dəstək olmalarını istədilər.

Sonda ikilikdə kürcə, türkcə qardaşlıq və dostluq mahnıları xalqın alqışları ilə birlikdə oxundu.

Axşam Türkiyənin Baş naziri Ərdoğanın Məsud Barzaninin şərfinə verilən ziyafətdə iştirak etdik, ziyafət zamanı da xoş anlar yaşandı. Beləliklə 16-dakı program çərçivəsindəki görüşlər bitdi. 17 noyabrda Diyarbəkir bələdiyyə başqanı ilə görüşlər keçiriləcəkdir.

Tahir Süleyman

Serokkomarê Almanayê ji bo qurbanîyên erdhejê bi Kurdî peyamek belav kir

Roja Duşemê 6ê Sibate erdhejeke mezin bi pileya 7.7 pileyê rixter ku navenda wê navçeya Bazarcix a Mereşê li Bakurê Kurdistanê bû, Bakurê Kurdistanê û çend parêzgehên Tirkîyê hejand. Di heman rojê danê nivro de erdhejeke din bi hêza 7.6 pileyê rixter navçeya Elbistan a Mereşê hejand. Erdhejê bandoreke mezin li parêzgehên Bakur û Rojavayê Kurdistanê, Tirkîyê û Sûriyê kir. Di erdhejê de heta niha nêzikî 47 hezar kesan jiyana xwe ji dest dan.

Serokkomarê Almanayê Frank-Walter-Steinmeier îro êvarê li ber Deriyê Brandenburgê Berlînê ji qurbanîyên Erdhejê çalakîyek li dar xist û tê de peyamek pêşkêş kir.

Piştî erdheja wêranker a li Bakur û Rojavayê Kurdistanê, Tirkîyê û Sûriyê, Serokê Federal Frank-Walter Steinmeier ji gelê Almanayê xwest ku alîkariya demdirêj bike.

Steinmeier diyar kir ku li bakur-rojavayê Sûriyê gelek kes hê jî li benda alîkariyê ne.

Serokkomariya Almanayê peyama Frank-Walter-Steinmeier bi Kurdî belav kir û tê de wiha dibêje:

"Eve bû nêzikî du heftiyên, ko wê zemînheja pir bihêz navça tixûb û şînorê Tirkîyê û Sûriyê wêrankir. Dengûbasê ji bajarên wêranbûne tîn, dihêlin hişê meriv bisekne û bêbaweribe. Ew wênane di hişê mede çapbûn.

Malwêraniya sedşalî!

Çi gotin nikarin wê wêranîyê wasf bikin. Bêtir ji 45.000 kesî jiyana xwe ji dest dan. Bi dehhezaren ku bi jiyana xwe ve ji kavîlên xanî û warê xwe rizgarbûn, birîndarê laş û derûnên e. Hêjî hijmareke nanas dibin kavîlan de windane. Û hêviya, wan zindî ji bin kavîlan rizgar bikin gelek kême e.

Gelek ji kesê zindî mane şok bûne û heyîrî mane, nizanin wê çawa jiyana berdewam be. Nizanin wê sibê çawa be û çî çêbibe. Nizanin kî ji malbata wan hîna sax e. Li her deverê ku evê malwêranî lê rûdaye, mirov xemgînin û şîna mervê xwe dikin, şîne li ser diya xwe û bavê xwe, li ser keç û kurê xwe, li ser xwişk û biryê xwe dikin. Li her deverê meriv hene, ê mala xwe û hebûn û nebûna xwe winda kirin e. Hinek ji wan di bin çadir û konan de ne, hin jî li deverê arîkariya bilez de dijîn, hineke din jî, hê jî li bin ezmanê rût, li ber serma dijwar dijîn. Bê av û bê

elektrîk, bê cilê germ û bê xwarin û vexwarin, herwiha bê arîkariya pîzîşkî û tendirustî.

Xemgînî û şîn û heyîrîman gelek mezin e û ew netenê li wir wihaye! Li vê derê jî li walatê me jî gelek kes dijîn, ku meriv û hevalê xwe winda kirine.

Em îro êvarî tev li vir li Berlin hatine ba hev, ji bo yî bihev ra bîranîna, qurbanîyên ve malwêraniya xopan û mezin, bikin.

Em bi hev re yek in di bîranîna bêdenga li ser miriyan. Em bi hev re yek in di xemgînî û şîn û êşê de. Hiş û gumanê me li ba wan zindiyên li devera malwêranîyê ne. Hiş û gumanê me li ba we ne li Adana, li Dîlokê (Entabê/ Gaziantep) li Ruhê û li Ürfê. Herwiha li ba we ne li Malatîyê, li Maraşê li İdlib û li Helebê. Liba we hemiyan e, li Tirkîyê û li Sûriyê, li ba wan kesên go hêvî û daxwazê wan di bin kavîlade man.

Em ji were dibêjin: Em êş û jan û pêwîstiya we dibînin. Em guhdariya dengê hewarê we dikin. Em we bitenê nahêlin!

Îro êvarî hiş û gumanê me li ba wan gelek mirovê welatê me de ye jî, ê meriv û hevalê wan li Tirkîyê û li Sûriyê hene. Hiş û gumanê me li ba hemû jin û zilaman, ên li vir, li Berlin û li hijmareke mezin li bajar û gund û bajarokê Almanya ne, ê go di van rojê bihurîde bi hêvî bûn û bi xembûn, duwa dikirin û digirîn. Hemû jî bêsûd bû!

Ez divêm îro ji we hemûwa re bêjim: Gelek kes li welatê me,

beşdarî û pişkdariya êş û xemgîniya we dikin. Êşa we, êşa meye. Eva tragodîyeke! Wêne û rapor, devûçav û dengê ji devera zemînhejê gihîştê gelek mirova liseranserî cihanê û hesta wan hejand. Nexasima li welatê me, em pêleke amadekariya arîkariyê dibînin, dihêle ez spasîyê bikim.

Tîmên rizgarkirinê ji Almanya, li wê deverê, meriva ji bin axê derdixin û rizgar dikin, birîndara tîmar dikin û mirya bigor û binax dikin. Gelek kes (jin û zilamê) xwebexş û bêberamber arîkariya tîmê rizgariyê dikin di xebata wan de. Hinek xweser çûne devera malwêranîyê ji bo yî bi destê xwe di kavîlade arîkar bin. Li hemû deverê welatê me, mirov arîkariyê kom dikin û transporta arîkariyê redixin- çî li Kîta (baxçê zarokan) be, çî jî li xwendegehan, li nivîsgehan, li cihê kar, li komela û derê be. Gelek malbat guhê xwe bidine kesê xemgînî û şînî, di ber dilê wan didin û ji wan re dibin stûna palê xwe bidnê. Û gelek amadene dost û mervî xwe ji devera zemînhejê li mala xwe bi cîhbikin.

Ez ji dilê xwe, spasî hemû mirovên arîkariyê dikin, dikim. Mirovahî û insanetîya we, ronahiyeke di van demên tarî de! Hesta we hêzê û hêviyê û baweriyê dide!

Li bakur rojavayî Sûriyê hê gelek mirov li benda arîkariyê ne. Baş e ku Hevgirtina Miletan vêga li

wê deverê ye û go ji xwe re rêvedikin, ji bo yî bigijne kesê di bin ax û xaniyade mane û ku çare xwe dikin, arîkariyê bibne wê devera, go pêwîstîeke gelek pêheye. Ez îro jî bangewazê bi taybet li Rêbarê siyaseta Sûriyê dikim: Rê bidin go jin û zilamên arîkar bin, kare xweyê, jiboyî rizgarkirina jiyane, bikin! Mafê çikesî û tukesî tine rê li arîkariya mirovahî bigre! Ji mere zelal e: Arîkariya me vêga ji mirovê li devera zemînhejê re pêwîste. Û dûre jî wê pêwîstiya wan bi arîkariya me hebe. Kî bibîne çend wêran û kavîl bûye, ewê zanibe, ku wê demeke dirêj pêwîstbe, heta ew kesê zindî ji ve malwêranî xelasbûn e, bi berde-wamî bê tiştê pêdewîst bêne care-serkirin.

Tiştê go vêga ji me re pêwîst e, piştgêrî berdewam be. Hesta mirovahî her pêwîst e û wê ji wan re pêwîst be, ku wênê malwêranîyê li berçava nemînin û dengûbasne dine girin cihê wan bigrin. Herkes kare arîkar be, hin hindik û hin gelek. Hin bi kare praktîk, hin bê piştgirtina madî. Ya ji hemûyî girintir ewe, em bikin. Em bihev re bikin. Almanya welatê me hemûwa ji we re amadeye!

Ez îro li vir im, em îro li vir in, ji bo yî pêşanî hemû mervên pêwendîdarên ve malwêranîyê bidin: Em li tanîştê we ne. Û emê li tenîştê we bimînin.

Biz her zaman yanınızdayız.

Nabqä bi-janibikum.

Emê li cem we bin."

Qafqazda Şəddadi Kürd dövləti

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Qeyd edilənlərə əsasən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, I Fəzlin dövründə Araz üzərində tikilən körpü nəinki yalnız hərbi əhəmiyyətə malik idi, bu, eyni zamanda ölkənin hər iki tərəfi ilə zəruri olan rabitəni təmin etmək, ticarət əlaqələrini yaxşılaşdırmaq və karvan ticarəti üçün şərait yaratmaq məqsədiylə tikilmişdi. Fəzlin hakimiyyəti dövründə Gəncədə onun adına sikkə pul zərb etdirildi. Bu pulların nümunəsi zamanəmizə qədər qalmışdır. I Fəzlin Şirvanşah Məzyədilərlə olan qohumluq məsələsinə gəldikdə, göstərmək lazımdır ki, Fəzl Sitt adlı qızını Şirvanşah Mənuçehrə (1027-1034)ərə verərək onunla qohum olmuşdu. Lakin bu qadın əri Mənuçehri öldürərək onun qardaşı Əbu Mənsur Əliyə ərə getmişdi. Qohum və bəzən ittifaq yaratmalarına baxmayaraq Şəddadilərlə Məzyədilər arasında vuruşmalar da baş verirdi. Fəzl ibn Məhəmməd Arranda Şəddadilərin müstəqil dövlətini yaratmaq uğrunda fəal surətdə çalışmış, demək

hakimiyyətə 422 (noyabr 1031) –ci ildə onun oğlu və vəliəhdi Əbülfəth Musa ibn Fəzl keçdi (Yenə orada, səh. 17). Lakin "Səhayif əl-əxbar" əsərinin kənarındakı Şəddadilərin şəcərə siyahısında Əbülfəth Musanın səhvən Mərzubanın oğlu olduğu göstərilir (Münəccimbaşı. Səhayif əl-əxbar, II cild, səh. 506). Musa ibn Fəzl hakimiyyət başında uzun müddət qalmamışdır. Lakin Münəccimbaşının yazdığına görə, 1031-ci ildə, yəni Musanın hakimiyyət başına keçdiyi ildə ruslar Bakıya gəlmişdilər. Musa qoşun çəkərək onların üzərinə hücum etmiş və Bakı yaxınlığında vuruşaraq rusları öz torpaqlarından qovmuşdur (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 17). Musanın hakimiyyəti dövründə Şəddadilər dövlətində baş verən hadisələr haqqında mənbələrdə başqa bir məlumata təsadüf edilmir. Yalnız Münəccimbaşının yazdığına görə Musanın oğlu Əbülhəsən əli Ləşgəri 425 (1033/4)-ci ildə atasının əleyhinə çıxaraq onu hiylə ilə öldürüb hakimiyyətə keçmişdi (Yenə orada, səh. 17-18). Münəcc-

özünü və əhali sakit yaşaya bilmədi, oğuzlar və başqa düşmənlər ölkəyə hücum etdilər, qorxu və zəiflikdən Ləşgəri öz iqamətgahını bir qaladan digərinə köçürdü və 441 (1049/50)-ci ildə öldü (Yenə orada). II Ləşgərinin hakimiyyəti dövründə yaşamış böyük Azərbaycan şairi Qətran Təbrizi Gəncəyə gələrək, onun sarayında yaşamış və ona təqribən 15 qəsidə ithaf edərək, bu qəsidələrdə Ləşgərinin

yaradılmışdı- N. H.). Təbriz hakimi Rəvvadi əmir Vəhsudan 1040-cı illərdə Gəncəyə gəlmiş, Ləşgəri ilə saziş və ittifaq yaratmışdı. Qətran Təbrizi özü də bu zaman Gəncədə olmuş, iki hökmdarın Gəncədə olmasını göstərmiş və Gəncəni tərifləyərək "Gəncə indi cənnət bağçasına dönmüşdür"-deyə yazmışdır. Qətran Təbrizi Ləşgərinin Tiflis hakimi əmir Əbülfəzl Cəfər ibn Əli ilə dostluq və

rəvi Təbrizi. Göstərilən əsəri, III cild, səh. 23-24.) Qətranın yazdığı bu mədhnamədə Əbülyüsrün adlısanlı bir şəxs olduğu göstərilir. Qeyd etmək lazımdır ki, "Qabusname"də hacib Əbülyüsr haqqında belə bir məlumat vardır. Bu əsərdə göstərilir ki, əmir II Fəzlun hacib Əbülyüsrü Bərdəyə sipəhdar göndərdi. Əbülyüsr ona dedi ki, qış fəslı olmayınca gedə bilməyəcəkdir, çünki Bərdənin ab-

mədh etmişdir. Qətran Təbrizi Ləşgəriyə həsr etdiyi qəsidənin birində onu iki sülalənin, yəni Şəddadilərin və Sasanilərin nümayəndəsi kimi Bəhrami adlandırır və ona Sasani padşahları kimi olmağı arzu edir. Kəsrəviyə görə Qətranın əsil mətnində bu Bəhrami deyil Mehrani olmalıdır. Qəsidənin surətini köçürənlər onu səhv olaraq Bəhrami yazmışlar. Bəlkə Ləşgərinin anası da arranşahlardan, yəni Mehranilərdən olduğu üçün Qətran onu Mehrani –deyə göstərmişdir. Ləşgərinin anası Şirvanşahların qızı olduğu üçün Qətran onu Bəhrami nəslinə mənsub etmişdir (Kəsrvi Təbrizi. Göstərilən əsəri, III cild, səh. 21). (Bizim fikrimizcə əslində Qətran Təbrizi Şəddadilərlə Sasanilərin eyni etnik kökə malik olduğunu göstərmişdir. Son dövrlərdə kürd tarixinin bir çox məsələlərinə dəyərli elmi məqalələr həsr etmiş Lətif Məmməd Mehranilərin kürd mənşəli olduğunu tutarlı elmi faktlarla sübut etmişdir. -N. H.) V. Minorski hesab edir ki, Ləşgərinin anası Şirvanşahların qızı idi (V. Minorski. Şəddadilər. səh. 45) . Yuxarıda göstərdiyimiz kimi, Fəzl ilə Şirvanşahlar qohum idi. Güman etmək olar ki, ona görə də Qətran Ləşgəriyə müraciət edərkə deyir ki, "Sənin üçün Syuni nemətli olacaqdır, Şirvan ölkəsi sənin üçün Arran kimi bir ölkə olacaqdır". Başqa sözlə desək Qətran Ləşgəriyə deyir ki, "Arran, Syuni sənidir, Şirvan da sənin olacaqdır". Qətranın qəsidələrindən aydın olur ki, Ləşgəri Təbriz hakimi əmir Vəhsudan və Tiflis hakimi əmir Əbülfəzl Cəfər ibn Əli ilə dostluq və ittifaq yaratmışdı (Bu ittifaq Azərbaycanın qərb torpaqlarına göz dikən erməni-gürcü feodallarına və onları himayə edən Bizans imperiyasına qarşı

ittifaq yaratması haqqında yazdığı qəsidədə göstərir ki, "indi şir ilə pələng yerdə müttəfiq oldu, indi Günəş ilə Ay bir yerdə ittifaq etdi" (Bax: Kəsrəvi Təbrizi. Göstərilən əsəri, III cild, səh. 27). Qətran Təbrizinin başqa bir qəsidəsindən məlum olur ki, Əbülfəzl Cəfər öldükdən sonra Ləşgəri onun qızı ilə evlənmişdir. Bu qəsidədən görünür ki, Ləşgəri onu bəyənmişdi. Çünki "onun üzünü insan lələsi, əli bahar buludu kimi idi". Bu "mübarək əhd" və "mübarək ittifaqdan" isə "dinin əsası qüvvətli oldu", habelə düşmənlərə zərbə endirildi. Qətran Gəncədən Təbrizə qayıdıqdan sonra yenə də Ləşgəriyə qəsidə yazıb göndərir. Bu qəsidədə göstərir ki, "əgər hüzurə gəlsəm. ağam məni üzür lü sayar. Mən başqa padşahın divanında və sarayındayam" (Rəvvadilərin Təbrizdəki sarayı nəzərdə tutulur). Bundan sonra şair Ləşgəriyə mənsub olan "Ləşgərabadi" tərifləyir. Qətran Təbrizinin mədh etdiyi şəxslərdən biri də Ləşgəri zamanında Arranın sipəhdarı Əbülyüsrdür. Qətranın nəzm şəklində Təbrizdən Əbülyüsrə göndərdiyi məktubda Ləşgərinin sərkərdəsi, yəni Arran sipəhdarı Əbülyüsrün "düşmənin canını yaxıb yandırdığı və dostun ürəyini işıqlandırdığı" göstərilir. Bu qəsidədən aydın olur ki, Qətran Gəncəyə gəldiyi zaman Əbülyüsr onu əzizləmiş, qayğısına qalmış və Ləşgərinin məclisinə aparmışdır. Gəncədə olduğu zaman Ləşgəri və Əbülyüsr şairə bəxşişlər verməmiş və Təbrizə yola düşəndə Əbülyüsr ona yol tadarükü etmiş, onun getməsindən qəmgin olduğunu bildirmişdir. Ona görə də Qətran qəsidələr yazaraq Təbrizdən Əbülyüsrə və Ləşgəriyə göndərmişdir (Qətran Təbrizi, Divan. Təbriz, hicri-şəmsi, 1333, səh. 29-30, 54-56, 101-102; Kəsr-

havası çox pisdır, xüsusən yayda çox ağır olur. Söz uzandıqda əmir Fəzlun ona dedi ki, heç kəs əcəli çatmadan ölməz, lakin bir şəxsin əcəli çatmamışdırsa, həqiqətən o, yay zamanında Bərdəyə getməməlidir ("Qabusname", ikinci nəşri, Moskva 1958, səh. 209). Kəsrəvi bu məlumata əsasən belə bir nəticəyə gəlir ki, II Ləşgərinin sipəhdarı olan və Qətran tərəfindən mədh edilən Əbülyüsr II Fəzlin dövrünə qədər yaşamış və 30 ilə qədər sipəhdar olmuşdur (Kəsrəvi Təbrizi, Göstərilən əsəri, III cild, səh. 26). Qətranın II Ləşgərinin dövründə Gəncədə olduğu vaxtdan II Fəzlin dövrünə qədər 30 ildən artıq vaxt keçmişdir. Bundan başqa, Qətran Gəncədə olduğu zaman Əbülyüsr II Ləşgərinin sipəhdarı idi. Lakin "Qabusname"də göstərilən Əbülyüsr II Fəzlin hacibi idi. Fəzl onu Bərdəyə sipəhdar, yəni qoşunbaşçısı göndərmək istəyirdi. Göstərilənləri nəzərə alaraq güman etmək olar ki, II Fəzlin dövründə "Qabusname"də adı çəkilən Əbülyüsr, Qətranın mədh etdiyi sipəhdar Əbülyüsr deyil, bəlkə də onun oğludur. Burada tarixi nöqtəyi-nəzərdən maraqlı sayılan məsələ şəxslərin eyniliyi və ya ayrılığı məsələsi deyil, bəlkə də Şəddadilərin dövlət quruluşu, qoşun və onun kimlər tərəfindən necə idarə edilməsi məsələsidir. Qətran Təbrizi və "Qabusname"dən götürülən misallar qeyd etdiyimiz məsələləri tamamilə aydınlaşdırmaq üçün kifayət deyildirsə də lakin Şəddadilər dövlətində qoşun başçılarına sipəhdar deyildiyi, dövlətin vilayətlərdə saxladığı qoşunların sipəhdarlar tərəfindən idarə edildiyi, habelə Şəddadilərin Bərdədə qoşun saxladığı aydın olur.

(ardı var)

Səhifəni hazırladı:
Namiq Həsənov

olar ki, bu dövlətin yaranmasında birinci təşəbbüs onun tərəfindən irəli sürülmüşdür. Fəzl 375 (985/6)-ci ildən 422 (1030/1)-ci ilə qədər, yəni 47 il hakimiyyətdə olmuş (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 45, 77), Fəzl ibn Məhəmməddən sonra

cimbaşı II Ləşgərinin qatıl, çox xəbis və pis etiqadlı bir adam olduğunu, hətta atasının girovunda olan bir qadınla evləndiyini göstərir (Yenə orada, səh. 18). Müəllif sözünə davam edərək yazır ki, onun 15 illik hakimiyyəti dövründə

Osmanlılarda Kürtler ve Özerklik:

Kürtler bu topraklarda yaşayan en eski kavimlərdendir. Kürtlerin tarihi M.Ö.4000 yıllarına dayanmaktadır. Kürtler Hz.Ömer zamanında, 636 yılından itibaren Müslüman olmaya başlamışlardır.

Türkler, Kürtler...en iki yüzyıl sonra islamiyeti kabul etmişlerdir.

1071 yılında Bizanslarla Alparslan arasındaki savaşa katılan 60 bin kişilik Selçuklu ordusunun 15 bini Kürtlerden oluşmaktaydı. Alparslan bu savaşta en büyük desteği Kürtlerden görmüştür. Türk'ler, bu savaşla birlikte Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Kazanılan bu zafer sadece Türk'lere Anadolu'nun kapısını açmakla kalmamış, Anadolu'da Bizans'ın yenilgi sürecini de başlatmıştır. Bu tarihten sonra Türk ve Kürt beylikleri, 15.yüzyıla kadar karşılıklı olarak birbirlerinin hak ve hukukuna saygı göstermiş ve birbirlerinin varlıklarını kabul etmişlerdir.

Kürtler Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğini Yavuz Sultan Selim döneminde kabul etmişlerdir. Bu dönem Osmanlı ile Kürt beyleri arasında doğal bir ittifakın en yoğun yaşandığı dönem olmuştur.

15.yüzyılda Avrupa'da gelişen kapitalizmin etkisiyle, Osmanlıların sürdürdüğü genişleme politikası büyük bir dirençle karşı karşıya kaldı. Diğer taraftan, Doğu'dan İran Safevileri'nin Orta Anadolu'ya kadar genişlemeleri üzerine, Kürtlerle yeniden uzlaşmak gereği hasıl oldu. Yavuz Sultan Selim, Kürtler ile sağlanan ittifak sonucunda, Kafkaslardan tüm Arabistan

ve Kuzey Afrika'ya kadar tüm yolları açan Çaldıran ve peşinden Mercidabık savaşlarını kazandı. Bu zaferlerden sonra Osmanlılar Ortadoğu'nun en güçlü imparatorluğuna haline geldiler.

İşte Kürt'lerle yapılan bu ittifakın sonucunda, 1515 yılında Amasya'da Kürt-Osmanlı Özerklik Antlaşması imzalandı. Kürt beyleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan antlaşma gereğince Kürt beylerine özel bir statü ile yarı bağımsız bir konum verilerek, 16 özerk Kürt hükümetinin varlığı kabul ediliyordu. Kürt beylikleri, hükümetler biçiminde kimi yerde yöre halkının seçtiği kişiler tarafından yönetilen, kimi yerde de babadan oğula geçen bir Özerk yerel iktidar modeline sahip oldular. Bu Kürt hükümetlerinin adları şunlardı; Cizre, Hazro, Eğil, Palu, Kiğı, Genç, Bitlis, Hizan, Hakkari, Mahmudi, Şehrizar, Yırivana, İmadiye, Asti, Tercil ve Mihriban'dı. Osmanlı İmparatorluğu'nda ırklar arasında herhangi bir ayırım yapılmamış, hiçbir ırkın kendi dilini, kültürünü yaşaması engellenmemişti. Kürt'ler böylece dillerini, kültürlerini özgürce sürdürüp geliştirdiler. Bunun en büyük sebeplerinin başında Osmanlı İmparatorluğu'nun adem-i merkezîyetçi bir yönetim şeklini benimsemesi gelmekteydi. Diğer bir sebep ise, bünyesindeki halkları kültürel yönden entegre etmeye dair herhangi bir girişimde bulunmamaları yani halkların diline ve kültürüne hiçbir suretle karışmalarınıydı.

Kürtlerin Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde Özerk beylikler (hükümetler) halinde yaşamaları 1839 yılına kadar devam etti. Bu dönemde Kürt'ler Osmanlıya karşı yılda bir kez belirli bir meblağı vergi olarak vermek ve padişahın emrettiği

bütün seferlere, askerlerin her türlü donanımının sağlanması kaydıyla katılmak zorundaydılar. Tanzimat Fermanının ilanına kadar 300 yıl özerk bir statüde yaşayan Kürtler ve Osmanlılar arasında herhangi bir konuda ihtilaf çıkmamıştır. Osmanlı yönetimi, Kürtlere kimliklerini koruma imkanı veren hukuki düzenlemeler de

getirmişti.

Ancak, Osmanlı yönetiminin ard arda gelen askeri yenilgiler sebebiyle gerilemesi ve ekonomik açıdan da zayıflamaya başlaması, Osmanlı-Kürt ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Çünkü Osmanlılar Batıda toprak kaybettikçe ve sürekli savaşların finansmanı için asker ve para ihtiyacı duydukça, Kürt bölgelerine daha fazla yüklenmeye başladı. Bu da daha fazla haraç ödemek ve daha fazla asker vermek istemeyen Kürt beylerini yer yer ve zaman zaman isyanlara yöneltiyordu.

Osmanlıların Kürtlere yönelik bu baskıcı tutumları, Kürtler arasında huzursuzlukların başlamasına ve birbirini takip eden isyanların başlamasına neden olmuştur. İlk başlarda özerkliklerini ve kişisel çıkarlarını kaybetme endişesi ile başlatılan ve ulusal bir yanı olmayan isyanlar, 1880 yılında Şeyh Ubeydullah tarafından başlatılan isyanla ulusal bir kimliğe büründü. O zamana kadar çok iyi bir yönetim anlayışı sürdüren Osmanlı Devleti, Mustafa Reşid Paşa tarafından ilan edilen Tanzimat Fermanı sonucunda, Kürtlerle olan ilişkilerinin bozulmasına ve imparatorluğun da çöküşünün başlangıcına neden olmuştur. Daha sonra çöken imparatorluğun mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'nın tam aksine katı bir merkezîyetçi yönetim şeklini benimsedi. Kökleri Tanzimat Fermanına dayanan bu baskıcı ve statükocu zihniyet üzerinden Kürtlerle ilişkiler şekillendirilmeye başlandı. Ve sorunlar da bundan sonra çıkmaya başladı..

Tarihte Kürd Direnişleri

01. 1806 – Musul: Baban Asireti, Abdurrahman Pasa Direnisi	21.1924 – Hakkari: Nasturi Direnisi
02. 1812 – Musul: Babanzade Ahmet Pasa Direnisi	22. 1925 – Seyh Sait Direnisi
03. 1820 - Zaza'ların Direnisi	23. 1925 – Nehri Direnisi
04. 1830 – Hakkari: Ezidilerin Direnisi	24.1925 – Reskotan-Raman Direnisi
05. 1833- Soran: Mir Muhammed (Soran) Direnisi	25.1925 – 1. Sason Direnisi
06. 1831- Bitlis: Serefhan Direnisi	26.1926 – 1. Agri Direnisi
	27.1926 – Hazro Direnisi
	28.1926 – Silvan: Kocusagi Direnisi
	29.1926 – Hakkari: Beytüssebab Direnisi
	30.1927 – Bitlis: Mutki Direnisi
	31.1927 – Agri: II. Agri Direnisi
	32.1927- Silvan: Biçar Direnisi
	33.1929 – Eruh: Zilanli Resul Aga Direnisi
	34.1930 – Van: Zeylan Direnisi
	35.1930- Tutak-Bulanik-Hinis: Tutakli Ali Can Direnisi
	36. 1930 – Van: Oramar Direnisi

07. 1835 – Botan: Bedirhan Direnisi	37.1930 – Zilan Direnisi
08. 1843 – Bedir Han Direnisi	38.1930 – Plümür Direnisi i
09. 1839 – Amed: Garzan Direnisi	39.1930- Agri: III. Agri Direnisi
10. 1855 – Yazhan Ser Direnisi	40.1930 – 2. Mahmut Berzenci Direnisi
11. 1872 – Mardin-Cizre: Bedirhan Osman Pasa ve kardesi Hüseyin Pasa Direnisi	41.1931 – Seyh Ahmed Barzani Direnisi
12. 1878 – Hakkari: Seyh Ubeydullah Nehri Direnisi	42.1934 – Bitlis: Buban asireti Direnisi
13.1889- Erzincan: Bedirhan Emin Ali Direnisi	43.1836 – Akcadag Direnisi
14.1911 - Abdulsalam Barzani Direnisi	44.1935 – Siirt: Abdurrahman Direnisi
15. 1912 – Mardin: Bedirhaniler ve Halil Rema Direnisi	45.1935 – Siirt: Abdulkuddüs Direnisi
16. 1912 – Bitlis: Seyh Selim Sehabettin ve Ali Direnisi	46.1935 – Siirt: 2. Sason Direnisi
17.1919 – Simko (Ismail Aga) Direnisi	47. 1937- Dersim: Dersim Direnisi Seyit Rıza
18.1919 – Ali Batı Direnisi	48. 1943 – Melle Mistefa Barzani Direnisi
19.1919 - Mahmut Berzenci Direnisi	49. 1946 – Mahabat Direnisi
20. 1920 – Kocgiri: Kocgiri	50. 1974... PKK ....27 Kasım 1978 de ise ilk kongre ve resmi açıklama yapıldı. Abdullah Öcalan ve bu direniş hala sürmektedir ..

Osmanlı'nın son dönemlerinde inşa edilen Kürdistan Gemisi'dir

Donanmaya yardım için İstanbul'dan yapılan çağrı sonucunda Kürdistan'ın da birçok yerinden para toplanmıştır. Diyarbakır, Erzurum, Van, Mamuretul-Aziz (Elazığ), Bitlis, gibi şehirden toplanan para ile alınacak gemiye o bölgenin ismi verilecektir. Kürdistan'dan toplanan para ile alınan gemiye Kürdistan Gemisi ismi verilmesi kararlaştırılır.

Wan YYÜ Araştırma Görevlisi Mehmet Fırat'ın 13 yıllık çalışması olan Ferhenga Navên Riwekên Bi Kurdî (Kürtçe Bitki Adları Sözlüğü) kitabı Nefel Kitapevi'nde basına tanıtıldı.

Fırat tarafından tanıtılan kitapta bölgede bulunan 67 bin bitkinin Kürtçe isimlerinin bulunduğu belirtildi. Sıtav Yayınevi'nde çıkarılan kitabın şimdilik bin tane basıldığı bilgisini veren Fırat, "13 yıllık bir çalış-

ma sonucunda milyonlarca bitki isimleri buldum, bunların çoğu tekrar olduğu için 67 bin isim bularak bunu bir kitap haline getirdim" dedi. Bitki isimlerinden 42 bininin Kürtçe, 18 bininin Türkçe, 7 bin 300'ünün de Latince olduğunu belirten Fırat, Türkçe ve Latince'yi kaynaklardan aldığını; ancak Kürtçeyi ise birebir yöre halkından aldıklarını kaydedti. Fırat, böyle bir çalışmanın dünyada tek

Kürtçe Bitki Adları Sözlüğü

olduğunu söyledi. Kürtçe isimlerin Kurmancî ağırlıkta olduğunu söyleyen Fırat, Kurmancinin yanı sıra Zazakî, Soranî lehçesinden isimlerin de olduğunu dile getirdi. Kürtlerin yaşadığı bütün coğrafyaları gezdiğini belirten Fırat, "Federal Kürdistan Bölgesi ile Türkiye Kürdistan'ında bitkiler aynı isimlerle anılıyor. Yani Saronî ile Kurmancî lehçelerinde

bitki isimleri aynıdır. Kürtçe'nin kitle iletişim alanları kullanılmadan nasıl bugüne kadar özünü koruyarak geldiği hep kafamda soru işaretiydi. Bitki isimlerinde olduğu gibi Kürtçe'nin çok köklü bir dil ve medeniyet dili olduğundan kaynaklandığı anladım. Biz yeni bir bitki keşfettiğimizde unutmamak için o yerin ismini verdik kitapta" dedi.

Kurdistan Gazetesi Yayında [22 Nisan 1898]

İlk Kürt gazetesi Kurdistan, 22 Nisan 1898'de Kahire'de yayın hayatına başladı. Mikdat Mithad Bedirxan tarafından çıkarılan gazetenin ilk beş sayısı Mısır'ın başkenti Kahire'de, 6-19 arası sayıları Cenevre'de, 20-23

arası sayıları Londra'da, 24-29 arası sayıları Folkston'da, 30 ve 31. sayılarıysa Cenevre'de yayımlandı. Gazetenin ilk beş sayısında sahibi ve yazarlığı sorumlu Mikdat Mithad Bedirxan'dı fakat onun ölümünden

sonra bu görevi Abdullah Bedirxan üstlendi.

Gazete yayımlanmaya başlandığı ilk dönemde politik olmaktan çok dil ve eğitime önem veriyordu.

Gazetenin Cenevre'ye taşındığı dönemde ise daha çok Abdülhamid aleyhtarı liberal-demokrat düşünceler savunuluyordu. Süreya Bedirxan'ın yönettiği 3. dönemde ise gazetenin basımı, Londra, Folkston, Cenevre ve Kahire'de yapılmak zorunda kalmış ve yayın aksamıştır. Toplam 31 sayı çıkan gazete, 1902 yılında yayını durdurmuştur. Bu gazetenin çıkış günü olan 22 Nisan, 'Kurdistan Gazetecilik Günü' olarak kutlanmaktadır.

Nəriman
Əyyub**RÜBAILƏR**

Sözü ki, aşkarda deyə bilmirsən,
Daldada da onu heç söyləmə sən.
Nə qədər gizlində söyləsən onu,
Çıxacaq aşkara o söz yenidən.

Ağladan yaxşıdır, güləndən qorun,
Güldürənler olur nakışı, harın.
Heyvan kimi yeyir, şişirdir özün,
Boğaz kimi olur o yekə qarın.

Nadanın yanında susmaq yaxşıdır,
Pisliyi eyləmək nadan naxışdır.
Sən isə heç kimə pislik eyləmə,
Pisliyi eyləmək vəhşi baxışdır.

Yaramaz adama qoşulan insan,
Yaramazlıqları öyrənir ondan.
Çalış yaramazı yaxın buraxma,
Yaramazı yaxın buraxar nadan.

Hər zahiri göyçək gözəl ola bilməz,
Bu bir həqiqətdir, get dünyanı gez.
Üzdən gözəllərin çirkinə çoxdur,
Daxildən gözəli eyləməz əvəz.

Ağıllı adamlar dalaşmaz heç an,
Ona o ağılı verib Yaradan.
Özünü aparır daim ağıllı,
Heç vaxt əyə bilməz onları nadan.

Danışib başqanın sözünü kəsmə,
Nə də ki hirsənib havayı əsmə.
Səndən əvvəl danışana qulaq as,
Ağıllı sözümdən heç zaman küsmə.

Bir məclisdə tək danışib coşma ki,
Bəlkə orda var səndən ağır çəki.
Danışdımalsalar danışma heç an,
Artıq danışarsan çəkərsən yükü.

Düşməni dostuna çevirən insan,
Ağıllı adamdır sən ona inan.
Nə lazım daimi düşmənlilik etmək,
İnsan düşməni doğulmayıb anadan.

Əsil dost odur ki eybini desin,
Dost ilə daimi düz çörək yesin.
Üzdə dost, daldada giley eyləsə,
Elə dostdan daim aranı kəsin.

Verilən suala tez cavab vermə,
Qönçələnen güllü tezliliklə dərmə.
Sözü də tez desən çaşa bilərsən,
Hər olan işləri tələsik görmə.

Mümkün olmayanı heç arzu etmə,
Taniş da olmayan yollara getmə.

Bir də görəcəksən azıbsan yolda,
Cəviz ağacının altında yatma.

Qadına vacib şey həya ismətdir,
Həya insan üçün olan sərverdirdir.
Həyası, isməti olmayan kəsin,
Ömürü keçdikcə ona töhmətdir.

Vaxt keçdikcə ömür çatacaq başa,
Çalış ki, ömrünü yaxşıca yaşa.
Elə ömür sür ki hər zaman, hər an,
Havayı dəyməsin ayağın daşa.

Bəd söz var daimi kəsdirər başı,
Söz də var dəyərlisi, kəsər savaşı.
Elə söz söyləmək gerəkdir sənə,
Deyəndə başına vurmasın daşı.

Lovğalıq eyləmək son xəcalətdir,
Axırda insana böyük töhmətdir.
Nə lovğalıq etmə, nə yalan danış,
İnsanı yüksəltmək ancaq zəhmətdir.

Var-dövlət dənizin suyuna bənzər,
Onu çox yığıdınca qəlbini əzər.
Yığıdınca qədrini bilməyən kəsler,
Axırı itirər, sərvətsiz gəzər.

Elmlə, ədəblə tapılar şərəf,
Mirvari olmasa nə lazım sədəf.
Çox bəzənməyin də vəfası yoxdur,
Bəzənmək acgözün gözüne hədəf.

Ağıllı adamlar kin saxlamazlar,
Kin saxlayar ancaq ağıllı azlar.
Qardaş da qardaşdan inciyər bir an,
Kin saxlayan ancaq var yaramazlar.

Dost dostun yolunda düşər zindana,
Dost odur ki, hər əziyyətə dayana.
Dostun arxasından tez qaçan insan,
Doğru tərbiyəni verməyib ana.

Kədər qarşısında baş əymə heç an,
Hər olan ağrıya mərdliklə dayan.
Zəiflik göstərüb tez əyildinsə,
Onda çox əziyyət çəkəcəkdir can.

Pisliyə pisliklə sən cavab vermə,
Nanəcib etdiyi işləri görmə.
Pisliyə yaxşılıq edin deyiblər,
Yaxşı yetişməmiş meyvəni dərmə.

Tamah qıl eyləsə səni dünyada,
Yaradan Allahı daim sal yada.
Allah səni təmiz yaradıb deyər,
Daimi nəzarət edəcək o da.

Ağlın az olsa da özünün olsun,
Yaxşı işlər daim beyninə dolsun.
Xoşa gəlməz işi yaxına qoyma,
Yaxşı əməllərin dünyada qalsın.

Həyat səhnəsində insan aktyordu,
Aktyorluq insanı daimi yordu.
İşsiz bu dünyada gəzən adamlar,
Ya beyni zəifdi, ya gözü kordu.

Agrıya kal girədaye reşə tarı,
Sîpan, Zagros cî leqyane, tən hewarî.

Siləmanî, Mehabada dil kul-birîn,
Dərsim, Batman, Şimax û Mûş, him jî Efrîn,
Kerkûk, Çewlik, Bitfîs, Zaxo, çiyayê qulpê,
Bûne kulmek, qebûl nakin evê qetlê.

Qers, Qaqizman, Amed, İgdîr, Sêrta zêrîn,
War-miskenê kal û bava Wana rengîn.
Deştə Berzan, Gelyê Zîlan, reş Helebce,
Sondê dixun, neyar bikin parçe-parçe.

Mûsil, Cizîr, Şengal, Xarpût, Ruha ezîz,
Mereş, Mêrdîn, Malatîya, him jî Elezîz.
Agrî, Serdeşt, şêr Ürmîya, gola Wanê,
Ricim dikin, hovî-hara vê devranê.

Îro boy we şînê daye, tew Kurdistan,
Êy şehidê, gelê xwe yê derdê giran.
Heykelê we wê bilind be, her qulçekê,
Heyfa weyê bê sendinê, zûtirekê.

Hüseyin
Kürdoğlu**DOST OLMAZ ERMƏNİDƏN**

Əzəl başdan günahkar özümüzük, qeyri yox,
Duymadıq ki, xainin qılığı var, mehri yox.
Gözümüzün yağını yedirtmək də, xeyri yox,
Öz kökündən bitir ot, yenə həməndir, həməndən,
Dost olmaz ermənidən!

Gizli qəbir qazırmış bizə bu gor qonşumuz,
İnanmadıq felinə qurduqca tor qonşumuz.
Kəsdidiy duz-çörəyə, ocağa kor qonşumuz,
Əkdidiyimiz şumlara səpirmiş zəhərli dən,
Dost olmaz ermənidən!

Qafasında min ilin xəyanət qurdu varmış,
Bir damcı küdurətin dənizcə ardı varmış,
İçində ilan kimi qıvrılan dərdi varmış,
Hayk imiş ifritənin əmcəyindən süd əməndən,
Dost olmaz ermənidən!

Yurd-yuva dağıdanın yurdu tar-mar gerek,
Havalanan başlara geniş dünya dar gerek.
Qonşu quduz olanda ortadan hasar gerek,
Babalar dediyini nə tez unutmuşam mən:
Dost olmaz ermənidən!

Köpəklər kölgəsində şirə döner tulalar,
Təkbətək meydanında quyruğunu bulalar.
Qəhmər çıxanı çoxdur, olanları malalar,
Nifaq toxumlarını hey cücərdi yenidən,
Dost olmaz ermənidən!
Axçı-harsun gətirib nəslimizə caladıq,
Qızıl güllü soldurub, qaratan suladıq.
Axırda güllələndik, qanımızı yaladıq,

Tariyel
Cəlil**AZƏRBAYCANIM**

Ən uca zirvəsən sən, ən yüksək bayrağın var,
Dünyalara səs salan səsin var, sorağın var.
Yaxşılığın içində öz yerin, öz adın var,
Xalqımızın şöhrəti, şanı Azərbaycanım,
Hər kəsin qürur yeri, canı Azərbaycanım.

Qartal kimi zirvədə qanadlanıb uçursan,
Açılmayan qapıları qüdrətinlə açırısan.
Günəş kimi, ay kimi hər tərəfə saçırısan,
Dünyamızın sultanı, xanı Azərbaycanım,
Hər kəsin qürur yeri, canı Azərbaycanım.

Bu şərəfli ölkənin Azərbaycan adısən,
Ömrümüzün bəzəyi, ağzımızın dadısən.
Damarlarda çağlayıb, goşub-daşan qanısan,
Küskün sənin övladın, tanı, Azərbaycanım,
Hər kəsin qürur yeri, canı Azərbaycanım.

ULU HEYDƏR OĞLUSAN

Müstəqil ölkəmizi zirvələrə ucaltdın,
Xalqın üçün yaşadın, xalqın üçün yaratdın.
Millətinin yolunda saçlarını ağartdın,
Hər kəsin sevimlisi, şərəfli bir adısən,
Xalqımızın baş tacı, Ulu Heydər oğlusan.

Keçilən bütün yolun əyrisi var, badı var,
Hamı eyni ölçülməz, yaxşısı var, yadı var,
Xalqımızın şərəfli, tükənməyən adı var,
Ürəklərdə yaşayan, Əliyevlər soyusan,
Tarixlərə yazılan, Ulu Heydər oğlusan.

Sair Celil diləyir,ürəkdə bir arzudur,
Allah səni qorusun, dünya boyu yaşa,dur.
Əbəsiz bir lidərsən, yenə yarat, yenə qur,
Azərbaycan xalqının, sevincinin dadısən,
Xoş günləri bəxş edən, Ulu Heydər oğlusan.

YOX BABA, SƏN GÖRƏN DÜNYA DEYİL BU

Misin ləldən dəyərlidi, dəyəri,
Yox bab, sən gören dünya deyil bu.
Bu dünyanın, diz üstədi çörəyi,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

Bu söz ata sözüdür bir az dərin düşünsən:
Dost olmaz ermənidən!

Girəvə düşən kimi ədavəti körükler,
Yurdumuzun daşına, torpağına yerikler.
Bayquşdur, öz nəslini qaranlığa sürüklər,
Diz çöksün qarşımızda gerek boynunda kəfən,
Dost olmaz ermənidən!

Yamanlıq taxta çıxıb, yaxşısı da yamandır,
Qanan da qanmazlaşıb, başı-beyni dumandır.
Nəbi nəslini, düşməne fürsət vermə, amandır,
Əsirgəmə gülləni, hünərinə min əhsən,
Dost olmaz ermənidən!

İblis ürəyindədir, mələk donu geysə də,
Milyon kərə and içib, başına daş döysə də,
Öz kökünə, zatına tüpürsə də, söysə də,
Daha bir də inanma, ulu xalq, ulu Vətən!
Bil ki, qan düşmənidir, bil ki, can düşmənidir,
Dost olmaz ermənidən!

10.04.92

TORPAĞIMA GÖZ DİKMƏ SƏN

Torpağıma göz dikmə sən,
Gözünə güllə sıxaram.
Çıxardaram ciyərini,
Bağrını şişə taxaram.

Çənlibel soylu dəliyem,
Savaştan ötrü ləliyem.
Havalanmış dağ seliyem,
Qayalar yanb axaram.

Şirə qalmasın dişində,
Dağam, durmuşam döşündə.
Belə qudurma, başında
İldırım tək çaxaram.

Qalay çəkmə paxırına,
Başını sal axuruna.
Dinc dur, sənin axırına
Çıxaram, vallah çıxaram!

1990

Qarğalar qartaldan yüksəkdə uçur,
Gədəni Aqıldən nadanlar seçir,
Mərdin çiğirindən, namərdlər keçir,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

Izi yoxdu divarının, daşının,
Dadı itib plovunun, aşının.
Oxunmayır surələrin, yasinin,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

Haram pulla həccə gedir "dədələr",
Biş yerinə, saç uzadırd gedələr.
Yada düşmür sən qoyduğun hədələr,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

Görünürük, yalnız kişi donunda,
Misri qılinc pas bağlayıb qınında.
Yerimiz yox o dünyada yanında,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

Uçurdular, sən tikdiyın talvarı,
Dağ kişisi, məkən seçib "bulvarı".
Dəyişdirib ərle-arvad şalvarı,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

Baba, Celil görənləri görmədin,
Nə yaxşı ki, sən bunları bilmədin.
Şükür olsun, belə ömür sürmədin,
Yox baba, sən gören dünya deyil bu.

GEDECƏM

Derdle yuklenecem yene bu axsam,
Son defe gorusub cixib gedecem.
İllerle qurduqum esq sarayini,
Daqidib, ucub, yixib gedecem.

Qüsseni, kederi, qemi götürüb,
Özümü özüməndən alıb itirib,
Bütün xosbextliyi sona yetirib,
Resmini sineme sixib gedecem.

Baxisin üzümde donub qalacaq,
Bu görüs son vida, sonum olacaq,
Od alıb icimde esqin yanacaq,
Eriyib, suzulub, axib gedecem.

Gulum, daha dusme esq batağına,
Qoyma birde girim qem otağına.
Sevgi qatarinin derd yatağına,
Serilib, dunyaya baxib gedecem.

Celilem, gözünün yasından qaçib,
Yox olub dünyandan goylere ucub,
Ebedi zindanın qapisin acib,
Odlayib, yandırub, yaxib gedecem.

Barîyê
Bala**HEWAR-HEWAR!**

Ev çi qetle, ser axa min dixulqînin?
Çi şirîte, gelê min pê dixeniqînin?
Ev çi qeyde, zendê gelêm dişidînin?
Ev çi daxe, ser dilê wî dikişînin?

Ev çi zulme, xwînrêjî dîsa min dikuje?
Ev çi ewre, teyroka sar jê dirije?
Ev çi qeyse, bejna gelêm dipîvînin?
Çi beroşe, gelêm tê da dihêlînin?

Dicle digrî, Firat melûl dilûvîne,
Erez nace. Mûrad hêsrâ dibarîne.

Tarixi və tarixi adları təhrif etmək olmaz!

Məqaləni Səfikürd kəndinin ağsaqqalı mərhum Kamal müəllimin xatirəsinə təkrar veririk

Çox guman ki, mənim bu yazım çoxlarının xoşuna gələcək, çoxlarını qıcıqlandıracaq. Lakin həqiqət əsasıdır heç kim həqiqəti inkar edə bilməz. 2010-cu ilin may ayının 28-də "Naftalan"a müalicəyə getmişdim. Dünyanın müxtəlif yerlərindən müalicəyə gələnler içərisində əslən Gədəbəy-dən olan həmyerlimiz, Rusiya Dumasının millət vəkili,

kəndi haqqında yazır və anasının, atasının Səfikürd kəndindən olduğunu qeyd edir. Və o zaman Gəncədə zəlzələ olanda, anasının çaparaq Gəncəyə getməsindən, atasını və iki yoldaşını yaralı halda Səfikürd kəndinə gətirərək, dağ otlarından və qırmızı palçıqdan (naftalan) istifadə edərək onların sağaltmasından danışırdı. Bu məlumatın

qədim qəbir daşlarının görüntülərini çəkək, həm də Kamal müəllimin danışdığı tərərəm, şəkili çəkib oxuculara məlumat verərsiniz." Məsləhət etdik ki, bir fotoqraf və bir kameraman tapa qədim qəbir daşlarının görüntülərini çəkək, həm də Kamal müəllimin danışdığı

Həsən müəllim də var idi. Baharın xoş məqamı hamımızı Azərbaycanımızın dilbər guşələrindən olan, Goranboy rayonunun mənzərəli yerlərinə səyahətə aparırdı. Bir gün "Ballı qayadan" geri qayıdanda, yolda "Səfikürd" kəndinin trafik diqqətini cəlb etdi. Maraqlandım, təsadüfən bizimlə müalicə olunan əslən Balakəndən olan Qurban müəllim bir orta yaşlı kişini göstərdi. Şubay müəllim Səfikürd kəndindədir, savadlı yoldaşdır, yəqin, Səfikürd kəndi haqqında sizə məlumat verər. Tanış olduq, özüm haqqında qısa da olsa məlumat verdim və Səfikürd kəndi haqda mənə məlumat verməsini xahiş etdim.

Yəqin sizin də məlumatınız olmamış olmaz, deyə Şubay müəllim sözə başladı:

" Bu kəndin tarixi çox qədimdir, hələ XII əsrdə Azərbaycanın görkəmli şairi Nizami Gəncəvi Səfikürd

Nizami Gəncəvinin 850-i illiyinə həsr olunmuş kitabında olduğunu bildiren Şubay müəllim əlavə etdi ki, Nizami Gəncəvinin atasının, anasının məzarları Səfikürd kəndinin məzarlığındadır."

Şubay müəllimdən Səfikürd kəndinin tarixi haqqında bizə məlumat verməsini istədim. O, kənd haqqında

sizə Nizami Gəncəvinin valideyinlərinin məzarlarını və qədim məzarları gös-

kənddə mollalıq edən, kənd ağsaqqalı Kamal müəllimi məsləhət gördü. Səhəri günü Səfikürd kəndinə getdik. Soraqlaş-soraqlaş Kamal müəllimi kənd içində tapa bildik. Yanımızda olan "Diplomat" qəzetinin nüsxələrindən ona və yoldaşlarına verdik. Yanında olan qaryaniz bir oğlan qəzetin kürd bölməsini görəndə tutuldu, hiss etdim xoşuna gəlmədi. Qəzet haqqında polisə məlumat verən də o idi.

Kamal müəllim bizə diqqətlə qulaq asdı, gelişimizin səbəbini bildikdən sonra başını yavaş-yavaş yelleyərək dedi:

"Tahir müəllim Səfikürd (əslində Sofukürd olmalıdır, İslam dininin sofu tərziyyətinə mənsub kürdlər deməkdir, Nizami Gəncəvi də Sofukürd yazmışdır), Balakürd, Baxçakürd kəndlərinin tarixi çox

larını qeyd edək ki, yadaşlarda qalsın. Fotoqrafı mən tapdım, kameramanı Kamal müəllim. Danışdıq sabah səhər saat 10-da gəlib Kamal müəllimi götürək və yoldaşlarla məzarlığa gedək. Biz bir-birimizdən ayrıldıq. Mən "Naftalan"-a müalicəyə gələnlərə Səfikürd və qədim qəbiristanlıq haqqında Kamal müəllimin verdiyi məlumatı verdikdə çoxlarında maraq oyandı. Səhəri günü 10-dan artıq adam bizimlə

Lakin yanılmışdım, onlar işimizə mane olmağa gəlmişdilər.

Lakin yanılmışdım, onlar işimizə mane olmağa gəlmişdilər.

qalmış polis geyimində baş leytenant olmaqla 5 nəfər bizə yaxınlaşdılar.

Əvvəl mən elə düşündüm ki, onlar üçün də, yəqin, maraqlı olub gəliblər baxsınlar, Kamal müəllimi dinləsinlər.

- Siz kimdən icazə alıb bu məzarlığa girmisiniz?

Bu sual rusiyalı millətvekili və bizimlə gələnleri diksindirtdi.

- Mən onlara yaxınlaşaraq "böyük"lərini soruşdum və qeyd etdim ki, siz də bizimlə olun, qoy Kamal müəllim bu tarixi daşların sirini bizə bildiyi kimi açıqlasın, çünki, belə adamlar az qalıb.

3 min illik qəbir daşları

məzarlığı ziyarət etməyə getdi. Qəbiristanlığın girişində görüşdük və Kamal müəllimin duasından sonra qəbiristanlığa daxil olduq. Qəbiristanlıqda 4-5-metr uzunluğunda baş daşları var idi, əsgir və fars dillərində yazılmasına baxmayaraq, Kamal müəllim çox asanlıqla oxuyurdu. Kamal müəllimin göstərdiyi daşlar haqqında izahatı video ilə görüntüləyir, həm də şəklini çəkirdik.

Köhnə məzarlıqlara xeyli

Kamal müəllim kimilər ortadan çıxsalar bu daşlar yeni nəsil üçün elə sirli olaraq qalacaqdır. Ola bilsin, mənim və yaxud, Kamal müəllimin izahatı xoşunuza gəlməyə kaseti də götürərsiniz, şəklləri də.

Bizim işimizdə cinayət tərkibi olarsa, bizi də polisə dəvət edərsiniz. Kamal müəllim:

"Tahir müəllim bunlar goreşənlərdir, imkan verməyəcəklər biz məzarlığı çəkək, özünüzü incitməyin."

Tarixi və tarixi adları təhrif etmək olmaz!

3 min illik məzar daşları nə deyir?

Elə də oldu mənə Rayon Milli Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri Əli müəllimin yanına apardılar. Əli müəllim də bu Səfikürd deyil, Səfiyurd olub deyə mənə nəyi isə isbat etməyə çalışdı.

Mən ondan soruşdum: "Ömründə bir kitabı axıra qədər oxumusan ki, sən Nizami Gəncəvini, "Xəmsə"-ni tərcümə edən Xalq Şairi Səməd Vurğununu, Akademik Həmid Araslını və başqalarını təhqir edirsən, sənənin haqqın yoxdur o haqqda danışasan.

Olmadı. Mütləq kənd məzarlığına getmək üçün RİH-dən icazə almaq lazımdır.

İcazə üçün rəsmi məktub versək də, düz bir ildir ki, məktubun cavabı yoxdur.

Hörmətli oxucular, biz başqa ölkələrə gedəndə xüsusi olaraq tarixi yerlərə xüsusi avtobuslar təşkil olunur, insanların tarixi yerlərə aparılmaq və tarixi yerlər haqqında turizm nazirliyi tərəfindən təyin olunmuş mütəxəssislər məlumat verirlər.

Bəlkə həqiqətən Azərbaycanda tarixi yerlər bir tərəfə qalsın, kənd məzarlıqlarının da ziyarəti qadağandır.

Bu hadisədən düz bir ildən çox ötür, Kamal müəllim dünyasını dəyişdi və o daş kitabələrin sirrini özü ilə aparsada, mən bir ildən sonar icazənin cavabı olmadan şəkil çəkəni götürüb Səfikürd kənd qəbiristanlığına getdim. Qəbiristanlığın girişində Fatihə duasını oxuyub məzarlığa daxil oldum. Təxmini rəhmətlik Kamal müəllimin bizi keçən il apardığı tərəfə getdim, çünki bir tərəfi uçmuş "Xudu" türbəsi yadında qalmışdı. Qarşıma çıxan və yerdə yarı torpağa batmış 3-4-metrlük başdaşlarının şəkillərini çəkirdim və tarixlərini oxumağa çalışırdım. Bəzi daşların 0800-illə (səkkiz yüz il) aid olduğunu şahidi oldum. Bir az irəlində hasara alınmış 7-8-qəbr olan qədim məzarlığa çatdım. Qəbir daşlarının tarixinə, adlarına baxırdım. Birdən ayağım çökəyə düşdü, qəbirlər Kamal müəllimin dediyi kimi "Goreşən"-lər tərəfindən qazılmışdı. Çox guman xəzinə axtaranlar bunu etmişlər və Bizi qəbiristanlığa qoymayan o, polis və MTN-nin əməkdaşlarının, hüquq mühafizə orqanlarının bu məsələdən dolayı da olsa xəbərləri var. Güman edirik ki, indiki hüquq mühafizə orqanları, qədim qəbirləri qazan iki ayaqlı "goreşən"-ləri axtarıb tapacaqlar.

Hörmətli oxucular, qədim abidələrim-

izə aid olan bu məzar daşlarının bir qisminin surətini sizə təqdim edirik. İnanırıq Mədəniyyət Naziri qədim mədəniyyətimizə sahib çıxacaq, "Xudu" türbəsinə, yerdə yatan 1200-illik baş daşlarını qaldıraraq tariximizin yerin alt qatlarına düşməsinə icazə verməsinlər.

Hörmətli oxucular Səfikürd-Safokürd-Sofokürd bu adların mənşəyi haqqında tarixçilər dərinləndirib düşünməlidirlər, tədqiq etməlidirlər sonra qərar verməlidirlər.

Nədənə qədimdən bu torpaqlarda yaşayan kürd xalqının varlığı, kürd məhvumu bəzi ziyalılarımız tərəfindən qəbulənməz olub. Hər vaxt çalışırlar ki, kürd xalqına, kürd dilinə aid olan toponomik adları dəyişərlər. Nədən?

Axı bu ərazilərdə Sellari kürd dövlətinin, Rəvvadi kürd dövlətinin, Şəddadi kürd dövlətinin varlığı haqqında Rusiyanın, Türkmənistanın, İranın, Gürcüstanın, Türkiyənin tarixi səhifələrində geniş yer verilir və təsdiqlənir.

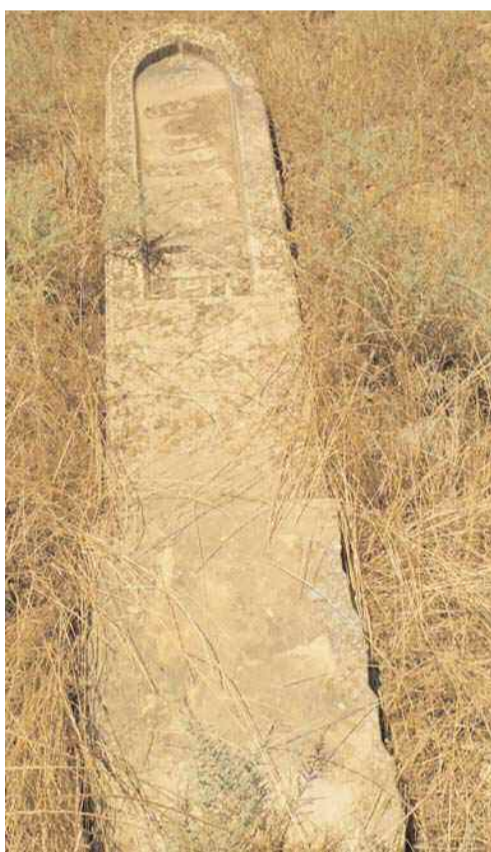
Bu gün Azərbaycanda 3000-dən artıq kürd dilinə mənsub olan toponomik ad var. Yəqin bu toponomik adlar göydən düşməyib. Kürd dilinə, kürd xalqına aid bu toponomik adların bir tarixi əsası var. Məsələn: "Bakı" sözü kürd dilində "ba" külək, "ku" hara, mənasını verir, "Abşeron" sözü kürd dilində "ab" su, "şor" duzlu mənasını bildirir. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi Azərbaycanda 3000-dən artıq kürd dilində toponomik adlar var.

Bu adların hamısının tarixi əsası var və bu toponomiklər Azərbaycanımızın tarixini təşkil edir. Heç kimin haqqı yoxdur ki, mənfur ermənilər kimi Azərbaycanımızın qədim toponomik adlarını dəyişdirsin. Çünki Böyük öndərimiz Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqlar güllü-çiçəkli baxçaya bənzəyir. Bəli bu xalqların yaşadığı tarixi ərazilərdə o xalqlara mənsub toponomik adlar varsa, bu qəbahətdirmi?

Azərbaycanda yaşayan xalqların heysiyyəti ilə oynamaq olmaz. Bəli, bu toponomiklərin yaranması təbii bir haldır və belə də olmalıdır.

Çox təəssüflər olsun ki, xalqımızın dəyərli oğlu, Kamal müəllim dünyasını dəyişdi daş yaddaşlarımızın sirlərini özü ilə apardı. Allah Kamal müəllimi qəni-qəni rəhmət etsin, məzarı nurla dolsun.

Tahir Süleyman

Görəsən hansı ikiayaqlı goreşənlər bu qəbri eşib?

Президент Курдистана продолжает встречи с мировыми лидерами в Германии

18 февраля президент Иракского Курдистана Нечирван Барзани провел ряд встреч на полях Мюнхенской конференции по безопасности. Курдский лидер встретился с госсекретарем США Энтони Блинкеном, с которым

обменялся мнениями по ряду вопросов, включая недавний визит иракской делегации в Вашингтон и ее переговоры с официальными лицами США.

"На встрече также обсуждалось развитие двусторонних отношений США с Ираком и Курдистаном в рамках Стратегического рамочного соглашения между двумя сторонами", — говорится в заявлении, опубликованном администрацией президента.

Сообщается, что Блинкен, со своей стороны, подтвердил приверженность Вашингтона отношениям с Ираком и Курдистаном и подчеркнул важность стабильных отношений между Эрбилем и Багдадом и решения их споров.

Курдский президент также представил обзор ситуации в Ираке и Курдистане, подчеркнув важность постоянной поддержки Вашингтоном Эрбиля и Багдада в противостоянии текущим вызовам.

На отдельной встрече с сенатором США Линдси Грэмом и сопровождающей его делегацией, в состав которой входили ряд сенаторов как от Республиканской, так и от Демократической партий, были обсуждены несколько вопросов, в том числе двусторонние отношения США с Ираком и Курдистаном. Делегация подтвердила неизменную поддержку Конгрессом региона Курдистан.

"Обсуждения также касались политических и экономических событий в Ираке, внутренней ситуации в Курдистане и вопросов мира и стабильности в регионе в целом. Стороны согласились с важностью позиции Ирака и его роли в поддержке региональной стабильности и в противостоянии угрозе ИГИЛ".

Курдский президент также встретился с министром иностранных дел Великобритании Джеймсом Клеверли, чтобы обменяться мнениями о политической и экономической ситуации в Ираке и Курдистане, про-

должающихся усилиях по урегулированию разногласий между Эрбилем и Багдадом, проблеме энергетики и законе о нефти и газе".

"Министр иностранных дел Великобритании подтвердил поддержку его страной Ирака и Курдистана и их усилий по урегулированию разногласий. Г-н Клеверли подтвердил, что Соединенное Королевство ценит свои двусторонние отношения с Ираком и Курдистаном как с партнерами, и что стабильность Ирака и Курдистана имеет большое значение для региональной стабильности", — говорится в заявлении офиса президента Курдистана.

Курдский президент выразил благодарность Курдистана за постоянную поддержку и сотрудничество Великобритании, подтвердив готовность региона расширять двусторонние отношения с Лондоном. Он также подтвердил, что Курдистан останется фактором мира и стабильности.

На аналогичной встрече с заместителем главы комитета по иностранным делам парламента Германии Томасом Арунделем и сопровождающей его делегацией президент рассказал о борьбе с терроризмом и противодействии угрозам, исходящим от "Исламского государства" (ИГ, ИГИЛ).

Они также обсудили отношения Ирака и Курдистана с соседними странами.

"Президент Нечирван Барзани вновь выразил благодарность Германии и Бундестагу за военную и гуманитарную поддержку Ирака и Курдистана, за продление пребывания немецких войск в Ираке и Курдистане в составе международной коалиции, а также за признание массовых

убийств езидов геноцидом".

"Со своей стороны, делегация Бундестага Германии выразила признательность за роль и вклад региона Курдистан в борьбу с ИГИЛ и подчеркнула, что Германия ценит свои отношения с Ираком и регионом Курдистан, поддерживает мир и стабильность в стране и решение всех нерешенных вопросов".

В продолжение своих встреч курдский лидер был также принят министром иностранных дел Норвегии Анникен Хюитфельдт. Их переговоры были посвящены отношениям между Региональным правительством Курдистана (КРГ) и федеральным правительством Ирака.

На встрече с архиепископом Полом Ричардом Галлахером, секретарем Ватикана по международным отношениям, президент обсудил ситуацию в Курдистане и в его религиозных общинах, условия беженцев в лагерях Курдистана и статус христиан в курдском регионе.

"Архиепископ Галлахер выразил поддержку Ватикана Курдистанскому региону и вновь выразил признательность Святого Престола и Его Святейшества Папы за мирное сосуществование различных религий и общин региона Курдистан, высоко оценив гостеприимство региона Курдистан по отношению к беженцам и перемещенным лицам, включая христиан".

Курдский лидер выразил благодарность Курдистана за поддержку Его Святейшества Папы, и подчеркнул, что Курдистан всегда будет оставаться землей терпимости, взаимного уважения и прощения в отношении его общин.

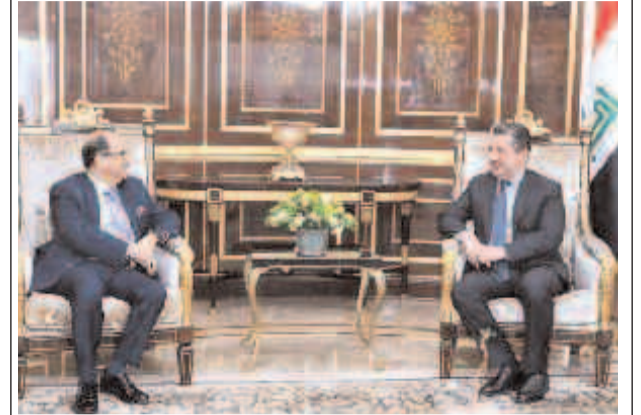
Курдский президент также провел встречу с министром иностранных дел Кувейта Сальмом Абдуллоу аль-Джабром ас-Сабахом (Salm Abdullah Al-Jabr Al-Sabah), на которой были затронуты несколько тем, в том числе развитие двусторонних связей Кувейта с Ираком и Курдистаном.

Он упомянул "важность сотрудничества и взаимопонимания между странами региона для поддержки мира, безопасности, стабильности и для разрешения нерешенных разногласий".

"Они также обсудили политическую, экономическую ситуацию и ситуацию с безопасностью в Ираке. Министр иностранных дел Кувейта продемонстрировал поддержку своей страны Ираку и Курдистану в решении проблем мирным путем". kurdistan.ru

Премьер-министр Барзани и индийская делегация обсудили сотрудничество в сфере финансовых технологий

Премьер-министр Курдистана Масрур Барзани во вторник встретился с делегацией министерства иностранных дел Индии, при-

бывшей во главе с госсекретарем Аусафом Сайедом, чтобы обсудить углубление технологических и торговых отношений.

"Мы обсудили пути развития отношений между Курдистаном и Индией в сферах бизнеса, здравоохранения, информационных технологий и сотрудничества для оживления банковских систем в Курдистане", — заявил курдский лидер в своем посте в Facebook. "Я проинформировал госсекретаря о программе КРГ [Регионального правительства Курдистана] по диверсификации доходов и созданию прочной экономической инфраструктуры. Я также подчеркнул наши усилия по цифровизации государственных услуг".

Регион Курдистан надеется извлечь выгоду из индийских финансовых технологий, поскольку он активизирует усилия по модернизации банковских систем и развитию своей инфраструктуры. kurdistan.ru

Иранские силы убили мирного курда в Сакизе

В городе Сакиз курдский молодой человек был застрелен иранскими силами безопасности, якобы за написание "антиправительственных лозунгов". Об этом сообщают правозащитники. Инцидент произошел вечером 18 февраля на

улице города Сакиз, где иранские силы открыли огонь по Мохтару Фатхи, "когда он находился в своей машине с двумя друзьями возле своего дома".

Как сообщает правозащитная организация "Hengaw", иранские власти "подозревали, что Мохтар Фатхи писал лозунги против правительства в течение последних нескольких ночей". Через два часа после инцидента силы безопасности сообщили семье жертвы, что Фатхи стал мишенью по ошибке.

"Они также пригрозили семье не распространять новость о смерти сына и не говорить об этом в СМИ". В период с сентября по январь в Иране прошла большая волна протестов, которая началась после смерти курдянки Махсы Амини, задержанной полицией нравов в Тегеране. Десятки демонстрантов были убиты и тысячи арестованы. Несколько заключенных уже казнены за участие в протестах.

ДИПЛОМАТ

№ 07 (519) 15-21 феврал 2023-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Президент: курдам нет смысла оставаться в правительстве Ирака, если их проблемы не будут решены

Президент Курдистана Нечирван Барзани призвал все стороны в федеральном прави-

тельстве Ирака выполнить соглашение, лежащее в основе формирования этого кабинета, которое обязывает решать проблемы между Эрбилем и Багдадом. Он подчеркнул, что курдам нет смысла оставаться в этом кабинете без долгосрочных решений.

"Это правительство было сформировано в результате партнерства между курдами, шиитами и суннитами. Мы подписали соглашение. Если другие стороны не будут соблюдать соглашение, то нам как курдам нет смысла оставаться в правительстве и я думаю, они это понимают", — сказал курдский лидер, выступая 19 февраля на брифинге для прессы после

завершения своего визита в Германию, где он принял участие в ежегодной Мюнхенской

конференции по безопасности. "Мы написали и определили дорожную карту для решения всех этих проблем, и надеемся, что она будет реализована. Отличие нынешнего правительства от других правительств в том, что у нас впервые есть что-то письменное, и в этом документе у нас есть дорожная карта того, как решать проблемы".

Курдский президент выразил оптимизм, но призвал все стороны понять растущую необходимость и срочность раз и навсегда решить нерешенные проблемы между Эрбилем и Багдадом путем диалога и в рамках конституции страны. Он также призвал политиче-

ские партии в Курдистане объединиться вокруг общей цели служения народу и отложить в сторону свои разногласия в преддверии региональных парламентских выборов: "Мы ничего не можем сделать для Курдистана без единства. Политические силы должны это знать и принимать друг друга".

Отношения между Эрбилем и Багдадом обострились после того, как федеральное правительство Ирака урезало долю Эрбиля в федеральном бюджете в 2014 году. Отношения осложнялись постоянными нарушениями конституции страны, которая закрепляет финансовые права Курдистана.

Однако недавние встречи между лидерами Эрбиля и Багдада привели к позитивным сдвигам в двусторонних отношениях. Последняя встреча в Багдаде завершилась формированием совместного комитета по разработке закона об углеводородах, который определит права и обязанности как Эрбиля, так и Багдада и устранил главный камень преткновения между ними. Ожидается, что это, наряду с другими предварительными договоренностями по предстоящему законопроекту о федеральном бюджете, улучшит отношения между Эрбилем и Багдадом, если будет реализовано на местах. kurdistan.ru

В ходе иранских протестов арестованы более 7500 курдов

По данным правозащитной организации "Hengaw", с сентября 2022 года иранские власти арестовали более 7500 курдов.

Аресты были произведены в ходе после антиправительственных протестов, вспыхнувших после смерти Махсы Амини, 22-летней курдской женщины, задержанной полицией нравов в Тегеране.

Волнения быстро распространились по Ирану, затронув более 150 городов. Протесты были встречены жесткой реакцией силовиков, которые для подавления демонстраций применили оружие.

Уже пять человек казнены за их предполагаемое участие в протестах и за их предполагаемую причастность к убийству сотрудников сил безопасности.

В воскресном заявлении "Hengaw" в Твиттере сказано, что из 2150 идентифицированных курдских арестантов 189 несовершеннолетних и 220 женщин. kurdistan.ru

Президент ДПК приветствует расширение отношений с Индией

Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана" (ДПК), 21 февраля встретился с делегацией Индии во главе с заместителем министра иностранных дел Аусом Сайедом, чтобы обсудить пути развития двусторонних отношений, а именно в области науки и технологий.

Во время встречи, на которой также присутствовали посол Индии в Багдаде Прашант Пис и генеральный консул в Эрбиле Субхаш Каин, индийская делегация подчеркнула свое желание укрепить отношения с Курдистаном, в частности, в области медицины, обучения и технологий.

Как сообщается в заявлении штаб-квартиры Барзани, глава ДПК вновь заявил о своей поддержке расширения отношений между Курдистаном и Индией.

Стороны также обсудили гуманитарную ситуацию в пострадавших от землетрясения районах Турции и Сирии, а также отношения между Эрбилем и Багдадом. kurdistan.ru

Новое землетрясение на юге Турции

Землетрясение силой 6,3 балла по шкале Рихтера произошло поздно вечером 20 февраля на юге Турции недалеко от сирийской границы, вызвав массовую панику и причинив дополнительный ущерб зданиям.

Это произошло всего через две недели после самого смертоносного землетрясения в современной истории страны, которое унесло жизни десятков тысяч человек.

По словам репортеров агентства "Reuters", толчки в результате землетрясения были сильными и длительными. Эпицентр землетрясения находился в центральной части города Антакья, где оно нанесло ущерб нескольким зданиям и оставило облако пыли в воздухе. Землетрясение также ощущалось в Египте и Ливане.

Землетрясение также ощущалось в городе Дохук в Иракском Курдистане, где были эвакуированы несколько высотных зданий. О повреждениях не сообщалось. Европейский средиземноморский сейсмологический центр (EMSC) сообщил, что землетрясение произошло на глубине всего 2 км. Местная полиция быстро отреагировала, начав патрулирование улиц Антакья, а машины скорой помощи поспешили в пострадавший от землетрясения район в центре города. kurdistan.ru

TƏSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLƏMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR СУЛЕЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

Xüsusi müxbirlər:

Tariyel Cəlil

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soqaq S.Mêhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnilib və "Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur. e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filiali

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500